

การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี
MONASTERY DEVELOPMENT FOR COMMUNITY LEARNING CENTERS
IN CHONBURI PROVINCE

พระครูปลัดสราวุธ จิตปญฺโญ (กลีนสุคนธ์)

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

พระครูปลัดสรารุช จิตปณฺโณ (กลินฺสูคนธ์)

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎฐินิพนธ์
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๘

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Monastery Development for the Community
Learning Centers in Chonburi Province

Phrakhrupalad Sarawut Thitapañño (Klinsukhon)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2016

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

(พระสุธีวีร์บัณฑิต, ดร.)

ประธานกรรมการ

(ดร.อำนาจ บัวศิริ)

กรรมการ

(ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง)

กรรมการ

(พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ดร.)

กรรมการ

(รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ดร.

ประธานกรรมการ

รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูปลัดสรารุช จิตปญโญ)

- ชื่อคุณนิพนธ์** : การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี
- ผู้วิจัย** : พระครูปลัดสราวุธ ฐิตปณฺโญ
- ปริญญา** : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการควบคุมคุณนิพนธ์**
- : พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ดร. พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ)
 - พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) , พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
 - : รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม พธ.บ. (มานุษยสังคมศาสตร์)
 - M.A.(Politics) , Ph.D.(Political Science)
- วันที่สำเร็จการศึกษา** : ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาองค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ๒) ศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ๓) นำเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสมวิธี ระหว่างวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จากกรณีวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๐ รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายและพรรณนาความ แล้วจึงสร้างรูปแบบเบื้องต้น ก่อนนำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๒ รูปหรือคน ยืนยันรูปแบบอีกครั้งหนึ่งในการสนทนากลุ่มเฉพาะ และวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๘๑ จำนวน ๓๗๑ ชุด กับกลุ่มตัวอย่างคือพระสงฆ์จังหวัดชลบุรี ซึ่งใช้วิธีการสุ่มแบบชั้นภูมิ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ด้วยคอมพิวเตอร์ สถิติที่ใช้คือค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน พบว่า มี ๖ องค์ประกอบ คือ (๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน โดยการจัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของประชาชน (๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา โดยการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความเดือดร้อนโดยการเรียนรู้และร่วมกันแสวงหาคำตอบของปัญหาที่เกิดขึ้น (๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน โดยการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาการสารสนเทศให้แก่ประชาชนที่มารับบริการ (๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน โดยการจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น (๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความริเริ่ม โดยปรับภูมิทัศน์ให้สัปปายะ (๖) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง โดยจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ส่งเสริมเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริงโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ารับบริการสืบค้นสารสนเทศโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

๒. สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี พบว่า ในการบริหารจัดการวัด เจ้าอาวาสถือว่ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวัด จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้นั้นงานด้านต่างๆ ของคณะสงฆ์ประกอบด้วย งานด้านการปกครอง งานด้านการศึกษา งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ และงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นต้น เป็นงานที่เจ้าอาวาสทุกรูปจะต้องปฏิบัติ หรือส่งเสริมงานทุกด้านให้ประสบผลสำเร็จมีผลงานเป็นที่ประจักษ์สู่สาธารณชน ผลที่ได้จากการพัฒนาดังกล่าวก็จะเกิดประโยชน์ทั้งคณะสงฆ์ และประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง จากการสำรวจพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ๖ ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔ และเมื่อพิจารณาเป็นด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

๓. รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย ๖ รูปแบบ คือ **รูปแบบที่ ๑ ศูนย์ศึกษาตลอดชีวิต** ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีการศึกษาที่สูง ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความประพฤติที่ดีงาม ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพ ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน **รูปแบบที่ ๒ ศูนย์กิจกรรมส่งเสริมปัญญา** ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนพัฒนาตนเองตลอดเวลา พัฒนาตนเองตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม จัดอบรมปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอ ฝึกฝนตนเองเป็นประจำ อบรมจิตใจให้สงบ **รูปแบบที่ ๓ ศูนย์บริการสารสนเทศ** ได้แก่ พัฒนาสื่อด้านพระพุทธศาสนา และชุมชนออกเผยแผ่ อบรมพระภิกษุสามเณรและประชาชนในการใช้สื่อที่ถูกต้อง นำองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและองค์ความรู้ในชุมชนออกเผยแผ่ในรูปแบบที่หลากหลาย **รูปแบบที่ ๔ ศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม** ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนเข้าใจและร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดกิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นประจำสม่ำเสมอ **รูปแบบที่ ๕ ศูนย์พัฒนาชีวิตจิตใจ** ได้แก่ จัดห้องสมุดชุมชนภายในวัด รวบรวมหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและชุมชน จัดมุมอ่านหนังสือ / ห้องสมุดเคลื่อนที่ จัดพิพิธภัณฑ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชน รวบรวมสิ่งที่มีค่าของชุมชน อนุรักษ์/รักษาวิถีชีวิตของชุมชน **รูปแบบที่ ๖ พัฒนาเครือข่ายศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน** ได้แก่ วัด ชุมชน ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ภายในวัด ชุมชน วัด ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

Dissertation Title : Monastery Development for Community Learning Centers in Cholburi Province

Researcher : Phrakrupalad Saravuth Titapañño

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Management)

Dissertation Supervisory Committee

: Phramaha Krisada Kitthisobhano, Dr.

B.A. (Buddhist Management) , M.A. (Buddhist Management) ,
Ph.D. (Buddhist Management)

: Asst. Prof. Dr. Surapon Suyaprom B.A. (Sociology and
Anthropology) M.A.(Politics) , Ph.D.(Political Science)

Date of Graduation : March 3, 2017

ABSTRACT

Objectives of this research were to; 1. Study the components of monastery development for community learning center, 2. Study general conditions of monastery development for community learning centers in Cholburi Province and 3. Propose models to develop monasteries for community learning centers in Cholburi Province

Methodology was the mixed methods. The qualitative method collected data from document and in-depth-interviewing 20 key informants and analyzed data by content analysis and descriptive interpretation and then used the findings to form a basic model for monastery development and then submitted the basic model to 12 participants in focus group discussion to confirm the model. The quantitative method collected data from stratified 371 samples who were monks in Cholburi Province by using questionnaires with reliability score at 0.981, analyzed data with descriptive statistics; frequency, percentile, mean and standard deviation.

Findings were as follows:

1. Components of monastery development for community learning center were 1) community learning center supporting lifelong and flexible education in ;line with people's needs, 2) activities leading to critical and systematic thinking for problem solving, promoting community with activities for joint learning and thinking together to solve any conflicts occurring in the community, 3) services promoting information learning for people who came for the services, 4) center for tradition, culture and folk wisdom learning and community identity, 5) community learning center that is pleasant with green, clean and comfortable environment, 6) virtual learning network by promoting virtual community learning center with digital technology, opening opportunity for people to access information through internet.

2. General conditions of monastery development for community learning center in Choburi Province were that abbots had big roles in monastery administration in all areas; administration, religion education, Buddhism propagation, construction and renovation, education promotion and public welfares. The abbots must perform these duties to the fullest effectiveness for the benefits of Sangha Oder as well as laity and people in the community. The survey indicated that monks in Choburi Province had opinions towards the six areas of Sangha administration at high level with the mean of 3.44. Classifying by each areas; the administration, Buddhism propagation and construction and renovation were at high level and another areas were at average level.

3. Models for monastery development for community learning center in Choburi Province consisted of 6 models; Model 1: community wisdom center promoting novices and monks to have high education with good conduct, promoting villager wise men to share their tacit knowledge in community development. Model 2: problem solving activities by promoting novices and monks and people for self development according to Sila, Samadhi and Panya principles. Dhamma practice center should be set up for morality training so that people will have chances to train themselves regularly for the peace of minds. Model 3: technological learning center for supporting Buddhist media publication, for training monks and laity to use the proper media and Buddhism knowledge dissemination through various media. Model 4: art and culture learning center promoting monks and lay people to understand, appreciate and publicize local art and culture. Local art and culture as well as Buddhism promotion activities should be set up regularly, especially on the important days in Buddhism. Model 5: folk way learning center by setting up community libraries in monasteries with Buddhism-based knowledge textbooks, mobile libraries, local folk wisdom museum to collect and display the valueless property of the community. Model 6: learning center network connecting monasteries, communities, villagers and government agencies to form community learning centers in monasteries.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี” สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจากหลายท่านที่ได้อนุเคราะห์ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีโดยเฉพาะอาจารย์ที่ปรึกษาคือ พระมหากฤษฏา กิตติโสภโณ, ดร. ประธานกรรมการ รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล สุยะพรหม กรรมการผู้ควบคุมดุขฎินิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำและได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำปรึกษา และตรวจสอบแก้ไขดุขฎินิพนธ์ฉบับนี้อย่างละเอียดรอบคอบเพื่อให้เนื้อหาของการวิจัยนี้ชัดเจนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง และอาจารย์ ดร.อำนาจ บัวศิริ คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในการสอบป้องกันดุขฎินิพนธ์ครั้งนี้ที่เมตตาชี้แนะแก้ไขเนื้อหาที่บกพร่องให้สมบูรณ์ถูกต้อง

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่กรุณาช่วยตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยซึ่งประกอบด้วย พระอุดมสิทธินายก, ดร. พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร. พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ดร. , พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร. และอาจารย์ ดร.ประเสริฐ ธิลาว ที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจทานแนะนำแก้ไขให้แบบสอบถามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ส่งผลให้การศึกษาสำเร็จลุล่วงลงด้วยดีผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านและขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ที่สำคัญขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่สนับสนุนทุกๆด้านรวมทั้งเป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยเป็นอย่างดีและสุดท้ายนี้ขอขอบคุณพระอาจารย์ทุกรูป/คน ที่ประสิทธิ์ประสาทวิทยากร และเพื่อนร่วมชั้นเรียน ที่เป็นกำลังใจให้มาโดยตลอดจนประสบผลสำเร็จ ผู้วิจัยขอบบวชเป็นกตเวทิตาคุณแต่คุณพ่อ คุณแม่ ปู่ย่า ตายาย ครูบาอาจารย์ พระอุปัชฌาย์รวมถึงญาติธรรมทุกๆ ท่าน

พระครูปลัดสรารุช ฐิตปญโญ

๓๑ มกราคม ๒๕๖๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญตาราง	(ช)
สารบัญแผนภาพ	(ญ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ฎ)
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด	๑๙
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน	๔๘
๒.๔ พื้นที่ในการวิจัย	๖๙
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๑
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๖
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๖
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๒
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๓

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๙๘
๔.๑ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน	๙๙
๔.๒ ผลการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี	๑๑๒
๔.๓ รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี	๑๓๕
๔.๔ สรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณ	๑๔๔
๔.๕ สรุปผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๑๖๒
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๗๙
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๘๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๘๓
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๘๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๙๔
บรรณานุกรม	๑๙๖
ภาคผนวก	๑๙๔
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	๑๙๕
ภาคผนวก ข รายนามผู้ให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)	๑๙๗
ภาคผนวก ค รายนามผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๑๙๙
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)	๒๐๑
ภาคผนวก จ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๒๑๑
ภาคผนวก ฉ ประมวลภาพการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๒๓
ประวัติผู้วิจัย	๒๒๗

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	สรุปความหมายของการพัฒนา	๙
๒.๒	สรุปแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์กร	๑๑
๒.๓	สรุปแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธ	๑๘
๒.๔	แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างวัด	๒๖
๒.๕	สรุปการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน	๔๗
๒.๖	ความหมายของศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน	๕๑
๒.๗	องค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ของชุมชน	๕๕
๒.๘	ประเภทของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน	๕๙
๒.๙	ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	๖๒
๒.๑๐	แนวทางการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน	๖๘
๓.๑	แสดงประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัย	๘๗
๔.๑	องค์ประกอบเกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี	๑๐๘
๔.๒	จำนวน ร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล	๑๔๔
๔.๓	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม	๑๔๖
๔.๔	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการปกครอง	๑๔๗
๔.๕	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการศึกษา	๑๔๘
๔.๖	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๑๔๙
๔.๗	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๑๕๐
๔.๘	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการสาธารณูปการ	๑๕๑
๔.๙	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการสาธารณสงเคราะห์	๑๕๒
๔.๑๐	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรีที่มีต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่ง สนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน	๑๕๓

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๑	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ในจังหวัด ชลบุรีที่มีต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ใน ด้านมีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา	๑๕๔
๔.๑๒	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ในจังหวัด ชลบุรีที่มีต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ใน ด้านมีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้อารยธรรมให้แก่ประชาชน	๑๕๕
๔.๑๓	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ในจังหวัด ชลบุรีที่มีต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ใน ด้านเป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ของชุมชน	๑๕๖
๔.๑๔	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการ บริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านเป็นศูนย์ การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวา	๑๕๗
๔.๑๕	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ในจังหวัด ชลบุรีที่มีต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ใน ด้านเป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง	๑๕๘
๔.๑๖	การพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตามบทบาทหน้าที่ของวัด	๑๗๘

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	แนวคิดในการพัฒนาวัด	๓๖
๒.๒	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๘๕
๓.๑	วิธีดำเนินการวิจัย	๙๗
๔.๑	แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนใน จังหวัดชลบุรี ด้านการจัดแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑๖๒
๔.๒	แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนใน จังหวัดชลบุรี ด้านการจัดแหล่งเรียนรู้ด้านปฏิบัติธรรม	๑๖๕
๔.๓	แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนใน จังหวัดชลบุรี ด้านการจัดแหล่งเรียนรู้ด้านเทคโนโลยี	๑๖๘
๔.๔	แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนใน จังหวัดชลบุรี ด้านการจัดแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม	๑๗๐
๔.๕	แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนใน จังหวัดชลบุรี ด้านการจัดแหล่งเรียนรู้ด้านวิถีชุมชน	๑๗๓
๔.๖	แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนใน จังหวัดชลบุรี ด้านการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้	๑๗๖
๔.๗	องค์ความรู้จากการวิจัย	๑๗๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักโดยใช้ระบบย่อคำดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก				
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
พระสุตตันตปิฎก				
ที.ปา. (ไทย)	=	วิสุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตรนิกาย	ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตรนิกาย	จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยฉบับนี้ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจะระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า. เช่น ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑. หมายความว่าระบุถึง สุตตันตปิฎก ชุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๐ หน้าที่ ๕๑ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คำว่า “วัด” เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานแบบคำไทย โดยที่มาของคำว่า “วัด” นี้ ยังไม่มีข้อยุติ ด้วยบางคนอธิบายว่า มาจากคำว่า “วตวา” ในภาษาบาลี แปลว่า เป็นที่สนทนาธรรม บ้างก็ว่ามาจาก “วัตร” อันหมายถึงกิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างว่าการจำศีล ซึ่งวัด (วัตร) ตามนัยยะนี้จึงน่าจะหมายถึงสถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ใช้เป็นที่พักจำศีลภาวนา หรือสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภารกิจที่พึงกระทำนั่นเอง แต่ก็มีบางคนสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “วตวา” อันหมายถึงการกำหนดขอบเขตของดินแดนที่สร้างเป็นศาสนสถาน^๑ เพราะวัดก็บวามีความหมายอย่างเดียวกัน คือการสอบขนาด หรือปริมาณของสิ่งต่างๆ เช่น ความยาว ความกว้าง เป็นต้น วัดในนัยยะอย่างหลังนี้จึงหมายถึง พื้นที่ แต่เดิมครั้งพุทธกาลนั้น มีการใช้คำว่า “อาราม” เป็นคำเรียกชื่อ ศาสนสถานในทางพุทธศาสนาที่ใช้เรียกเสนาสนะที่มีผู้ศรัทธาถวายพระพุทธร่องค์ในระยะแรกๆ เช่น “เชตวนาราม” หรือชื่อเต็มว่า “เชตวนอนาถบิณฑิกสสอาราม” ซึ่งมีความหมายว่า “สวนของอนาถบิณฑิกที่ป่าเชต” หรือ “เวฬุวนาราม” หรือ “บุปผาราม” เป็นต้น โดย “อาราม” หรือ “อาราม” ในคำอ่านของไทยแปลว่า สวน^๒ นอกจากนี้ในเวลาต่อมามีคำที่ใช้เรียกอีกอย่างว่า “วิหาร” หรือ “วิหาร” อย่างไรก็ตามก็ยังมีคำที่ให้ความหมายว่าวัดอยู่อีกชื่อหนึ่ง คือ “อาวาส” ดังชื่อเรียกสมภารผู้ครองวัดว่า “เจ้าอาวาส” ซึ่งแปลว่าผู้เป็นใหญ่ในวัด หรือชื่อเรียกวัด เช่น เทพศิรินทราวาส (เทพ+ ศิรินทรา+ อาวาส) โดยปกติคำว่าอาวาสไม่เป็นที่นิยมใช้กันในความหมายว่าวัด ทั้งนี้เพราะนิยมนำไปใช้กับความหมายที่แคบกว่าคำว่าอาราม โดยมักให้ความหมายในเชิงที่เป็นตัวเรือนที่อยู่อาศัยมากกว่า อาวาสจึงเสมือนเป็นที่อยู่ส่วนย่อยภายในอารามที่หมายถึงพื้นที่ที่เป็นศาสนสถานทั้งหมด^๓

การสร้างวัดในประเทศไทยนั้น นอกเหนือจากจะเป็นการสร้างตามคติโบราณดังกล่าวแล้ว ในเวลาต่อมาก็ยังมีปัจจัยสำคัญหลักบางประการที่เป็นเหตุจูงใจไปสู่การสร้างวัด ดังนี้^๔

^๑สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และพระยาอนุমানราชชน, **บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ เล่ม ๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๒๔๘.

^๒สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **สารานุกรมสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สารานุกรมเล่ม ๑๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓๑.

^๓สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **สารานุกรมสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สารานุกรมเล่ม ๙**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๑๐๙.

^๔โชติ ภัลลายนมิตร, **สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๘๗-๘๘.

๑. สร้างเพื่อให้เป็นสิ่งคู่บ้านคู่เมือง เช่น การสร้างวัดพระมหาธาตุ เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ หรือประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ อันเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของสังคมที่พระมหากษัตริย์ทุกยุคทุกสมัยพึงสังวรและนิยมสร้างขึ้นเป็นประเพณี เช่น วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วัดช้างล้อม อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัยสุโขทัย

๒. สร้างเพื่อให้เป็นวัดประจำวัง สำหรับพระมหากษัตริย์จะทรงใช้เป็นที่ประกอบพระราชพิธีหรือพระราชกุศล ส่วนใหญ่มักสร้างอยู่ติดกับพระบรมมหาราชวัง เช่น วัดเจดีย์เจ็ดแถว จังหวัดสุโขทัย, วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

๓. สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นวัดประจำรัชกาล คตินิยมนี้ เพิ่งจะมีขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น วัดราชประดิษฐ์ฯ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๔, วัดเบญจมบพิตรฯ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๕, วัดพระราม ๙ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๙

๔. สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ ในบริเวณที่เป็นนิวาสนสถานเดิมของบุพการีของพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์หรือคหบดี เพื่อเป็นการอุทิศกุศลบุญแห่งการถวายที่ดิน และการสร้างนั้นแต่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เช่น วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระเจ้าปราสาททองสร้างในนิวาสนสถานเดิมของพระราชชนนี, วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้าง ณ ที่เป็นนิวาสนสถานเดิมของพระอัยยิกา พระอัยกีของพระองค์

๕. สร้างขึ้นบนพื้นที่เดิมซึ่งเคยเป็นที่ถวายพระเพลิง พระศพ หรือพระบรมศพมาก่อน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นอนุสรณ์ในการรำลึกถึงบุคคลผู้นั้น รวมทั้งเป็นการอุทิศบุญแต่ผู้นั้นด้วย เช่น วัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดี ทรงสร้างขึ้น ณ ที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าอยู่หัวทอง

๖. สร้างขึ้น ณ ที่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญ เช่น วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่พระรามาธิบดีทรงทอดพระเนตรเห็นพระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์ตกลง ณ ที่ตั้งวัดแห่งนี้

๗. สร้างขึ้นตามคติประเพณีนิยมบางประการ เช่น การสร้างวัดคู่ผู้เมีย อย่างวัดกุฎีดาว, วัดสมณโกฏ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นวัดคู่ผู้เมียระหว่างพระเจ้าบรมโกศและพระมเหสี, วัดมกุฏกษัตริยารามและวัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร เป็นวัดคู่ผู้เมียระหว่างรัชกาลที่ ๔ และพระอัครมเหสี

สังคมไทยเคารพศรัทธาต่อพระภิกษุมาก เนื่องจากเชื่อว่า พระภิกษุ นั้นเป็นผู้มีความรู้มากกว่าฆราวาส เป็นผู้ทรงศีล ย่อมพูดแต่สิ่งเท็จจริง และเป็นครูบาอาจารย์^๕ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีต่อวัดจึงผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของ ทุกคนนับแต่เกิดจนตาย คำสั่งสอนจึงได้รับความเชื่อถืออย่างไร้ความคลางแคลงใจ ดังนั้นพระสงฆ์จึงกลายเป็นที่พึ่งของสังคมในทุกๆ เรื่อง ไม่ว่าจะในทางที่เป็นมงคลและอัปมงคล ส่วน วัด นั้นเป็นสถานที่รับใช้บริการงานประเพณีการทำบุญต่างๆ เพื่อให้เกิดกุศลบุญแก่ฆราวาส เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาซึ่งมีอยู่แทบตลอดทั้งปี รวมทั้งเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ชุมชน นับแต่การบวชเณรจนถึงบวชเป็นพระภิกษุ สถานที่ให้ความสงบเยือกเย็นทางใจ เช่น การแสดงพระธรรมเทศนา การฝึกปฏิบัติธรรม สมาธิ เป็นสถานที่ชุมนุมของสังคมทุกกาลวาระ เช่น การประชุมกรรมการหมู่บ้าน งานเทศกาลรื่นเริงที่มีการออกร้าน มีมหรสพต่างๆ เป็น

^๕ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.๒๓๕๒-๒๔๕๓ ด้านสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรรคาพิมพ์, มปท), หน้า ๔๓๓.

ต้น เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเนื่องในการตาย เช่น การตั้งศพสวด พระอภิธรรม การเผาศพ จะเห็นได้ว่า วัดนั้นมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของประชาชนมาแต่ช้านาน การจะพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนอย่างแท้จริงนั้นจะต้องดำเนินการในลักษณะของการจัดและพัฒนากิจกรรมของวัดให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน หรือชาวบ้านโดยรอบวัดให้มากที่สุด จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณรในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ส่งเสริมคนรอบวัดหรือคนในชุมชนนั้นให้มาบวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดนั้นกันให้มากที่สุด และจัดการพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่ เสนาสนะของวัดให้สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการ และความจำเป็นให้มากที่สุด^๖

จังหวัดชลบุรี เป็นจังหวัดท่องเที่ยวชายทะเลภาคตะวันออกที่มีชื่อเสียงมาช้านาน อีกทั้งมีชุมชนอยู่อาศัยย้อนไปได้ถึงยุคทวารวดี กลายเป็นแหล่งสังฆมอรรยธรรมและความเจริญรุ่งเรืองในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะการท่องเที่ยว ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตชุมชน และอุตสาหกรรมระดับนานาชาติ คนเมืองชลในปัจจุบันนับถือศาสนาพุทธมากถึง ๙๗ เปอร์เซ็นต์ ส่วนที่เหลือนับถือศาสนาคริสต์ อิสลาม และอื่นๆ โดยผสมผสานความเชื่อความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้าไปในศาสนาที่ตนนับถือด้วย เช่น เมื่อถึงช่วงเทศกาลกินเจประมาณเดือนตุลาคมของทุกปี ผู้คนที่ศรัทธาก็จะพากันนุ่งขาวห่มขาว งดการบริโภคเนื้อสัตว์ แล้วเดินทางไปร่วมสวดมนต์บำเพ็ญทานยังโรงเจต่างๆ ทั่วจังหวัดชลบุรี หรือ อีกตัวอย่างหนึ่งที่ได้ชัดเจนก็คือ คนเมืองชลมักเดินทางไปที่เขาสามมุข เพื่อสักการะและขอพรจากเจ้าแม่สามมุข บริเวณเขาสามมุขซึ่งไม่ห่างจากหาดบางแสน และอ่างศิลา สองตัวอย่างนี้คือความเชื่อของชาวจีนที่ผสมผสานรวมเป็นเนื้อเดียวกับความศรัทธาท้องถิ่น จนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ในจังหวัดชลบุรีมีแหล่งเรียนรู้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนชลบุรี เน้นการศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น^๗ ศูนย์เหล่านี้จัดโดยหน่วยงานราชการซึ่งมีงบประมาณสนับสนุน มีบุคลากรที่เพียงพอ มีระบบการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งแตกต่างจากศูนย์การเรียนรู้ซึ่งจัดภายในวัด ใช้งบประมาณสนับสนุน มีการจัดตั้งขึ้นด้วยแรงศรัทธาของผู้มีจิตศรัทธา ขาดบุคลากรที่มีความสามารถ อีกทั้งระบบบริหารจัดการที่ยังไม่เป็นระบบ ทำให้ศูนย์กลางการเรียนรู้ภายในวัดไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม

จากเหตุผลข้างต้นทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจที่จะศึกษาสภาพการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี องค์ประกอบ หลักการวิธีการ และนำเสนอแนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี เพื่อประโยชน์แก่วัดในการพัฒนาวัดต่อไป

^๖ พระราชสุทธินิพนธ์มงคล (เจริญ จิตธมโม) , "การบริหารวัด" วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี, หน้า ๑๔, (อัคราเนนา).

^๗ชมรมคนรักในหลวง, ศูนย์เรียนรู้, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://welovethaiking.com>, [๑ กันยายน ๒๕๕๙].

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาองค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี
- ๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี มีอะไรบ้าง
- ๑.๓.๓ รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรีควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย

๑) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ประกอบด้วย ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศาสนศึกษา (๓) ด้านการเผยแผ่ (๔) ด้านการสาธารณูปการ (๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์^๕

๒) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ใน ๖ ด้าน คือ ๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน ๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา ๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาศูนย์การเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน ๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความร่มเย็นและมีชีวิตชีวา ๖) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง^๖

^๕กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐-๑๓.

^๖สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการสรรหาและคัดเลือกสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓๑.

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา

ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ แนวคิดในการพัฒนาวัดและองค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย **ตัวแปรต้น** ได้แก่ องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน และสภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี **ส่วนตัวแปรตาม** ได้แก่ รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี จำนวน ๔,๙๘๒ รูป^{๑๐}

๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑) **กลุ่มพระสงฆ์** ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น จำนวน ๑๓ รูป

๒) **กลุ่มข้าราชการ** ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี หัวหน้างานอำนวยการศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน จังหวัดชลบุรี นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเกล็ดแก้ว อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรมด้านผู้สูงอายุ จังหวัดชลบุรี ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี นายกองกิจการบริหารส่วนตำบลห้วยใหญ่ ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน ๗ คน

รวมทั้งสิ้น ๒๐ รูป/คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ไว้ คือ จังหวัดชลบุรี จำนวน ๘ อำเภอ ได้แก่ (๑) อำเภอเกาะจันทร์ (๒) อำเภอเกาะสีชัง (๓) อำเภอบ่อทอง (๔) อำเภอบางละมุง (๕) อำเภอบ้านบึง (๖) อำเภอพนัสนิคม (๗) อำเภอพานทอง (๘) อำเภอเมืองชลบุรี

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือน มกราคม พุทธศักราช ๒๕๕๙ ถึงเดือน มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๖๐ รวมระยะเวลาในการทำวิจัย ๑๕ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **การพัฒนา** หมายถึง หลักการ วิธีการหรือแนวทางที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้าเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เจริญก้าวหน้าขึ้น ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

๑.๕.๒ **วัด** หมายถึง วัดพัฒนาตัวอย่างในจังหวัดชลบุรี ที่ได้รับอนุญาตให้ตั้งวัดถูกต้องตามกฎหมายและเป็นนิติบุคคล หมายถึงที่ดินและสิ่งก่อสร้างบนที่ดินนั้นด้วย

^{๑๐}สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, จำนวนพระภิกษุและสามเณร จังหวัดชลบุรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :http://cbi.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=215&Itemid=158, [๑๒ มกราคม ๒๕๕๙].

๑.๕.๓ การพัฒนาวัด หมายถึง การบริหารจัดการวัดใน ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง คณะสงฆ์ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ ด้านศึกษา สงเคราะห์ และด้านสาธารณสงเคราะห์

๑.๕.๔ ศูนย์กลางเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ใน ๖ ด้าน คือ ๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษา ตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน ๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา ๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน ๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับ ศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความร่มเย็น และมีชีวิตชีวา และ ๖) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบองค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน

๑.๖.๒ ทำให้ทราบสภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนใน จังหวัดชลบุรี

๑.๖.๓ ทำให้ทราบรูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนใน จังหวัดชลบุรี

๑.๖.๔ องค์กรความรู้จากการวิจัยนำไปเผยแพร่ในวงวิชาการ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวัดได้

บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมจากหนังสือ ตำรา บทความวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อทำการสังเคราะห์กรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน
- ๒.๔ พื้นที่ในการวิจัย
- ๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางสังคม ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง เกิดจากการลอกเลียนแบบของประเทศกำลังพัฒนาซึ่งเป็นไปในทิศทางตรงกันข้ามกับประเทศต้นแบบ ผลที่เกิดขึ้นคือเกิดปัญหาต่างๆ ตามมาอีกมากมาย ทั้งในแง่การสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ การถูกรบงำทางความคิด ความล้มเหลวในการจัดการศึกษา ตลอดจนปัญหาสังคม และได้รับการวิพากษ์จากนักวิชาการหลายสำนักก่อให้เกิด “วิกฤตการณ์การพัฒนา” (Development Crisis) เพราะผลจากการพัฒนานั้นไม่สามารถลดทอนความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนยุคเดียวกัน (Intra-generation) และยังทำให้ “ความแตกต่างและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนยุคเดียวกันเพิ่มมากขึ้นด้วย”^๑ ผลกระทบที่ตามมา คือการเปลี่ยนแปลงของชุมชนไทยจากแนวความคิดการพัฒนาของชาวตะวันตก อันก่อให้เกิดความทุกข์แก่ประชาชนในชุมชนของประเทศไทยหลายประการ การพัฒนาในลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดปัญหาสังคมในชุมชนไทยขึ้นอย่างมากมาย และสามารถทำลายล้างระบบค่านิยม วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวไทยได้ภายในเวลาไม่นานนัก

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย หมายถึงหลักการหรือวิธีการดำเนินงานที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น การพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเจริญขึ้น เป็นต้น โดยอาศัยแนวทางทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) คือ ทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นทฤษฎีที่มีคุณลักษณะเฉพาะที่ถูกสร้างขึ้นมาจากข้อมูลที่เป็นไปตามปรากฏการณ์จริงมากที่สุด ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดของนักวิชาการทางสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลายท่านประกอบด้วยแนวคิดการพัฒนาโดยทั่วไป และแนวคิดการพัฒนามตามหลัก

^๑ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, ดร., วาทกรรมการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๕๔), หน้า ๒๘๑.

พระพุทธศาสนา ซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียดแนวทางการพัฒนาและหลักการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสำหรับการวิจัยนี้เป็นลำดับไป

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

มนุษย์ในสังคมทุกสังคมย่อมต้องการความเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้ดำเนินไปในทางที่ดีขึ้นเจริญก้าวหน้าขึ้นที่เรียกว่า “การพัฒนา” (Development) อาจให้คำจำกัดความของการพัฒนาได้ว่า เป็นกระบวนการเพิ่มศักยภาพของบุคคลเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ คือคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในสังคม จากคำจำกัดความดังกล่าว การพัฒนาจึงขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคคลที่จะดำเนินการในด้านต่างๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนา สำหรับความหมายของคำว่า “พัฒนา” ในภาษาไทยมาจากคำว่า “วฑฺฒน” ในภาษาบาลีและ “วฺรฺธน” ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ทำให้เจริญ^๒ หรือการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น^๓ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี ก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา ขณะเดียวกัน การพัฒนามิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นของปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย^๔ เมื่อนำมาใช้กับการพัฒนาชุมชน เป็นการรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินการไปในแนวทางที่บุคคลต้องการ โดยอาศัยความร่วมมือกำลังของประชาชนในชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตนเองและร่วมมือกันดำเนินงาน อย่างไรก็ตามมักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรอาสาสมัครอื่นๆ^๕ ในการกำหนดนโยบาย แผนงาน และ โครงการต่างๆ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนา^๖ ตามหลักการบริหารจัดการ จัดเป็นกระบวนการปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติม เปลี่ยนแปลงความสามารถ และทักษะของผู้นำกลุ่มจัดการทรัพยากรบุคคลและวัตถุ สามารถประสานทำงานร่วมกันให้ดีขึ้นเจริญขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเอง และองค์กร^๗ กล่าวได้ว่า คือ กระบวนการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า

สำหรับแนวคิดความหมายของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาสามารถสรุปความได้ว่าการพัฒนามี ๒ ความหมาย^๘ คือ การพัฒนามนุษย์ (Human Development) และการพัฒนาทาง

^๒ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๘๒๗.

^๓T. R. Batten, *Community and Their Development*, (London: Oxford University Press, 1959), p. 2.

^๔วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, *การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟอร์เพช, ๒๕๔๙), หน้า ๘.

^๕Arthur Dunham, “The Outlook for Community Development”, *The Social Welfare Forum*, (Proceedings of The National Conference on Social Welfare, 1985), p. 3.

^๖George F. Gant, *Development Administration: Concepts, Goals, Methods*, (Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1979), p. 20.

^๗กันตยา เพิ่มผล, *การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐-๑๑.

^๘พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *ทศวรรษธรรมทัศนะพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) หมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๖-๗.

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Sciences and Technology) ซึ่งเปลี่ยนแนวทางมาเป็นค้นหาความรู้ เพื่อให้มนุษย์ได้ความรู้ที่จะมาจัดความสัมพันธ์ให้มนุษย์อยู่กับธรรมชาติได้อย่างดี โดยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเทคโนโลยีก็ผลิตและให้พื้นฐานความคิดใหม่นั้นด้วยแรงจูงใจใหม่ ที่ต่างไปอีกแบบหนึ่ง เราก็มียุทธศาสตร์ได้ มีเทคโนโลยีได้ แต่มีด้วยฐานความคิดที่ต่างออกไป

สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า โดยต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น บุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม ควรได้รับการพัฒนาเป็นอันดับแรก ทั้งทางด้านกาย ทางด้านศีล ทางด้านจิตใจ และทางด้านปัญญา เมื่อบุคคลมีการพัฒนาแล้วจึงจะส่งผลต่อไปยังการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย

จากความหมายของการพัฒนาตามแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านที่ได้ศึกษาผ่านมาข้างต้น ผู้วิจัยประมวลผลได้ว่า การพัฒนาเป็นส่วนที่สำคัญต่อการพัฒนาองค์การให้เจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางด้านบุคคล และมันคงเกิดประสิทธิผล สรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑

ตารางที่ ๒.๑ สรุปความหมายของการพัฒนา

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๖, หน้า ๘๒๗)	การพัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญ
T. R. Batten (1985, p. 2)	การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น
วิรัช วิรัชนิการวรรณ (๒๕๔๙, หน้า ๘)	การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดีไม่เรียกว่า การพัฒนา
Arthur Dunham (1958, p. 3)	การรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินการไปในแนวทางที่บุคคลต้องการ โดยอาศัยความร่วมมือกำลังของประชาชนในชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตนเอง และร่วมมือกันดำเนินงาน และรับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยงานราชการ
George F. Gant (1979, p. 20)	การบริหารการพัฒนา หมายถึง การบริหารนโยบาย แผนงาน และ โครงการต่างๆ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนา
กันตยา เพิ่มผล (๒๕๕๒, หน้า ๑๐-๑๑)	การพัฒนา เป็นกระบวนการปรับปรุง แก้ไข เพิ่มเติม เปลี่ยนแปลงความสามารถ และทักษะของผู้นำกลุ่มจัดการทรัพยากรบุคคลและวัตถุประสงค์ประสานทำงานร่วมกันให้ดีขึ้นเจริญขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (๒๕๔๓, หน้า ๖-๗)	การพัฒนา มี ๒ ความหมาย การพัฒนามนุษย์ และการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเปลี่ยนแนวทางมาเป็นค้นหาความรู้ เพื่อให้มนุษย์ได้ความรู้ที่จะมาจัดความสัมพันธ์ให้มนุษย์อยู่กับธรรมชาติได้อย่างดี

๒.๑.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์กร

สภาพสังคมในยุคโลกาภิวัตน์เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้องค์กรต่างๆ รวมทั้งวัดจำเป็นต้องมีการปรับปรุงหรือพัฒนาองค์กร เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยและความรับผิดชอบต่อสังคมที่วัดดำรงสถานะเป็นองค์กรส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมที่สำคัญประจำชุมชน ดังนั้นเมื่อสภาพสังคมทั้งระบบของประเทศไทยกำลังประสบปัญหาการขาดคุณธรรม จริยธรรมพื้นฐานของชีวิต จนกระทั่งต้องมีการกำหนดค่านิยมหลักของคนไทย ๑๒ ประการขึ้น เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติในการส่งเสริมให้เกิดคุณธรรมในใจของคนไทยเพิ่มขึ้น วัดในฐานะที่ต้องมีส่วนรับผิดชอบต่อสังคมโดยเฉพาะชุมชนที่วัดตั้งอยู่ต้องปรับปรุงและพัฒนาองค์กรเพื่อการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในชุมชนเชิงรุก สำหรับการพัฒนาองค์กรไม่ว่าจะเป็นแนวทางใดก็ตามจะมีเป้าหมายร่วมกันคือมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์กร

อย่างไรก็ตาม ลักษณะพิเศษของการพัฒนาองค์กรที่สำคัญ ประการหนึ่ง ก็คือการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับความช่วยเหลือจากผู้นำการเปลี่ยนแปลง อาจเป็นผู้เชี่ยวชาญจากภายในองค์กรหรือจากภายนอกองค์กร ซึ่งเรียกว่าที่ปรึกษาการพัฒนาองค์กร หรืออาจเป็นคณะทำงานที่ได้รับการแต่งตั้ง เป็นที่ยอมรับว่าที่ปรึกษาการพัฒนาองค์กรมีบทบาทสำคัญในการ เชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ นอกจากนี้ที่ปรึกษาการพัฒนาองค์กรจะต้องมีความรู้ทางด้าน พฤติกรรมศาสตร์ ด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลง การออกแบบโครงสร้างองค์กร และเรื่องการแข่งขันผลสำหรับทางด้านทักษะนั้น ที่ปรึกษาจะต้องมีทักษะด้านต่างๆ เช่น การฟัง การมีมนุษยสัมพันธ์ การสร้างความเชื่อถือและความสามารถในการทำงานร่วมได้อย่างราบรื่น^๙ และการได้รับความร่วมมือร่วมใจและสนับสนุน จากสมาชิกในองค์กรทุกระดับและทุกฝ่าย ความร่วมมือจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกในองค์กรได้รับการอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจแนวคิดของการพัฒนาองค์กร เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการนำแนวคิดการพัฒนาองค์กรประยุกต์ใช้ ตลอดจนสามารถตระหนักถึงความสำคัญของตนเองในฐานะที่เป็นสมาชิกขององค์กร มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จและความล้มเหลวในการพัฒนาองค์กร ซึ่งมีค่านิยมที่จำเป็นต้องพิจารณาก่อนดำเนินการพัฒนา^{๑๐} คือ ๑) ให้การนับถือต่อคน (Respect for People) ๒) ไว้วางใจและช่วยเหลือเจือจุน (Trust and Support) ๓) มีความเสมอภาคด้านอำนาจ (Power Equalization) ๔) กล้าเผชิญปัญหา (Confrontation) ๕) การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นต้น สำหรับแนวคิดและทฤษฎีที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการองค์กร ประกอบด้วย

๑. แนวคิดที่เน้นกระบวนการพัฒนาองค์กรให้กลับสู่สภาพใหม่ที่เหมือนเดิมหรือดีกว่าเดิม

๒. แนวคิดที่เน้นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์กร

^๙สุนันทา เลาหันนทร์, การพัฒนาองค์กร Organization Development, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ซีวีแอลการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๙.

^{๑๐}ผู้วิจัยสรุปวิเคราะห์จาก สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๕๗ ของ สศช. การพัฒนาคน เพื่ออนาคตประเทศไทย”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๕๗).

๓. แนวคิดที่เน้นกระบวนการปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์การ โดยอาศัยการวิจัยเชิง
แก้ปัญหา

๔. แนวคิดการบริหารจัดการตามทฤษฎี POSDCoRB

๕. ๔ M's เป็นแนวคิดที่ถือว่าปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการองค์การ ๔
อย่าง คือ Man คน หรือกำลังคน Materials วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ Money เงินทุน และ
Management การบริหารจัดการองค์การ

๖. การพัฒนาทีมงานเป็นขั้นๆ (Stages of Team Development)

๗. การวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis)

สรุปได้ว่า การพัฒนาองค์การ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การใน
ส่วนที่เกี่ยวกับบุคลากรและการเปลี่ยนแปลงองค์การในส่วนที่เกี่ยวกับงาน มีเครื่องมือและแนวทางใน
การที่จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้การพัฒนาองค์การบรรลุเป้าหมาย มีวิธีการหลักสี่เรื่องหรือจัด
ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้หมดไป รวมทั้งการคำนึงถึงมาตรการที่จำเป็นต่างๆ ด้วยความพยายามอย่าง
มีการวางแผนและต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั่วทั้งระบบเป็นองค์รวม โดยมุ่งเน้นการ
เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขององค์การ เพื่อช่วยผลักดันให้การพัฒนาองค์การประสบความสำเร็จและบัง
เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์การ ตามแนวคิดของนักวิชาการที่ได้
ศึกษาผ่านมาข้างต้น ผู้วิจัยประมวลผลได้ว่า การพัฒนาองค์การเป็นส่วนที่สำคัญต่อปรับปรุง
เปลี่ยนแปลงองค์การให้เจริญก้าวหน้า สรุปแนวคิดและทฤษฎีได้ดังตารางที่ ๒.๒

ตารางที่ ๒.๒ สรุปแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์การ

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สุนันทา เลานันทน์ (๒๕๕๓, หน้า ๓๙)	ประสิทธิภาพการพัฒนางานจะต้องมีทักษะด้านต่างๆ เช่น การฟัง การมีมนุษยสัมพันธ์ การสร้างความเชื่อถือและความสามารถในการทำงานร่วมได้อย่างราบรื่น
สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ (๒๕๕๗, หน้า ๕-๕๐)	ค่านิยมที่จำเป็นต้องพิจารณาก่อนดำเนินการพัฒนา คือ ๑) ให้การนับถือต่อคน (Respect for People) ๒) ไว้วางใจและช่วยเหลือใจจุน (Trust and Support) ๓) มีความเสมอภาคด้านอำนาจ (Power Equalization) ๔) กล้าเผชิญปัญหา (Confrontation) ๕) การมีส่วนร่วม (Participation)
Wendell L. French, Cecil Bell., (1973)	วงจรของการเปลี่ยนแปลง แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการเชิงระบบ A System Model for Action Research
พัฒนชัย กุลสิริสวัสดิ์ และ สังวร รัตนรักษ์ (๒๕๕๑, หน้า ๔๐-๕๖)	หลักเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ (PMQA) ซึ่งอาศัยค่านิยมหลัก ๑๑ ประการ เช่น การนำองค์การอย่างมีวิสัยทัศน์ ความรับผิดชอบต่อสังคม การให้ความสำคัญกับบุคลากรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นต้น

๒.๑.๓ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธ

หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดสากลกำหนดปรัชญาและอุดมการณ์ในการพัฒนาไว้ว่า ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักการที่เรียกว่า ความยุติธรรมระหว่างคน ๒ ยุค มุมมองของมนุษย์จะต้องปรับเปลี่ยน ให้เปิดกว้างยอมรับความจริงถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ที่ติดตามมาจากการกระทำของตน มนุษย์จะต้องประสานแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ และจริยศาสตร์ เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างเป็นข้อกำหนดทั่วไปขึ้น โดยเริ่มต้นจากการพื้นฐานความรู้ทางด้านนิเวศวิทยา และสิ่งแวดล้อม สร้างความเข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ในระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกันเอง และปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ จากนั้นจึงชี้ให้เห็นถึง หลักการถ่ายทอดพลังงาน โดยการบริโภคต่อกันเป็นทอดๆ และวัฏจักรของสสาร ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการทำให้สสารและพลังงาน สามารถหมุนเวียนในระบบนิเวศ ซึ่งจำเป็นต้องสร้างให้เกิดเป็นความคิดรวบยอดขึ้น ในระบบความคิดพร้อมจะนำไปเชื่อมโยงกับประสบการณ์ต่างๆ เพื่อให้การดำเนินการพัฒนาที่ยั่งยืนประสบผลสำเร็จสมดังความหมายที่ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาเพื่อบรรลุถึงความต้องการของมนุษยชาติในปัจจุบัน โดยจะต้องไม่เป็นการลดทอน หรือเบียดบังโอกาสที่จะบรรลุความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในรุ่นต่อๆ ไปด้วย

สำหรับหลักการที่สามารถนำไปปฏิบัติแล้วทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการศึกษาหลักการและแนวคิดผู้วิจัยประมวลได้ดังนี้ คือ ๑) หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๒) หลักความสมดุล ๓) หลักการพัฒนาแบบองค์รวม ๔) หลักการเรียนรู้ ๕) หลักการมีส่วนร่วม ๖) หลักการระเบิดจากข้างใน ๗) หลักการชุมชนเข้มแข็ง ๘) หลักการบริหารจัดการเชิงโครงสร้าง ๙) หลักธรรมาภิบาล ๑๐) หลักความยุติธรรมในสังคม ๑๑) หลักการพัฒนาจากรากเหง้าหรือภูมิปัญญา ๑๒) หลักการพึ่งตนเอง ๑๓) หลักการสร้างเครือข่าย ๑๔) หลักเศรษฐศาสตร์เพื่อสร้างความยั่งยืน ๑๕) หลักการสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา^{๑๑} และ ๑๖) หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ส่วนในด้านแนวคิดมีนักวิชาการเสนอไว้หลายแนวคิด เช่น การคิดเชิงบวก แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง^{๑๒} และแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการศาสนาเสนอแนวคิดไว้ว่าโลกกว้างไกลไร้พรมแดนแต่คนยังคงคับแคบและแบ่งแยก แม้ว่าสภาพทั่วไปจะพัฒนาสู่ความเป็นสากล แต่คนไม่ได้พัฒนาตัวเองให้มีความเป็นสากลอย่างสอดคล้องกันอย่างไรโลกาภิวัตน์ คือ แม้ว่าสภาพแวดล้อมทางวัตถุจะแผ่ประสานรวมเป็นอันเดียวกัน แต่มนุษย์กลับยังมีจิตใจและความรู้สึกนึกคิดที่จำกัด กีดกันและมุ่งร้าย ลิดรอนผู้อื่น จึงต้องมุ่งเน้นการทำให้มนุษย์มีจิตใจและปัญญาเป็นสากล หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธจึงมีการพัฒนา

^{๑๑}ประเวศ วะสี, พยากรณ์อนาคตประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิหมอชาวบ้าน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

^{๑๒}ธนากร สังเขป, การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี.พี.พี. (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๖๕.

แยกเป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา และการพัฒนาวัตถุ พัฒนาสภาพแวดล้อม เรียกว่า วัฏณา หรือ พัฒนา^{๑๓} องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธมีอยู่ ๓ ระบบ^{๑๔} คือ

๑. ระบบการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) ซึ่งใช้คำว่าพัฒนา โดยมีการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสนองความมุ่งหมายทางเศรษฐกิจ ด้วยการดำเนินการเชื่อมโยงกับการพัฒนามนุษย์ (Human Development)

๒. ระบบการพัฒนาคน ซึ่งใช้คำว่า ภาวนา โดยการพัฒนาคนให้ครบทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา การนำเอาปัญญา (Wisdom) กับศีล (Ethics) มาประสานกัน โดยมีจิตใจ (Mental Qualities) เป็นตัวเชื่อม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างจริยธรรม (Ethics) แต่มีใช้จริยธรรมตามความหมายตะวันตก และทั้งหมดนี้เรียกว่า แดนของภาวนา

๓. ระบบการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีปัญหาที่เกิดจากปัจจัยสำคัญอันได้แก่ เรื่องประชากร ความร่อยหรอของทรัพยากร และเรื่องมลภาวะ

ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธ จึงหมายถึง การพัฒนาคน ครบทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ต้องพัฒนาคนให้ใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก^{๑๕} และให้คนที่พัฒนาเต็มระบบเป็นแกนกลาง หรือปัจจัยตัวกระทำ นำการพัฒนาคน และคนที่พัฒนาแล้วนั้นไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่ของการพัฒนา คือ ทั้ง มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี การพัฒนาจึงต้องมีปัจจัยฝ่ายตัวมนุษย์เป็นหลัก เพราะลักษณะของมนุษย์ที่เป็นสัตว์ที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาได้ดีเยี่ยม เรียกว่า ความสามารถที่จะวิวัฒน์ (Evolvability) การพัฒนามนุษย์ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้งสามด้านให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคนก่อน จึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผล คือ ระบบแห่งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยเน้นเฉพาะประเด็นที่พึงพัฒนาเป็นสำคัญ ดังนี้

ด้านพฤติกรรม เป็นช่องทางให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องไปถึงการพัฒนาด้านจิตใจและด้านปัญญาได้ดีด้วย ด้านพฤติกรรม ได้แก่ ละความเคยชินที่ไม่เกื้อกูลโดยใช้วินัยและวัฒนธรรมเพื่อเร่งแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ต้องให้ความสำคัญกับพฤติกรรมการหาความสุขเพราะมีผลกระทบต่อการพัฒนามากจึงควรมีการให้ คู่กับการได้ การเอา

ด้านจิตใจ พัฒนาจิตใจให้มีศักยภาพในการหาความสุขได้ง่ายขึ้นเสพบริโภคด้วยท่าทีมีก็ได้ ไม่มีก็ได้ จนถึงขั้นมีก็ได้ ไม่มีก็ได้ อย่างฉลาดและมีจุดหมายที่ นิรามิสสุข หมายถึงการมีความสุขเป็นอิสระโดยไม่อาศัยการเสพ มีคุณธรรมและมีความเพียร พยายาม ขยัน อดทนเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

ด้านปัญญา มีความรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงของธรรมชาติ เสพบริโภคด้วยรู้เข้าใจคุณค่าแท้เป็นผู้บรรลุจุดหมายของการพัฒนามนุษย์ และเป็นผู้ที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังคมมนุษย์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะบรรลุจุดหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

^{๑๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑.

^{๑๔}ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๑๑๕, ๑๖๘.

^{๑๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ถึงเวลา มารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (นครปฐม: สำนักพิมพ์ธรรมะอินทเรนต์, ๒๕๕๔), หน้า ๔๘.

มนุษย์ที่บรรลุจุดหมายการพัฒนามนุษย์ทั้งระบบแล้วจะเป็นปัจจัยตัวกระทำนำระบบสัมพันธ์ใหญ่ให้เป็นที่ไปในทางที่ดีก็ถือฤกษ์แก่การดำรงอยู่ที่ดีของมนุษย์ เป็นแกนกลางประสานบูรณาการกับระบบองค์รวมใหญ่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการพัฒนาทั้งในส่วนของสังคมและตัวมนุษย์ โดยเน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้ว ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคม และเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องพัฒนาฝึกอบรมทำให้เจริญ คือ ภาวนา มี ๔ ประการ^{๑๖} คือ

๑. กายภาวนา หมายถึง การเจริญ การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ไม่ให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. สីลภาวนา หมายถึง การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี ถือฤกษ์แก่กัน

๓. จิตตภาวนา หมายถึง การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔. ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

องค์ประกอบหลักทั้ง ๔ นี้จะทำงานสัมพันธ์กันอาศัยกัน และส่งผลต่อกันไม่สามารถแยกขาดจากกัน และต้องมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อทุกองค์ประกอบ คือ ไม่ยึดติด แต่ตั้งมั่น และเป็นที่ไปเพื่อถือฤกษ์ต่อชีวิตที่ติงาม เพื่อการพัฒนาสร้างสรรค์ตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งการพัฒนาคนด้วยหลักธรรม ภาวนา ๔ นี้ มาจากหลักการและแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา ๔ อย่าง^{๑๗} คือ

๑. พระพุทธศาสนาถือว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่และเป็นไปตามธรรมดาในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนั้น

๒. ชีวิตและการกระทำของมนุษย์ย่อมเป็นไปตามระดับความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และทำให้เกิดผลตามระบบเหตุปัจจัยนั้นด้วย

๓. มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึก เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ ซึ่งแนวคิดรากฐานที่สำคัญที่สุด การเกิดระบบจริยธรรมในพระพุทธศาสนาก็เพราะหลักการสำคัญนี้ คือไตรสิกขาจริยธรรมจึงมีความหมายเท่ากับการศึกษา เมื่อมนุษย์พัฒนาแล้วก็สามารถเข้าถึงอิสรภาพและความสุขที่เกิดจากภายในของมนุษย์เองได้จริง

^{๑๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๖๘-๖๙.

^{๑๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๑-๑๕๓.

๔. ศักยภาพของการพัฒนา คือการทำให้คนสามารถทำให้ความขัดแย้งมีความหมาย เป็นความประสานเสริม กลมกลืนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมบูรณ์และดุลยภาพ ซึ่งความสามารถของมนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะประยุกต์เข้ากับปัญหาสภาพแวดล้อมทั้งหมดได้

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเป็นระบบและเป็นกระบวนการ และเป็นการแก้ปัญหาแบบที่เรียกว่า บูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบถ้วนเป็นบูรณาการและสัมพันธ์กันถูกต้องและพอดีทั่วตลอดองค์รวม และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือการมีดุลยภาพ (Balance) หรือพูดอีกนัยหนึ่งคือการทำให้งิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ^{๑๘} นั่นคือการพัฒนาคนให้มุ่งไปสู่ ทางสายกลาง หรือ “มัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งเป็นการเดินสายกลางในระดับจริยธรรมหรือโลกียธรรม ด้วยวิธีแห่งพุทธะ トラบเท่าที่ยังไปไม่ถึงระดับปรมาตตสัจจะหรือโลกุตระธรรม โดยพัฒนา “ปัญญา” ให้รู้เท่าทันความเป็นไปของชีวิตและของโลก^{๑๙} ด้วยกระบวนการของการศึกษาที่มุ่งอบรมและพัฒนาคนทุกระดับ ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาแบบทั่วไป ที่จะได้จากภายนอก (ปรโตโฆสะ)^{๒๐} โดยเฉพาะอิทธิพลจากกัลยาณมิตร^{๒๑} และการศึกษาแบบไตรสิกขา ที่เกิดจากปัจจัยภายในตัวมนุษย์ (โยนิโสมนสิการ)^{๒๒} ทำให้มีทัศนคติถูกต้อง (สัมมาทิฐิ)^{๒๓} และการพัฒนาปัญญา (ปัญญาสิกขา)^{๒๔} ซึ่งสอดคล้องกับหลักของอริยมรรค ทำให้เกิดเป็นองค์รวมหรือระบบบูรณาการทั้งคน และสิ่งแวดล้อมรอบตัวคน

สำหรับหลักธรรมสำคัญที่นักวิชาการศาสนาเสนอไว้เป็นหลักการในการพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นมีอยู่หลายหลักธรรมในสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ ประมวลมานำเสนอเฉพาะหลักพุทธธรรมส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและนำเสนอเฉพาะหัวข้อธรรมเท่านั้น ส่วนการประยุกต์ใช้กับการวิจัยจะได้นำเสนอเชิงบูรณาการในผลการวิจัย หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคนประกอบด้วย ทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยสัจ ๔ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติคือ มรรคมืองค์ ๘ รวมทั้ง ศีล สมาธิ ปัญญา หรือไตรสิกขาที่ซ่อนอยู่ในมรรคมืองค์ ๘ นั้นด้วย ระบบไตรสิกขาเป็นปัจจัยของการพัฒนาคนต้องทำ ๓ ด้าน อย่างบูรณาการที่สำคัญมากอย่างยิ่ง^{๒๕} คือ

๑) พลุดิกรรม ศึกษาอบรมการมีระเบียบวินัย การเลี้ยงชีพสุจริต วิธีปฏิบัติในการผลิต เสพบริโภคแบ่งปันและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เรียกว่า ศีล

๒) จิตใจ ศึกษาอบรมการปลุกฝังคุณธรรม ส่งเสริมคุณภาพจิตใจการมีความพอใจ มีความสุข สดชื่นเบิกบานเพราะมีสมรรถภาพและสุขภาพจิต เรียกว่า สมาธิ

^{๑๘}อ้างแล้ว, หน้า ๑๘๖.

^{๑๙}W. Rahula, Venerable, **What the Buddha Taught**, (Bangkok: Haw Trai Foundation, ๒๐๐๔), p. ๗๖.

^{๒๐}อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๖/๑๑๕.

^{๒๑}พระไพศาล วิสาโล, **พุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต**, (สมุทรปราการ: ชมรมกัลยาณธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓.

^{๒๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖.

^{๒๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๘/๓๖๕.

^{๒๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๗/๒๗๒.

^{๒๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, หน้า ๑๘๒.

๓) ปัญญา ศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง รู้ความเป็นไป ตามระบบของเหตุและปัจจัยที่จะทำให้สามารถแก้ปัญหาตามเหตุผลที่รู้เท่าทันโลกและชีวิต มีทัศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้องสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ สามารถดับกิเลส ดับทุกข์ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระ ผ่องใส เบิกบาน เรียกว่า ปัญญา

รวมทั้งหลักความพยายามในทางที่ชอบ ได้แก่ การประกอบความเพียรในสถานะ ๔ ชื่อ ว่า สัมมัปปธาน ๔^{๒๖} คือ

๑. สังวรปธาน คือ การเพียรพยายามป้องกันมิให้อกุศลคือ ความชั่วทุจริตทั้งหลาย เกิดขึ้น พยายามทรมานเสียดปัญญา ผินใจ ช่มใจด้วยการสำรวมระวังกาย วาจา ใจ ไม่ให้ยินดี ยินร้ายต่อกิเลส ตัณหา อกุศลทั้งปวง โดยมีสติเป็นเครื่องคอยระวังมิให้บาปและอกุศลทั้งหลายเกิดขึ้น

๒. ปหานปธาน คือ การเพียรพยายามในการเลิกละบาปและอกุศลทั้งหลายที่เกิดขึ้น แล้วให้จางหายและหมดสิ้นไป พยายามที่จะขจัดหรือทำลายเสียซึ่งความชั่วอกุศลต่างๆ เช่น โภคะ โภคะ หลง ฯลฯ ไม่ให้ครอบงำจิตใจ เพราะทำให้จิตใจเศร้าหมอง ชุ่มมัวอันเป็นบ่อเกิดแห่งการทำชั่ว

๓. ภวานาปธาน คือ การเพียรพยายามในการเพิ่มพูนกุศลคือความดีงามความสุจริตธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เจริญงอกงามขึ้น

๔. อนุปักรณปธาน คือ ความเพียรพยายามในการรักษากุศล คือความดีงามที่เกิดขึ้น แล้วให้ดำรงอยู่ไม่ให้เลือนหายไป คอยระคับระคองให้กุศลเหล่านั้นเจริญเต็มที่ด้วยการยอมทรมานทั้งความพยายาม และกำลังในการปกป้องรักษาความดีนั้นไว้ต่อเนื่องเรื่อยไป

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมในการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับบุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม ซึ่งควรที่จะได้รับการพัฒนา คือ อปรีหานิยธรรม ๗^{๒๗} อันเป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความสามัคคีคือประการหนึ่ง เป็นคุณธรรมสำหรับผู้บริหารหรือหมู่ชนอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวของบุคคลทั้งหลาย ช่วยให้เกิดความสามัคคีและเข้าใจซึ่งกันและกันได้มากขึ้น มีทั้งส่วนของภิกษุและบุคคลทั่วไปในงานวิจัยนี้อธิบายเฉพาะส่วนของภิกษุ^{๒๘} ประกอบด้วย

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นจัดการแก้ไข สิ่งเสียหาย เหตุไม่งาม

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้

๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น

๕. ไม่ลู่อานาจตัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น

๖. ยินดีในเสนาสนะป่า

๗. ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงาม ซึ่งยังไม่มา ขอให้มา ที่มา แล้ว ขอให้อยู่ผาสุก

ส่วนหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนามนุษย์ที่ยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ความรู้จักประมาณในการบริโภคคือ โภชนะมัตตัญญูตา การรู้จัก

^{๒๖} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๙/๑๑๓.

^{๒๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖-๑๔๑/๘๑-๘๘.

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๑๑-๒๑๔.

ประมาณเรียกว่า มัตตัญญูตา พบในหมวดธรรมวินัย ได้แก่ สปัจริสธรรม ๗ ประการ^{๒๙} หมายถึง ธรรมของผู้ดี หรือคุณสมบัติของคนดี ได้แก่

๑. ฉัมมัญญูตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ
๒. อตถัญญูตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ประโยชน์ที่ประสงค์
๓. อตตัญญูตา ความรู้จักตน คือ รู้กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม
๔. มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ เช่น ฝึกหัดรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่
๕. กาลัญญูตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้เวลา
๖. ปริสัญญูตา ความรู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ
๗. ปุคคสัญญูตา หรือ ปุคคลโปรปริญญูตา ความรู้จักบุคคล ความแตกต่างแห่งบุคคล^{๓๐}

เฉพาะ มัตตัญญูตา เป็นหลักธรรมที่สำคัญมากก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธขึ้นได้จริง และเป็นธรรมที่ใช้แก้ปัญหาธรรมชาติแวดล้อมได้อย่างดี การพิจารณารู้จักประมาณเป็นการฝึกให้มีปัญญาใช้หลักการนี้กับการเสพทุกอย่างโดยเฉพาะเทคโนโลยี รู้จักแยกระหว่างประโยชน์อันเป็นคุณค่าแท้ที่หมายถึงการใช้โดยเฉพาะสิ่งบริโภค เช่น ปัจจัย ๔ มีคุณค่าแท้คือการหล่อเลี้ยงชีวิตเพื่อสุขภาพที่ดี เพื่อประโยชน์เกื้อกูลชีวิตที่พอดีไม่มากเกินไปเกินกว่าความต้องการของตนเองกับคุณค่าเทียมที่หมายถึงประโยชน์ที่เกินเลยกว่าความจำเป็น และหลักความพอใจแบบฉันทะ^{๓๑} ในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยเน้นฉันทะใช้แก้ปัญหาในส่วนที่สำคัญในความหมายของเศรษฐกิจอันเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติไม่บรรลุความสำเร็จ ฉันทะ เป็นองค์ธรรมข้อแรกแห่งอิทธิบาท ๔^{๓๒} คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายได้แก่

๑) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ที่หมายถึงความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่หวังสิ่งตอบแทนในการที่ได้ทำอย่างมีฉันทะนี้

๒) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

๓) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลือนลอย อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ

๔) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อที่ยัง有疑问ในสิ่งนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง^{๓๓}

^{๒๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓., ๑๑/๓๕๗/๔๐๐., ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๒๘๗.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๐-๒๑๑.

^{๓๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *การพัฒนาที่ยั่งยืน*, หน้า ๑๗๐.

^{๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๑๖๐.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๘.

การที่บุคคลขาดจริยธรรมในการพัฒนา เพราะมีเหตุมาจากกิเลส ๓ อย่างนี้ คือ ตัณหา หรือความอยากได้ มานะหรือความต้องการมีอำนาจ และ ทิณฺฐิ หรือความยึดมั่น ความคลั่งไคล้ แนวคิด ลัทธิ ศาสนา และอุดมการณ์ต่างๆ

สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาเป็นองค์รวมทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นที่การพัฒนาคนครบทุกด้านทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา พัฒนาคนให้ใฝ่รู้ สู้งานและให้คนที่พัฒนาเต็มระบบเป็นแกนกลาง หรือปัจจัยตัวกระทำ นำการพัฒนาคน และคนที่พัฒนาแล้วนั้นไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่ของการพัฒนา คือ ทั้ง มนุษย์ สังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมอันหมายถึงธรรมชาติให้ดำรงอยู่ได้ด้วยดีอย่างเกื้อกูลต่อเนื่องสม่ำเสมอเรื่อยไป และจะต้องไม่เป็นการลดทอน หรือเบียดบังโอกาสที่จะบรรลุความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในรุ่นต่อๆ ไปด้วย

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดของนักวิชาการที่ได้ศึกษาผ่านมาข้างต้น ผู้วิจัยประมวลผลได้ว่า หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นส่วนที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์การเป็นองค์รวมให้เจริญก้าวหน้าขึ้น สามารถสรุปหลักการได้ดังตารางที่ ๒.๓

ตารางที่ ๒.๓ สรุปแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนเชิงพุทธ

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ประเวศ วะสี (๒๕๔๕, หน้า ๑๑)	หลักการสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา การแก้ปัญหาสังคมจะต้องร่วมมือกัน ในสามภาคส่วน คือ ภาครัฐบาล ภาควิชาการ และภาคสังคมหรือภาคประชาชนผู้ได้รับผลประโยชน์หรือผลกระทบโดยตรง
ธนากร สังเขป (๒๕๕๕, หน้า ๖๕)	แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง มีทั้งผลดีและผลเสีย มักเข้าใจกันว่าความขัดแย้งเป็นผลเสียมากกว่าผลดี ผลดีคือทำให้มีความรอบคอบมากขึ้น
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๔๑, หน้า ๒๑)	การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธมีการพัฒนาแยกเป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า กาวนา และการพัฒนาวัตถุ พัฒนาสภาพแวดล้อม เรียกว่า วัฒนนา หรือ พัฒนา
พระไพศาล วิสาโล (๒๕๕๓, หน้า ๒๓)	อิทธิพลจากกัลยาณมิตร ในทางพุทธถือว่า อิทธิพลจากภายนอกเช่นนี้ ย่อมนำมามนุษย์ไปสู่หนทางอันประเสริฐ และคนส่วนใหญ่ก็ต้องการอิทธิพลเช่นนี้ จึงจะมีชีวิตที่ผาสุกได้ในขณะที่มีคนเพียงจำนวนน้อยเท่านั้น ที่สามารถพัฒนาชีวิตได้โดยอาศัยความสามารถและปัญญาของตนเองล้วนๆ ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างวัด

๑) ความหมายของวัด

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลหลายท่านให้ความหมายของคำว่า “วัด” ไว้ ผู้ศึกษาจึงใคร่ขอนำมาประกอบการศึกษา ดังนี้

วัด หมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัย^{๓๔}

คำว่า “วัด” เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานแบบคำไทย โดยที่มาของคำว่า “วัด” นี้ ยังไม่มีข้อยุติ ด้วยบางคนอธิบายว่า มาจากคำว่า “วตวา” ในภาษาบาลี แปลว่า เป็นที่สนทนาธรรม บ้างก็ว่ามาจาก “วัตร” อันหมายถึงกิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างว่าการจำศีล ซึ่งวัด (วัตร) ตามนัยยะนี้จึงน่าจะหมายถึงสถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ใช้เป็นที่พักจำศีลภาวนา หรือสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภารกิจที่พึงกระทำนั่นเอง แต่ก็มีบางคนสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “วตวา” อันหมายถึงการกำหนดขอบเขตของดินแดนที่สร้างเป็นศาสนสถาน^{๓๕} เพราะวัดก็ควรมีความหมายอย่างเดียวกัน คือการสอบขนาด หรือปริมาณของสิ่งต่างๆ เช่น ความยาว ความกว้าง เป็นต้น วัดในนัยยะอย่างหลังนี้จึงหมายถึง พื้นที่

แต่เดิมครั้งพุทธกาลนั้น มีการใช้คำว่า “อาราม” เป็นคำเรียกชื่อ ศาสนสถานในทางพุทธศาสนาที่ใช้เรียกเสนาสนะที่มีผู้ศรัทธาถวายพระพุทธองค์ใน ระยะเวลาๆ เช่น “เขตวนาราม” หรือชื่อเต็มว่า “เขตวนอนาถบิณฑิกสสาราม” ซึ่งมีความหมายว่า “สวนของอนาถบิณฑิกที่ป่าเขต” หรือ “เวฬุวนาราม” หรือ “บุพผาราม” เป็นต้น โดย “อาราม” หรือ “อาราม” ในคำอ่านของไทยแปลว่า สวน^{๓๖} นอกจากนี้ในเวลาต่อมายังมีคำที่ใช้เรียกอีกอย่างว่า “วิหาระ” หรือ “วิหาร”

อย่างไรก็ตามก็ยังมีคำที่ให้ความหมายว่าวัดอยู่อีกชื่อหนึ่ง คือ “อาวาส” ดังชื่อเรียกสมภารผู้ครองวัดว่า “เจ้าอาวาส” ซึ่งแปลว่าผู้เป็นใหญ่ในวัด หรือชื่อเรียกวัด เช่น เทพศิรินทรอาวาส (เทพ+ ศิรินทร+ อาวาส) โดยปกติคำว่าอาวาสไม่เป็นที่นิยมใช้กันในความหมายว่าวัด ทั้งนี้เพราะนิยมนำไปใช้กับความหมายที่แคบกว่าคำว่าอาราม โดยมักให้ความหมายในเชิงที่เป็นตัวเรือนที่อยู่อาศัยมากกว่า อาวาสจึงเสมือนเป็นที่อยู่ส่วนย่อยภายในอารามที่หมายถึงพื้นที่ที่เป็นศาสนสถานทั้งเขต^{๓๗}

^{๓๔}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๗๔๗.

^{๓๕}สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และพระยาอนุนามราชชน, **บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ เล่ม ๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๒๔๘.

^{๓๖}สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **สารานุกรมเด็ก เล่ม ๑๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓๑.

^{๓๗}สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **สารานุกรมเด็ก เล่ม ๙**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๑๐๙.

๒) ชนิดของวัด

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในประเทศไทย พุทธศักราช ๒๕๐๕ กำหนดไว้ว่า วัดมี ๒ ชนิด คือ^{๓๘}

๑. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

๒. สำนักสงฆ์

วิสุงคามสีมา หมายถึง เขตพื้นที่ที่พระภิกษุสงฆ์ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเพื่อใช้จัดตั้งวัดขึ้น แต่ในทางปฏิบัตินั้นเป็นการขอพระบรมราชานุญาตเฉพาะแต่บริเวณที่ตั้งพระอุโบสถเท่านั้น^{๓๙}

สำนักสงฆ์ หมายถึง สถานที่ตั้งพำนักอาศัยของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งไม่ได้ขอพระบรมราชานุญาตใช้ผืนที่ดินแห่งนั้นเพื่อจัดตั้งเป็นวัดขึ้น ดังนั้นสำนักสงฆ์จึงไม่มีโรงพระอุโบสถเพื่อใช้เป็นที่ทำสังฆกรรม

วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ถือว่าเป็นวัดที่ถูกต้องและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย วัดประเภทนี้ยังแยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ “วัดหลวงหรือพระอารามหลวง” กับ “วัดราษฎร์”

วัดหลวง หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือวัดที่รัฐบาลหรือราษฎรทั่วไปสร้างขึ้นแล้วทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์

วัดราษฎร์ หมายถึง วัดที่ราษฎรทั้งหลายสร้างขึ้นตามศรัทธา

๓) การแบ่งระดับของวัดหรือพระอารามหลวง

พระอารามหลวงแบ่งออกได้เป็น ๓ ชั้น คือ^{๔๐}

ก. พระอารามหลวงชั้นเอก หมายถึง วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ เป็นวัดที่บรรจุพระบรมอัฐิหรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูง มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ขึ้นไป

ข. พระอารามหลวงชั้นโท หมายถึง วัดที่มีเกียรติ มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะสามัญขึ้นไป

ค. พระอารามหลวงชั้นตรี หมายถึง วัดที่มีเกียรติหรือวัดสามัญ เจ้าอาวาสเป็นพระครูชั้นสูงขึ้นไป

ซึ่งพระอารามหลวงนั้นยังแบ่งตามฐานันดรศักดิ์ออกได้เป็น ๔ ชนิด คือ

๑. ชนิดราชวรมหาวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ โดยที่สิ่งปลูกสร้างนั้นมีขนาดใหญ่โตสมพระเกียรติ

๒. ชนิดวรมหาวิหาร ลักษณะเดียวกับชนิดราชวรมหาวิหาร แต่มีความสำคัญน้อยกว่า

^{๓๘}กรมการศาสนา, ประวัติวัดสำคัญทางพุทธศาสนา ตอน ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

^{๓๙}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๔๓.

^{๔๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

๓. ชนิดราชวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์

๔. ชนิดวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์แล้วพระราชทานเป็นเกียรติแก่ผู้อื่น

พระอารามหลวงแต่ละชั้นมีได้หมายถึงว่าจะมีชนิดของพระอารามครบทั้ง ๔ ประเภท ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความสำคัญของสถานที่ ขนาดและผู้สร้าง ซึ่งจะเป็นสิ่งกำหนดชนิดของพระอารามดังกล่าว ในปัจจุบันได้มีการจัดแบ่งชนิดของพระอารามตามระดับชั้นดังนี้

พระอารามหลวงชั้นเอก แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. ราชวรมหาวิหาร
๒. ราชวรวิหาร
๓. วรมหาวิหาร

พระอารามหลวงชั้นโท แบ่งเป็น ๔ ระดับ คือ

๑. ราชวรมหาวิหาร
๒. ราชวรวิหาร
๓. วรมหาวิหาร
๔. วรวิหาร

พระอารามหลวงชั้นตรี แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. ราชวรวิหาร
๒. วรวิหาร
๓. สามัญ ไม่มีสร้อยต่อท้ายชื่อ

๔) มูลเหตุการสร้างวัด

แต่เดิมในสมัยครั้งพุทธกาลนั้นยังไม่มีการสร้างอาคารสถานที่ให้เป็นที่อยู่ อาศัยของพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะเจาะจง เนื่องจากพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุมิที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง ถาวร ด้วยจะทำให้เกิดความยึดติดในทรัพย์ทางโลก จึงทรงกำหนดสถานที่สำหรับใช้เป็นที่อาศัยพื้นฐานสุด คือ “รุกขมูลเสนาสนะ” อันหมายถึงการอยู่รอบโคนต้นไม้^{๔๑} แล้วให้จาริกไปเรื่อยๆ ทั้งนี้เพื่อมิให้จิตมีสิ่งผูกพัน

เมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมเหล่าสาวกออกเผยแผ่พระศาสนา ปรากฏว่ามีผู้เลื่อมใสศรัทธากันบวชเป็นพระภิกษุจำนวนมากมาย ที่ไม่ได้บวชต่างก็ให้ความอุปถัมภ์เกื้อกูลเป็นอย่างดี โดยเฉพาะพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งนครราชคฤห์ ทรงประกาศตนเป็นองค์ศาสนูปถัมภกต่อพุทธศาสนา ทั้งทรงถวาย “เวฬุวัน” ให้เป็นที่ประทับของพระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวก ซึ่งพระองค์ทรงรับไว้ด้วยเพราะวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มิใช่มุ่งเน้นให้บำเพ็ญวิปัสสนาญาณเท่านั้น หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการจาริกออกไป ณ ที่ต่างๆ เพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอนอีกด้วย และเป็นมูลเหตุให้ทรงมีพระพุทธานุญาตให้พระภิกษุสามารถรับอารามที่เหล่าทายก ถวายได้ อาทิ เขตวนาราม ที่มหาเศรษฐีอุณณา

^{๔๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), จาริกบุญจาริกธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๓๒๑.

บิณฑิกะแห่งกรุงสวดีตี สร้างถวาย หรือ ปุพพารามวิหาร ที่นางวิสาขาสร้างถวาย แต่ถือได้ว่าเวฬุวนารามเป็นวัดแห่งแรกของพุทธศาสนา

๕) ประเภทของวัด

สมัยหลังพุทธกาลเมื่อมีการสร้างพระสถูปเจดีย์ขึ้น ทำให้บริเวณเหล่านี้เกิดเป็นที่ชุมนุมของเหล่าพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่เดินทาง มาถึงที่สุดแล้วก็เกิดมีพระภิกษุบางรูปสมัครใจที่จะอยู่พำนักเพื่อบำรุงรักษาสังเวชนียสถานเหล่านั้น^๒ ทั้งมีผู้ศรัทธาสร้างที่พักกุฏิสงฆ์ถวายแต่พระภิกษุ ดังกล่าว สถานที่นั้นที่สุดได้กลายเป็น “วัด” ที่สมบูรณ์แบบ สืบทอดกันมาจนเกิดเป็นแบบอย่างชัดเจนดังปัจจุบัน ด้วยเหตุที่การสร้างวัดกลายเป็นประเพณีที่นิยมกันในที่ต่างๆ วัดจึงมีปรากฏอย่างแพร่หลายทั้งในเมืองใหญ่และชนบท จนทำให้จุดมุ่งหมายเดิมของการบวชนั้นเปลี่ยนไปในเวลาต่อมา เพราะพระสงฆ์ส่วนหนึ่งมีที่พักอาศัยอย่างถาวรยึดติดในเสนาสนะแทนการมุ่งเน้นปฏิบัติเพื่อรื้อออกซึ่งความทุกข์และเพื่อทำให้แจ้งแห่งการดับทุกข์ ซึ่งเป็นความหมายของการบวช เพราะคำว่าบวช มาจากคำว่า ป+วช แปลว่า เว้นทั่ว หมายถึงเว้นห่างจากกาม จากกิเลส พระภิกษุในเวลาถัดมาจึงมีลักษณะที่แตกต่างกัน ๒ แบบ คือ ฝ่ายหนึ่งซึ่งยังคงตั้งมั่นอยู่กับแนวปฏิบัติเดิมนั้นคือปลีกความวุ่นวายจาก โลกออกสู่ป่า เพื่อแสวงหาความวิเวก มุ่งเน้นทาง “วิปัสสนาธุระ” กับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งนิยมการอยู่ชิตติดวัดภายในเขตชุมชน โดยมุ่งเน้นการศึกษา คือการมุ่งศึกษาเพื่อให้รู้ถึงพระพุทธรูป พุทธธรรมวินัย รวมทั้งพระอภิธรรมต่างๆ การแยกออกเป็น ๒ ลักษณะนี้มาแบ่งชัดเจนเป็น ๒ ฝ่ายในประเทศลังกา^๓ โดยเรียกฝ่ายที่อยู่ป่าว่า “พระอรัญวาสี” และเรียกฝ่ายที่อยู่ในเมืองว่า “พระคามวาสี”

พระภิกษุไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอรัญวาสีหรือคามวาสี ทุกรูปจะต้องสังกัดไม่วัดใดก็วัดหนึ่ง วัดฝ่ายคามวาสีนั้นอยู่ภายในหรือรอบนอกเมืองที่มีชุมชนอาศัยอยู่ แต่วัดฝ่ายอรัญวาสีจะต้องถอยร่นให้ห่างไกลชุมชนให้มากที่สุด แต่ความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยการแบ่งปันอาหารจากสังคมยังต้องมีอยู่ในพระวินัยกำหนดไว้ว่าวัดฝ่ายอรัญวาสีจะต้องตั้งไม่ห่างจากหมู่บ้านที่ใกล้ ที่สุดจนเกินไป คือให้อยู่ในระยะประมาณ ๕๐๐ ชั่วคันธนู หรือประมาณ ๑ กิโลเมตร^๔ เพื่อเอื้อให้พระภิกษุสามารถเดินทางไปรับ การบิณฑบาตและกลับมาทันฉันอาหารเพล ก่อนเที่ยงวัน

วัดอรัญวาสี นิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นป่าเขา ส่วนใหญ่มีเพียงกุฏิและศาลาโถง อเนกประสงค์ ไม่มีอาคารและแบบแผนมากนัก พระสงฆ์ฝ่ายนี้จะอยู่จำวัดเฉพาะเพียงช่วงเช้าพรรษา และจะมุ่งตรงเข้าไปป่าลึก ปักกลด ผีกหัตถกรรมฐานจิต และจาริกไปเรื่อยๆ ก่อนกลับออกมาจำพรรษาที่วัดอีกครั้งเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาใหม่ ความต้องการทำสังฆกรรมใดๆ ก็เพียงอาศัยการกำหนดขึ้นใช้เพียงชั่วคราวเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเจดีย์ดูเหมือนจะไม่มีการสร้างในวัดอรัญวาสีหรือ “วัดป่า” แท้ๆเลย คงเป็นเพราะแนวความคิดของพระภิกษุสายนี้เน้นที่การปฏิบัติเพื่อให้เห็น “ธรรม” มากกว่า “รูป” ที่แม้เป็นตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ก็เพียงภาพสัญลักษณ์ที่ไม่ใช่วิถีทางแห่งการหลุดพ้น

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, (ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓-๒๔.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **จาริกบุญจาริกธรรม**, หน้า ๓๒๕.

^๔ โชติ ภัลยานมิตร, **สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๘๙.

วัดคามวาสี สร้างขึ้นสำหรับเป็นที่พึ่งของชุมชนหรือเมืองโดยตรง ภารกิจหลักของพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายนี้มุ่งไปในทางปฏิบัติด้านพิธีกรรมทางศาสนา และการเน้นศึกษาทางหนังสือเพื่อแสวงหาความรู้ สำหรับใช้ในการสั่งสอนฆราวาสมากกว่าฝึกปฏิบัติด้านวิปัสสนาธุระ พระสงฆ์ฝ่ายนี้จึงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกตลอด ทำให้แนวทางหลักด้านปฏิบัติต้องเปลี่ยนไปจากการมุ่งหาหนทางเพื่อให้ “ตนเอง” พ้นจากสังสารวัฏ มาเป็นเพื่อช่วยให้ “ผู้อื่น” พ้นทุกข์แทน เป็นการปฏิบัติที่ไม่ใช่เพื่อมุ่งผลตรัสรู้และนิพพาน หากแต่การเน้นผลทางปริยัติธรรมทั้งคอยชี้แนะช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่เวไนย สัตว์ทั้งปวงได้ก็เท่ากับเป็นการสั่งสมทานบารมีและยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้นในขณะเดียวกัน ถือเป็นหลักสำคัญในการฝึกจิตเพื่อการ “ละวาง” วัดประเภทนี้จะมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารมากกว่าวัดอรัญวาสี ตามความต้องการใช้งานการกำหนดแบบแผนทั้งด้านรูปแบบและแผนผังรวมมีกฎเกณฑ์ค่อนข้างชัดเจน

๖) การสร้างวัดในประเทศไทย

แบบอย่าง การสร้างวัดในสังคมไทยมีแบบอย่างที่เป็นอิทธิพลหลักจากลังกา เนื่องจากคนไทยนับถือพุทธศาสนาในลัทธิเถรวาทหรือหินยานผ่านมาทางสายของลังกา (แบบลังกาวงศ์)

มูลเหตุ คือการสร้างให้เป็นศาสนสถานเพื่อเอื้อต่อการกระทำศาสนาพิธี และเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เป็นผลสืบเนื่องจากเนื้อหาการสอนใน “ไตรภูมิ” ที่ทรงนิพนธ์ขึ้นโดยพระยาสิทธิไตรยแห่งกรุงสุโขทัยในราวปี พ.ศ. ๑๘๘๘ ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องของ ปุพเพตปญญาตา อันเป็นเรื่องที่พรรณนาเกี่ยวกับสวรรค์และนรกเป็นอย่างมาก จึงกระตุ้นให้เกิดความกลัวในเรื่องของการทำความชั่ว และเร่งสร้างบุญความดี เพื่อจะได้ขึ้นไปเสวยสุขบนแดนสวรรค์หรือได้เกิดใหม่ในชาติภพหน้าที่เพียงพร้อมด้วยฐานันดรศักดิ์ที่สูงส่ง หรือเพื่อสั่งสมบุญสำหรับไปเกิดในยุคเดียวกับพระศรีอาริยมตตริย การทำบุญที่ได้มาถึงซึ่งอันสูงสุดก็คือการสร้างวัดนั่นเอง เหตุนี้คนไทยจึงนิยมสร้างวัดกันมาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย

๗) มูลเหตุการสร้างวัดในประเทศไทย

การสร้างวัดในประเทศไทยนั้น นอกเหนือจากจะเป็นการสร้างตามคติโบราณดังกล่าวแล้ว ในเวลาต่อมาก็ยังมีปัจจัยสำคัญหลักบางประการที่เป็นเหตุจูงใจไปสู่การสร้างวัด ดังนี้^{๔๕}

๑. สร้างเพื่อให้เป็นสิ่งคู่บ้านคู่เมือง เช่น การสร้างวัดพระมหาธาตุ เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ หรือประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ อันเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของสังคมที่พระมหากษัตริย์ทุกยุคทุกสมัยพึงสั่งวรและนิยมสร้างขึ้นเป็นประเพณี เช่น วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วัดช้างล้อม อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัยสุโขทัย

๒. สร้างเพื่อให้เป็นวัดประจำวัง สำหรับพระมหากษัตริย์จะทรงใช้เป็นที่ประกอบพระราชพิธีหรือพระราชกุศล ส่วนใหญ่มักสร้างอยู่ติดกับพระบรมมหาราชวัง เช่น วัดเจดีย์เจ็ดแถว จังหวัดสุโขทัย, วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

๓. สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นวัดประจำรัชกาล คตินิยมนี้ เพิ่งจะมีขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น วัดราชประดิษฐ์ฯ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๔, วัดเบญจมบพิตรฯ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๕, วัดพระราม ๙ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๙

^{๔๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗-๘๘.

๔. สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ ในบริเวณที่เป็นนิวาสนสถานเดิมของบุพการีของพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์หรือคหบดี เพื่อเป็นการอุทิศกุศลบุญแห่งการถวายที่ดิน และการสร้างนั้นแต่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เช่น วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระเจ้าปราสาททองสร้างในนิวาสนสถานเดิมของพระราชชนนี, วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้าง ณ ที่เป็นนิวาสนสถานเดิมของพระอัยยิกา พระอัยกีของพระองค์

๕. สร้างขึ้นบนพื้นที่เดิมซึ่งเคยเป็นที่ถวายพระเพลิง พระศพ หรือพระบรมศพมาก่อน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นอนุสรณ์ในการรำลึกถึงบุคคลผู้นั้น รวมทั้งเป็นการอุทิศบุญแต่ผู้นั้นด้วย เช่น วัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดี ทรงสร้างขึ้น ณ ที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระเจ้าอยู่หัวทอง

๖. สร้างขึ้น ณ ที่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญ เช่น วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่พระรามาธิบดีทรงทอดพระเนตรเห็นพระบรมสารีริกธาตุแสดงปาฏิหาริย์ตกลง ณ ที่ตั้งวัดแห่งนี้

๗. สร้างขึ้นตามคติประเพณีนิยมบางประการ เช่น การสร้างวัดคู่ผู้เมีย อย่างวัดกุฎีดาว, วัดสมณโกฏ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นวัดคู่ผู้เมียระหว่างพระเจ้าบรมโกศและพระมเหสี, วัดมกุฏกษัตริยารามและวัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร เป็นวัดคู่ผู้เมียระหว่างรัชกาลที่ ๔ และพระอัครมเหสี หรือคติการสร้างวัดประจำเมือง อันเป็นคติที่สืบเนื่องมาแต่โบราณที่กรุงราชธานีจะต้องสร้างขึ้นไว้ให้เป็นที่ต้องมีทุกๆ ราชอาณาจักรที่ตั้งขึ้นใหม่มี ๔ วัด คือ วัดมหาธาตุ วัดพระเชตุพน วัดราชบูรณะ และวัดราชประดิษฐ์

๘) การขนานนามชื่อวัด

วัดต่างๆ ที่ปรากฏนามเพื่อเรียกขานกันนั้น มีที่มาแห่งการตั้งชื่อกันดังนี้^{๕๖}

๑. ขนานนามตามสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าประดิษฐานในวัดนั้น เช่น วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ คือ พระศรีสรรเพชญ์, วัดพระบรมธาตุฯ จังหวัดนครศรีธรรมราช ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

๒. ขนานนามตามฐานานุศักดิ์ของผู้สร้าง ผู้สร้างอุทิศให้ เช่น วัดราชบูรณะ หรือวัดราชประดิษฐ์ หมายถึงวัดที่พระราชารสร้างขึ้น, วัดวรเชษฐาราม หมายถึงวัดที่พระมหากษัตริย์ผู้เป็นน้องคือพระเอกาทศรถสร้างอุทิศแต่พระนเรศวรพระเชษฐาราม, วัดคณิกาผล หมายถึงวัดที่เจ้าสำนักนางกลางเมืองชื่อแพ่ง นำผลประโยชน์จากน้ำพักน้ำแรงของนางคณิกามาสร้าง

๓. ขนานนามตามเหตุการณ์ที่เป็นศุภนิมิตร์ เช่น วัดชนะสงคราม สมเด็จพระบรมราชาเจ้ามหาสุรสิงหนาทพระราชทานนาม ภายหลังชนะศึกสงคราม ๙ ทิว, วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) สมเด็จพระเจ้าตากสินพระราชทานนามใหม่ของวัดมะกอก ภายหลังจากทรงกู้อิสรภาพและเสด็จกรีธาพลมาทางชลมารค เพื่อมาตั้งราชธานีใหม่ที่กรุงธนบุรี พอถึงวัดมะกอกก็สว่างรุ่งแจ้งพอดี

๔. ขนานนามตามชื่อวัดสำคัญแต่โบราณ เช่น วัดพระเชตุพนฯ ชื่อวัดหรือพระอารามแห่งแรกแต่ครั้งพุทธกาล, วัดมเหยงคณ์ ชื่อวัดสำคัญในประเทศลังกา

^{๕๖}เนตรนภิศ นาควัชระและคณะ, วัดในกรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐-๑๑.

๕. ขนานนามตามลักษณะสิ่งสำคัญภายในวัด เช่น วัดพระสี่อิริยาบถ จังหวัดกำแพงเพชร มีพระพุทธรูป ๔ ปาง ยืน นั่ง เดิน นอน ประดิษฐานเป็นพระประธานในวัด, วัดระฆังโฆสิตาราม จังหวัดธนบุรี พบระฆังใบใหญ่เสียงดังกังวาน

๖. ขนานนามตามนามตำบลที่ตั้งหรือสภาพพื้นที่ตั้ง เช่น วัดวังแดงเหนือ วัดสามเสน วัดปากน้ำ

๗. ขนานนามตามชื่อผู้สร้าง เช่น วัดพิชัยญาติการาม วัดประยูรวงศาราม วัดพระยาไกร วัดยายร่ม

๘. ขนานนามจากสาเหตุอื่นๆ ซึ่งมีผู้ตั้งขึ้นหรือเรียกขาน เช่น วัดไก่เตี้ย วัดช่องลม วัดสี่กั๊ก วัดใหม่ วัดสว่างอารมณ์

๙) ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัด

สังคมไทยเคารพศรัทธาต่อพระภิกษุมาก เนื่องจากเชื่อว่า พระภิกษุ นั้นเป็นผู้มีความรู้มากกว่าฆราวาส เป็นผู้ทรงศีล ย่อมพูดแต่สิ่งเท็จจริง และเป็นครูบาอาจารย์^{๔๗} ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีต่อวัดจึงผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของ ทุกคนนับแต่เกิดจนตาย คำสั่งสอนจึงได้รับความเชื่อถืออย่างไร้ความคลางแคลงใจ ดังนั้นพระสงฆ์จึงกลายเป็นที่พึ่งของสังคมในทุกๆ เรื่อง ไม่ว่าจะ ในทางที่เป็นมงคลและอัปมงคล

ส่วน วัด นั้นเป็นสถานที่รับใช้บริการงานประเพณีการทำบุญต่างๆ เพื่อให้เกิดกุศลบุญแก่ฆราวาส เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาซึ่งมีอยู่แทบตลอดทั้งปี รวมทั้งเป็น

- สถานที่ให้การศึกษาแก่ชุมชน นับแต่การบวชเณรจนถึงบวชเป็นพระภิกษุ

- สถานที่ให้ความสงบเยือกเย็นทางใจ เช่น การแสดงพระธรรมเทศนา การฝึกปฏิบัติธรรมสมาธิ

- เป็นสถานที่ชุมนุมของสังคมทุกกาลวาระ เช่น การประชุมกรรมการหมู่บ้าน งานเทศกาลรื่นเริงที่มีการออกร้าน มีมหรสพต่างๆ เป็นต้น

- เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเนื่องในการตาย เช่น การตั้งศพสวด พระอภิธรรม การเผาศพ

๑๐) ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับวัง

พระมหากษัตริย์ในอุดมคติของสังคมไทย จะสมบูรณ์แบบได้นั้น ต้องแสดงศักยภาพของพระองค์ใน ๒ ลักษณะ คือ ความเป็นพระจักรพรรดิราชที่สามารถปกป้องปวงประชาให้อยู่เย็นเป็นสุขจากศัตรู และ ความเป็นพระมหาธรรมราชา หมายถึง พระราชาผู้ทรงคุณธรรม ดังนั้นพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์จึงทรงดำเนินนโยบายตามแนวความคิดดังกล่าวนี้มาโดยตลอด โดยการสร้างบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้ภาพลักษณ์แห่ง ความเป็น “ธรรมราชา” ของพระองค์สมบูรณ์แบบขึ้น นอกเหนือจากการอาศัยศาสนามาช่วยในพิธีกรรมต่างๆนั่นเอง

๑๑) ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และวัง

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยดังกล่าวมาทั้งหมด มีความเกี่ยวเนื่องกับสถาบันหลัก ๓ ประเภท คือ บ้าน วัด และวัง สถาบันทั้ง ๓ หน่วยนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันตลอดเวลา

^{๔๗}ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.๒๓๕๒-๒๔๕๓ ด้านสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อมรรการ์พิมพ์, มปท.), หน้า ๔๓๓.

โดย “วัง” นั้นอยู่ในสถานะของที่ประทับแห่งกษัตริย์หรือผู้นำของสังคมและประเทศชาติ วังจึงเป็นเสมือนหนึ่งสัญลักษณ์แห่งศูนย์รวมในทางอาณาจักร ในขณะที่ “บ้าน” เป็นที่พักอาศัยของเหล่าทวยราษฎร์ เป็นหนึ่งในโครงสร้างพื้นฐาน สำหรับ “วัด” อันเป็นที่ตั้งของพุทธสถานนั้น ก็จะดำรงอยู่ในฐานะศูนย์รวมทางจิตใจที่เป็นตัวกลางเชื่อมระหว่าง “วัง” กับ “บ้าน” หรืออีกนัยยะหนึ่งระหว่าง “กษัตริย์” กับ “ราษฎร์” เมื่อไทยรับเอาอิทธิพลความเชื่อในเรื่องของ “สมมุติเทพ” จากขอมเข้ามาใช้ในสังคมสมัยอยุธยาภาพลักษณ์และบทบาทแห่งกษัตริย์ของไทยยังมีความสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ยิ่ง ขึ้นจนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์กับราษฎร์กลับมีช่องว่างห่างกันมาก “วัด” จึงเป็นเสมือนสายใยที่เชื่อมโยงช่องว่างดังกล่าวไว้ วัดสำคัญๆ โดยเฉพาะอย่างวัดมหาธาตุ ถูกสถาปนาขึ้นด้วยชนชั้นปกครองทั้งสิ้นเนื่องจากต้องอาศัยกำลังและทรัพย์วัสดุในการก่อสร้างจำนวนมาก วัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นจึงวิจิตรบรรจงงดงาม เมื่อวัดดังกล่าวถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศูนย์รวมในทางจิตใจของชุมชน กษัตริย์ในฐานะผู้สร้างวัดก็ย่อมได้รับความเคารพศรัทธาและซื่อสัตย์จงรักภักดีจากทวยราษฎร์ในชุมชนนั้นโดยปริยาย อำนาจและพลังมวลชนที่กษัตริย์พึงจะได้มา อาศัยการสื่อสารผ่านทางเจ้าอาวาสวัดต่างๆนี้โดยตรงนี้คือความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของบ้าน วัด และวัง โดยสรุปแล้ววัดในสถานะที่เป็นศูนย์กลางของสังคมจึงมีความสำคัญและบทบาทหน้าที่ ดังนี้ คือ^{๔๘}

๑. วัดในฐานะตัวแทนความเจริญและความมั่นคงของแผ่นดิน
๒. วัดในฐานะสถาบันผู้สืบทอดศาสนาให้ยั่งยืน
๓. วัดในฐานะสถานที่ให้การศึกษา
๔. วัดในฐานะที่พึ่งทางกายและใจของสังคม
๕. วัดในฐานะศูนย์รวมของศิลปกรรม

ตารางที่ ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างวัด

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
กรมการศาสนา, (๒๕๒๖, หน้า ๒)	๑. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ๒. สำนักสงฆ์
โชติ ภัลยาณมิตร, (๒๕๓๙, หน้า ๘๗-๘๘)	๑. สร้างเพื่อให้เป็นสิ่งคู่บ้านคู่เมือง ๒. สร้างเพื่อให้เป็นวัดประจำวัง ๓. สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นวัดประจำรัชกาล ๔. สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ ๕. สร้างขึ้นบนพื้นที่เดิมซึ่งเคยเป็นที่ถวายพระเพลิง พระศพ หรือพระบรมศพมาก่อน ๖. สร้างขึ้น ณ ที่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญ ๗. สร้างขึ้นตามคติประเพณีนิยมบางประการ

^{๔๘}เนตรนภิศ นาควัชรและคณะ, วัดในกรุงเทพมหานคร, หน้า ๒๕๒-๒๕๘.

ตารางที่ ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างวัด (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
เนตรนภิศ นาควัชรและคณะ, (๒๕๒๕, หน้า ๑๐-๑๑)	๑. ขนานนามตามสิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าประดิษฐานในวัดนั้น ๒. ขนานนามตามฐานานุศักดิ์ของผู้สร้าง ผู้สร้างอุทิศให้ ๓. ขนานนามตามเหตุการณ์ที่เป็นศุภนิมิตร ๔. ขนานนามตามชื่อวัดสำคัญแต่โบราณ ๕. ขนานนามตามลักษณะสิ่งสำคัญภายในวัด ๖. ขนานนามตามนามตำบลที่ตั้งหรือสภาพพื้นที่ตั้ง ๗. ขนานนามตามชื่อผู้สร้าง ๘. ขนานนามจากสาเหตุอื่นๆ
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (๒๕๓๙, หน้า ๓๒๑)	สมัยครั้งพุทธกาลกำหนดสถานที่สำหรับใช้เป็นที่อยู่อาศัยพื้นฐานสุด คือ “รุกขมูลเสนาสนะ” อันหมายถึงการอยู่รอบโคนต้นไม้ แล้วให้จาริกไปเรื่อยๆ ทั้งนี้เพื่อมิให้จิตมีสิ่งผูกพัน
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, (๒๕๒๙, หน้า ๔๓).	๑. วัดหลวง หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือวัดที่รัฐบาลหรือราษฎรทั่วไปสร้างขึ้นแล้วทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ๒. วัดราษฎร์ หมายถึง วัดที่ราษฎรทั้งหลายสร้างขึ้นตามศรัทธา

๒.๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด

๑) เป้าหมายในการพัฒนาวัด

เป้าหมายสำคัญซึ่งเป็นนโยบายของกรมการศาสนา คือ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งการพัฒนาจะบรรลุสู่เป้าหมายได้นั้น วัดควรจะดำเนินการในสิ่งต่อไปนี้โดยลำดับ

๑. จัดและพัฒนากิจกรรมของวัดให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน หรือชาวบ้านโดยรอบวัดให้มากที่สุด

๒. จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณรในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ส่งเสริมคนรอบวัดหรือคนในชุมชนนั้นให้มาบวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดนั้นกันให้มากที่สุด

๓. จัดการพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่ เสนาสนะของวัดให้สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการ และความจำเป็นให้มากที่สุด^{๔๙}

๒) แนวทางการพัฒนาวัด

การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน พอจะสรุปออกเป็นแนวทางได้ดังนี้

^{๔๙} พระราชสุทธินิพนธ์มงคล (จรัญ ฐิตธมฺโม), "การบริหารวัด" วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี, หน้า ๑๔, (อัดสำเนา).

๑. พัฒนาวัดให้ชาวชุมชนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกว่าวัดเป็นของตน ทำให้เกิดความหวงแหน ความรัก และจะช่วยกันดูแลรักษา

๒. สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย เป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร เป็นที่บวชเรียน ศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านในละแวกนั้นได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจ และเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน

๓. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นให้เกิดขึ้น โดยบริเวณวัดจะต้องสะอาด ร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความต้องการเข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย และหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อประชาชนจะได้เห็นคุณค่าและเข้าวัดมากขึ้น

๔. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดควรเป็น แกนนำของประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่นๆ มีการรณรงค์และการจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรใช้วัดเป็นศูนย์กลาง

๕. ทำให้ชาวชุมชนเกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้นๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน และคอยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๓) สภาพแวดล้อมของวัด

การพัฒนาวัดจะเริ่มขึ้นและสำเร็จลุล่วงไปได้ เจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้ประสานที่สำคัญ จึงควรจะศึกษาสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบต่างๆ ของวัดให้ได้ข้อมูลเป็นพื้นฐานไว้ก่อน ได้แก่

๑. สงฆ์ คือ พระภิกษุ สามเณรภายในวัดควรจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมาอุปนิสัยใจคอ ความรู้ความสามารถของพระภิกษุ สามเณรแต่ละรูป เพื่อความสะดวกในการปกครอง และการขอความร่วมมือในการมอบหมายงานต่างๆ

๒. สมณธรรม คือ การทำกิจวัตรและการศึกษาพระธรรมวินัย ควรจะได้จัดการและส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณรภายในวัดได้ศึกษาพระธรรมวินัย ตลอดจนความรู้ในสาขาวิชาการต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นกิจวัตรที่สงฆ์พึงปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธบัญญัติ ควรจะได้มีการจัดระเบียบและดูแล ให้สงฆ์พึงปฏิบัติตามแนวแห่งพระพุทธบัญญัติในกิจวัตรนั้นๆ อย่างครบถ้วน

๓. สวัสดิการ คือ ปัจจัยอำนวยความสะดวก ควรจะได้รับการสอดส่องดูแลสภาพความเป็นอยู่ของสงฆ์ภายในวัดให้พอเหมาะ กับสมณเพศ

๔. เสนาสนะ คือ ที่อยู่อาศัย ควรสำรวจดูว่าพอเพียงหรือไม่ สิ่งใดต้องบูรณะ สิ่งใดควรสร้างเพิ่มเติม และควรจัดให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อความเป็นระเบียบสวยงาม

๕. สมบัติของวัด หมายถึง ทรัพย์สินต่างๆ ที่เป็นสังฆาริมทรัพย์และอสังฆาริมทรัพย์เงินและหนี้สิน (ถ้ามี) วัสดุอุปกรณ์ เช่น เครื่องพิมพ์ดีด เครื่องขยายเสียง ภาชนะเครื่องใช้ต่างๆ เช่น จานช้อน รวมถึงอาคาร เสนาสนะ พระพุทธรูป โบราณวัตถุ (ถ้ามี) ฯลฯ สิ่งของเหล่านี้ควรสำรวจและจัดทำบัญชีหรือทะเบียนไว้ให้ละเอียด เพื่อความสะดวกในการบำรุงรักษา

๖. สังฆาธิการกิจ คือการประสานงานกับเจ้าคณะระดับต่างๆอาจมอบหมายพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งที่มีความรู้ทางงานสารบรรณ ทำหน้าที่เป็นเลขานุการ หรือทำงานสารบรรณของวัดก็จะสะดวกยิ่งขึ้น

๗. สัปบุรุษ คือ ชาวบ้านผู้มีศรัทธาช่วยเหลือบำรุงวัด ศิษย์วัดและแม่ชี ควรจะได้ศึกษา ประวัติความเป็นมา เช่นเดียวกับการศึกษาพระสงฆ์ภายในวัด เพื่อความสะดวกในการปกครอง การขอความร่วมมือและการดำเนินการด้านกิจกรรมต่างๆ ของวัด ได้ตรงตามความต้องการของชุมชน

๘. สาธารณสงเคราะห์ คือ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งได้แก่ การจัดอาคาร สถานที่เพื่อบริการแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน เช่น ห้องสมุด ตู้ยา ศาลาพักร้อน บ่อน้ำ รวมถึงกิจกรรมต่างๆ เช่น การแสดงธรรม การตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การตั้งศูนย์ ฝึกอาชีพ ฯลฯ ควรสำรวจว่าสิ่งใดวัดได้ดำเนินการอยู่แล้ว สิ่งใดควรที่จะบริการขึ้นอีก เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน^{๕๐}

๔) แนวทางการดำเนินงาน

แนวทางการดำเนินงานการพัฒนาวัด มี ๖ ชั้น คือ

ชั้นที่ ๑ แต่งตั้งกรรมการ

การพัฒนาวัดควรจะได้ดำเนินงานไปในรูปของกรรมการ เพื่อระดมความคิดเห็น และความร่วมมือร่วมใจกัน ซึ่งอาจประกอบด้วยพระสงฆ์ภายในวัดประมาณ ๕ - ๗ รูป คฤหัสถ์ ประมาณ ๗ - ๑๐ คน โดยเลือกบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และที่สำคัญจะต้องพร้อมที่จะให้ความร่วมมือที่ดี เมื่อติดต่อหาบทาเป็นการภายในเรียบร้อยแล้ว จึงจะประกาศแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร แล้วปิดประกาศให้ทราบทั่วกันทั้งวัดและชุมชน และจัดทำสำเนาเอกสารส่งให้แก่เจ้าคณะปกครองที่อยู่เหนือตนตามลำดับได้ทราบด้วย

ชั้นที่ ๒ ชี้แจงพระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด

การประชุมชี้แจงแก่พระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด เป็นสิ่งจำเป็นที่ท่านเจ้าอาวาสควร จะกระทำเป็นประจำๆ ประมาณปีละ ๑ ครั้ง (๑๕ วัน / ครั้ง) การชี้แจงนั้น คือ การแจ้งความเปลี่ยนแปลงของวัด และความก้าวหน้าในการพัฒนาให้ทราบโดยทั่วกัน และขอความร่วมมือจาก บุคคลในวัดทุกประเภท ถ้าวัดมีโรงเรียนตั้งอยู่ในวัดก็ให้แนะนำแก่ครูและนักเรียนด้วย เมื่อวัดเริ่มทำความสะอาดบริเวณวัด ก็ให้ทุกคนรู้จักช่วยกันรักษาความสะอาด อย่่าทิ้งเศษกระดาษ หรือเศษอาหารบนลานวัด เป็นต้น

ชั้นที่ ๓ ประชุมกรรมการ

การประชุมครั้งแรกถือเป็นครั้งที่สำคัญมาก ควรนัดประชุมวันที่กรรมการจะมาประชุมได้ พร้อมเพรียงกัน เรื่องที่ควรนำเข้าวาระการประชุมครั้งแรก ควรมีดังนี้

๑. เรื่องที่ท่านประธานแจ้งให้ที่ประชุมทราบ แจ้งให้ที่ประชุมทราบถึงนโยบายของ รัฐบาลและคณะสงฆ์ในการพัฒนาวัดว่า มุ่งที่จะให้ส่งเสริมวัดพัฒนาทางด้านวัตถุและด้านจิตใจควบคู่ กันไป สำหรับเป้าหมายในการพัฒนาวัดก็คือ มุ่งพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ซึ่ง เจ้าอาวาสจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวดีพอ เพื่อสมาชิกจะได้มีความเข้าใจที่ถูกต้องและ ตรงกัน การพัฒนาวัดจะได้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามเป้าหมาย

๒. เรื่องอาณาเขตของวัด ควรจะพิจารณากันถึงการจัดให้มีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ ที่ดินของวัดให้เรียบร้อย การกำหนดเขตวัดเพื่อการจัดทำแผนผังวัด ได้แก่ การกำหนดว่าหน้าวัด หลัง

^{๕๐} พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ในธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗-๔๕.

วัด ควรอยู่ทางทิศไหนจึงจะเหมาะสม จะแบ่งเนื้อที่วัดออกเป็นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตสาธารณสงเคราะห์ตรงไหน อย่างไร จำเป็นต้องจัดทำรั้วหรือกำแพงหรือไม่ ดังนี้ เป็นต้น

๓. เรื่องการจัดโครงการพัฒนาวัด สมาชิกต้องช่วยกันเสนอความคิดเห็นว่าทางวัดควรจะต้องทำอะไรบ้างสิ่งไหนจำเป็นจะต้องทำก่อนหรือทำหลัง จะทำเมื่อไร ใช้เวลาเท่าใด ใช้กำลังงานและงบประมาณจากไหน งานนั้นๆ ควรมอบหมายให้ใครเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงาน เมื่อรวบรวมได้แล้วจัดเป็นแผนงานของวัด เรียงตามลำดับงานที่สำคัญ และจำเป็นก่อนหลังไว้เพื่อเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงาน และการติดตามประเมินผล เรื่องใดที่ประชุมเห็นอย่างไร ก็ให้เลขานุการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

ขั้นที่ ๔ จัดทำแผนผังวัด

การจัดทำแผนวัดควรหาผู้ที่มีความรู้ในการวางแผนผังมาช่วยจัดทำให้ เช่น ช่างจากกรมการศาสนา ช่างจากเทศบาล ครู อาจารย์วิทยาลัยเทคนิค เป็นต้น แผนผังวัดควรจัดทำเป็น ๒ แบบ คือ

๑. ผังสภาพปัจจุบัน แสดงรายละเอียดต่างๆ ของสภาพปัจจุบันทั้งหมด

๒. ผังโครงการ เป็นผังที่ควรจัดขึ้นเพื่อพัฒนาวัดตามมติที่ประชุม กรรมการพัฒนาวัด ในการประชุมครั้งที่ ๑ วาระที่ ๒ เรื่อง การกำหนดเขตวัดเพื่อการจัดผัง ผังโครงการนี้เป็นผังที่สมบูรณ์ที่คาดการณ์ล่วงหน้าว่า เพื่อพัฒนาถาวรวัตถุเสร็จสิ้นแล้ว สภาพของวัดในอนาคตจะเป็นเช่นไร หน้าวัด หลังวัดจะหันไปทางทิศไหน อาคารเสนาสนะ แต่ละหลังจะตั้งเป็นหมวดหมู่อยู่อย่างไร สิ่งไหนจะต้องรื้อทิ้ง สิ่งไหนจะต้องเคลื่อนย้าย สิ่งก่อสร้างที่ปลูกใหม่จะปลูกตรงไหน บริเวณวัดจะตกแต่งจะตัดถนนเช่นไร การนี้ผู้วางแผนผังจะต้องมีความรู้ในเรื่องการจัดวางผังและตกแต่งบริเวณจึงจะสามารถทำได้เหมาะสมสวยงามตามสภาพของพื้นที่ตั้งของวัด และสภาพแวดล้อมกับเศรษฐกิจและสังคมของละแวกนั้น

ในการจัดทำผังโครงการ ควรจัดเป็นหมวดหมู่โดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งสามารถแบ่งเนื้อที่ของวัดออกเป็นเขตต่างๆ ดังนี้

เขตพุทธาวาส ได้แก่ เขตที่ตั้งวิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอไตรเจดีย์

เขตสังฆาวาส ได้แก่ เขตที่ตั้งกุฏิ ครุฑ เรือนไฟ ที่สรงน้ำ

เขตสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ บริเวณโรงเรียน บ้านพักซี บริเวณฌาปนสถาน ฯลฯ

หากวัดมีที่ดินแปลงที่ตั้งวัดเหลือพอที่จะจัดประโยชน์ได้ ให้เสนอกรมการศาสนาเพื่อกำหนดเป็นเขตจัดประโยชน์ ตามที่ระบุไว้ในกฎกระทรวงฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๑) ข้อ ๓ แผนผังที่จัดทำขึ้นนั้นต้องใช้มาตราส่วนเป็นเครื่องประกอบในการย่อขนาดอาคารสถานที่ต่างๆ จากสภาพความเป็นจริงให้ถูกต้องด้วย^{๕๑}

ขั้นที่ ๕ จัดทำโครงการพัฒนาวัด

เมื่อคณะกรรมการฯ ได้ประชุมหารือกันในเรื่องแผนงานพัฒนาของวัด ว่าจะต้องทำงานหรือกิจกรรมใดบ้างตามลำดับความสำคัญก่อนหลังแล้ว ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในงานหรือกิจกรรมนั้นๆ ควรจะได้เขียนโครงการกิจกรรมให้ชัดเจน เสนอกรรมการให้ชัดเจน เสนอกรรมการ

^{๕๑}สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, วัดพัฒนา ๕๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖.

เพื่อให้พิจารณาอนุมัติโครงการก่อนที่จะดำเนินการกิจกรรมของวัดที่จะพัฒนาแยกได้เป็น ๒ ทาง คือ

๑. การพัฒนาทางด้านวัตถุ หมายถึง การพัฒนาสภาพวัดให้เกิดศรัทธาทางรูปธรรม ได้แก่ อาคาร เสนาสนะ มีเอกลักษณ์ของการเป็นวัดไทย ปลูกสร้างอยู่เป็นหมวดหมู่สวยงาม และ ไม้ใหญ่โต เกินความจำเป็นแห่งประโยชน์ใช้สอย และสภาพแวดล้อมของวัดและชุมชน ถนนบริเวณวัดสะอาด ร่มรื่น ตกแต่งด้วยไม้ยืนต้น ไม้ดอกไม้ประดับอย่างเหมาะสม อาณาเขตของวัดเป็นหมวดหมู่ การก่อสร้างอาคารสถานที่ต่างๆ ควรดำเนินการให้สอดคล้องกับแผนผังโครงการที่จัดทำไว้

๒. การพัฒนาทางด้านจิตใจ หมายถึง การพัฒนาทางนามธรรม เช่น การปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรมแก่ศาสนิกชนในท้องถิ่น รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่วัดควรจะเป็นศูนย์กลางจัดขึ้นเพื่อ อำนวยประโยชน์ต่อชุมชนหมู่บ้านนั้นๆ การพัฒนาทางด้านนี้ ควรจะได้นำหน้าหรือพัฒนาควบคู่ไปกับการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางด้านวัตถุหรือรูปธรรม ตัวอย่างที่วัดควรจัดเพื่ออำนวยประโยชน์แก่ ชุมชน ได้แก่

๒.๑ การจัดให้มีการทำบุญสมทานศีล และฟังพระธรรมเทศนาทุกวันธรรมสวนะ และวันสำคัญทางศาสนา

๒.๒ การจัดงานเพื่อรำลึกถึงชนบวชนิยมประเพณีอันดีงามในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันตรุษ วันสารท วันสงกรานต์ วันลอยกระทง ฯลฯ การนี้จะจัดให้มีการละเล่นพื้นเมือง สนทนา ธรรม บรรยายธรรม ฟังปาฐกถา จัดนิทรรศการ เป็นต้น งานก็จะมี ความหมายและความสำคัญมากขึ้น

๒.๒ การส่งเสริมให้ลูกหลานในชุมชนหรือในตำบลนั้นได้บรรพชา อุปสมบท เพื่อศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

๒.๓ การจัดให้มีการสอนพระปริยัติธรรมภายในวัด และส่งเสริมให้พระสงฆ์ในวัดได้ ศึกษาหาความรู้ในสาขาวิชาการต่างๆ อย่างกว้างขวาง

๒.๕ การจัดตั้งหน่วยพุทธมามกะผู้เยาว์ ให้เรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือจัด สอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนและประชาชนภายในวัด

๒.๖ การจัดสอนและอบรมกรรมฐาน ทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานแก่ ประชาชน นักเรียน นักศึกษา ผู้ที่ปรารถนาจะเข้าวัดเพื่อสงบจิตสงบใจ

๒.๗ จัดบริเวณอาคาร สถานที่ของวัด เพื่อส่งเสริมให้มีการจัดตั้งโรงเรียนหรือ สถานศึกษา สุขศาลาหรือสถานือนามัย ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศาลาพักผ่อนหรือที่อ่านหนังสือพิมพ์ สร้างบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ การจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารพืชพันธ์ ธนาคารโค - กระบือ กองทุนมูลนิธิ สหกรณ์ ศูนย์บริการสาธารณสุข ศูนย์ฝึกอาชีพต่างๆ ฯลฯ ไว้อำนวยประโยชน์แก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และประชาชนในท้องถิ่น

ขั้นที่ ๖ ดำเนินการพัฒนาวัด

เมื่อได้จัดทำแผนผังวัด จัดทำแผนและโครงการพัฒนาวัด ได้แก่ กำหนดกิจกรรม ต่างๆ เสร็จแล้ว และผ่านความเห็นชอบจากกรรมการในการประชุมครั้งต่อไป มาเรียบร้อยแล้ว ก็เริ่มการ พัฒนาได้เลย โดยอาจจะกำหนดวันประชุมสัปดาห์ และประชาชนในท้องถิ่น เพื่อประกาศชี้แจงความ มุ่งหมายในการพัฒนาวัด และโครงการต่างๆ ที่วัดจะดำเนินการให้ทราบโดยทั่วกัน พร้อมทั้งเชิญ

ชวนและขอความร่วมมือจากประชาชน ในการที่จะดำเนินการพัฒนาวัดในโครงการต่างๆ นั้นด้วย จากนั้นจะร่วมกันทำความสะอาด ปลูกต้นไม้ ทำรั้ววัดไว้เป็นที่ระลึกก็จะเป็นการ ดียิ่ง ซึ่งในโอกาสข้างหน้าวัดจะได้รับความร่วมมือจากชาวชุมชนเป็นอย่างดีอีกต่อไปด้วย^{๕๒}

๕) แนวทางการพัฒนาวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ^{๕๓}

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กำหนดกรอบการพัฒนาวัดไว้ ๖ หมวด ดังนี้

หมวดที่ ๑ การสาธารณูปการ การดำเนินการปรับปรุงพัฒนาวัดในด้านการสาธารณูปการ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๑.๑ บริเวณวัด

ภายในบริเวณวัด มีสิ่งต่างๆ ที่จำเป็นเหมาะสม ส่งเสริมสภาพความเป็นธรรมนียสถาน โดยดำเนินการในสิ่งต่างๆ ดังเช่น

๑.๑.๑ ป้ายชื่อวัด ตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสม มีขนาดที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่มีความสง่างาม

๑.๑.๒ แผนผัง ติดตั้งไว้ในที่เปิดเผย เห็นได้ชัดเจน แสดงอาณาเขตและรายละเอียดสถานที่ต่างๆ ภายในวัดชัดเจน

๑.๑.๓ ป้ายแผ่นแพร่กิจกรรมต่างๆ ของวัด แสดงหรือเผยแพร่การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัด

๑.๑.๔ ป้ายประวัติโดยย่อ เพื่อแสดงประวัติวัดเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไป

๑.๑.๕ ป้ายนิเทศข้อมูล เพื่อแสดงจำนวนสถิติ ข้อมูลต่างๆ ของวัด

๑.๑.๖ ป้ายคติธรรม พุทธภาษิต เพื่อเผยแพร่คติธรรมหรือพุทธภาษิต เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้หรือคติธรรมสอนใจแก่บุคคลที่เข้ามาในวัด

๑.๑.๗ มุมหนังสือเพื่อส่งเสริมการอ่าน เพื่อเป็นช่องทางในการเรียนรู้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ

๑.๒ การปรับปรุง พัฒนา ดูแลรักษาสสิ่งแวดลอมและภูมิทัศน์ภายในวัด

๑.๒.๑ บริเวณวัดสงบ ร่มรื่น

๑.๒.๒ มีการจัดบริเวณวัด สถานที่ เป็นระเบียบ

๑.๒.๒ มีภาชนะรองรับขยะมูลฝอย

๑.๒.๓ มีบริเวณปลูกดอกไม้ ไม้ประดับ เพื่อความร่มรื่น สวยงาม

๑.๒.๕ มีการจัดพื้นที่สำหรับนั่งพักผ่อน

๑.๓ ความสะอาด/มั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะต่างๆ

๑.๓.๑ ความสะอาดของอาคารเสนาสนะและภายในบริเวณวัด

๑.๓.๒ ความมั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะมีความมั่นคงปลอดภัยต่อการพำนักอาศัย ใช้ประโยชน์ หรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ

^{๕๒}พระธรรมวรนายก (โอภาส นิตฺติเมธี), “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ในธรรมปริทัศน์ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗-๒๙.

^{๕๓}กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, หน้า ๑๐-๑๓.

๑.๔ วัดมีสิ่งปลูกสร้าง และอาคารเสนาสนะต่างๆ เพียงพอและเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์สภาพสะอาด มั่นคงแข็งแรง เช่น อุโบสถ กุฏิ ศาลา เมรุ วิหาร ห้องสมุด/พิพิธภัณฑ์ ถนนและทางเท้าภายในวัด เจดีย์ และรั้ววัด/กำแพงวัด

๑.๕ การบริหารจัดการและดูแลศาสนสมบัติของวัด โดยวัดดำเนินการให้มีเพื่อให้สามารถบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบ ได้แก่

- ๑.๕.๑ การจัดทำบัญชีการเงินของวัด
- ๑.๕.๒ การจัดทำทะเบียนทรัพย์สินของวัด
- ๑.๕.๓ การแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัด
- ๑.๕.๔ การแต่งตั้งคณะกรรมการวัด

หมวดที่ ๒ ด้านการปกครอง การดำเนินการบริหารจัดการด้านการปกครอง มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๒.๑ การจัดทำระเบียบปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรภายในวัด

- ๒.๑.๑ มีระเบียบปฏิบัติกิจวัตรพระภิกษุสามเณร
- ๒.๑.๒ มีระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อาศัยในวัด
- ๒.๑.๓ มีระเบียบปฏิบัติสำหรับบุคคลที่เข้ามาร่วมหรือจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในวัด

๒.๒ มีการวางแผนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ

๒.๒.๑ เจ้าอาวาสได้มีการมอบหมายหน้าที่บุคลากรภายในวัดตามความรู้ความสามารถ

- ๒.๒.๒ จัดทำทะเบียนประวัติพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด
- ๒.๒.๒ จัดทำประวัติวัดไว้เป็นหลักฐาน
- ๒.๒.๓ จัดทำสมุดเยี่ยม

๒.๒ การพัฒนาและสวัสดิการ

- ๒.๒.๑ มีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด
- ๒.๒.๒ มีการจัดสวัสดิการต่างๆ ให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด
- ๒.๒.๓ มีการประชุมคณะกรรมการวัดสม่ำเสมอ
- ๒.๒.๓ มีการวางแผนการดำเนินงานและโครงการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง

หมวดที่ ๓ ด้านการศาสนศึกษา การดำเนินการด้านการศาสนศึกษา มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๓.๑ การจัดการ/จัดให้มี เพื่อการศาสนศึกษา

- ๓.๑.๑ จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด
- ๓.๑.๒ จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่นักเรียน นักศึกษา ประชาชน ภายในวัด
- ๓.๑.๓ จัดพระภิกษุไปสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา
- ๓.๑.๔ จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด
- ๓.๑.๕ จัดห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัด

๓.๒ การส่งเสริมการศาสนศึกษา

- ๓.๒.๑ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม

๓.๒.๒ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา

๓.๒.๒ ส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

หมวดที่ ๔ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การดำเนินการด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๔.๑ การจัดตั้งโรงเรียน ศูนย์อบรม ชมรมต่างๆ ในวัด

๔.๑.๑ จัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์

๔.๑.๒ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ศีลธรรม

๔.๑.๓ จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ

๔.๑.๔ จัดตั้งชมรมต่างๆ เพื่อรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

๔.๒ การส่งเสริมหรือสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์

๔.๒.๑ ส่งเสริม/สนับสนุน ด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการ
ต่างๆ

๔.๒.๒ ส่งเสริม/สนับสนุนประชาชนในการส่งเสริมอาชีพต่างๆ

๔.๓.๓ ส่งเสริม/สนับสนุนกองทุนการศึกษาต่างๆ ให้แก่เด็กยากจนหรือ
ผู้ด้อยโอกาส

หมวดที่ ๕ ด้านการเผยแผ่ การดำเนินการด้านการเผยแผ่ มีแนวทางการดำเนินการ
ดังนี้

๕.๑ การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา
เช่น วัมาขบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น

๕.๑.๑ การทำบุญตักบาตร

๕.๑.๒ การแสดงธรรมเทศนา

๕.๑.๓ การจัดปฏิบัติธรรม

๕.๑.๔ การเวียนเทียน

๕.๑.๕ การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๕.๒ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์

๕.๒.๑ การทำบุญตักบาตร

๕.๒.๒ การแสดงธรรมเทศนา

๕.๒.๒ การจัดปฏิบัติธรรม

๕.๒.๓ การเวียนเทียน

๕.๒.๕ การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ

๕.๓ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณี/ท้องถิ่น

๕.๓.๑ ทำบุญตักบาตร

๕.๓.๒ การแสดงธรรมเทศนา

๕.๓.๓ ปฏิบัติธรรม

๕.๓.๔ กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม/ประเพณี

๕.๓.๕ การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณี/
ท้องถิ่น

๕.๔ การทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียน
หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน หรือประชาชนตามหมู่บ้านต่างๆ

๕.๕ บุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่น เป็นพระธรรมทูต พระ
วิปัสสนาจารย์ พระจริยานิเทศ เป็นต้น

๕.๖ มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา เช่น วิทยูทูป การแจก
หนังสือธรรมะ ซีดีธรรมะ หอกระจายข่าว เป็นต้น

๕.๗ ภายในวัดมีมุมเรียนรู้พระพุทธศาสนา เช่น มุมหนังสือ/ห้องสมุด ป้ายพุทธ
ศาสนาสุภาพิต เป็นต้น

๕.๘ มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม แก่เยาวชน ประชาชนทั่วไป
เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน บวชนกขัมมจารี ค่ายคุณธรรม ฯลฯ

หมวดที่ ๖ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การดำเนินการด้านการสาธารณสงเคราะห์ มี
แนวทางการดำเนินการ ดังนี้

๖.๑ การให้ความช่วยเหลือ/สงเคราะห์ด้านต่างๆ แก่ประชาชน

๖.๑.๑ การสงเคราะห์ผู้ยากไร้

๖.๑.๒ การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ

๖.๑.๓ การระงับข้อพิพาท/ข้อขัดแย้งของชาวบ้าน

๖.๑.๔ การดำเนินการด้านการสาธารณสงเคราะห์อื่นๆ

๖.๒ การมีส่วนร่วม/สนับสนุน ด้านการสาธารณสงเคราะห์

๖.๒.๑ การอำนวยความสะดวกในการให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่างๆ

๖.๒.๒ การจัดตั้งมูลนิธิ/กองทุนเพื่อการกุศล

๖.๒.๒ การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชน

๖.๒.๓ การให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ

๖.๓ การสร้างเครือข่าย/แนวร่วม/อาสาสมัคร/จิตอาสา เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ

๖.๓.๑ วัดสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธารณะกับองค์กรต่างๆ

๖.๓.๒ วัดส่งเสริม/สนับสนุน ให้มีจิตอาสา เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา

๖.๓.๓ วัดจัดให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสอดส่อง ดูแล และพิทักษ์

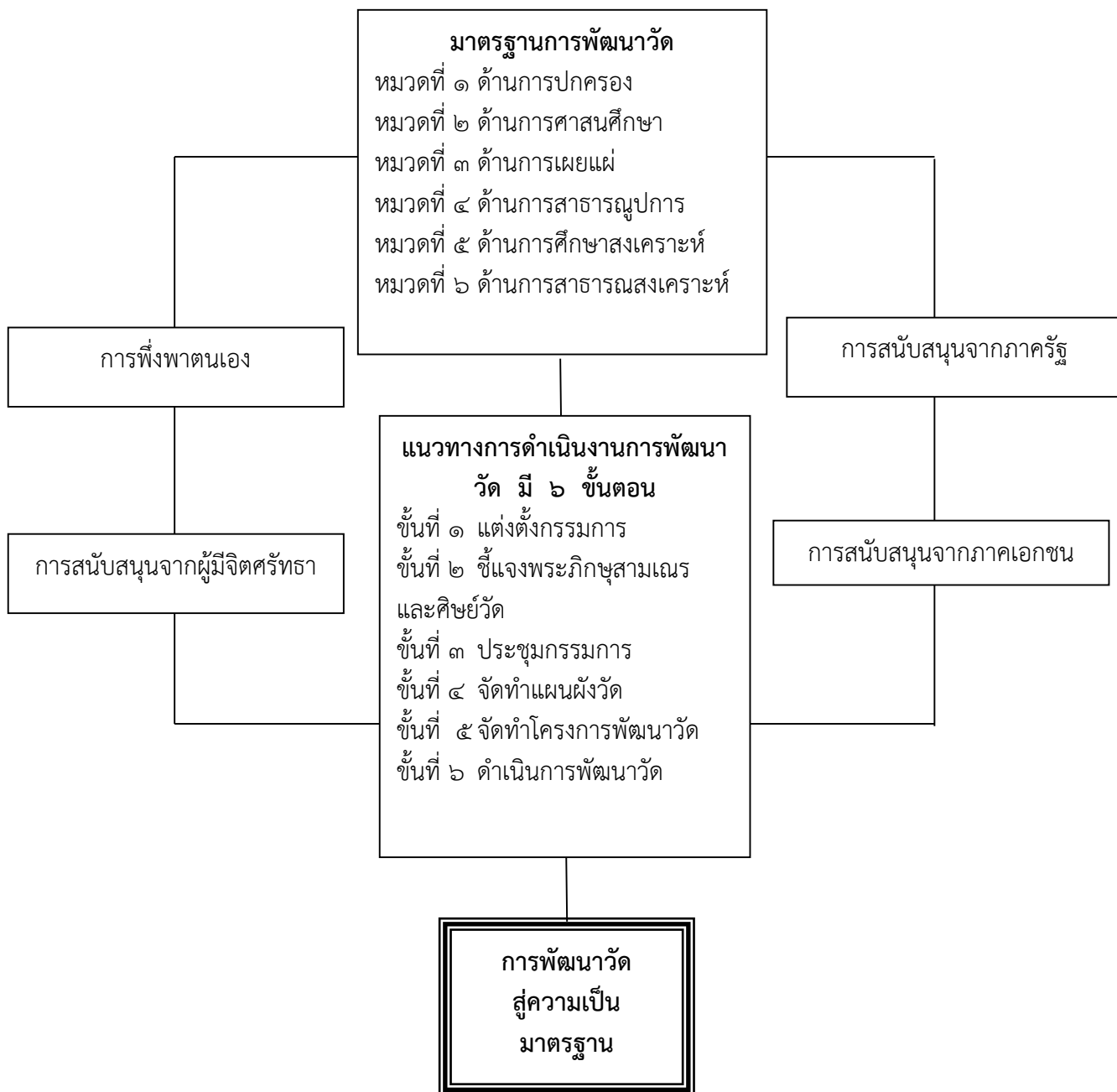
พระพุทธศาสนา

๖.๔ การมีส่วนร่วมของประชาชน/ส่วนราชการ

๖.๔.๑ วัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

๖.๔.๒ ส่วนราชการให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

สรุปได้ว่า ในการพัฒนาวัดนั้นควรเริ่มจากการพัฒนาขั้นพื้นฐาน และควรส่งเสริมให้วัด
เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองไปสู่คุณภาพและความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง เกิดการยอมรับ
จากสังคม โดยบูรณาการการทำงานกับทุกภาคส่วน เพิ่มประสิทธิภาพและความคุ้มค่าในการพัฒนา
วัดสู่ความเป็นมาตรฐานต่อไป

แผนภาพที่ ๒.๑ แนวคิดในการพัฒนาวัด
ที่มา : พระปลัดสมพงษ์ กวีวิไล, ดร., ๒๕๕๘.

๒.๒.๓ การบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนามีจุดเริ่มต้นเมื่อมีพระสังฆรัตนะเกิดขึ้น คือเมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้ว ทรงแสดงปฐมธรรมเทศนาและมีผู้ขอบวชตลอดเรื่อยมาจนมีหมู่พระภิกษุสงฆ์จำนวนมากขึ้น สังคมในพระพุทธศาสนากลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ สมควรที่

จะมอบหมายภาระให้คณะสงฆ์ช่วยกันบริหาร เพื่อเป็นการปูพื้นฐานการบริหารจัดการให้แก่ คณะสงฆ์ พระพุทธองค์จึงได้ทรงยกเลิการบวชด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาและไตรสรณคมน์ แล้วทรงอนุญาตให้หมู่พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการอุปสมบทให้ผู้ที่มิศรัทธา ต้องการบวชในพระพุทธศาสนาได้ด้วยวิธี “ญัตติจตุตถกรรมวาจา” และ ได้นำวิธีการบวชแบบไตรสรณคมน์ไปใช้กับการบรรพชาสามเณร สำหรับการมอบหมายภาระหน้าที่และความรับผิดชอบ พระพุทธองค์ทรงมีพุทธวิธีการจัดแบ่งงานในองค์การสมัยพุทธกาลซึ่งมีลักษณะคล้ายกับการจัดแบ่งงานขององค์การในปัจจุบัน สำหรับบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เป็นบทบาทของวิถีชีวิตไทย คือ วัดมีบทบาทและความผูกพันกับคนในสังคมเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เช่น เป็นที่อาศัย ของผู้ยากไร้หรือประสบภัยต่างๆ เป็นที่รักษาภัยไข้เจ็บทั้งทางร่างกายและโรคทางใจ เป็นศูนย์กลางของศาสตร์และศิลป์แขนงต่างๆ หรือเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมประเพณีประจำถิ่น เป็นต้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า วัดมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน แม้สภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม บทบาทของวัดที่มีต่อวิถีชีวิตของคนไทยก็ยังคงปรากฏให้เห็นชัดเจนโดยเฉพาะในชนบท ซึ่งยังคงมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

๑) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์^{๕๔} ซึ่งในปัจจุบันอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม

สำหรับการบริหารจัดการวัด เป็นภาระหน้าที่โดยตรงของเจ้าอาวาส ซึ่งตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ระบุภาระงานในการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการไว้ ๖ ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ สามารถแสดงรายละเอียด ได้ดังนี้

๑. การปกครอง

การปกครองเป็นงานในหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครอง หมายถึง การดูแล การคุ้มครอง การระวังรักษา หรือการบริหาร^{๕๕} ในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่จะเกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อเพื่อให้แต่ละบุคคลบรรลุตามจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษา จึงถือเป็นคนดีได้ว่าการปกครองที่มีขั้นนั้นเป็นเรื่องของการศึกษาและเพื่อการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปรปักษ์ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช่การปกครองแบบ

^{๕๔}พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปณโณ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๙.

^{๕๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๕, หน้า ๖๙๓.

พยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลว^{๕๖} ด้วยเหตุนี้ เจ้าอาวาสจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช นอกจากนี้เจ้าอาวาสยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์ คำสั่ง รวมตลอดทั้งควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในเขตปกครองของตน ชี้แจงแนะนำ การปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย พร้อมทั้งตรวจการและร่วมประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

งานปกครองเป็นงานนำ ต้องมุ่งเน้นพัฒนาวัดแต่ละวัดให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลาย ก็สร้างเครือข่ายโยงร่วมกัน ทำงานร่วมกันเป็นทีมทั่วประเทศ ลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อน ไม่ทันการณ์ โดยปรับปรุงระบบทำงานของพระสังฆาธิการหรือทำรีเอ็นจิเนียริงให้การบริหารคณะสงฆ์ ให้เป็นระบบการบริหารงานที่ใช้ได้ดี โดยอาศัยความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ด้านสื่อสาร^{๕๗} การปกครองคนต้องยึดหลักธรรมาธิปไตย เพราะเป็นงานลึกซึ้งกว้างขวางยิ่งใหญ่อ่อนโยนยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่เสร็จ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างใด งานอื่นๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่นๆ ก็ดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน^{๕๘} ผู้ปกครองวัดก็คือเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๙ เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องปกครองวัด คำว่า “วัด” มีความหมาย ๒ ประการ คือ หมายถึง ศูนย์กลางแห่งพระศาสนาทั้งปวง และหมายถึง แหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ๕ ประการ คือ

๑. ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งวัดและบริเวณวัด มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เหมาะที่จะเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ
๒. ศาสนวัตถุ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้างเป็นเสนาสนะต่างๆ เป็นปูชนียวัตถุ ปูชนียสถานที่แสดงถึงความถูกต้องเรียบร้อย นำไปสู่ความสงบ
๓. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณรที่มีลักษณะตั้งอยู่ในศีลาจารวัตรบำเพ็ญหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติ และแนะนำสั่งสอนเพื่อความสงบ บำเพ็ญสังฆมสังเคราะห์ตามสมณวิสัย ศิษย์วัดที่มีลักษณะเป็นพุทธมามกะ ตลอดจนทายก ทายิกา ที่มีแนวแห่งความเป็นอุบาสก อุบาสิกา มีความมั่นคงในพระศาสนาพอสมควร
๔. ศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา ตลอดถึงคำสั่งสอน และแนวปฏิบัติทางพระศาสนาที่ได้รับการยกย่อง เชิดชู และศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใสในคุณค่าเป็นที่พึงพอใจ

^{๕๖}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมะอินทเรนต์, ๒๕๕๕), หน้า ๔๕-๔๖.

^{๕๗}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), **พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๙-๓๓.

^{๕๘}พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน), **ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปี พระพุทธวรญาณ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๓๐.

๕. ศาสนกิจ ได้แก่ งานต่างๆ ทางพระศาสนา เช่น การศึกษา การเผยแพร่หรืองานเสริมสร้างความบริสุทธิ์ ความมั่นคงของสังฆมณฑล เพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนา

การปกครองคณะสงฆ์ที่ตื้นนั้น เบื้องต้นต้องรู้จักวางโครงการหรือการแบ่งงานมอบอำนาจหน้าที่จำต้องมีทีมงานคอยสนองงานเจ้าคณะเพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย จึงกำหนดลักษณะงานไว้ ๔ ประการ^{๕๙} คือ

๑. งานสารบรรณ เป็นหัวใจหลักของงานด้านเอกสาร
๒. การประชุม เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เป็นส่วนที่ทำให้งานบริหารงานปกครองดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ
๓. การเสนองาน เลขานุการไม่ใช่เพียงบุรุษไปรษณีย์แต่มีหน้าที่กรองงานเสนองาน
๔. การสนองงาน เรียกว่า เป็นหน่วยเฉพาะกิจ ตรงนี้คณะสงฆ์เรายังขาดและสิ่งที่เลขานุการต้องทำ คือเวลาเกิดเรื่อง เลขานุการต้องเป็นหน่วยเคลื่อนที่เร็ว Trouble Shooter แปลว่า เจาะปัญหา ลงไปคลี่คลายปัญหา

สรุปได้ว่า การปกครอง เป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองที่จะต้องดูแลพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเรียบร้อย ดั่งตามหลักพระธรรมวินัย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม และกฎหมายบ้านเมืองด้วย

๒. การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มาตรา ๑๕ ตรี มีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดวิธี การดำเนินการควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” คณะสงฆ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์ การศาสนศึกษาไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ^{๖๐}

๑. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนเองและหมู่คณะ
๒. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๓. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา
๔. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา
๕. เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
๖. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
๗. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
๘. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
๙. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

^{๕๙}ดูรายละเอียดใน สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒, ระเบียบงานสารบรรณ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔-๑๗.

^{๖๐}พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปภโย), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๔๑.

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่า “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์”^{๖๑} จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา

คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะสังฆการีร่วมจัดด้วย ดังนี้

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา
๒. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด
๓. ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย

โดยหลักการแล้วแบ่งการศึกษาพระปริยัติธรรมออกเป็น ๒ แผนก คือ แผนกบาลี ๑ แผนกธรรม ๑ การจัดการศาสนศึกษานับเป็นกิจการที่สำคัญยิ่งของคณะสงฆ์เป็นหลักสำคัญในการรักษาพระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์ผู้รักษาพระธรรมวินัยดีเยี่ยมเป็นศรีของพระศาสนาและเป็นการกำลังในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ การจัดการศาสนศึกษา ควรจะมีองค์ประกอบ ๕^{๖๒} คือ

๑. หลักการ หมายถึง ควรเป็นระบบและหลักสูตรเฉพาะเพื่อการพระศาสนา มีความดีงามในตัวอย่างสมบูรณ์แบบเป็นหลักการอันดีงามสำหรับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๒. วิธีการ หมายถึง วิธีดำเนินกิจการต่างๆ ในการศาสนศึกษา เช่น การเรียนการสอน การวัดผล การรับรองฐานะและการจัดการอื่นๆ เพื่อให้การศาสนศึกษามีความเจริญก้าวหน้า และมีประสิทธิภาพเป็นไปตามจารีตประเพณีอันดีงามแต่อดีต

๓. ปฏิบัติการ หมายถึง เจ้าสำนัก ครูอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้แบกรับภาระการศาสนศึกษาควรเห็นแก่ประโยชน์ของคณะสงฆ์และพระศาสนาเป็นสำคัญ ปฏิบัติภารกิจส่วนนี้ด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม มุ่งรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๔. อุปการ หมายถึง การอุปถัมภ์บำรุงการศาสนศึกษานี้ องค์พระมหากษัตริย์ทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงนับได้ว่าเป็นพระมหากษัตริย์อย่างสูง แต่การที่ทรงอุปถัมภ์ด้วยงบประมาณอุดหนุนผ่านทางเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นทุนอุดหนุนที่น้อยกว่าการศึกษาประเภทอื่นๆ ถึงแม้จะได้รับการอุปถัมภ์จากประชาชนทั่วไปอีก ก็เป็นส่วนน้อยไม่เพียงพอแก่การจัดการจึงเป็นเหตุให้การบริหารจัดการเป็นไปด้วยความยากลำบาก

๕. สิทธิการ หมายถึง การติดตามผลงาน การควบคุม และส่งเสริมการศาสนศึกษาโดยตรงให้แก่เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้น

ดังนั้น องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าอาวาส และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกรับภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหามากที่สุดคือการจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่นๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้

^{๖๑} กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๖๒} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปณี), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, หน้า ๑๐๑.

พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของพระสงฆ์

สรุปได้ว่า การศาสนศึกษา เป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ในการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ใน ๒ แผนก คือ แผนกบาลี และแผนกธรรม ซึ่งเป็นการให้การศึกษาแก่ศาสนบุคคล ที่จะช่วยสืบทอดหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาต่อไป โดยจากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเป็นภาระหน้าที่ของเจ้าอาวาส รวมถึงครูอาจารย์และผู้บริหารการศาสนศึกษาที่จะต้องช่วยกันบริหารจัดการให้การศาสนศึกษาดำเนินไปได้ด้วยดี

๓. การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือด้านการศึกษา นอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่นผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน นับตั้งแต่อดีตมาจนกระทั่งปัจจุบันพระภิกษุสงฆ์ได้ทำหน้าที่ให้ความอนุเคราะห์ในการให้การศึกษา ทั้งส่วนที่จัดการศึกษาเองโดยตรง คือจัดตั้งโรงเรียนมีการจัดการเรียนการสอน มีหลักสูตรที่แน่นอน และอีกส่วน โดยการให้ทุนสนับสนุนการศึกษา ให้ทุนในการสร้างอาคารเรียน ให้ทุนซื้อสื่อการเรียนการสอน อุปกรณ์ทางการศึกษา ให้ทุนการศึกษาแก่ครูเพื่อพัฒนาครูในสาขาวิชาที่ขาดแคลน ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ เป็นต้น กล่าวได้ว่า งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบันมีอยู่ ๔ ลักษณะ คือ^{๖๓}

๑. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัด หรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับภิกษุสามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๒. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

๓. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เพื่อให้ นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่ทางสถานศึกษาของฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์นี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

๔. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมกิจกรรม ปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เพิ่มมากขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ดำเนินการมา

^{๖๓}พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปณโณ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๒๓๗.

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการเพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมาย มาช่วยเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัด กับพระตั้งแต่เด็ก สอนหนังสือง่ายๆ เบื้องต้น ที่ไม่เกินกำลังของสมองที่เด็กจะเรียนได้ และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ด้านการศึกษาที่นอกเหนือจากการศาสนศึกษา อันได้แก่ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนสงเคราะห์ เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ซึ่ง แม้ในปัจจุบัน พระสงฆ์และวัดจะไม่ได้มีหน้าที่โดยตรงในการให้การศึกษาแก่กุลบุตรกุลธิดาเสมือนในอดีต แต่การให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธธรรมและศีลธรรมจรรยาอันเป็นความรู้พื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขนั้น ถือเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์และวัดต้องบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยดี

๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แพร่ออกไปแล้วมีการน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกที่ควร^{๖๔} ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา แพร่หลายออกไป พระสงฆ์ต้องยึดหลักของการเผยแผ่ในโอวาทของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเป้าหมายในการพัฒนาสังคมได้ดี คือ ๑) เว้นจากทุจริต คือประพฤติชั่ว ด้วยกาย วาจา ใจ ๒) ประกอบสุจริต คือประพฤติชอบด้วยการ วาจา ใจ และ ๓) ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง^{๖๕} เป็นต้น เพื่อทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ ๓ ประการ^{๖๖} คือ

๑. ทิฐุธรรมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้
๒. สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า
๓. ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์และคณะสงฆ์ ถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่งคือ ความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เอง คณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มีโรงเรียนพระธรรมกถึก ภิคุสงฆ์ที่เทศน์ดีจะได้รับการยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอนวาทศิลป์ ในหลักสูตรการศึกษาภิคุสงฆ์สามเณรก็เป็นการส่งเสริมให้มีความสามารถในการเผยแผ่ประเภทนี้

^{๖๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๓.

^{๖๕}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๖๖}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลายสือ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

สรุปได้ว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงการทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แพร่ออกไป แล้วมีการน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อทำให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกที่ควร นับเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์และวัดที่จะต้องบริหารจัดการงานด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้ดำเนินไปได้ด้วยดี เพื่อเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาต่อไป พระสงฆ์ต้องเลือกใช้วิธีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในสังคมปัจจุบันให้ได้ จึงจะประสบความสำเร็จในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

๕. การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ทางศาสนา^{๖๗} สำหรับสาธารณูปการที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง

๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน
๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง

๓. กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัด (ศบว.)^{๖๘}

ความหมายทั้ง ๔ ประการ ข้างต้นนี้ โดยลักษณะงานแล้วเป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ หรือการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อกิจการ ของวัดในด้านอื่นๆ เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมและการใช้วัดเป็นฐานในการรองรับคนเพื่อให้เข้ามาฟังธรรม หรือชักจูงให้คนเข้าวัดเพื่อที่พระสงฆ์ท่านจะได้ทำการเผยแผ่ธรรม เป็นต้น การจัดการสาธารณูปการ เป็นการลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะของงาน การก่อสร้างและ การบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิม หรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น^{๖๙} การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการเป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นงานหลักของการคณะสงฆ์ แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะปกครองทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการ คือ ควบคุมสาธารณูปการ ส่งเสริมสาธารณูปการ เจ้าคณะปกครองจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ ควรสอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำในการสาธารณูปการแก่เจ้าอาวาส ดังนี้

๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา

๒. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหัตและพอเหมาะพอสมควรแก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน

^{๖๗}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๒๑๔.

^{๖๘}พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวินัย คุญคณฺโณ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๔๕.

^{๖๙}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๗.

๓. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุ ให้เป็นทรงไทยหรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ

๔. การควบคุมการเงินและบัญชี รับ-จ่าย ของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี

๕. ควบคุมดูแลเอกสารต่างๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง

๖. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวง

วัดซึ่งเป็นสถานที่อยู่ของพระสงฆ์ มีความสำคัญโดยนัยต่างๆ แต่เมื่อบริบททางสังคมมีการเปลี่ยนแปลง วัดและชุมชนมีความเห็นห่างกัน ซึ่งสาเหตุอย่างหนึ่งที่เป็นเช่นนี้ ก็เกิดจากสภาพของวัดเอง เพราะเมื่อกาลเวลาได้ล่วงไปแล้ว วัดก็เสื่อมโทรมไปด้วยเหตุผลหลายประการมีวัดจำนวนไม่น้อยที่หมดคุณค่าอันควรแก่การเลื่อมใสศรัทธา เพราะเต็มไปด้วย สิ่งสกปรกและความไม่มีระเบียบสภาพดังกล่าวทำให้ประชาชนพากันเห็นห่างจากวัดคลายความเลื่อมใส นอกจากนั้น บทบาทของวัดที่ยังพอมีเหลืออยู่บ้างก็มีลักษณะที่ผิดเพี้ยนไปจากเดิม^{๗๐} คือ

๑. วัดเดิมเคยเป็นที่พำนักของภิกษุสามเณรกลายเป็นที่อยู่อาศัยของคฤหัสถ์มากกว่า

๒. วัดเคยเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานในท้องถิ่น ก็กลายเป็นที่บวชของคนหนุ่มจากท้องถิ่นอื่น ซึ่งแม้อุปัชฌาย์ก็มิรู้จักประวัติของผู้ขอบรรพชาอุปสมบทมาก่อน นับเป็นจุดอันตราย จุดหนึ่งต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

๓. วัดซึ่งเคยเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศลของชาวบ้านตามลัทธิเถรวาท ก็ได้ถูกเปลี่ยนให้มีสภาพคล้ายๆ กับโรงพระตามแบบมหายานในต่างประเทศไปเป็นจำนวนมาก

๔. วัดซึ่งเคยเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ร่มรื่นเป็นสิ่งดึงดูดใจชาวบ้านให้เข้าไปพักผ่อนหย่อนใจ ก็กลายเป็นวัดที่ขาดระเบียบ สกปรก และขาดความร่มรื่น ทำให้ประชาชนไม่ศรัทธาไม่อยากเข้าวัด

๕. วัดซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา กลายเป็นแหล่งอบายมุข

ความมุ่งหมายของการสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาและส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบไป

สรุปได้ว่า การสาธารณูปการ เป็นงานสำคัญที่พระสงฆ์ต้องบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยบนหลักการแห่งความประหยัด และรักษาเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นให้ดำรงอยู่สืบไป งานด้านการสาธารณูปการนี้เป็นการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะในวัดให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ สามารถใช้รองรับการดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ของพระภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชนได้เป็นอย่างดี

๖. การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงาน บุคคลหรือคณะบุคคล เว้นที่เป็นการศึกษาสงเคราะห์ การแก้กฏกติกการอันเป็น

^{๗๐}พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), **พุทธศาสนาปริทรรศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๓.

สาธารณประโยชน์ การแก้กฏสาธารณสมบัติ การแก้กฏประชาชนหรือสรรพสิ่ง^{๗๑} โดยทั่วไป พระภิกษุสงฆ์และวัดควรสงเคราะห์ประชาชน^{๗๒} ดังนี้

๑. ควรสงเคราะห์ฝ่ายจิตใจให้มีสติปัญญา รู้จักแก้ปัญหาด้วยตัวเอง
๒. ควรสงเคราะห์ทางด้านศีลธรรม
๓. ควรสงเคราะห์ให้มนุษย์มีความสว่างทางวิญญาณ
๔. ควรสงเคราะห์ให้กินอยู่แต่พอดี
๕. ควรสงเคราะห์ในการให้ธรรมมากกว่าให้วัตถุ
๖. ควรสงเคราะห์ให้เขามีความเข้มแข็ง

บทบาทของการจัดสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์และวัดในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาจากสภาพการณ์โดยรวมแล้ว จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ไทย กำลังอยู่ในช่วงของการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดและพระสงฆ์ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ทางบริบทของสังคมไทยที่การเปลี่ยนแปลงไป ลักษณะการจัดสาธารณสงเคราะห์ในปัจจุบันจึงมี ๔ ประการ^{๗๓} คือ

๑. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือแก้กฏ ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชนหรือการตั้งมูลนิธิ มุ่งเอากิจการที่ทำเองหรือโครงการ ที่กำหนดเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือชั่วคราว

๒. การช่วยเหลือแก้กฏกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์มุ่งเอาเฉพาะส่งเสริมงานของผู้อื่น มิได้มุ่งถึงกิจการที่ดำเนินการเอง

๓. การช่วยเหลือแก้กฏสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

๔. การช่วยเหลือแก้กฏประชาชนและสรรพสัตว์ในกาลที่ควรช่วยเหลือ ได้แก่ คราวประสพภัยต่างๆ มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือบุคคลและสรรพสัตว์ ทั้งที่เป็นการประจำและชั่วคราว

การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือแก้กฏชุมชนของพระภิกษุสงฆ์นั้น อาจจะกระทบกับความเชื่อเดิมของท้องถิ่น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์เผยแผ่ธรรม หรือพัฒนาสิ่งต่างๆ มิให้ขัดกับความเชื่อของเขาเหล่านั้น และให้ปรับธรรมเข้าหาแนวความเชื่อนั้น หรือถ้าแนวความเชื่อเดิมนั้นสามารถทำให้คนนั้นเป็นคนดีได้พระองค์ก็ทรงอนุโลมตามประเพณีการปฏิบัติตนของชาวบ้าน ถ้าประเพณีนั้นมิได้เป็นภัยต่อชุมชนส่วนรวม จากแนวคิดเช่นนี้จึงทำให้พระสงฆ์และประชาชน

^{๗๑}พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปณโณ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๕๗.

^{๗๒}พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปณโณ), การสังคมสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่, (นนทบุรี: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๕.

^{๗๓}พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปณโณ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๕๘-๕๙.

โดยทั่วไปอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน^{๗๔} อาศัยเหตุผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ปัจจุบันพระสงฆ์สามารถทำการสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่สังคม ในลักษณะเพิ่มเติม^{๗๕} ดังนี้

๑. เมื่อวัดมีที่ดินเหลือ ควรจัดตั้งโรงเรียน หรือสถานการศึกษาระดับต่างๆ ให้เป็นส่วนหนึ่งของวัด
๒. พระสงฆ์ควรตั้งสุสาน ศาลานอนามัย หรือโรงพยาบาล ภายในวัด ในเขตวัด
๓. ควรสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ ห้องสมุดประจำหมู่บ้าน พิพิธภัณฑสถานในวัด
๔. ควรตั้งสภาตำบล ใช้เป็นที่ประชุมราษฎรของหน่วยราชการ ในกิจการด้านการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล ท้องถิ่น โดยอนุญาตให้ใช้สถานที่วัด
๕. ควรสร้างบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำประปาหมู่บ้าน น้ำใช้ในด้านการเกษตร
๖. กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ หรือกิจการอื่นๆ ของหมู่บ้าน ควรให้ใช้สถานที่วัด
๗. กิจกรรมแก้ปัญหาเฉพาะหน้า พระสงฆ์ควรจัดการชวนชวายให้ โดยพระเป็นผู้นำให้ชาวบ้านได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีวัดเป็นศูนย์กลาง

จากการศึกษาสรุปได้ว่า งานด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานที่ต้องอาศัยความเสียสละส่วนบุคคลเป็นอันมาก สามารถแยกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ สงเคราะห์ทางวัตถุ และสงเคราะห์ทางจิตใจ สาธารณสงเคราะห์เป็นภาระหน้าที่ของพระสงฆ์เพื่อประชาชน โดยจะต้องดำเนินงานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งของมหาเถรสมาคม และต้องเป็นไปตามกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองด้วย

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือปฏิบัติเป็นหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ อาจกระทบกับความเชื่อเดิมของท้องถิ่น ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์เผยแผ่ธรรมหรือพัฒนาสิ่งต่างๆ มิให้ขัดกับความเชื่อของเขาเหล่านั้น และให้ปรับธรรมเข้าหาแนวความเชื่อนั้น หรือถ้าแนวความเชื่อเดิมนั้นสามารถทำให้คนนั้นเป็นคนดีได้พระองค์ก็ทรงอนุโลมตามประเพณีการปฏิบัติตนของชาวบ้าน โดยการคณะสงฆ์และการพระศาสนาที่คณะสงฆ์ต้องทำ มีด้วยกัน ๖ ประการ คือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

จากการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามแนวคิดของนักวิชาการศาสนาที่ได้ศึกษาผ่านมาข้างต้นประมวลผลได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นรูปแบบแนวทางที่ได้มีการกำหนดขึ้นเพื่อความเรียบร้อยดีงามของหมู่พระภิกษุสงฆ์ สรุปการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้ดังตารางที่ ๒.๕

^{๗๔} ภัทรพร สิริกาญจน์, **หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียนสุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน**, (สถาบันไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

^{๗๕} ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, **การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๒๔), หน้า ๙-๑๓.

ตารางที่ ๒.๕ สรุปการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ) (๒๕๔๘, หน้า ๙)	การบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นฐานะหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๖, หน้า ๖๙๓)	การปกครอง หมายถึง การดูแล การคุ้มครอง การระวังรักษา หรือการบริหาร
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (๒๕๕๕, หน้า ๔๕-๔๖)	การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหา เริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจใช้อำญา และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลว
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) (๒๕๓๙, หน้า ๒๙-๓๓)	งานปกครองเป็นงานนำ ต้องมุ่งเน้นพัฒนาวัดแต่ละวัดให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริง จากนั้นวัดทั้งหลาย ก็สร้างเครือข่ายโยงใยรวมกัน ทำงานร่วมกันเป็นทีมทั่วประเทศ โดยอาศัยความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ด้านสื่อสาร
พระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน) (๒๕๕๑, หน้า ๓๐)	การปกครองเป็นงานลึกซึ่งกว้างขวางยิ่งใหญ่อันยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่เสร็จ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างไร งานอื่นๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น
พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) (๒๕๔๑, หน้า ๑๕๓)	วัดซึ่งเคยเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด ร่มรื่นเป็นสิ่งดึงดูดใจชาวบ้านให้เข้าไปพักผ่อนหย่อนใจ กลายเป็นวัดที่ขาดระเบียบสกปรก และขาดความร่มรื่น ทำให้ประชาชนไม่ศรัทธา ไม่อยากเข้าวัด วัดซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางสังคมที่พึงปรารถนา ก็กลายเป็นแหล่งอบายมุข
พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญโญ) (๒๕๓๗, หน้า ๕)	พระภิกษุสงฆ์และวัดควรสงเคราะห์ประชาชน ฝ่ายจิตใจให้มีสติปัญญา รู้จักแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ควรสงเคราะห์ทางด้านศีลธรรม ควรสงเคราะห์ให้มนุษย์มีความสว่างทางวิญญาณ ควรสงเคราะห์ให้กินอยู่แต่พอดี ควรสงเคราะห์ในการให้ธรรมมากกว่าให้วัตถุ และควรสงเคราะห์ให้เขามีความเข้มแข็ง
ภัทรพร สิริกาญจน์ (๒๕๔๓, หน้า ๑๑)	พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์เผยแผ่ธรรม มิให้ขัดกับความเชื่อ หากสามารถทำให้คนเป็นคนดีได้พระองค์ก็ทรงอนุโลมตามประเพณีการปฏิบัติตนของชาวบ้าน ถ้าประเพณีนั้นมิได้เป็นภัยต่อชุมชนส่วนรวม จากแนวคิดเช่นนี้จึงทำให้พระสงฆ์และประชาชนโดยทั่วไปอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน

๒.๓.๑ ความหมายของศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน

แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ สารสนเทศ กิจกรรมและประสบการณ์ต่างๆ ในชุมชนที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองได้ตามอัธยาศัย

การสร้างและพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นการจัดให้มีการศึกษาที่เกื้อหนุนให้บุคคลในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต โดยการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึง ภายใต้อะไรที่มีอยู่ในสังคมรอบๆ ตัว ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เช่น จากประสบการณ์ของวิทยากรหรือ ประชาชนชาวบ้าน จากแปลงสาธิต จากศูนย์เรียนรู้ ฯลฯ โดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ในลักษณะของการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ ที่ไม่เน้นการเรียนรู้เฉพาะในห้องเรียน ดังนั้นการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายในชุมชนจึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะก่อประโยชน์ต่อ กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพจากประสบการณ์ตรง ซึ่งสัมผัสและจับต้องได้ ทั้งนี้ ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ไม่ได้มีเฉพาะต่อสมาชิกในชุมชนเท่านั้น แต่ยังรวมถึง บุคคลทั่วไปและผู้ que ศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และก่อให้เกิดการจารึกข้อมูลชุมชนที่เป็นระบบด้วย เช่น^{๗๖}

๑. ใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมทั้งที่มีในตำราเรียนและที่ไม่มีในตำราเรียน
๒. ใช้เป็นสถานที่ในการจัดการเรียนการสอน การฝึกอบรม
๓. ใช้เป็นสถานที่พบปะ แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็น
๔. ใช้เป็นแหล่งสถานที่ศึกษาดูงาน ฝึกฝนอาชีพ
๕. ใช้เป็นสื่อเรียนรู้ สื่อประกอบการเรียนการสอนที่มีมิติ มีชีวิต เช่น จิตกรรมฝาผนัง ร่องรอยประวัติศาสตร์ นิเวศวิทยา สัตว์ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน (แมลง นก ปลา ฯลฯ) เป็นต้น
๖. ใช้เป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ ข้อมูล ข่าวสารต่างๆ ไป รวมทั้งเป็นสถานที่ ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ หรือแจ้งข้อมูลที่ต้องการสื่อไปถึงคนในชุมชน
๗. ใช้เป็นศูนย์กลางในการรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ ไม่ให้เลือนลางสำหรับสืบต่อไปยังชนรุ่นหลัง
๘. ใช้เป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมอื่นๆ อาทิ เป็นศูนย์จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นจุดรวบรวมผลผลิต พื้นที่รวมกลุ่มทำกิจกรรมของแม่บ้าน ฯลฯ

สังคม หมายถึง คนที่มีจำนวนมากพอสมควรที่อยู่รวมกัน ในอาณาบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์กันตามวัฒนธรรมและตามวิถีชีวิตที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีระเบียบ กฎเกณฑ์ และมีความเชื่อถือที่สำคัญๆ ร่วมกัน ตลอดจนมีการสังสรรค์หรือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกันเองและระหว่างบุคคลกับชุมชน

^{๗๖} ครรชิต พุทธิโกษา, คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗๑-๒๐๐.

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่งอย่างแน่นอน มีความสัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์ติดต่อกัน สามารถดำรงชีวิตทางสังคมร่วมกัน และอยู่ร่วมกันในชุมชน โดยคนจะมีการปรับตัวพฤติกรรมให้เป็นไปในลักษณะที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนต้องการ

การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการพัฒนาคนที่มุ่งประโยชน์ของคนเป็นหลักเน้น กระบวนการคิดและ ปฏิบัติจริงโดยเรียนรู้องค์ความรู้ต่างๆ ผ่านผู้รู้ สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างสอดคล้องตามความสามารถ ความถนัดและตามความสนใจของคนนั้นๆ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้คนมีความสุขและสามารถนำสิ่งเรียนรู้ที่ ได้ ไปใช้ ประโยชน์ได้ในทางสร้างสรรค์

สังคมแห่งการเรียนรู้ หมายถึง ลักษณะของหน่วยงานหรือชุมชนที่ดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องพร้อมๆ กันเกี่ยวกับเรื่องอนุรักษ์ บำรุงรักษา ฟื้นฟู ปกป้อง คุ้มครอง พิทักษ์ ส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ สืบสาน พัฒนา เผยแพร่และปลูกจิตสำนึกให้แก่สมาชิกได้เรียนรู้ด้วยวิธีการผ่านผู้รู้ สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและจากองค์ความรู้ต่างๆ ซึ่งทำให้สมาชิกสามารถสร้างความรู้ สร้างทักษะและมีระบบการจัดการความรู้ที่ดี รวมทั้งสามารถ ถ่ายทอดความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกัน ทั้งภายในและนอกกลุ่มสมาชิก ตลอดจนสามารถใช้ ความรู้เป็นเครื่องมือในการเลือกและตัดสินใจแก้ปัญหา เพื่อพัฒนา การดำเนินชีวิตให้ มีความเหมาะสมกับสภาพของหน่วยงานหรือชุมชนนั้นๆ

ต้นแบบ หมายถึง การกระทำพฤติกรรม การแสดงออกและผลงานที่มีลักษณะเป็น เอกลักษณะเฉพาะ ซึ่งสามารถเป็นแบบอย่างที่เหมาะสมครบถ้วนตามลักษณะที่กำหนด

สังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ หมายถึง หน่วยงานหรือชุมชนที่ได้ผ่านการสรรหาและ คัดเลือกในความเป็นลักษณะสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบและสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้ ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็น “สังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ”^{๗๗}

ศูนย์เรียนรู้ชุมชน คือ สถานที่เก็บ รวบรวม นำเสนอ เผยแพร่ ถ่ายทอด และส่งเสริมการ เรียนรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และเรื่องราว ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนใน ชุมชน และการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน^{๗๘} นอกจากนี้ยังหมายถึง เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่ง บริการชุมชนด้านต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน โดยเน้น กระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิด

^{๗๗} สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการสรรหาและคัดเลือกสังคมแห่ง การเรียนรู้ต้นแบบ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑-๑๓.

^{๗๘} กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, **คู่มือศูนย์เรียนรู้ชุมชน ฉบับประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สุภชินัญค์, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง เป็นศูนย์กลางของประชาชน ที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชนที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน^{๗๙}

แหล่งการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มียู่ในสังคมรอบๆ ตัวเราที่เป็นทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตเป็นสิ่งที่มียู่ในธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ที่ทำให้คนในสังคมเกิดการเรียนรู้ และเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง^{๘๐}

แหล่งการเรียนรู้ก็คือ ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งอาจจะเป็นวัตถุ สิ่งของ หรือสิ่งเร้าผู้เรียนรวมทั้งหนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ รูปภาพ แผ่นผัง แผนที่ แผนภูมิ รูปถ่าย ไมโครฟิล์ม สไลด์ फिल्मสตริป ภาพยนตร์ เทปบันทึกเสียง วิทยูและโทรทัศน์ วีดีทัศน์ แบบเรียนสำเร็จรูป โมเดล รวมทั้งบุคคลและวัตถุสิ่งของสถานที่ในชุมชน บางที่อาจรวมถึงสิ่งมีชีวิตในทางสัตววิทยา และพฤกษศาสตร์^{๘๑} และยังหมายถึง สิ่งต่างๆ ที่สามารถส่งเสริมประสบการณ์และความรู้ให้เกิดแก่นักเรียน เช่น ทรัพยากรที่มีอยู่โดยธรรมชาติ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมตลอดไปถึงบุคคลและองค์การต่างๆ^{๘๒} สอดคล้องกับความหมายที่ว่า สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกบริเวณโรงเรียน ซึ่งมีคุณค่าทางการศึกษาและอยู่ในขอบเขตความสามารถที่โรงเรียนจะนำไปใช้ประโยชน์ได้ ทั้งนี้รวมถึงบุคคลผู้มีความชำนาญ ในด้านต่างๆ ในท้องถิ่น^{๘๓}

สรุปได้ว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ไม่ใช่ศูนย์ฝึกอบรมประจำหมู่บ้านที่รองรับการนัดหมายจากวิทยากรภายนอก แต่จะเป็นสถานที่ที่จะสร้างความผูกพันระหว่างคนในชุมชนกับเรื่องราวของตัวเองเป็นสำคัญ

^{๗๙}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๘๐}กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, **มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒.

^{๘๑}Beswick อ้างถึงใน อูมาพร วงษ์บุรณาวาทย์, “การใช้แหล่งวิชาการประกอบการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา กรณีศึกษาโรงเรียนในสังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

^{๘๒}พิสมัย ถีทะแก้ว, **หลักสูตรประถมศึกษา : แหล่งวิทยาการที่ส่งเสริมการเรียนการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๖), หน้า ๑๒๕.

^{๘๓}รัชนี ตฤณารมย์, **แหล่งวิทยาการเพื่อการศึกษา**, (เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๘), หน้า ๕.

ตารางที่ ๒.๖ ความหมายของศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
Beswick (อ้างใน อุมภาพร วงษ์บุรณา วาทย์, ๒๕๔๒, หน้า ๗).	๑. ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งอาจจะเป็นวัตถุ สิ่งของ หรือสิ่งเร้าผู้เรียน ๒. สิ่งมีชีวิตในทางสัตววิทยา และพฤกษศาสตร์
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (๒๕๕๑, หน้า ๗)	๑. สถานที่เก็บ รวบรวม นำเสนอ เผยแพร่ ถ่ายทอด และส่งเสริม การเรียนรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และเรื่องราว ๒. การบริหารจัดการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน
กรมส่งเสริมการปกครอง ท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย (๒๕๕๓, หน้า ๑๒)	๑. สิ่งที่มีอยู่ในสังคมรอบๆ ตัวเราที่เป็นทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ๒. สิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น
ครรชิต พุทธิโกษา (๒๕๕๔, หน้า ๑๗๑-๒๐๐)	๑. “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ สารสนเทศ กิจกรรม ๒. ประสบการณ์ต่างๆ ในชุมชนที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองได้ตามอัธยาศัย
พิสมัย ถิระแก้ว (๒๕๓๖, หน้า ๑๒๕)	สิ่งต่างๆ ที่สามารถส่งเสริมประสบการณ์และความรู้ให้เกิดแก่นักเรียน
รัชณี ตฤณารมย์ (๒๕๒๘, หน้า ๕)	๑. สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกบริเวณโรงเรียน ๒. บุคคลผู้มีความชำนาญ ในด้านต่างๆ ในท้องถิ่น

๒.๓.๒ องค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ควรจะประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ดังนี้^{๔๔}

๑. แหล่งที่มาของความรู้และเนื้อหาความรู้ แหล่งที่มีของความรู้ หมายถึง ที่มา หรือตัวแทนของความรู้ที่สามารถอ้างอิงถึงความมีอยู่ขององค์ความรู้ชุมชน ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบต่างๆ เช่น ตัวบุคคล วัตถุสิ่งของ สถานที่ ประเพณี ฯลฯ แหล่งที่มาของความรู้สามารถเสื่อมสลาย ผุพัง หรือล้มตายได้ นอกจากนี้บางแหล่งที่มาของความรู้ยังไม่สามารถให้เรื่องราวได้อย่างชัดเจนหากไม่มีคนมาบอกเล่าหรือไม่มีเอกสารมาให้อ่าน ดังนั้น จึงต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ ออกมาเป็นภาพถ่าย เอกสาร หรือเนื้อหาความรู้ เพื่อเป็นหลักประกันความยั่งยืนยาวนานและสามารถสืบทอดขยายผลได้

เนื้อหาความรู้ คือ ข้อมูล หรือเรื่องราว หรือสิ่งที่จัดเก็บได้จากแหล่งที่มาของความรู้ที่ถูกนำมาเรียบเรียงให้เป็นระบบ เป็นหมวดหมู่ สามารถทำความเข้าใจได้และพร้อมต่อการนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ทั้งความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคล เช่น ทักษะในการทำงาน

^{๔๔} ครรชิต พุทธิโกษา, คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๑๗๑-๒๐๐.

ความคิดทัศนคติ และทั้งความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ซึ่งสามารถถ่ายทอดได้โดยผ่านวิธีต่างๆ เช่น การบันทึก ข้อมูลหรือเรื่องราวต่างๆ

การเก็บข้อมูลจากแหล่งความรู้ขึ้นอยู่กับลักษณะของที่มา เช่น ถ้าเป็นสถานที่อาจเก็บภาพถ่าย พร้อมประวัติความเป็นมา ความสำคัญของแหล่งความรู้ หรือถ้าเป็นตัวบุคคล ก็อาจเก็บประวัติย่อ บทสัมภาษณ์ คุณงามความดี บันทึกประสบการณ์หรือความรู้ที่มี แต่ถ้าหากอยู่ในรูปแบบของประเพณี อาจบันทึกถึงความเป็นมา พิธีกรรมหรือขั้นตอนการปฏิบัติ เป็นต้น

๒. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอน วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ รูปแบบการเผยแพร่ หรือการนำเนื้อหาความรู้จากแหล่งที่มาของความรู้มาถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ เช่น การจัดทำหลักสูตร การจัดทำแปลงสาธิต ฯลฯ

๓. อุปกรณ์สำหรับการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ หมายถึง อุปกรณ์สาธิต สื่อรูปแบบต่างๆ ที่ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากกว่าการได้ฟังบรรยายเพียงอย่างเดียว เช่น แผ่นพับ ภาพประกอบ โมเดลจำลอง ภาพสไลด์ หนังสือ สारคดีสั้น ฯลฯ

๔. สถานที่เรียนรู้ ส่วนใหญ่ใช้บริเวณแหล่งที่มาของความรู้เป็นสถานที่จัดการเรียนรู้ เพราะจะสามารถเรียนรู้ได้จากสถานที่จริง ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านของผู้รู้ แปลงเกษตร ฟาร์ม ไร่ ป่า ฯลฯ โดยมีการปรับสภาพแวดล้อมของแหล่งเรียนรู้ให้เป็นห้องเรียนธรรมชาติ ไม่จำเป็นต้องเรียนในห้องเรียนที่เป็นทางการ แต่ถ้าหากแหล่งเรียนรู้ไม่สะดวกต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ ก็อาจใช้สถานที่อื่นที่ใกล้เคียงหรือเอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ ไม่เป็นสถานที่คนพลุกพล่านมาก เพราะจะทำให้ทั้งผู้จัดการเรียนรู้และผู้เรียนรู้เสียสมาธิได้ง่าย

๕. การประเมินและติดตามผลการเรียนรู้ เป็นการวัดผลว่าการจัดการเรียนรู้นั้นได้ผลดี มากน้อยเท่าใดเพื่อจะได้นำมาพัฒนาปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ในคราวต่อไป โดยควรวัดผลทั้งจากตัวผู้เรียนที่ได้ประเมินความรู้ของตนเอง และประเมินกระบวนการสอนของผู้จัดการเรียนรู้ ซึ่งรูปแบบของการวัดผลนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้

๖. ผู้จัดการเรียนรู้ หรือผู้ที่ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ ในที่นี้จะเน้นให้ชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานทุกขั้นตอนตั้งแต่การวางแผน การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่มาของความรู้ ไปจนถึงการประเมินและติดตามผลการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนจะต้องเป็นกำลังหลักในการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้สนใจ (ชั้นจัดกระบวนการเรียนรู้) เพื่อให้ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ ชุมชนแผ่ขยายในวงกว้างในลักษณะชุมชนสู่ชุมชน โดยไม่ต้องพึ่งพิงภาครัฐ ดังนั้นผู้จัดการเรียนรู้จึงควรจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เป็นอย่างดี มีทักษะในการสื่อสาร เข้าใจถึงวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และรู้จักธรรมชาติของผู้เรียน เพื่อให้สามารถออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและถ่ายทอดความรู้ได้อย่างชัดเจนมากที่สุด

๗. ผู้เรียน หมายถึง สมาชิกในชุมชน และผู้สนใจทั่วไปที่ต้องการเรียนรู้ การพิจารณาถึงลักษณะสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบประกอบด้วย ดังนี้^{๕๕}

^{๕๕}สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการสรรหาและคัดเลือกสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓-๑๖.

๑. การพิจารณาหน่วยงานหรือชุมชนเพื่อประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบนั้น คำนึงถึงลักษณะสำคัญ ได้แก่

๑.๑ หน่วยงานหรือชุมชนไม่จำกัดขนาดพื้นที่และสถานที่ตั้งให้ความสำคัญเน้นการจัดการการเรียนรู้ที่เป็นปัจจัยหลักที่จะควบคุม และพัฒนาความสามารถ พัฒนาศักยภาพของคนในหน่วยงานหรือชุมชนได้เข้าใจสภาพแวดล้อม เห็นแนวทางและภารกิจทั้งของตนและส่วนรวม รวมถึงประชาชนจะได้รับการพัฒนาด้วยการเรียนรู้จนสามารถปรับตัว หาแนวทางและวิธีการแก้ปัญหาได้ไม่ว่าปัญหาหรือสถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

๑.๒ มีความพยายามที่จะวิเคราะห์สภาพของหน่วยงานหรือชุมชนของตนเองเทียบกับสถานการณ์ในปัจจุบันว่า

(๑) ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอะไรและอย่างไร และ

(๒) ต้องพัฒนาความรู้และทักษะอะไรด้านใดให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะการแก้ปัญหาการเคลื่อนย้ายประชากร ความเติบโตและความเสื่อมถอยของอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม ผลกระทบของเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่มีต่อระบบการสื่อสาร เป็นต้น

๑.๓ ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอันมีค่าให้มีประสิทธิภาพสูงสุดเพื่อมุ่งให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รวมทั้งมีการวางแผนทางสังคมวัฒนธรรม การเมืองและเศรษฐกิจ

๑.๔ ใช้ประโยชน์ของการเรียนรู้จากการพัฒนาของหน่วยงานหรือชุมชนอื่นๆ เพื่อการพัฒนาต่อยอดให้แก่หน่วยงานหรือชุมชนของตนเองอย่างต่อเนื่อง

๑.๕ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหน่วยงานหรือชุมชนได้ แสดงความพยายามร่วมกัน เพื่อการส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยงานหรือชุมชนมีความเข้มแข็งในการดำเนินงาน โดยแต่ละฝ่ายไม่ลดทอนความแข็งแกร่งของกันและกัน หากแต่ใช้ความแข็งแกร่งที่มีอยู่เสริมซึ่งกันและกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงานหรือชุมชนในภาพรวม

๒. การพิจารณาผลงานของหน่วยงานหรือชุมชนเพื่อประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบนี้ จะพิจารณาตามหลักของการพัฒนาสังคมที่สะท้อนถึงการผลานความร่วมมือในการปฏิบัติงานที่เกี่ยวกับความร่วมมือแบบหุ้นส่วน การมีส่วนร่วม และความสามารถในการดำเนินงานโดยมีปัจจัยประกอบการพิจารณาดังต่อไปนี้

๒.๑ ปัจเจกบุคคลที่เป็นตัวหลัก คือ คนที่มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดและผลักดันให้มีการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญๆ ภายในพื้นที่ โดยลักษณะคนเหล่านี้สามารถสร้างความเชื่อถือและสร้างศรัทธาให้แก่คนในพื้นที่ ได้เป็นอย่างดี

๒.๒ สถาบันต่างๆ ที่เป็นตัวหลัก คือ องค์กรหรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ที่มีส่วนสำคัญ ในการริเริ่มเริ่มต้นและผลักดันเพื่อก่อให้เกิดการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้แก่คนในพื้นที่

๒.๒ กลุ่มที่เป็นแกนกลาง คือ กลุ่มคนที่เป็นคนในพื้นที่ซึ่งรวมตัวกันด้วยความสมัครใจ อุทิศเวลาและทรัพยากรอื่นๆ มีการบริหารจัดการในความเป็นกลุ่มคน โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกันเพื่อทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนและส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่กันและกันและให้แก่ชุมชน

๒.๓ กลุ่มผู้สนใจ คือ คนที่มีลักษณะในความเป็นตัวของตัวเองหรือมีความคิดเห็นเป็นของตนเอง และเป็นคนที่ไม่คิดเห็นและแสดงตัวเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่จะคำนึงถึงประโยชน์ส่วนร่วมเป็นสำคัญรวมทั้งเป็นคนที่มีความกระตือรือร้นและเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในแต่ละครั้งอย่างสม่ำเสมอ โดยคนเหล่านี้ขณะที่ร่วมทำกิจกรรมนั้นๆ จะเป็นผู้กล้าแสดงความคิดเห็นเพื่อสนับสนุนและเสนอแนะเพื่อการพัฒนากิจกรรมที่จัดขึ้น

๒.๕ นายจ้างที่เป็นตัวหลัก คือ ตัวแทนจากหน่วยงานภาคเอกชนหรือสถานประกอบการที่มีบทบาทสำคัญต่อการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนและสนับสนุนเพื่อการสานต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของคนในพื้นที่ สำหรับการพิจารณาความร่วมมือแบบหุ้นส่วน การมีส่วนร่วมและความสามารถในการดำเนินงาน ซึ่งมีกรอบการพิจารณา ดังนี้

๒.๕.๑ ความร่วมมือแบบหุ้นส่วน เป็นการพิจารณาหน่วยงานหรือชุมชนที่จัดกิจกรรมขึ้นอย่างสะท้อนให้เห็นถึงการทำกิจกรรมขององค์กรชุมชน สถาบันและส่วนต่างๆ ภายในพื้นที่ซึ่งร่วมมือกันแบบหุ้นส่วน โดยพิจารณาจากทัศนคติในการปฏิบัติงานในพื้นที่ การวางแผนพัฒนาในพื้นที่การลงทุนทำกิจกรรมร่วมกันกับหน่วยงานต่างๆ ภายในพื้นที่และการเปิดโอกาสให้หน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ได้เข้าร่วมลงทุนทำกิจกรรม

๒.๕.๒ การมีส่วนร่วม เป็นการพิจารณาหน่วยงานหรือชุมชนที่จัดกิจกรรมขึ้นอย่างสะท้อนให้เห็นถึงการทำกิจกรรมขององค์กรชุมชน สถาบันและฝ่ายต่างๆ ภายในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยหลายๆ ภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรม โดยพิจารณาการมีส่วนร่วมจากด้านการติดต่อสื่อสาร ให้ข้อมูลแก่หน่วยงานต่างๆ ภายในพื้นที่ ด้านการร่วมทำกิจกรรมกับหน่วยงานต่างๆ ภายในพื้นที่ และด้านการตอบสนองการเรียนรู้ของหน่วยงานต่างๆ ภายในพื้นที่

๒.๕.๓ ความสามารถในการดำเนินงาน เป็นการพิจารณาหน่วยงานหรือชุมชนที่จัดกิจกรรมขึ้นอย่างสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการทำกิจกรรมขององค์กรชุมชนสถานประกอบการสถาบันและฝ่ายต่างๆ ภายในพื้นที่โดยพิจารณาความสามารถดำเนินงานจากด้านการเปรียบเทียบผลการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ภายในพื้นที่ ด้านความคุ้มค่าในการลงทุนทำกิจกรรมในพื้นที่และด้านการเรียนรู้ที่ได้จากหน่วยงานต่างๆ ภายในพื้นที่

๓. การพิจารณาผลงานของหน่วยงานหรือชุมชนเพื่อการยกย่องนี้ ให้พิจารณาเพิ่มเติมในประเด็นการสร้างโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ การส่งเสริมและสร้างกลไกเพื่อการเรียนรู้ และการสร้างและพัฒนาเครือข่าย ซึ่งมีสาระสำคัญในแต่ละเรื่องเพื่อการพิจารณา ประกอบด้วย

๓.๑ การสร้างโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ โดยพิจารณาผลงาน ได้แก่

๓.๑.๑ จัดตั้ง/พัฒนาแหล่งการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้

๓.๑.๒ การสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ของประชาชนในพื้นที่เพื่อนำไปเทียบโอนความรู้และประสบการณ์

๓.๒ การส่งเสริมและสร้างกลไกเพื่อการเรียนรู้ โดยพิจารณาผลงาน ได้แก่

๓.๒.๑ พัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๓.๒.๒ พัฒนาสื่ออุปกรณ์และเทคโนโลยีทางการศึกษาอย่างเพียงพอและหลากหลาย สามารถตอบสนองการเรียนรู้ ของคนแต่ละวัยได้อย่างทั่วถึง

๓.๒.๒ พัฒนาระบบการบริการความรู้ให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

๓.๓ การสร้างและพัฒนาเครือข่าย โดยพิจารณาผลงาน ได้แก่

๓.๓.๑ แสวงหาภาคีเครือข่ายการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ด้วยการสำรวจวิเคราะห์และจำแนกประเภทเครือข่ายเพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการประสานความร่วมมือและการสนับสนุนการดำเนินงาน

๓.๓.๒ ประสานความร่วมมือและการสนับสนุนการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายเพื่อให้สามารถจัดทำกรอบและแผนงานการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๓.๓ สร้างแรงจูงใจด้วยการยกย่อง และให้รางวัลภาคีเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมได้ผลสำเร็จ

ตารางที่ ๒.๗ องค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ครุฑชิต พุทธิโกษา (๒๕๕๔, หน้า ๑๗๑-๒๐๐)	๑. แหล่งที่มาของความรู้และเนื้อหาความรู้ ๒. วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ ๓. อุปกรณ์สำหรับการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ ๔. สถานที่เรียนรู้ ๕. การประเมินและติดตามผลการเรียนรู้ ๖. ผู้จัดการเรียนรู้ ๗. ผู้เรียน
สำนักงานเลขาธิการสภา การศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, (๒๕๕๑, หน้า ๑๓-๑๖)	๑. การพิจารณาหน่วยงานหรือชุมชนเพื่อประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ ๒. การผสมผสานความร่วมมือในการปฏิบัติงานที่เกี่ยวกับความร่วมมือแบบหุ้นส่วน การมีส่วนร่วม และความสามารถในการดำเนินงาน ๓. การสร้างโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ การส่งเสริมและสร้างกลไกเพื่อการเรียนรู้ และการสร้างและพัฒนาเครือข่าย

๒.๓.๓ ประเภทของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้แบ่งประเภทแหล่งเรียนรู้ในชุมชนออกเป็น ๖ ประเภท ดังนี้^{๕๖}

๑. ห้องสมุดต่างๆ เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดวัด ฯลฯ ห้องสมุดเป็นแหล่งรวบรวมความรู้และบริการให้ความรู้แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยที่มีความสนใจและใฝ่หา

^{๕๖}ครุฑชิต พุทธิโกษา, คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๑๗๑-๒๐๐.

ความรู้ต่างๆ ห้องสมุดทุกประเภทประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญๆ เช่น บริการให้ยืมหนังสือ การจัดนิทรรศการ มุมหนังสือ ฯลฯ

๒. เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สถานีอนามัย สำนักงานเกษตรอำเภอ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน แหล่งความรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือตามวิถีชาวบ้าน เช่น วนอุทยาน สวนพืชสมุนไพร เป็นต้น

๓. สื่อสารมวลชน ในปัจจุบันสื่อสารมวลชน รวมทั้งเทคโนโลยีต่างๆ มีการพัฒนาและเข้าถึงประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างรวดเร็ว เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ (หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร ฯลฯ) สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ จึงทำให้สื่อสารมวลชนมีความสำคัญอย่างมากต่อการรับรู้และเรียนรู้ของชุมชน

๔. ภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ ความรู้ที่สืบทอดกันมาในอดีต ปราชญ์ชาวบ้าน วัฒนธรรม ฯลฯ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญและถือเป็นวิทยาการที่มีคุณค่าต่อสังคม

๕. สื่อพื้นบ้าน เป็นการเรียนรู้จากการแสดงหรือการเล่นที่แฝงไว้ด้วยวัฒนธรรมของชาวบ้าน แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ โดยมีเป้าหมายเพื่อความบันเทิง ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ตลอดจนจรรโลงใจ เช่น ลิเก หมอลำ ลำตัด เพลงลูกทุ่ง ฯลฯ สื่อพื้นบ้านมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม และคุณธรรม

๖. ครอบครัว ได้แก่ การบอกเล่า การอบรมสั่งสอน การถ่ายทอดอาชีพ การปลูกฝัง ค่านิยมและเจตคติ ฯลฯ ครอบครัวเป็นแหล่งเรียนรู้ตั้งแต่เกิดที่จะสอนให้มนุษย์มีแบบแผนในการดำรงชีวิต รู้จักคิดและตัดสินใจในสิ่งที่ถูกต้อง

นอกจากนี้ยังได้แบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนออกเป็น ๒ ด้าน ตามกิจกรรมการจัดการศึกษาแบบอ้อยาศัย ดังนี้^{๘๗}

๑. การจัดกิจกรรม มีดังนี้

๑) การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน เป็นแหล่งวิทยาการที่มีคุณค่าต่อบุคคลและสังคมเป็นอย่างยิ่ง ภูมิปัญญาชาวบ้านประกอบด้วยภูมิปัญญาของผู้รู้ วัฒนธรรมและความรู้ของชุมชน ซึ่งได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อมา

๒) การจัดกลุ่มสนใจ เป็นการจัดการศึกษาตามสภาพปัญหา ความต้องการและความสนใจที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตด้วย

๓) กลุ่มเสวนาหรืออภิปราย เป็นการรวมกลุ่มคนที่มีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเหมือนกัน และต้องการแสดงความคิดเห็นโดยการเปิดเวทีพูดคุย วิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องนั้นๆ อย่างเสรี และเป็นประชาธิปไตยต่อสาธารณชน เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบ

๔) กิจกรรมด้านศาสนาและวัฒนธรรม เป็นรูปแบบพิธีการที่กระทำสืบทอดจากบรรพบุรุษมาเป็นเวลานาน จนกลายเป็นจารีตประเพณี และอนุรักษ์ต่อกันไป เช่น การรดน้ำดำหัวในประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๔.

๕) พ่อแม่สอนลูก เป็นรูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ชัดเจนที่สุด เกิดขึ้นตามธรรมชาติและจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน

๖) การเรียนรู้จากประสบการณ์ของกลุ่มอาชีพ เช่น การทำขนมพูนสมุนไพรจากผู้ชำนาญการ เป็นต้น

๗) การเข้าค่าย เป็นกิจกรรมที่นักเรียน นักศึกษามีความสนใจที่จะเรียนรู้ในศาสตร์แขนงใดแขนงหนึ่งร่วมกัน และมีวัตถุประสงค์เพื่อไปอยู่ร่วมกันและศึกษาในเรื่องนั้นๆ เช่น การเข้าค่ายวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

๘) คอมพิวเตอร์และอิเล็กทรอนิกส์ เป็นการสื่อสารที่ให้ความรู้อย่างฉับไวสามารถนำมาใช้ในการถ่ายทอดความรู้ทั้งในการจัดการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้เป็นอย่างดี

๒. การให้บริการ มีดังนี้

๑) ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นแหล่งบริการข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันเพื่อสร้างนิสัยการอ่าน ป้องกันการลืมนหนังสือและเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองแก่ประชาชน

๒) ศูนย์การเรียนรู้ เป็นสถานที่จัดกิจกรรมที่ผู้เรียนสามารถศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเองจากสื่อการสอนหลายรูปแบบ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งกลางทำหน้าที่ประสานงานกับแหล่งวิทยาการ ความรู้ข่าวสารแก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายในชุมชน

๓) อินเทอร์เน็ต เป็นระบบการหาความรู้ในศาสตร์และสาขาต่างๆ โดยวิธีการสืบค้นข้อมูลจากคอมพิวเตอร์

๔) นิทรรศการ เป็นการนำเนื้อหาทางวิชาการมาจัดในรูปของสิ่งแสดงซึ่งอาจจะเป็นของจริง ของจำลอง เป็นต้น

๕) การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการพักผ่อนและความเพลิดเพลินแต่ในขณะเดียวกันผู้ท่องเที่ยวก็ได้รับความรู้ด้วย ทำให้เกิดประสบการณ์ตรงและได้เรียนรู้ในขณะเดียวกัน

๖) พิพิธภัณฑสถานวิทยาการ เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองโดยตลอดเวลา มีโอกาสสัมผัสด้วยตนเอง

๗) ห้องสมุดประชาชน เป็นสถานที่ให้บริการข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ ในบางแห่งอาจจะจัดการเรียนการสอนด้วยสื่อต่างๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

๘) หน่วยภาพยนตร์เคลื่อนที่ เป็นการออกหน่วยโดยทางรถยนต์หรือเรือเคลื่อนที่ไปตามชุมชน เพื่อนำสื่อภาพยนตร์ไปฉายเพื่อความเพลิดเพลิน ในขณะเดียวกันผู้ชมก็ได้ความรู้จากเนื้อหาในภาพยนตร์นั้นๆ ด้วย

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนประกอบด้วย^{๘๘}

๑) ศูนย์แสดงประวัติชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม

๒) ศูนย์แสดงวิถีชีวิตของชุมชน

^{๘๘} กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, คู่มือศูนย์เรียนรู้ชุมชน ฉบับประชาชน, หน้า ๗.

- ๓) ศูนย์ถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชน
 ๔) แหล่งรวมและบริการ ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ของชุมชน
 ๕) ศูนย์รวมแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน
 ๖) ศูนย์ฝึกอบรมสารพัดวิชาที่คนในชุมชนอยากเรียน
 ๗) ศูนย์ฝึกอบรมสำหรับบริการคนนอกชุมชน
 ๘) ห้องสมุดของชุมชนที่ทุกคนเข้าไปอ่าน ยืม หาดหนังสือ
 ๙) ศูนย์รวมวิดีโอ แผ่นซีดี โปสเตอร์ แผ่นพับ ที่เกี่ยวกับความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอาชีพ และชุมชน
 ๑๐) สถานที่ต้อนรับและบรรยายสรุปสำหรับผู้มาเยือน/เยี่ยมชมชุมชน
 ๑๑) ศูนย์การประชุมของชุมชน
 ๑๒) สถานที่พบปะเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในและคนนอกชุมชน
 แหล่งเรียนรู้ตามสถานที่ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน แหล่งการเรียนรู้ในกลุ่มโรงเรียน แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น และแหล่งการเรียนรู้นอกท้องถิ่น แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น ได้แก่^{๘๙}
๑. ทรัพยากรบุคคล เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ หรือมีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษในด้านต่างๆ เช่น การปกครอง ศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี ตลอดจนวิชาชีพต่างๆ
 ๒. ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าได้เป็นอย่างดี ได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ ลำธาร ห้วย หนอง คลอง บึง น้ำจืด พืช พันธุ์ไม้ต่างๆ ตลอดจนสัตว์ต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ
 ๓. ทรัพยากรสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นในสังคม เพื่อวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน เพื่อเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งให้ความรู้ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ หรือเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนเพื่อสาธารณะประโยชน์อื่นๆ สิ่งเหล่านี้ ได้แก่ สถานที่สำคัญทางศาสนา พิพิธภัณฑสถานต่างๆ พิพิธภัณฑสถานหุ่นขี้ผึ้ง เมืองโบราณ และห้องสมุดประชาชน เป็นต้น
- ประเภทของแหล่งการเรียนรู้ดังนี้^{๙๐}
๑. แหล่งการเรียนรู้ประเภทเอกสาร ได้แก่
 - ๑.๑ แหล่งการเรียนรู้ที่รวบรวมสะสมและให้ยืมเอกสาร เช่น ห้องสมุดของสถานศึกษา สถาบัน หน่วยงานต่างๆ แหล่งการเรียนรู้ประเภทนี้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สถานศึกษาทุกแห่งต้องจัดให้มีไว้เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า
 - ๑.๒ แหล่งการเรียนรู้ที่มีเอกสารให้เปล่า เช่น ธนาคาร บริษัท สถานกงสุล สถานทูต สำนักข่าวสารของประเทศต่างๆ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว หน่วยงานราชการต่างๆ เป็นต้น
 ๒. แหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่ ได้แก่ สถานที่ต่างๆ ที่สามารถใช้บริการประกอบการเรียนการสอนได้ เช่น วัด พิพิธภัณฑสถาน โรงงาน ฟาร์ม เป็นต้น

^{๘๙}พิสมัย ถิระแก้ว, หลักสูตรประถมศึกษา : แหล่งวิทยาการที่ส่งเสริมการเรียนการสอน, หน้า ๑๒๕.

^{๙๐}รัชนี ตฤณารมย์, แหล่งวิทยาการเพื่อการศึกษา, (เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๘), หน้า ๒.

๓. แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล ได้แก่ บุคคลในท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ที่จะถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนได้ เช่น เกษตรกร หนายความ พ่อดำ ข้าราชการ ช่างไม้ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ประเภทของศูนย์เรียนรู้ชุมชน คือ สถานที่ที่เก็บ รวบรวม นำเสนอ เผยแพร่ ถ่ายทอด และส่งเสริมการเรียนรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และเรื่องราว ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และการบริหารจัดการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

ตารางที่ ๒.๘ ประเภทของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (๒๕๕๑, หน้า ๗.)	๑) ศูนย์แสดงประวัติชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ๒) ศูนย์แสดงวิถีชีวิตของชุมชน ๓) ศูนย์ถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชน ๔) แหล่งรวมและบริการ ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ของชุมชน ๕) ศูนย์รวมแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน ๖) ศูนย์ฝึกอบรมสารพัดวิชาที่คนในชุมชนอยากเรียน ๗) ศูนย์ฝึกอบรมสำหรับบริการคนนอกชุมชน ๘) ห้องสมุดของชุมชนที่ทุกคนเข้าไปอ่าน ยืม หาหนังสือ ๙) ศูนย์รวมวิดีโอ แผ่นซีดี โปสเตอร์ แผ่นพับ ที่เกี่ยวกับความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอาชีพ และชุมชน ๑๐) สถานที่ต้อนรับและบรรยายสรุปสำหรับผู้มาเยือน/เยี่ยมชมชุมชน ๑๑) ศูนย์การประชุมของชุมชน ๑๒) สถานที่พบปะเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในและคนนอกชุมชน
ครรชิต พุทธิโกษา (๒๕๕๔, หน้า ๑๗๑-๒๐๐)	๑. ห้องสมุดต่างๆ ๒. เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน ๓. สื่อสารมวลชน ๔. ภูมิปัญญาชาวบ้าน ๕. สื่อพื้นบ้าน ๖. ครอบครัว
พิสมัย ถิณะแก้ว (๒๕๓๖, หน้า ๑๒๕)	๑. แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน ๒. แหล่งการเรียนรู้ในกลุ่มโรงเรียน ๓. แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น ๔. แหล่งการเรียนรู้นอกท้องถิ่น

ตารางที่ ๒.๘ ประเภทของแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
รัชณี ตฤณารมย์ (๒๕๒๘, หน้า ๒)	๑. แหล่งการเรียนรู้ประเภทเอกสาร ๒. แหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่ ๓. แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล
วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (๒๕๕๔, หน้า ๑๗๔)	๑. การจัดกิจกรรม ๒. การให้บริการ

๒.๓.๔ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หมายถึง “สถานที่” ที่เป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้ เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ที่ปัจจุบันนิยมจัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ของประชาชนในชุมชน เป็นจุดถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้ที่สนใจภายนอกชุมชน และเป็นแหล่งบริการชุมชนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เน้นถ่ายทอดความรู้และเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ได้จำแนกรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทต่างๆ ไว้ ๘ ประเภท โดยแต่ละประเภทมีจุดมุ่งหมายและกิจกรรมแตกต่างกันออกไป สรุปได้ดังนี้^{๑๑}

๑. ห้องแสดงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นส่วนที่แสดงถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับ ศิลปะ จารีต ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งมีอัตลักษณ์และความเชื่อประเพณีเป็นของท้องถิ่น ซึ่งห้องแสดงวัฒนธรรมมีการจัดแสดง เครื่องมือ เครื่องใช้ในการดำรงชีวิต วัฒนธรรมเครื่องแต่งกาย หรือประกอบอาชีพของคนในชุมชน

๒. ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน เป็นส่วนที่ส่งเสริมการเรียนรู้เท่าทันโลกและเทคโนโลยีที่ไร้พรมแดน เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้าถึงเทคโนโลยีและมีพัฒนาการสารสนเทศ เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ส่งเสริมเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ และพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และเป็นแหล่งรวมสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ โดยทั่วไปจะจัดบริการให้สืบค้นข้อมูลที่เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ที่บุคคลในชุมชนสนใจผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เช่น ข้อมูลด้านวัฒนธรรม โดยเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่มีข้อมูลด้านวัฒนธรรม อาทิ หอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ รวมทั้งจัดบริการส่งเสริมการศึกษาในระบบทางไกล เช่น ให้บริการศึกษาด้วยตนเองผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตโดยผู้มาใช้บริการลงทะเบียนเรียนกับสถานศึกษา ที่จัดการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ ที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

^{๑๑}กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, **มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐-๒๑.

๓. ห้องวิชาการชุมชน เป็นสถานที่จัดประชุมสัมมนา ฝึกอบรมหัวข้อต่างๆ เช่น เรื่องภาษา การเลี้ยงลูกและแนวทางการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา มุมพัฒนาการศึกษาด้วยตนเอง เช่น มุมสาย สามัญของการศึกษานอกโรงเรียน มุมมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช มุมมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้นเป็นสถานที่จัดกิจกรรมกลุ่มพัฒนาความรู้ในชุมชน และเป็นห้องถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ซึ่ง จัดบริการแก่ชุมชน บุคคล หรือหน่วยงานภายนอก นอกจากนี้ยังเป็นจุดถ่ายทอดความรู้ด้านต่างๆ เช่น สารคดี ประวัติศาสตร์ต่างๆ องค์กรความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อเด็ก เยาวชน และประชาชนในชุมชน ห้องวิชาการชุมชนจัดตั้งโดยมุ่งหวังเพื่อให้เกิดกิจกรรมที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความเดือดร้อนโดยการเรียนรู้และร่วมกันแสวงหาคำตอบของปัญหาที่เกิดขึ้น

๔. ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน เป็นส่วนเผยแพร่ผลงานกลุ่มอาชีพ การดำเนินงาน การรวมกลุ่ม การฝึกและพัฒนาอาชีพ และเป็นการเปิดโอกาสทางการตลาดของกลุ่มอาชีพในชุมชน จะได้ สัมผัสกับการทำงานกลุ่มอาชีพอย่างแท้จริง

๕. ร้านค้าชุมชน เป็นส่วนส่งเสริมการเรียนรู้การดำเนินเชิงธุรกิจร่วมกัน เพื่อการพัฒนา ก้าวไปเป็นรูปแบบของสหกรณ์ชุมชน และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ตามแนวทาง เศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนเน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตจากชุมชน และดำเนินการตลาด ร่วมกับชุมชน ซึ่งร้านค้าชุมชนจัดบริการสินค้าราคาต้นทุนต่ำเพื่อเป็นทางเลือกของผู้บริโภคในชุมชน และเป็นศูนย์จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากชุมชน หรือสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ มีมุมข้อมูลสินค้า มุมแคตตาล็อกสินค้าและผลิตภัณฑ์ ศูนย์สาธิตของดีเด่นของชุมชน เป็นต้น

๖. ลานกิจกรรมชุมชน เป็นสถานที่ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กและ เยาวชน ให้มีการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน บริการเครื่องเล่นสำหรับเด็ก มีการจัดกิจกรรมเรียนรู้ อย่าง สร้างสรรค์และसानสวยใยครอบครัว เช่น กิจกรรมศิลปะ การร้องเพลง การเล่นเกมต่างๆ เวทีสำหรับ ประชาชนชุมชน คนเด่นคนดังมาแสดงให้ชุมชนทราบถึงความสามารถ

๗. ห้องสมุดชุมชน/ห้องสมุดประชาชน เป็นรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภท หนึ่ง ซึ่งปัจจุบันการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนตำบล ได้มีการถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทนี้จัดตั้งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายให้มีการจัดการ เรียนรู้และจัดกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของประชาชนเพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอด ชีวิตและตอบสนองต่อความต้องการการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน ให้บริการหนังสือทุกประเภท ตั้งแต่พัฒนาการของเด็กเล็ก เยาวชนผู้สนใจเฉพาะด้าน มีบริการสื่อวารสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่มีความ ทันสมัย และควรจัดให้มีสื่อซึ่งสามารถก่อให้เกิดลักษณะของการเรียนรู้ ที่รื่นรมย์และมีชีวิตชีวา เช่น วิดีทัศน์เทปบันทึกภาพ เทปบันทึกเสียงแผ่นเสียง ภาพสไลด์ ไปถึงอินเตอร์เน็ตด้วยก็ได้ แหล่งที่มา ของหนังสือและสื่อประเภทต่างๆ นอกเหนือจากงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ยัง ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานเอกชน และประชาชนทั่วไป ที่ต้องการเห็นคนมีการอ่านหนังสือและ มีความรู้มากขึ้น

๘. ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอีกประเภทหนึ่งที่ได้มี การถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินงาน เป็นที่ให้ประชาชนได้รับทราบข่าวสาร และความรู้ต่างๆ ส่งเสริมการอ่านหนังสือและป้องกันการลืมนหนังสือ รวมทั้งเพื่อสร้างนิสัยรักการอ่าน หนังสือของประชาชน

ภารกิจของศูนย์เรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วย

๑. จัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ตลอดจนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเรียนรู้ด้านต่างๆ ของประชาชนในชุมชน
๒. เป็นศูนย์รวมของข้อมูล รวมทั้งข่าวสาร สาระความรู้ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้เท่าทันสถานการณ์โลก
๓. รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน องค์กรความรู้ที่มีอยู่กระจัดกระจายในชุมชน และจัดการให้เป็นหมวดหมู่ มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม ที่ประชาชนสามารถเข้าไปสืบค้น ศึกษาและเรียนรู้ได้ตลอดเวลา
๔. เป็นศูนย์กลางการจัดการความรู้ที่ดำเนินการโดยประชาชนเพื่อประชาชน
๕. เป็นศูนย์ประสานและบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วน ภาคประชาชน ได้แก่ ผู้นำกลุ่ม/องค์กร เครือข่าย ภาคเอกชน และภาคีการพัฒนาภาครัฐ
๖. เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน
๗. เป็นสถานที่ที่มีโครงการสร้างเป็นอาคาร หรือสถานที่ใดๆ ก็ได้ ที่มีองค์ความรู้ สามารถให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่ต้องการความรู้สามารถเข้าถึงได้^{๙๒}

ตารางที่ ๒.๙ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
กรมส่งเสริมการปกครอง ท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย (๒๕๕๓, หน้า ๒๐-๒๑)	๑. ห้องแสดงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒. ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน ๓. ห้องวิชาการชุมชน ๔. ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน ๕. ร้านค้าชุมชน ๖. ลานกิจกรรมชุมชน ๗. ห้องสมุดชุมชน/ห้องสมุดประชาชน ๘. ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน

๒.๓.๕ แนวทางการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน

กรมพัฒนาชุมชน ได้จัดทำแนวทางการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชน ใน ๒ รูปแบบ ดังนี้

พื้นที่ที่ไม่มีศูนย์เรียนรู้ชุมชน หมายถึง เป็นพื้นที่ที่ไม่เคยมีกิจกรรมด้านส่งเสริมการเรียนรู้เลย ไม่เคยมีการสำรวจปราชญ์ชาวบ้าน ไม่มีอาคาร แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าหมู่บ้านนี้จะไม่ปราชญ์ชาวบ้านหรือความรู้ของหมู่บ้าน เพียงแต่ไม่เคยสำรวจมาก่อนเท่านั้น เป้าหมายในการดำเนินงานในพื้นที่ประเภทนี้ ก็คือการทำให้เกิดจุดเรียนรู้ ซึ่งหมายถึงการระบุได้ว่า คนเก่ง ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ใน

^{๙๒}กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, คู่มือศูนย์เรียนรู้ชุมชน ฉบับประชาชน, หน้า ๗.

เรื่องต่างๆ อยู่ที่ใด ข้อมูลปัจจุบันที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้านเท่าที่มีอยู่นั้นอยู่ที่ใด แล้วทำแผนที่แสดงเป็นจุดเรียนรู้ แสดงไว้ในสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมของหมู่บ้าน อาจเป็นบ้านผู้ใหญ่บ้าน วัด โรงเรียน ศาลาประชาคม ฯลฯ และจัดทำป้ายแสดงจุดเรียนรู้ไว้ที่บ้านของผู้ที่จะให้ความรู้นั้นๆ^{๙๓}

ขั้นตอนการดำเนินงาน

๑) จัดเวทีประชาคมเผยแพร่ความคิด ชี้แจงวัตถุประสงค์และประโยชน์ของศูนย์เรียนรู้

ชุมชน

๒) สรรหาแกนนำ แต่งตั้งคณะกรรมการของหมู่บ้าน สํารวจและจัดทำจุดเรียนรู้

๓) แกนนำเก็บข้อมูลคนเก่ง ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ในเรื่องต่างๆ

๔) แกนนำค้นหาผู้รู้ที่จะบอกเล่าประวัติของหมู่บ้านได้

๕) จัดทำแผนที่จุดเรียนรู้ของหมู่บ้าน

พื้นที่ที่มีจุดเรียนรู้ หมายถึง พื้นที่ที่ไม่มีศูนย์เรียนรู้ แต่สามารถระบุได้ว่า คนเก่ง ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องต่างๆ อยู่ที่ใด ข้อมูลปัจจุบันที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้านเท่าที่มีอยู่นั้นอยู่ที่ใด มีแผนที่แสดงเป็นจุดเรียนรู้แสดงไว้ในสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมของหมู่บ้าน อาจเป็นบ้านผู้ใหญ่บ้าน วัด โรงเรียน ศาลาประชาคม ฯลฯ และมีป้ายแสดงจุดเรียนรู้ไว้ที่บ้านของผู้ที่จะให้ความรู้นั้นๆ เป้าหมายในการดำเนินงานในพื้นที่ประเภทนี้ คือ การทำให้เกิดศูนย์รวมความรู้ของหมู่บ้านให้ได้ ซึ่งหมายถึง มีองค์ความรู้ประจำหมู่บ้านบันทึกจำแนกเป็นเรื่องๆ มีบันทึกประวัติหมู่บ้านอย่างละเอียด ครบคลุมอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ มีการบันทึก เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน วิถีชีวิตของชุมชน ในอดีตถึงปัจจุบัน มีข้อมูลปัจจุบันของหมู่บ้านที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้าน

ขั้นตอนการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ ๑ จัดเวทีประชาคมเพื่อชี้แจงให้เห็นความสำคัญของศูนย์เรียนรู้ชุมชนและกำหนดหัวข้อ ความรู้ที่จำเป็นเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน หาอาสาสมัครบันทึกความรู้ภูมิปัญญา

ขั้นตอนที่ ๒ อาสาสมัครวางแผนปฏิบัติการจัดการความรู้ของชุมชน คือการจัดเก็บข้อมูลประวัติหมู่บ้าน จัดการความรู้ของจุดเรียนรู้ให้เป็นลายลักษณ์อักษรและปรับข้อมูลของหมู่บ้าน

ขั้นตอนที่ ๓ อาสาสมัครสืบค้น บันทึก ประวัติหมู่บ้านและวิถีชีวิตของชุมชนในอดีต

ขั้นตอนที่ ๔ อาสาสมัครจัดการความรู้ของจุดเรียนรู้ให้เป็นลายลักษณ์อักษร รวบรวมเป็นบันทึกภูมิปัญญาของหมู่บ้าน โดยมีคนเก่ง ผู้รู้ หรือปราชญ์ชาวบ้านเป็นเจ้าของรู้นั้น และเป็นวิทยากรของชุมชนในการถ่ายทอดรู้นั้นๆ

ขั้นตอนที่ ๕ อาสาสมัครปรับข้อมูลสารสนเทศ เช่น ข้อมูล จปฐ. ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน/ชุมชน (กชช.๒ค.) ทะเบียนผู้นำ กลุ่ม องค์กรกองทุน ฯลฯ ให้เป็นปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ ๖ รวบรวมผลจากขั้นตอนที่ ๓ - ๕ เตรียมนำเสนอประชาคมให้ตรวจสอบและรับรองความเที่ยงตรง

พื้นที่ที่มีศูนย์รวมความรู้ประจำหมู่บ้าน หมายถึง พื้นที่ที่ยังไม่มีอาคารศูนย์เรียนรู้ แต่มีแผนที่จุดเรียนรู้ มีองค์ความรู้ประจำหมู่บ้านบันทึกจำแนกเป็นเรื่องๆ มีบันทึกประวัติหมู่บ้านอย่าง

^{๙๓}ครรชิต พุทธิโกษา, คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๑๗๑-๒๐๐.

ละเอียด ครอบคลุมอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ มีการบันทึกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน วิถีชีวิตของชุมชนในอดีตถึงปัจจุบัน มีข้อมูลปัจจุบันของหมู่บ้านที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้าน

เป้าหมายในการดำเนินการ คือ การทำให้เกิดศูนย์เรียนรู้ชุมชน ซึ่งหมายถึง มีอาคารจัดแสดงองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ข้อมูลข่าวสารความรู้ มีคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชน มีความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาหมู่บ้าน ละมีการส่งเสริมการเรียนรู้ภายในชุมชน

ขั้นตอนการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน^{๔๔}

ขั้นตอนที่ ๑ จัดเวทีประชาคม เพื่อรับรองความเที่ยงตรงขององค์ความรู้ ภูมิปัญญา ประวัติหมู่บ้าน และชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อเก็บรักษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ประวัติหมู่บ้านและข้อมูล ให้อยู่ในสถานที่ที่ทุกคนในชุมชนจะใช้ประโยชน์ได้ พร้อมกับสรรหาคณะกรรมการบริหารและดำเนินการศูนย์เรียนรู้ชุมชน

ขั้นตอนที่ ๒ จัดประชุมร่วม แกนนำ อาสาสมัครและคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เพื่อออกแบบการจัดตั้งและดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน วางแผนปฏิบัติการจัดตั้งและดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน ในขั้นตอนนี้ต้องให้ทราบได้ว่าอาคารที่จะใช้เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนจะใช้อาคารที่มีอยู่ในชุมชนหรือจะก่อสร้างอาคารใหม่ ถ้าจะก่อสร้างใหม่ จะใช้ที่ใด มีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ต้องใช้งบประมาณเท่าใด จะหาเงินจากที่ใด ถ้าใช้อาคารที่มีอยู่แล้ว จะต้องปรับปรุงเพื่อใช้งานเพียงใด ต้องใช้งบประมาณเท่าใด จะหาเงินจากที่ใด

ขั้นตอนที่ ๓ สรรวจแหล่งงบประมาณ คีกราระเบียบของแหล่งงบประมาณ เขียนโครงการเสนอขอรับการสนับสนุน

ขั้นตอนที่ ๔ สร้าง/ปรับปรุงอาคาร แล้วบรรจุข้อมูลข่าวสารความรู้ไว้ในอาคาร

ขั้นตอนที่ ๕ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ภายในชุมชน

ขั้นตอนที่ ๖ คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ กำหนดระเบียบการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชน โดยให้มีประเด็นสำคัญอย่างน้อย ๒ เรื่อง คือ การดูแลบำรุงรักษาอาคารศูนย์ฯจะอย่างไร และการใช้อาคารจัดกิจกรรมจะต้องทำอย่างไร

พื้นที่ที่มีศูนย์เรียนรู้ชุมชน หมายถึง พื้นที่ที่มีอาคารจัดแสดงองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ข้อมูลข่าวสารความรู้ มีคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชน มีความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาหมู่บ้าน และมีการส่งเสริมการเรียนรู้ภายในชุมชน แต่ยังไม่มีการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้เท่าใดนัก ไม่มีการพัฒนาความรู้ใหม่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนยังไม่มีระบบการจัดการที่ดี เป้าหมายของการดำเนินการ คือ ทำให้เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนสมบูรณ์แบบให้ได้ ซึ่งมีรูปแบบ ดังนี้

๑. อาคาร เป็นเอกเทศ แบ่งสัดส่วนของพื้นที่ทำงาน พื้นที่เก็บข้อมูลข่าวสารความรู้ พื้นที่บริการความรู้ Internet ชุมชน และ Website

๒. ปราชญ์ มีการจัดทำทะเบียนปราชญ์ชาวบ้าน มีบทเรียนที่จัดทำไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ปราชญ์แสดงตนชัดเจน มีศักยภาพในการถ่ายทอด

๓. สารระ มีข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ครอบคลุม หลายรูปแบบ

๔. องค์กร มีกรรมการ มีวาระการดำรงตำแหน่ง มีแผนงาน มีระเบียบ กติกา

^{๔๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๑-๒๐๐.

๕. กิจกรรม มีกิจกรรมจัดการความรู้ครบวงจร มีกิจกรรมจัดการเรียนรู้

๖. รูปแบบกิจกรรม มีส่วนจัดแสดงความรู้แบบถาวร บางส่วนอาจจัดแสดงความรู้เป็นครั้งคราว มีการฝึกอบรม มีการนำทัศนศึกษา มีการเสวนา/อภิปราย/สัมมนา และมีการเรียนทางอิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ

ขั้นตอนการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน^{๔๕}

ขั้นตอนที่ ๑ จัดเวทีประชาคม ชี้ให้เห็นว่าความรู้จะเป็นประโยชน์ต่อเมื่อมีการนำมาเรียนรู้และใช้เป็นฐานในการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังต้องพัฒนาหาความรู้ใหม่ที่ทันกับสถานการณ์รอบด้านเพิ่มเติมอีกด้วย ดังนั้น จากความรู้ที่มีอยู่ในศูนย์เรียนรู้ชุมชนขณะนี้เพียงพอหรือยังต่อการพัฒนาอาชีพ การแก้ปัญหาของครอบครัวและชุมชน การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น ถ้าไม่เพียงพอควรจะมีอะไรเพิ่มเติมอีก ควรจะมีการวิจัยชุมชนหรือไม่

ขั้นตอนที่ ๒ จัดกิจกรรมสร้างองค์ความรู้ใหม่ของชุมชน ซึ่งอาจอยู่ในรูปการวิจัยและพัฒนากิจกรรมชุมชนที่ได้มีการจัดบันทึกเป็นความรู้ประจำหมู่บ้านไว้แล้ว หรือ การรับความรู้จากวิทยากรภายนอกชุมชนก็ได้ ในขั้นนี้ถือเป็นกิจกรรมทางเลือก

ขั้นตอนที่ ๓ วางแผนเพิ่มค่าองค์ความรู้ของชุมชน (วางแผนธุรกิจของศูนย์เรียนรู้ชุมชน) โดยให้คณะกรรมการบริหารศูนย์ อาสาสมัคร แกนนำ ที่ร่วมทำงานกันมาตั้งแต่ต้นร่วมกันพิจารณาว่าความรู้ชุดใดของชุมชนเป็นที่ต้องการของคนนอกชุมชน จะนำมาเพิ่มค่าให้เป็นสินค้าของชุมชนได้อย่างไร จะพิมพ์ออกมาจำหน่าย จะเปิดฝึกอบรมโดยเรียกเก็บค่าลงทะเบียน หรือวิธีอื่นตามความเหมาะสม

ขั้นตอนที่ ๔ จัดทำปฏิทินกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้มีกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ในส่วนความรู้ภายในชุมชนควรให้วิทยากรของชุมชนกำหนดตารางเวลาที่จะให้ความรู้ไว้ล่วงหน้า และในส่วนความรู้ที่จะเพิ่มเติมจากภายนอกก็ควรมีการวางแผนอย่างเป็นระบบและมีตารางเวลาชัดเจน รวมทั้งการจัดกิจกรรมฝึกอบรมที่ต้องมีการเก็บค่าลงทะเบียนจากบุคคลภายนอกชุมชนที่ถือเป็นธุรกิจของศูนย์เรียนรู้ชุมชน ก็ควรมีกำหนดเวลาที่แน่นอน แล้วให้คณะกรรมการรวบรวมทำเป็นปฏิทินกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนประกาศไว้ในศูนย์เรียนรู้ชุมชนให้ทราบทั่วกัน

ขั้นตอนที่ ๕ กำหนดระเบียบการให้บริการบุคคลภายนอกชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเป็นส่วนตัวและคนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตได้ตามปกติ รวมทั้งเพื่อให้การดำเนินธุรกิจของศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะกรรมการกำหนดระเบียบการให้บริการบุคคลภายนอกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรว่า จะเปิดบริการการเรียนรู้สำหรับบุคคลภายนอกชุมชนในวันใด การขอเข้าอบรมหรือมาศึกษาดูงานจะต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไรบ้าง ผู้มาอบรมหรือมาศึกษาดูงานจะต้องประพฤติปฏิบัติอย่างไรในหมู่บ้าน ฯลฯ

ขั้นตอนที่ ๖ เชื่อมโยงเครือข่ายกับศูนย์เรียนรู้ชุมชนอื่น พัฒนาการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชนในระดับตำบล หรือพัฒนาการอำเภอจัดในระดับอำเภอ

^{๔๕}อ้างแล้ว, หน้า ๑๗๑.

เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างหมู่บ้าน ซึ่งจะก่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือและแลกเปลี่ยนทรัพยากรในการพัฒนาการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ได้ต่อไป

สำหรับรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ได้ถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับไปดูแล ประกอบด้วย ห้องสมุดชุมชน/ห้องสมุดประชาชน และที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชนนั้น มีแนวทางและขั้นตอนการดำเนินงาน รวมทั้งมาตรฐานที่กรมฯ ได้กำหนดไว้เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังนี้

ห้องสมุดประชาชน^{๙๖}

กิจกรรมของห้องสมุดประชาชน เป็นส่วนในการส่งเสริมให้ประชาชนเกิดการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วยการดำเนินงานต่างๆ ดังนี้

๑. ให้บริการหนังสือ สื่อประเภทต่างๆ เป็นกิจกรรมการให้บริการหนังสือและสื่อของห้องสมุด โดยมุ่งเสริมให้ประชาชนใช้บริการ ซึ่งจะเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หรือเป็นการเสริมความรู้เพิ่มเติมสำหรับหลักสูตรการศึกษาประเภทต่างๆ กิจกรรมที่ให้บริการมีดังนี้

๑) การให้บริการหนังสือ เอกสาร วารสาร สิ่งพิมพ์

๒) การให้บริการโสตทัศนูปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน วิทยุการศึกษา และโทรทัศน์การศึกษา เป็นต้น

๓) การให้บริการเชิงรุก ได้แก่ โทรทัศน์ โทรสาร และการทำสำเนาเอกสารเป็นต้น

๒. การจัดนิทรรศการ เป็นกิจกรรมการให้การศึกษารูปแบบหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นกระบวนการของเรื่องนั้นๆ ให้ประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง อาจจะทำในอาคารหรือภายนอกอาคารก็ได้ ซึ่งนิทรรศการจะประกอบด้วย การแสดงของจริง สิ่งจำลอง ภาพถ่าย แผนภูมิ เทป วีดิทัศน์ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เห็น ได้ฟัง ได้สัมผัสจับต้อง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยห้องสมุดประชาชนสามารถจัดบริการได้ดังต่อไปนี้

๑) จัดให้ความรู้เรื่องวันสำคัญต่างๆ วันนักขัตฤกษ์ หรือเทศกาลของชุมชน

๒) จัดเผยแพร่วิชาการที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนในท้องถิ่น

๓) จัดตามความต้องการของชุมชนและกลุ่มเป้าหมายผู้ใช้บริการ

ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน^{๙๗}

ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน เดิมใช้ชื่อว่า “ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน” ได้เริ่มทดลองจัดขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๑๔ โดยเลือก ๗๕ หมู่บ้านของอำเภอเกาะคา และกิ่งอำเภอเสริม จังหวัดลำปางเป็นหมู่บ้านนำร่อง ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็น “ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน” เพื่อให้สอดคล้องกับระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดการศึกษาในสถานศึกษา

^{๙๖}กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน, หน้า ๒๒-๒๓.

^{๙๗}กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน, หน้า ๒๒-๒๓.

สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. ๒๕๒๕ เมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๕๔ จุดมุ่งหมายสำคัญของที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน ได้แก่

๑. เป็นการป้องกันมิให้ประชาชนลืมหนังสือ โดยการจัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชนเพื่อให้ประชาชนมีเอกสารสิ่งพิมพ์ไว้อ่าน เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดการลืมหนังสือ และช่วยส่งเสริมทักษะการอ่านให้คงอยู่ตลอดไป

๒. เป็นแหล่งที่จะเสริมสร้างลักษณะนิสัยการแสวงหาและติดตามข่าวสารข้อมูล

๓. เป็นแหล่งวิทยากรเพื่อชุมชน ของชุมชน และโดยชุมชนอย่างแท้จริง

๔. เป็นแหล่งส่งเสริมกระบวนการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

๕. เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมอื่นๆ ของคนในหมู่บ้าน

๖. เป็นแหล่งพบปะที่จะนำไปสู่การเข้าร่วม หรือลงมือทำกิจกรรมอื่นๆต่อไป

๗. ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจให้กับคนในชุมชนที่จะอภิปรายพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนทัศนะและความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

ขั้นตอนการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้^{๔๘}

หน่วยงานหรือชุมชนที่เรียกตนเองว่าเป็น “สังคมแห่งการเรียนรู้” จะต้องมีขั้นตอนพื้นฐานในการพัฒนาหน่วยงานหรือชุมชนของตนเพื่อนำไปสู่ความเป็นลักษณะสังคมแห่งการเรียนรู้ดังนี้

๑) กำหนดวัตถุประสงค์ เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ว่าพื้นที่ที่จะพัฒนาอะไร โดยวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานในพื้นที่ซึ่งมีอะไรเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการจัดกิจกรรม/งาน/โครงการ/แผนงานภายในพื้นที่ จากนั้นจึงกำหนดวัตถุประสงค์

๒) กำหนดกลุ่มคนหรือกรรมการให้รับผิดชอบกิจกรรม/งาน/โครงการ/แผนงานโดยเป็นการกำหนดตัวแทนจาก

(๑) ปัจเจบุคคลที่เป็นตัวหลัก

(๒) สถาบันต่างๆ ที่เป็นตัวหลัก

(๓) กลุ่มที่เป็นแกนกลาง

(๔) กลุ่มสนใจ และ

(๕) นายจ้างที่เป็นตัวหลัก

๓) แสวงหาความร่วมมือเป็นการดำเนินการจากที่ได้มีผู้รับผิดชอบตามข้อ ๒) แล้วจากนั้นต้องสร้างความเข้าใจและแสวงหาความร่วมมือในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ซึ่งได้กำหนดไว้

๔) บริหารงานจัดกิจกรรม เป็นการดำเนินการตามที่ได้กำหนดกิจกรรม/งาน/โครงการ/แผนงานเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

๕) ประเมินผลสำเร็จ เป็นการหาผลสำเร็จของการทำกิจกรรม/งาน/โครงการ/แผนงานเพื่อใช้เป็นแนวทางปรับปรุงงานต่อ ๆ ไป จากขั้นตอนการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ของหน่วยงานหรือชุมชนนั้น

มาตรฐานการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

^{๔๘}สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการสรรหาและคัดเลือกสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ, หน้า ๑๖-๑๗.

จากแนวคิดสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัยและแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน รวมถึงศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทต่างๆ ดังที่กล่าวไว้แล้วสามารถกำหนดเป็นมาตรฐานการบริการจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและมาตรฐานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน และห้องสมุดประชาชนซึ่งเป็นภารกิจที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการถ่ายโอนและเพื่อให้การดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นไปอย่างมีทิศทาง จึงได้กำหนดตัวชี้วัดขั้นพื้นฐานและตัวชี้วัดขั้นพัฒนาให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน ทั้งนี้ได้กำหนดความหมายของตัวชี้วัดขั้นพื้นฐานและตัวชี้วัดขั้นพัฒนาไว้ดังนี้

ตัวชี้วัดขั้นพื้นฐาน หมายถึง ตัวชี้วัดที่มีความสำคัญเป็นพื้นฐานเพื่อกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดให้มีในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ตัวชี้วัดขั้นพัฒนา หมายถึง ตัวชี้วัดที่มีความสำคัญในการพัฒนาระดับการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้มีความก้าวหน้ามากกว่าตัวชี้วัดขั้นพื้นฐานและกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจทำ หรือเลือกทำตามศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นๆ^{๔๔} ใน ๖ ด้าน คือ ๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน ๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา ๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน ๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปปะจาริตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความริเริ่มและมีชีวิตชีวา ๖) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง (Virtual Learning Center)

ตารางที่ ๒.๑๐ แนวทางการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ครุฑชิต พุทธโกษา, (๒๕๕๔, หน้า ๑๗๑-๒๐๐)	๑. พื้นที่ที่ไม่มีศูนย์เรียนรู้ชุมชน ๒. พื้นที่ที่มีจุดเรียนรู้
สำนักงานเลขาธิการสภา การศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๕๑, หน้า ๑๖-๑๗)	๑. กำหนดวัตถุประสงค์ ๒. กำหนดกลุ่มคน ๓. แสวงหาความร่วมมือ ๔. บริหารงานจัดกิจกรรม ๕. ประเมินผลสำเร็จ

^{๔๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

๒.๔ พื้นที่ในการวิจัย

จังหวัดชลบุรี หรือที่คนทั่วไปเรียกกันสั้นๆว่า “เมืองชล” เป็นจังหวัดท่องเที่ยวชายทะเลภาคตะวันออกที่มีชื่อเสียงมาช้านาน อีกทั้งมีชุมชนอยู่อาศัยย้อนไปได้ถึงยุคทวารวดี กลายเป็นแหล่งส่งเสริมอารยธรรมและความเจริญรุ่งเรืองในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตชุมชน และอุตสาหกรรมระดับนานาชาติ สำหรับคนทั่วไปแล้ว ชลบุรีอาจเป็นที่รู้จักในฐานะเมืองตากอากาศชายทะเลที่ใกล้กรุงเทพฯ โดยเฉพาะหาดบางแสน และพัทยา ซึ่งได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ ต่างก็เดินทางเข้ามาสัมผัสความสวยงามงดงามของชายทะเลตะวันออกอันมีมนต์เสน่ห์แห่งนี้ ปีละหลายล้านคน

การที่ชลบุรีตั้งอยู่ติดทะเล และมีชายฝั่งทอดยาวถึง ๑๖๐ กิโลเมตร ส่งผลให้มีอากาศเย็นสบายตลอดปี ฤดูร้อนไม่ร้อนจัด ฤดูหนาวอากาศไม่ถึงกับแห้งแล้งมากนัก เพราะยังมีฝนตกอย่างชุ่มฉ่ำภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ตอนในของจังหวัด ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขา และที่ราบลอนลูกคลื่นสลับกันไป มักจะมีฝนตกชุกกว่าชายฝั่งทะเล ในครั้งอดีตแถบชายทะเลเมืองชลบุรีได้รับการยอมรับว่ามีอากาศดีมาก จนสามารถใช้เป็นสถานพักฟื้นผู้ป่วยและที่ตากอากาศของพระมหากษัตริย์รวมถึงเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงในราชวงศ์จักรีหลายพระองค์ ดังปรากฏหมู่พระราชฐานอันงดงามของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ อยู่บนเกาะสีชัง และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมแห่งหนึ่งอย่างมีอภิปูริสได้

ความได้เปรียบทางทำเลที่ตั้ง ณ ชายฝั่งทะเลซึ่งมีคลื่นลมไม่แรงจัดตลอดปี ทำให้ชลบุรีกลายเป็นเมืองท่าสำคัญมาแต่ครั้งโบราณกาล มีชาวจีนล่องเรือสำเภามาค้าขายและอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก ดังปรากฏว่ายังคงมีลูกหลานชาวจีนอาศัยสืบต่อ และประกอบสัมมาอาชีพอยู่ทั่วไปในชลบุรีแม้ทุกวันนี้ มีบันทึกของชาวเรือในอดีตกล่าวว่า เกาะสีชังเป็นจุดที่เรือสำเภามักใช้จอดพักเรือก่อนเดินทางเข้าสู่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา หรือ ก่อนเดินทางออกสู่มหาสมุทรจนถึงทุกวันนี้ ก็ยังมีเรือสินค้า และเรือเดินทะเลขนาดใหญ่เข้ามาจอดลอยลำในบริเวณดังกล่าวอยู่เสมอ ไม่เคยเปลี่ยน

ทำเลที่ตั้งอันเหมาะสมสำหรับการค้าขายทางทะเลนี้เอง ส่งผลให้ปัจจุบันชลบุรีได้รับการวางแผนให้เป็นเมืองหลักทางด้านอุตสาหกรรม และการค้าขายของภาคตะวันออก มีท่าเรือแหลมฉบังเป็นท่าเรือพาณิชย์สำคัญของประเทศไทย รองก็แต่ท่าเรือกรุงเทพฯ เท่านั้น นอกจากนี้ยังมีโรงงานอุตสาหกรรมมากมาย อาทิ โรงกลั่นน้ำมัน โรงงานประกอบรถยนต์ โรงงานน้ำตาลทราย โรงงานมันสำปะหลังอัดเส้นและอัดเม็ด และโรงงานผลิตชิ้นส่วนอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น เช่นเดียวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุที่ชลบุรีมีแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมหลากหลาย ทั้งด้านธรรมชาติและสรรพชีวิต วัฒนาอารามเก่าแก่ วิถีชีวิตชุมชนน่าสัมผัส งานหัตถกรรมอันประณีต รวมถึงยังมีสถานบันเทิงทันสมัย ควบคู่ไปกับกิจกรรมผจญภัยหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการขี่ม้า ดำน้ำ เล่นเรือใบ ขึ้นเครื่องร่อน ฯลฯ ซึ่งต่างก็ช่วยส่งเสริมให้เมืองชลมีความน่าดึงดูดในทุกมิติ

ปัจจุบันชลบุรีมีประชากรประมาณ ๑,๔๕๕,๐๓๙ คน (ข้อมูล ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๘) ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผู้โยกย้ายเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรมต่างๆ ที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทว่าเมื่อพูดถึงผู้คนพื้นถิ่นจริงๆ ของชลบุรีแล้ว จะพบว่าคนชลบุรีมีอาชีพผูกพันอยู่กับท้องทะเล นาไร่

ทำปศุสัตว์ และทำเหมืองแร่ โดยลักษณะนิสัยของคนเมืองชลดั้งเดิมได้ชื่อว่าเป็นคนจริง ใช้ชีวิตเรียบง่าย ประหยัดอดออม เอาการเอางาน หนักเอาเบาสู้ง มีความเป็นมิตร และพร้อมต้อนรับผู้มาเยือนเสมอ แม้ทุกวันนี้สภาพบ้านเมืองของชลบุรีจะเจริญรุดหน้าไปมาก อีกทั้งมีผู้คนต่างถิ่นโยกย้ายเข้ามาอาศัยผสมกลมกลืนกับชนดั้งเดิม ทว่าคนเมืองชลก็ยังคงรักษาขนบธรรมเนียม และประเพณีอันดีงามของตนเอาไว้อย่างเหนียวแน่น สะท้อนออกมาในรูปแบบงานเทศกาลประจำปีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบุญกลางบ้าน และงานเครื่องจักสานพนัสนิคม งานประเพณีวันไหล (งานก่อดวงพระทรายวันไหล) ในช่วงหลังวันสงกรานต์ งานประเพณีกองข้าวอำเภอศรีราชา งานประเพณีวิ่งควายอันคึกคักสนุกสนาน รวมถึงงานแห่พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และงานกาชาดชลบุรี เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ ความโดดเด่นของคนชลบุรีได้อย่างชัดเจน

คนเมืองชลในปัจจุบันนับถือศาสนาพุทธมากถึง ๙๗ เปอร์เซ็นต์ ส่วนที่เหลือนับถือศาสนาคริสต์ อิสลาม และอื่นๆ โดยผสมผสานความเชื่อความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้าไปในศาสนาที่ตนนับถือด้วย เช่น เมื่อถึงช่วงเทศกาลกินเจประมาณเดือนตุลาคมของทุกปี ผู้คนที่ศรัทธาก็จะพากันนุ่งขาวห่มขาว งดการบริโภคเนื้อสัตว์ แล้วเดินทางไปร่วมสวดมนต์บำเพ็ญทานยังโรงเจต่างๆ ทั่วจังหวัดชลบุรี หรือ อีกตัวอย่างหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดเจนนั่นคือ คนเมืองชลมักเดินทางไปที่เขาสามมูข เพื่อสักการะและขอพรจากเจ้าแม่สามมูข บริเวณเขาสามมูขซึ่งไม่ห่างจากหาดบางแสน และอ่างศิลา สองตัวอย่างนี้คือความเชื่อของชาวจีนที่ผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกับความศรัทธาท้องถิ่น จนไม่สามารถแยกออกจากกันได้

ชลบุรีเป็นย่านชุมชุนจีนที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออก คนจีนในชลบุรีส่วนใหญ่เป็นเชื้อสายแต้จิ๋ว ซึ่งเชี่ยวชาญการค้า และมีบทบาทสำคัญในเรื่องเศรษฐกิจ ประมง อุตสาหกรรมเกษตรกรรม และเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๒-๓) อยู่แถบชายทะเลเมืองบางปลาสร้อย ทำการค้า และประมงอย่างกว้างขวางจนมีเหลือส่งออกไปยังต่างประเทศ อีกทั้งเป็นผู้นำอ้อยเข้ามาปลูก และริเริ่มอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายแถบอำเภอบ้านบึง อำเภอพานทอง และอำเภพนัสนิคม ส่วนคนจีนที่อพยพเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ ๕ มักทำอาชีพปลูกผัก และเลี้ยงเป็ดอยู่ในบริเวณเดียวกัน สำหรับชนชาวลาวนั้นอพยพเข้ามาช่วงรัชกาลที่ ๓ มีอาชีพทำไร่ ทำนา และมีความสามารถพิเศษในการทำหัตถกรรมจักสาน ส่วนชาวมุสลิมอพยพเข้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยา ปัจจุบันมีอาชีพทำสวนผลไม้ ไร่มันสำปะหลัง และค้าขายในตลาด เป็นกลุ่มที่เคร่งครัดในประเพณีและศาสนา

ศักยภาพ และความโดดเด่นในหลายด้านของเมืองชลทั้งหมดดังกล่าว จึงกลายเป็นต้นทุนที่มั่งคั่งเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ชลบุรีกลายเป็น “เพชรน้ำเอกแห่งบูรพาทิศ” ที่พร้อมเปิดประตูออกสู่สังคมโลกได้อย่างสมภาคภูมิ

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมจากหนังสือ ตำรา บทความวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อทำการสังเคราะห์กรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัด

พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธนาโณ) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการจัดการ การศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑” ผลการวิจัยพบว่า ๑) แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนา มีกระบวนการพัฒนาการจัดการศาสนาโดยนำแผนงานเชิงกลยุทธ์เข้ามาทำการวิเคราะห์สถานการณ์ซึ่งประกอบด้วยวิเคราะห์ SWOT ANALYSIS ประกอบด้วย ๔ อย่าง คือ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและปัญหาอุปสรรค มาดำเนินการวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีทั้ง ๕ ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านครูผู้สอน ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล ๒) สภาพทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑ พบว่า พระสังฆาธิการในทุกระดับชั้นให้ความร่วมมือกันดี มีกลไกในการพัฒนาและบริหารหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ โน้มน้าวผู้เรียนให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอย่างแท้จริง ทำให้มีครูที่มีศักยภาพ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะตัว และมีปริมาณอย่างเพียงพอต่อการเรียนการสอน เพราะอยู่ในศูนย์กลางทางการศึกษา ปฏิรูปเทศดีกว่าต่างจังหวัด โดยมีกระบวนการเรียนการสอน ที่มีการจัดทำแผนการสอนตามแผนยุทธศาสตร์ มีเทคนิควิธีที่สามารถสอนให้จูงใจ แจ่มแจ้ง แก่ล้าวกล้ำ ให้บุคลากรผลิตสื่อที่มีคุณภาพ แล้วนำสื่อไปปรับใช้เพื่อให้เกิดศักยภาพทางการเรียนรู้เพิ่มขึ้น และส่งผลให้คณะสงฆ์มีการวางแผนในการตรวจสอบการสอบวัดผลประจำปี ที่รัดกุมและจริงจังต่อการกำกับดูแล ๓) แนวทางการพัฒนาการจัดการศาสนาแผนกธรรมคณะสงฆ์ภาค ๑ พบว่า ๑) ด้านหลักสูตร ควรมีการพัฒนาให้ทันสมัยและสอดคล้องกับสายสามัญ ๒) ด้านครูผู้สอน ต้องเป็นครูมืออาชีพ มีการศึกษาอบรมและพัฒนาตัวเองตลอดเวลา ๓) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ที่มีคุณภาพ และควรปรับระยะเวลาการสอนให้เพิ่มมากขึ้น ๔) ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ควรนำเทคโนโลยีการเรียนการสอนที่ทันสมัยมาประยุกต์ให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการนำไปใช้ ๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล ต้องมีรูปแบบเป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งประเทศเพื่อให้เกิดผลที่ชัดเจน^{๑๐๐}

พระครูวินัยธรรมภณ ธมมพล (แก้วแจ่มศรี) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการจัดการศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ๑. ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุ จำนวน ๒๒๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๔.๔ มีอายุตั้งแต่ ๒๐ – ๓๐ ปี จำนวน ๙๙ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ จำนวนพรรษาตั้งแต่ ๑ – ๕ พรรษาจำนวน ๑๒๔ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๘ มีวุฒิการศึกษาสามัญระดับมัธยมศึกษา จำนวน ๑๓๗ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๑ ไม่มีวุฒิศึกษานักธรรมจำนวน ๑๖๕ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๖ และไม่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม จำนวน ๒๖๔ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ

^{๑๐๐} พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธนาโณ), “การพัฒนาการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ละ ๘๘.๙ ๒. ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการ พระภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชน ที่มีต่อการพัฒนาการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัด พบว่าพระสังฆาธิการ พระภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๔ ด้านในภาพรวมอยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐ และเมื่อพิจารณาเป็นด้านพบว่าด้านการก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน ด้านกิจการอันเกี่ยวกับวัดด้านกิจการของวัด เช่น การจัดงานวัด การเรียไร และด้านการศาสนสมบัติของวัด อยู่ในระดับมากทุกด้าน ๓. ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสังฆาธิการ พระภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชน ที่มีต่อการพัฒนาการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่าโดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และวุฒิการศึกษาปริญญาธรรมที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๔. การจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สรุปได้เป็น ๓ ประเด็น คือ (๑) บทบาทด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน เนื่องจากพระสังฆาธิการส่วนใหญ่มีพรชายุกาลมาก หลากๆรูปมีประสบการณ์ในการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดมาอย่างยาวนาน จึงมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ สู่พระภิกษุสามเณร และประชาชน ให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัด (๒) บทบาทด้านวิธีการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดภายในวัดพระสังฆาธิการโดยเฉพาะเจ้าอาวาส นับว่ามีบทบาทสำคัญในการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดเพราะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดและอยู่ใกล้ชิดกับโบราณสถาน จึงมีขั้นตอนและวิธีการในการจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากที่สุด (๓) บทบาทด้านการดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถานภายในวัดเนื่องจากโบราณสถานของอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบจากปัญหาภัยธรรมชาติอยู่ทุกปี พระสังฆาธิการจึงรับบทหนักในการดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถาน แต่ด้วยความร่วมมือจากพระภิกษุสามเณร ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการอย่างจริงจัง จึงช่วยกันดูแลรักษาและป้องกันโบราณสถานไม่ให้เกิดผลกระทบจากภัยธรรมชาติ อาทิเช่น การสร้างเขื่อนป้องกันน้ำท่วม จึงทำให้รอดพ้นจากภัยน้ำท่วมซ้ำซากทุกปี บทบาทด้านการติดต่อประสานงานกับบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกนั้นพบว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ลำพังอาศัยพระสังฆาธิการเพียงรูปเดียวไม่สามารถขับเคลื่อนภารกิจจัดการด้านศาสนสมบัติของวัดไปได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการช่วยกันติดตามและดูแล^{๑๐๑}

พระครูวิสิฐพัชราจารย์ (ไชยยา เขมสิริ) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการจัดการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการจังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑. การพัฒนาคือการทำให้เจริญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ ในพระพุทธานุภาพมุ่งการพัฒนาคนให้มีความรู้และมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การก่อสร้างและ

^{๑๐๑} พระครูวินัยธรธรรมณ ธรรมพล (แก้วแจ่มศรี), “การพัฒนาการจัดการศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

บูรณปฏิสังขรณ์จัดเป็นงานประเภทสาธารณูปการของพระสังฆาธิการผู้ปกครองดูแลวัด หลักธรรมที่มีความเกี่ยวข้อง โดยตรงกับการพัฒนาจัดการสาธารณูปการที่เด่นชัด มี ๔ ประการ คือ ๑. อุฏฺฐานสัมปทา ขยันหมั่นเพียรรับผิดชอบหน้าที่ ๒. อารักขสัมปทา รู้จักคุ้มครองรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ ใช้จ่ายอย่างประหยัด ๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร รู้จักคบหาคนที่มีความรู้และความดีมาเกื้อกูลกัน และ ๔. สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสมไม่ฟุ้งเฟ้อเกินฐานะ สำหรับการบริหารจัดการทั่วไปมีทฤษฎีที่สอดคล้องกับการพัฒนาหลายประการ แต่สำหรับการพัฒนาการจัดการสาธารณูปการ ทฤษฎีกระบวนการบริหารของฟาโยล (Fayal) ๕ ประการ คือ ๑.การวางแผน ๒.การจัดหน่วยงาน ๓.การบังคับบัญชา ๔.การประสานงาน และ ๕.การควบคุม มีความเหมาะสมกับการบริหารจัดการเชิงพุทธมากที่สุด ๒. สภาพปัญหาทั่วไปที่มีผลกระทบต่อพัฒนาการจัดการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการจังหวัดเพชรบุรี พบว่า จุดแข็งในการดำเนินงานของพระสังฆาธิการ คือ การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การดำเนินงานอย่างเด่นชัด ทั้งระยะสั้นและระยะยาว อาศัยองค์ประกอบ ได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ จุดอ่อนในการดำเนินงาน คือ พระสังฆาธิการบางท่านแบกภาระหน้าที่หลายบทบาท บางรูปมีอายุมาก พรรษามาก การติดต่อดำเนินงานเป็นอุปสรรค ส่วนโอกาสในการดำเนินงานคือ ชาวเพชรบุรีเป็นชาวพุทธที่มีจิตศรัทธาในการทำบุญบริจาคทรัพย์มาก และชุมชนให้ความร่วมมือในการระดมทุนในการก่อสร้างศาสนสถานศาสนวัตถุเป็นอย่างดี ส่วนอุปสรรคในการดำเนินงาน คือ ขาดหน่วยงานของทางราชการที่จะเข้ามาช่วยดูแลการก่อสร้าง ซ่อมแซม ควบคุมดำเนินงานในด้านศิลปะต่าง ๆ จึงทำให้รูปลักษณ์สถาปัตยกรรมเปลี่ยนแปลงไปบางส่วน ๓. รูปแบบการพัฒนาการจัดการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการจังหวัดเพชรบุรี ได้มาจากบริบทของจังหวัดเพชรบุรีซึ่งเป็นจังหวัดที่มีศิลปวัฒนธรรมและงานสกุลช่างเมืองเพชร ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ดังนั้น การดำเนินการก่อสร้างพัฒนาต่าง ๆ ต้องคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยให้เหมาะสม และดำเนินการตามแบบแปลนที่ได้รับอนุญาต จึงได้รูปแบบการพัฒนาการจัดการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการจังหวัดเพชรบุรี ที่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน ๖ ประการ คือ ๑) ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๒) ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะของแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอสมควรแก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน ๓) ควบคุมการก่อสร้างโดยให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ ๔) ควบคุมการเงินและบัญชีรายรับรายจ่ายให้เป็นไปตามหลักบัญชี ๕) ควบคุมการจัดการ ศาสนสมบัติให้เป็นไปตามกฎกระทรวง ๖) ควบคุมการทำเอกสารต่างๆ ให้ถูกต้องตามระเบียบของทางราชการ^{๑๐๒}

พระครูสุตธรรมพิทักษ์ (น้ำผึ้ง สุธมโม) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพทั่วไป ปัญหาอุปสรรคในการปกครองคณะสงฆ์ เป็นดังนี้ ๑) บุคลากร: ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ๒) การเงิน: บุคลากรไม่ตั้งใจทำงานเพราะขาดแรงกระตุ้น แนวทางการพัฒนาการระดมทุนทรัพย์ มีการหารายได้เข้ามา ซึ่งเป็นการระดมทุนในเทศกาลสำคัญ ๆ ๓) วัสดุอุปกรณ์: วัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ภายใน เป็นสิ่งของสำคัญในการทำงานในสำนักงานแต่ละวัด ถ้าสิ่งของดังกล่าวมาไม่เพียงพอ ทางวัดก็ควรจะดำเนินการหาเจ้าภาพในการ

^{๑๐๒} พระครูวิสิษฐพิชชาจารย์ (ไชยยา เขมสิริ), “การพัฒนาการจัดการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการจังหวัดเพชรบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

จัดการวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อม ๔.) วิธีการจัดการ: ควรจะมีการฝึกฝนอบรมพัฒนาบุคลากรพระสังฆาธิการบ่อย ๆ ควรจะมีการจัดทุนทรัพย์เพื่อการดำเนินการปกครองให้พร้อม จัดหาสิ่งของเครื่องใช้ในสำนักงานให้พร้อม ถ้าทางวัดมีปัจจัยดำเนินการได้ระดับน้อยก็ควรขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานอื่นๆ ที่มีปัจจัยสามารถให้ความอุปถัมภ์ได้ ๒. หลักพุทธธรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เหมาะสมกับการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ คือ หลักอภิธานิยธรรม ๗ ดังนี้ ๑) ด้านหมั่นประชุมเนื่องนิตยฺ พระสังฆาธิการส่วนภูมิภาคตั้งแต่เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด จนถึงเจ้าอาวาส ควรจะมีการประชุมตามมติของเถรสมาคม ถือว่าเป็นการประชุมรับนโยบาย ปรีกษา แนะนำ แก้ไขทุกปัญหา ทุกระดับ เป็นแนวทางเดียวกันตลอดสาย ควรจะมีการรายงานการประชุมในทุกระดับ ให้ผู้บังคับบัญชาได้รับทราบด้วย ควรจะมีการจัดการประชุมอย่างต่อเนื่องในหมู่ผู้บริหารพระสังฆาธิการ ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม ต้องเคารพกฎระเบียบ มีมารยาทที่ดีในการประชุม เคารพประธานในการประชุม ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ผู้ปกครองคณะสงฆ์ควรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย และกฎหมายของบ้านเมือง ๔) ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น ควรให้ความเคารพและให้เกียรติกันตามอาวุโส เพื่อความสามัคคีกันในหมู่คณะสงฆ์ ๕) ไม่ลู่อ่านาจตัณหา คือความอยากที่เกิดขึ้น การเสียสละที่ดี การมีใจเมตตาปราณีกับผู้อื่นก็ดี เป็นคุณธรรมที่จะช่วยปิดกั้นความลู่อ่านาจตัณหาที่จะเกิดขึ้นในจิตได้ จึงสมควรอย่างยิ่งที่พระสังฆาธิการทุกระดับชั้นการปกครอง ควรประพฤติปฏิบัติอยู่ ๖) ยินดีในเสนาสนะ ควรดูแลเสนาสนะที่อยู่อาศัยให้สะอาดเรียบร้อย ๗) สพรหมจารีผู้มีศีลตั้งงามยังไม่มาขอให้มา ควรมีนโยบายเข้มงวดในการรับผู้เข้ามาบวช ตามกฎระเบียบ พระอุปัชฌาย์ ๓. แนวทางการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ดำเนินการได้ ดังนี้ ๑) การวางแผน : ผู้บริหารควรจะมีการวางแผนการปกครองอย่างต่อเนื่อง มีการประชุมปรึกษาผู้บริหารเพื่อวางแผนให้เป็นไปในทิศทางที่กำหนด ๒) การจัดองค์การ: จัดโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ให้มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาอยู่เสมอ เปิดโอกาสให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาบริหารงาน มีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรที่มีความเหมาะสมเข้ามาทำหน้าที่ ๓) การสั่งการ: พระสังฆาธิการ เป็นเจ้าพนักงานของรัฐ มีหน้าที่ในการกำกับดูแลพระภิกษุ สามเณร ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ๔) การประสานงาน: พระสังฆาธิการ ควรจะมีการประสานงานติดต่อกับผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัดเป็นต้น ร่วมมือร่วมใจกันทำหน้าที่ดูแลรักษาความเรียบร้อยให้ดี ในเขตพื้นที่นั้น ๆ ๕) การควบคุม: พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการควบคุมทรัพยากรการปกครองคณะสงฆ์ทั้งปวง ให้เป็นไปตามลำดับชั้นการปกครอง การตรวจสอบการเงินภายในแต่ละวัด ผู้ปกครองควรนำเสนอเป็นรายงานประจำปีแจ้งให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ^{๑๐๓}

พระครูสุตธรรมพิทักษ์ (น้ำผึ้ง สุทธิโม) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพทั่วไป ปัญหาอุปสรรคในการปกครองคณะสงฆ์ เป็นดังนี้ ๑) บุคลากร: ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ๒) การเงิน: บุคลากรไม่ตั้งใจทำงานเพราะขาดแรงกระตุ้น แนวทางการพัฒนาการระดมทุนทรัพย์ มีการหารายได้เข้ามา ซึ่งเป็นการระดมทุน

^{๑๐๓} พระครูสุตธรรมพิทักษ์ (น้ำผึ้ง สุทธิโม), “การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ในเทศกาลสำคัญ ๆ ๓) วัสดุอุปกรณ์: วัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ภายใน เป็นสิ่งของสำคัญในการทำงานในสำนักงานแต่ละวัด ถ้าสิ่งของดังกล่าวมาไม่เพียงพอ ทางวัดก็ควรจะทำเนนการหาเจ้าภาพในการจัดการวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อม ๔) วิธีการจัดการ: ควรจะมีการฝึกฝนอบรมพัฒนาบุคลากรพระสังฆาธิการบ่อย ๆ ควรจะมีการจัดทุนทรัพย์เพื่อการดำเนินการปกครองให้พร้อม จัดหาสิ่งของเครื่องใช้ในสำนักงานให้พร้อม ถ้าทางวัดมีปัจจัยดำเนินการได้ระดับน้อยก็ควรขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานอื่นๆ ที่มีปัจจัยสามารถให้ความอุปถัมภ์ได้ ๒. หลักพุทธธรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เหมาะสมกับการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ คือ หลักอภิธานิยธรรม ๗ ดังนี้ ๑) ด้านหมั่นประชุมเนืองนิตย์ พระสังฆาธิการส่วนภูมิภาคตั้งแต่เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด จนถึงเจ้าอาวาส ควรจะมีการประชุมตามมติของเถรสมาคม ถือว่าเป็นการประชุมรับนโยบาย ปรีกษา แนะนำ แก้ไขทุกปัญหา ทุกระดับ เป็นแนวทางเดียวกันตลอดสาย ควรจะมีการรายงานการประชุมในทุกระดับ ให้ผู้บังคับบัญชาได้รับทราบด้วย ควรจะมีการจัดการประชุมอย่างต่อเนื่องในหมู่ผู้บริหารพระสังฆาธิการ ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม ต้องเคารพกฎระเบียบ มีมารยาทที่ดีในการประชุม เคารพประธานในการประชุม ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธรเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ผู้ปกครองคณะสงฆ์ควรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย และกฎหมายของบ้านเมือง ๔) ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น ควรให้ความเคารพและให้เกียรติกันตามอาวุโส เพื่อความสามัคคีกันในกลุ่มคณะสงฆ์ ๕) ไม่ลู่อ่านาจตัณหา คือความอยากที่เกิดขึ้น การเสียสละที่ดี การมีใจเมตตาปราณีกับผู้อื่นที่ดี เป็นคุณธรรมที่จะช่วยปิดกั้นความลู่อ่านาจตัณหาที่จะเกิดขึ้นในจิตได้ จึงสมควรอย่างยิ่งที่พระสังฆาธิการทุกระดับชั้นการปกครอง ควรประพฤติปฏิบัติอยู่ ๖) ยินดีในเสนาสนะ ควรดูแลเสนาสนะที่อยู่อาศัยให้สะอาดเรียบร้อย ๗) สพรหมจารีผู้มีศีลตั้งงามยังไม่มาขอให้มา ควรมีนโยบายเข้มงวดในการรับผู้เข้ามาบวช ตามกฎระเบียบพระอุปัชฌาย์ ๓. แนวทางการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ดำเนินการได้ ดังนี้ ๑) การวางแผน : ผู้บริหารควรจะมีการวางแผนการปกครองอย่างต่อเนื่อง มีการประชุมปรึกษาผู้บริหารเพื่อวางแผนให้เป็นไปในทิศทางที่กำหนด ๒) การจัดองค์การ: จัดโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ให้มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาอยู่เสมอ เปิดโอกาสให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาบริหารงาน มีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรที่มีความเหมาะสมเข้ามาทำหน้าที่ ๓) การสั่งการ: พระสังฆาธิการ เป็นเจ้าพนักงานของรัฐ มีหน้าที่ในการกำกับดูแลพระภิกษุ สามเณร ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ๔) การประสานงาน: พระสังฆาธิการ ควรจะมีการประสานงานติดต่อกับผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัดเป็นต้น ร่วมมือร่วมใจกันทำหน้าที่ดูแลรักษาความเรียบร้อยให้ดี ในเขตพื้นที่นั้น ๆ ๕) การควบคุม: พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการควบคุมทรัพยากรการปกครองคณะสงฆ์ทั้งปวง ให้เป็นไปตามลำดับชั้นการปกครอง การตรวจสอบการเงินภายในแต่ละวัด ผู้ปกครองควรนำเสนอเป็นรายงานประจำปีแจ้งให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ^{๑๐๔}

พระสมุทรวชิรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภโณ) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า ๑. การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

^{๑๐๔} พระครูสุตธรรมพิทักษ์ (น้ำผึ้ง สุธมฺโม), “การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาจะได้รับผลกระทบกระเทือนจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ และการเมืองอย่างมากทำให้มีผู้มองศาสนาในแง่ต่างๆ ทั้งในแง่ดีหรือแง่บวกและในแง่ร้ายหรือแง่ลบก็ตาม แต่พุทธศาสนาก็ยังนับว่ามีอิทธิพลทางด้านศิลปวัฒนธรรมอยู่มากในจิตใจของคนไทย และแสดงออกมาในรูปของโบราณสถานโบราณวัตถุ ประเพณี นิสัยศิลปวัฒนธรรม หรือความเมตตาปราณี และความโอบอ้อมอารี สิ่งเหล่านี้อาจเรียกว่าเป็นลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในสังคมไทย ซึ่งเป็นลักษณะอันเนื่องมาจากพุทธศาสนาจึงถือว่าสังคมไทยก็คือสังคมพุทธนั่นเอง ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้สังคมไทยเป็นสังคมพุทธตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็คือพระสงฆ์ สถาบันสงฆ์จึงเป็นสถาบันจารีตที่มีความสำคัญยิ่ง พระสงฆ์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของชาวพุทธไทยส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยาและกิจการมทางโลก พระสงฆ์เป็นหนึ่งในรัตน ๓ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นเสมือนตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสถาบันพระพุทธศาสนาที่ขาดเสียไม่ได้ ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน นอกจากจะเป็นที่พึ่งพิงทางใจ ชี้นำทางศีลธรรมจรรยาโดยชี้ให้ทำนาให้ดู และเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนกิจ ศาสนพิธีแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังทำหน้าที่ส่งเสริมรักษานุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและให้บริการด้านอื่นๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง ทั้งยังมีส่วนช่วยเสริมกลไกของรัฐให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้นและทั้งยังมีส่วนช่วยสังคมในด้านต่างๆ อีกด้วย ๒. สภาพปัญหาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม สืบเนื่องมาจากผลกระทบการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีทั้งความหลากหลายและรวดเร็วในการรับข้อมูลข่าวสารก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ปัญหา ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม ๓) สื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๔) แหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ๕) กิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ ๖) เครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม อันส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมามากมาย ๓. การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม ๓) ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๔) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ๕) ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ ๖) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม

หลักพระพุทธศาสนา เป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน และหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทยกลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศีลธรรม ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบ สร้างความเจริญดีงาม และความมั่นคงทางจิตใจ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งหากคนในสังคมเกิดความเสื่อมใสศรัทธาตามหลักพุทธธรรมพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม^{๑๐๕}

^{๑๐๕} พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภณ), “การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน

พระปลัดวรญาณ อคควชิโร (ยอดเพชร) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์” ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพปัญหา อุปสรรคในการบริหารจัดการวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนต้นแบบ พบว่า ด้านบุคลากร อดีตเจ้าอาวาสเป็นผู้นำเชิงปัจเจกชนสั่งการเพียงรูปเดียวและมีภาวะผู้นำสูง สร้างอัตลักษณ์ให้กับวัดโดยดำเนินโครงการตามทักษะความสามารถเพียงด้านเดียวจนปรากฏผลชัดเจน เจ้าอาวาสรูปใหม่ซึ่งบริหารจัดการวัดต่อมาไม่สามารถสืบสานอัตลักษณ์เดิมไว้ได้ และพระภิกษุผู้อุปสมบทใหม่ขาดระเบียบวินัยของพระภิกษุสงฆ์ รวมทั้งการขาดแคลนศาสนทายาทสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาและกิจการคณะสงฆ์ พระภิกษุสงฆ์ขาดทักษะการศึกษาซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดำเนินการอย่างตั้งรับ ด้านการร่วมรับผิดชอบต่อชุมชน ขาดการประสานความเข้าใจสำหรับแต่ละโครงการที่วัดดำเนินการ ๒) หลักการบริหารตามแนวพุทธศาสนาสามารถสรุปได้ ๓ ประการ คือ หลักการครองตน ครองคน และครองงาน รวมทั้งหลักพระวินัยช่วยให้การบริหารวัดดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยตั้งงามและควรส่งเสริมอาคาริยวินัย กรอบควบคุมวิถีชีวิต แนวทางประพฤติปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน และทฤษฎีที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์คือทฤษฎี POLC ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การขึ้นใจ และ การควบคุม สำหรับวิธีการและแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ประกอบด้วย การทบทวนพันธกิจ การวางแผน การดำเนินการพัฒนา การติดตามและการประเมินผล ๓) ความเป็นไปได้ในการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ ต้องอาศัยองค์ประกอบ ด้านกฎหมาย ด้านเศรษฐกิจ ด้านบุคลากร ด้านเทคนิค ด้านสังคม และด้านประชากร ชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนา สำหรับแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ ประกอบด้วยรูปแบบ GT Model ที่เกี่ยวเนื่องกัน ๕ ส่วน ประกอบด้วย ๑) ขยับปัญญาก่อนจึงยื้อนเขยื้อนกาย คือ การสำรวจรวบรวมความคิดเห็นและข้อมูล เพื่อประเมินสภาพของวัดและชุมชนก่อนเลือกแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม ๒) ยิ่งให้ยิ่งได้ คือ การประกาศเจตนารมณ์ของวัดที่จะดำเนินการ เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อชุมชน ๓) ฝนตกใส่ตุ่ม คือ การสำรวจความรู้พื้นฐานของชุมชน การจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และจัดเก็บบันทึกความรู้นั้นจัดตั้งแหล่งเรียนรู้หรือพิพิธภัณฑ์ ๔) กลุ่มกัลยาณมิตรคิดถูก คือ การสร้างภาคีเครือข่าย ในการทำงานให้เหมาะสมและเอื้อประโยชน์ต่อกันระหว่างวัดกับชุมชน และระหว่างวัดกับองค์กรต่างๆ ๕) ต้องสุขก่อนจึงสำเร็จ คือ การส่งเสริมพฤติกรรมทางด้านจิตใจให้บุคคลมีปัญญา คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ไม่เสพบริโภควัตถุเกินสมควร และมีความภาคภูมิใจในพื้นฐานความเป็นมาของชุมชนตนเอง^{๑๐๖}

พระมหาสนธยา ชมพู ได้วิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ศาสนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์กรณีวัดพระธรรมกายและวัดหนองป่าพง” ผลการวิจัย พบว่า ๑. วัดพระธรรมกายและวัดหนองป่าพงใช้หลักไตรสิกขาเป็นพื้นฐานเหมือนกันในการฝึกจิต และทำใจของตนให้บริสุทธิ์ แต่ทั้งสองวัดต่างก็ใช้เทคนิค วิธีการ ต่างกัน ยกตัวอย่าง วัดธรรมกายใช้การหายใจเข้า หายใจออก โดยพุ่งใจไปที่

^{๑๐๖} พระปลัดวรญาณ อคควชิโร (ยอดเพชร), “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ศูนย์กลางกาย ที่เรารู้จักกัน คือ ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ แล้วภาวนาว่า สัมมา อรหัง โดยที่ไม่ยอมปล่อยให้จิตออกไปจากจุดศูนย์กลาง ในขณะที่วัดหนองป่าพง ใช้วิธีง่ายๆ โดยใช้จิตตามดูการเคลื่อนไหวของร่างกาย หรือที่เราเรียกว่า สติ เอาสติจับตรงที่การหายใจเข้าออก แล้วภาวนาว่า พุทโธ ๒. หลักธรรมแนวปฏิบัติประจำวัน พบว่าทั้งสองวัดมีแนวทางปฏิบัติต่างกัน วัดพระธรรมกายยึดวิชาธรรมกาย ในขณะที่เดียวกัน วัดหนองป่าพงยึดหลักอานาปานสติ ภาวนาพุทโธ และการดำรงชีพด้วยอุตงค์ ๑๓ ๓. สื่อเทคโนโลยี พบว่า ทั้งสองวัดใช้สื่อเหมือนกัน โดยใช้หนังสือ และสื่อในการเชื่อมโยงไปยังประชาชน^{๑๐๗}

พระครูไพศาลพัฒนคุณ (สมพร จิตปุณฺโณ) ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคของการจัดการประสิทธิภาพงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑) การช่วยเหลือเกื้อกูล ๒) งานการสาธารณะประโยชน์ ๓) งานการจัดการสาธารณสมบัติ ๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนและสรรพสัตว์ เป็นบทบาทหน้าที่ของวัดที่ดำเนินการอยู่เป็นปกติอยู่แล้ว แต่โดยสภาพทั่วไป คือ คนไม่ค่อยรู้ สังคมยังไม่เข้าใจ ชุมชนก็ยังไม่เข้าใจ ความร่วมมือมีปัญหาและอุปสรรคทั่วไป ได้แก่ ปัญหาด้านระบบงาน แผนงาน โครงการ ที่ยังไม่ชัดเจน ปัญหาด้านคณะทำงานหรือบุคลากรผู้รับผิดชอบปัญหาด้านการสื่อสารการทำงานและการประสานงานที่จะส่งผลต่อการให้บริการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัด ๒. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดประสิทธิผลการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัด แต่ละด้าน คือ ๑) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูล ต้องสร้างความพร้อมตั้งแต่ความเป็นผู้นำของเจ้าอาวาสที่ต้องรับรู้ระบบ การทำงาน ทั้งในยามปกติและยามวิกฤติ สร้างการมีส่วนร่วมกับกับชุมชน สังคม เพื่อคุณภาพงาน การสงเคราะห์ประชาชน สงเคราะห์ชุมชนและสังเคราะห์สังคม ๒) ด้านกิจการงานการสาธารณะประโยชน์ วัดต้องตอบสนองความต้องการของประชาชน ท้องถิ่น ชุมชน และสังคม ในทุกกิจการงานสาธารณะประโยชน์ ที่วัดต้องพร้อมให้ความเกื้อกูล ทุกภาคส่วน และพร้อมให้ความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ๓) ด้านการจัดการสาธารณสมบัติ ที่เจ้าอาวาสต้องเป็นผู้นำการสร้างสาธารณสมบัติ ให้วัดเป็นสถานที่สาธารณะสมบัติ ที่ต้องมีการสื่อสาร การประชาสัมพันธ์ โครงการ ทั้งการให้บริการประชาชน ร่วมมือกับเอกชน และสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน และ ๔) งานการสาธารณสงเคราะห์การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนและสรรพสัตว์ วัดต้องร่วมมือกับชุมชนทั้งการสงเคราะห์ประชาชน พัฒนาชุมชน และสร้างสรรค์คุณภาพสังคม ๓. วิธีการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ที่มีประสิทธิผลของวัดในจังหวัดปทุมธานี คือ เจ้าอาวาสต้องรับรู้สภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม แล้วมีการพัฒนาวัดและบุคลากรให้มีคุณภาพ มีระบบการมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วน วัดต้องแสดงบทบาทการสงเคราะห์ด้านการพัฒนาคน พัฒนาคอบครัว ส่งเสริมชุมชน และสร้างสรรค์

^{๑๐๗}พระมหาสนธยา ชมพู, “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ศาสนาธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีวัดพระธรรมกายและวัดหนองป่าพง”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๒).

สังคม อันจะนำมาซึ่งผลลัพธ์ของการจัดการงานสาธารณะสงเคราะห์ของวัดที่ทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น ชุมชนมีความเข้มแข็งและสภาพสังคมที่มั่นคง^{๑๐๘}

พระครูอุดมปิยธรรม (เกรียงศักดิ์ ปิยธมฺโม) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการสาธารณสงเคราะห์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการสาธารณสงเคราะห์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สามารถแบ่งออกเป็นปัจจัยหลัก ๆ ได้ ๒ ปัจจัยคือ ปัจจัยภายนอก และ ปัจจัยภายใน (๑). ปัจจัยภายนอก คือ ๑) ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม ๒) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ๓) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ๔) ปัจจัยด้านการเมืองและกฎหมาย (๒). ปัจจัยภายใน คือ ๑) ปัจจัยด้านบุคลากร ๒) ปัจจัยด้านการเงิน ๓) ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์ ๔) ด้านการบริหาร ดังนั้น วัดและคณะสงฆ์ผู้มีส่วนหน้าที่รับผิดชอบงานในด้านการสาธารณสงเคราะห์ทุกระดับ ควรมีการเพิ่มบุคลากรให้เพียงพอและควรเสริมปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ให้มากยิ่งขึ้น และควรมีการกระจายอำนาจหน้าที่ กระจายการปฏิบัติงานอย่างครอบคลุมทุกพื้นที่อย่างเหมาะสม ประกอบกับควรทำงานอย่างมีระบบเป็นแนวทางเดียวกัน และมีเครือข่ายร่วมมือกัน โดยการใช้ความรู้ความสามารถของบุคลากรให้เต็มศักยภาพ ตลอดจนมีความประพฤติดีและงดงามด้วยศีลาจริยวัตรตามหลักพระธรรมวินัย มีความอดทน เสียสละทุ่มเทอย่างจริงจัง เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาต่อไป ๒) สภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดการสาธารณสงเคราะห์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า พระสงฆ์ที่มีความรู้ความชำนาญในด้านการจัดการและบริหารยังมีน้อย หน่วยงานราชการและประชาชนยังไม่เห็นความสำคัญของพระสงฆ์ในการทำหน้าที่ด้านงานสาธารณสงเคราะห์ พระสงฆ์ควรที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน มีส่วนร่วมให้แก่งคิด ร่วมทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ร่วมแก้ปัญหาที่ชุมชนอย่างแท้จริง ในการทำวิจัยค้นคว้าในครั้งนี้ พบว่า การที่จะแก้ไขปัญหาของสังคมหรือผู้ด้อยโอกาส จำแนกเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้ ๑) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ๓) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของสังคม โดยการใช้ระบบการบริหารแบบ POSDCoRB ๓) รูปแบบในการจัดการสาธารณสงเคราะห์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ (๑). การบริหารบุคคลคือ รูปแบบและวิธีการบริหารและจัดการบุคลากรในองค์กรสาธารณสงเคราะห์ให้ได้รับการพัฒนาความรู้ ความสามารถ เพื่อที่จะทำให้ระบบงานของตนเองมีความก้าวหน้า มีความรวดเร็วโดยตลอด ถือเป็นนวัตกรรมใหม่ขององค์กรคือ ทุกคนจะต้องชวนช่วยหาความรู้ และในขณะเดียวกันการอบรม การสัมมนาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ไม่ควรเพิกเฉยหรือละเลยในเรื่องของการสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ ให้ผู้ที่ร่วมงาน (๒). การบริหารการเงินคือ รูปแบบและวิธีการจัดการบริหารการเงินของผู้บริหารและหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายนอกและภายในองค์กรสาธารณสงเคราะห์ ในเรื่องการเบิกจ่ายเงิน การบัญชีและระบบการจัดซื้ออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้อง เป็นไปตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ (๓). การบริหารวัสดุอุปกรณ์คือ รูปแบบวิธีการบริหารในเรื่องวัสดุหรืออุปกรณ์ของสาธารณสงเคราะห์ที่มีคุณภาพและปริมาณเพียงพอ ต้องได้รับงบประมาณสนับสนุนดำเนินงานมากพอ ต้องมีวัสดุสิ่งของ

^{๑๐๘} พระครูไพศาลวัฒน์คุณ (สมพร จิตปัญโญ), “ประสิทธิผลการจัดการงานสาธารณะสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ตามความต้องการของโครงการและแผนงานและจะต้องมีระบบบริหารที่ดีและมีประสิทธิภาพเพื่อใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่จำกัดหรือหามาเพิ่มเติมให้เกิดประโยชน์สูงสุด (๔). การจัดการคือ รูปแบบวิธีการจำแนกกระบวนการบริหารจัดการโดยแบ่งเป็น ๗ หน้าที่ ประกอบด้วยขั้นตอนที่เรียกกันย่อ ๆ ว่า POSDCoRB คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การจัดบุคลากร (Staffing) การสั่งการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) การงบประมาณ (Budgeting) เป็นแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ใน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่เหมาะสมมากที่สุดที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาต่อไป^{๑๐๙}

พระปลัดสมพงษ์ กวีวิไล (พระราชา) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ๑) หลักการพัฒนาวัดประกอบด้วยกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือ การปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสุขสงเคราะห์ ซึ่งงานทั้ง ๖ ด้านนั้นวัดจำเป็นต้องพัฒนาควบคู่กับการพัฒนาสภาพแวดล้อม บุคคล กิจกรรมการเรียนรู้ และกระบวนการดำเนินงาน โดยใช้หลักในการบริหารจัดการคือ ๑) การวางแผน ๒) การจัดองค์การ ๓) การแต่งตั้งบุคลากร ๔) การอำนวยการ ๕) การควบคุม ควบคู่กันไป ๒) พระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ จำนวน ๒๒๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๕.๕ มีอายุระหว่าง ๔๑ – ๖๐ ปี จำนวน ๑๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๒๗ มีพรชามากกว่า ๑๑ พรชารับไป จำนวน ๑๔๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๐ มีการศึกษาชั้นสูงสุดระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๔๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๘ มีการศึกษานักธรรมชั้นเอก จำนวน ๑๒๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๒.๑ และไม่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม จำนวน ๑๖๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๗ ตามลำดับ พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อรูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา **ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง** ๓) รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย รูปแบบที่ ๑ ศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านการพัฒนาร่างกาย (กายภาพนา) เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงตามหลักวิถีพุทธ กิจกรรม/โครงการ ได้แก่ โครงการลานวัด ลานกีฬา โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ เป็นต้น ตัวชี้วัดของโครงการ คือ จำนวนร้อยละของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงขึ้น รูปแบบที่ ๒ ศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม และสังคม (ศิลปาวนา) เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักวิถีพุทธ กิจกรรม/โครงการ ได้แก่ โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในวัด กิจกรรมปราชญ์ชาวบ้านสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ตัวชี้วัดของโครงการ คือ จำนวนร้อยละของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมและสังคม รูปแบบที่ ๓ ศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านพัฒนาจิตใจ (จิตตาวนา) เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนได้ปฏิบัติธรรมตามหลักวิถีพุทธ กิจกรรม/โครงการ ได้แก่ โครงการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด โครงการค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น ตัวชี้วัดของโครงการ คือ จำนวนร้อยละของประชาชนที่เข้าร่วม

^{๑๐๙} พระครูอุดมปิยธรรม (เกรียงศักดิ์ ปิยธมโม), “รูปแบบการจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

โครงการมีพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม รูปแบบที่ ๔ ศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านการพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยทางด้านพระพุทธศาสนาแบบครบวงจรตามหลักวิถีพุทธ กิจกรรม/โครงการ ได้แก่ โครงการจัดตั้งห้องสมุดทางพระพุทธศาสนา โครงการจัดตั้งห้องนิทรรศการ เป็นต้น ตัวชี้วัดของโครงการ คือ จำนวนร้อยละของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการมีพึงพอใจต่อการใช้บริการศึกษาค้นคว้างานวิจัยด้านพระพุทธศาสนา^{๑๑๐}

จรีพร กาญจนการุณ ได้วิจัยเรื่อง “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาและการใช้ประโยชน์แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนเขตบางขุนเทียน” ผลการวิจัยพบว่า แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนเขตบางขุนเทียนที่กลุ่มตัวอย่างรู้จัก และยอมรับ ร้อยละ ๑๐ ขึ้นไป มี ๒๒ แห่ง จำแนกได้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ๑ แห่ง และแหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น ๒๑ แห่ง นอกจากนี้มีแหล่งการเรียนรู้ซึ่งได้รับการเสนอแนะเพิ่มเติมโดยเป็นแหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้นอีก ๒ แห่ง กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้คุณค่าของแหล่งการเรียนรู้แต่ละแหล่งที่มีต่อตัวเอง และต่อชุมชนแตกต่างกันอย่างหลากหลาย ป่าชายเลนเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ชาวชุมชนรู้จักและรับรู้มากที่สุดว่ามีความสำคัญมีคุณค่าต่อตนเองและต่อชุมชนในระดับสูง เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ชาวชุมชนเห็นประโยชน์มากที่สุด และเห็นว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ควรนำมาพัฒนาให้มีการใช้ประโยชน์อย่างเต็มศักยภาพ แนวทางการใช้ประโยชน์ป่าชายเลนบางขุนเทียนในอนาคตเป็นแนวทางที่ควรต้องพิจารณาทั้งด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แหล่งศึกษาเชิงนิเวศวิทยา และสภาพความเป็นอยู่วิถีชีวิตชุมชน ฯลฯ ส่วนแนวทางการพัฒนาป่าชายเลนบางขุนเทียนต้องเน้นผสมผสานการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน ความต้องการและความเจริญความทันสมัยของชุมชนเข้าด้วยกัน โดยต้องมีการมีส่วนร่วมและอาศัยความร่วมมือจากชุมชนทุกชั้นตอน^{๑๑๑}

อดุลย์ วังศรี ได้วิจัยเรื่อง “การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง : การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน” ผลการวิจัยพบว่า ๑. ลำดับขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วยลำดับขั้นตอน ๗ ประการคือ ชุมชนรับรู้และตระหนักในปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันแสวงหาและเลือกแนวทางแก้ปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันดำเนินการสมาชิกชุมชนร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ และสมาชิกชุมชนร่วมกันปรับปรุงหากดำเนินการไม่สำเร็จ ชุมชนส่วนใหญ่รับรู้และตระหนักในปัญหา จากการที่สมาชิกในชุมชนประสบปัญหาและรับรู้เอง เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสมาชิกในชุมชนทั้งหมดหรือส่วนใหญ่ เป็นปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการทำมาหากิน การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน จะร่วมกันวิเคราะห์เป็นกลุ่มย่อย หรือที่ประชุมหมู่บ้านชุมชนเลือกแนวทางแก้ปัญหาโดยการลองผิดลองถูกสมาชิกชุมชนร่วมวางแผนในที่ประชุมหมู่บ้านแล้วดำเนินการในลักษณะของการ

^{๑๑๐} พระปลัดสมพงษ์ กวีวิโส (หรรษาธาร), “รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๑๑๑} จรีพร กาญจนการุณ, “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาและการใช้ประโยชน์แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนเขตบางขุนเทียน”, *ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาพัฒนาศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

รวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรสถาบันและประเมินโดยสมาชิกและผู้เข้าร่วมกัน ๒. องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ ฐานการเรียนรู้ และเนื้อหา/องค์ความรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ปรากฏในงานวิจัยส่วนใหญ่ ได้แก่ การศึกษา ประสบการณ์จากชุมชนอื่น/การศึกษาดูงาน/การพัฒนาทัศนศึกษาการสนทนาปรึกษาหารือและเปลี่ยนความคิดเห็น การประชุมอย่างเป็นทางการการปฏิบัติจริง ฐานการเรียนรู้ ประกอบด้วย ฐานการเรียนรู้ ภายในชุมชน ได้แก่ สมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชน และฐานการเรียนรู้ภายนอกชุมชน ได้แก่ ชุมชนบุคคล องค์กรภายนอก เนื้อหา/องค์ความรู้ ประกอบด้วย เนื้อหาด้านปัญหา/ความต้องการพัฒนาและด้านการแก้ปัญหา/พัฒนาชุมชน โดยที่เนื้อหาทั้งสองด้านที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่ คือ เรื่องการทำมาหากิน ๓. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยภายในที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่ ได้แก่ ผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นที่ยอมรับนับถือ สมาชิกมีคุณธรรม จริยธรรมสมาชิกเห็นประโยชน์ของการพัฒนาร่วมกัน ความสัมพันธ์ในชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นการแก้ปัญหาเกิดจากชุมชนเอง ปัจจัยภายนอกที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่ ได้แก่ แนวคิดและการปฏิบัติของนักพัฒนาจากภายนอกการสนับสนุนจากองค์กร/แหล่งทรัพยากรภายนอก ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น^{๑๒}

ปาน กิมปี ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า ๑. เครือข่ายการเรียนรู้มีพัฒนาการมาจากการตระหนักถึงปัญหา และความต้องการด้านเศรษฐกิจของชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีการใช้ เครือข่ายสังคมเป็นศูนย์กลางการดำเนินงานภายในชุมชน และมีการขยายเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่ายในภาครัฐ เอกชน ชุมชน ธุรกิจ และหรือองค์กรวิชาการ เพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นหลัก ๒. กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนที่พบในเครือข่ายการเรียนรู้ มีทั้งกิจกรรมในด้านการพัฒนาทักษะการเรียนรู้และแก้ปัญหา อันเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิต ด้านพัฒนาข่าวสารข้อมูล และด้านพัฒนาทักษะและอาชีพ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการ โดยองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง กระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย การใช้ความรู้จากการศึกษาแบบทางการ เสริมต่อด้วยการศึกษานอกโรงเรียน และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย อันเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ๓. ปัจจัยความสำเร็จของเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนที่สำคัญคือ ๓.๑ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเผยแพร่แนวคิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา การให้ความสำคัญและความต่อเนื่องของรัฐ ต่อนโยบายการพัฒนาแบบพึ่งตนเองของชุมชน ความร่วมมือและการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง ๓.๒ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความตระหนักในปัญหาของชุมชน การมีผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม การจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบ และวิธีการที่เหมาะสมกับการแก้ปัญหาของชุมชน ตลอดจน

^{๑๒}อดุลย์ วังศรี, “การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง :การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน”, *ดุชนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาพัฒนาศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

ความสามารถในการประสานเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่ายโดยเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง^{๑๑๓}

ดารณี รัตติ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพในชุมชนชนบทพึ่งตนเอง” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ๑. ชุมชนชนบทพึ่งตนเองมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการทำให้การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพ ที่เกิดจากกระบวนการการเรียนรู้ในวิถีชีวิต มีบทบาทมากกว่าการศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน ๒. การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ ในวิถีชีวิต มีรูปแบบการศึกษาที่ชุมชนเป็นฐานความรู้ กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มอาชีพเป็นศูนย์กลางในการให้ความรู้ โดยหน่วยงานของรัฐและเอกชนให้การอบรมเพิ่มเติมแก่ผู้นำ เพื่อเผยแพร่ความรู้ดังกล่าวแก่สมาชิกในชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาขีดความสามารถของกลุ่มส่วนใหญ่ ใช้การอบรมให้ความรู้ภาคทฤษฎี ศึกษาดูงานและปฏิบัติจริงในแหล่งความรู้ในชุมชน ตลอดจนมีการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองในอาชีพ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในชุมชนแบบนี้ ที่สำคัญคือ ผู้ให้ความรู้ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนจะต้องมีความรู้ทักษะ และความสามารถในการสร้างเครือข่ายด้านอาชีพ คนในชุมชนมีความศรัทธาในผู้ให้ความรู้และชุมชนมีการรวมกลุ่มกัน โดยมีเป้าหมายในการพึ่งตนเอง ๓. การศึกษาขั้นพื้นฐานอาชีพ ซึ่งมีโรงเรียนเป็นฐานความรู้จัดการศึกษาตามนโยบาย และหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลัก โรงเรียนที่ให้ความสำคัญต่อเป้าหมายการพึ่งตนเองทางอาชีพ มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และปรับหลักสูตรด้านอาชีพท้องถิ่น และพัฒนาทักษะการประกอบอาชีพให้แก่นักเรียน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในด้านการให้ความรู้ รวมทั้งสนับสนุนให้นักเรียนนำความรู้ด้านอาชีพที่ได้รับไปใช้ในชุมชน ปัจจัยสำคัญของการศึกษาตามแนวระบบโรงเรียนคือ ผู้บริหารโรงเรียนต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน เห็นคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำทรัพยากรในชุมชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและอาชีพ ครูผู้สอนเน้นการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง สามารถเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน นอกจากนี้โรงเรียนจะต้องมีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานและมีความสัมพันธ์ที่ดีภายในโรงเรียน^{๑๑๔}

สรุปได้ว่า การส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนนั้น จะต้องมีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจน และอาศัยความร่วมมือกันจากหลายๆ ฝ่าย ทั้งเรื่องของนโยบาย งบประมาณ บุคลากร ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องมีการร่วมมือกันประสานงานกัน เพื่อพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิผลและยั่งยืนต่อไป

^{๑๑๓}ปาน กิมปี, “การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน”, **ดัชนีนิพนธ์ปริญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาพัฒนาศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

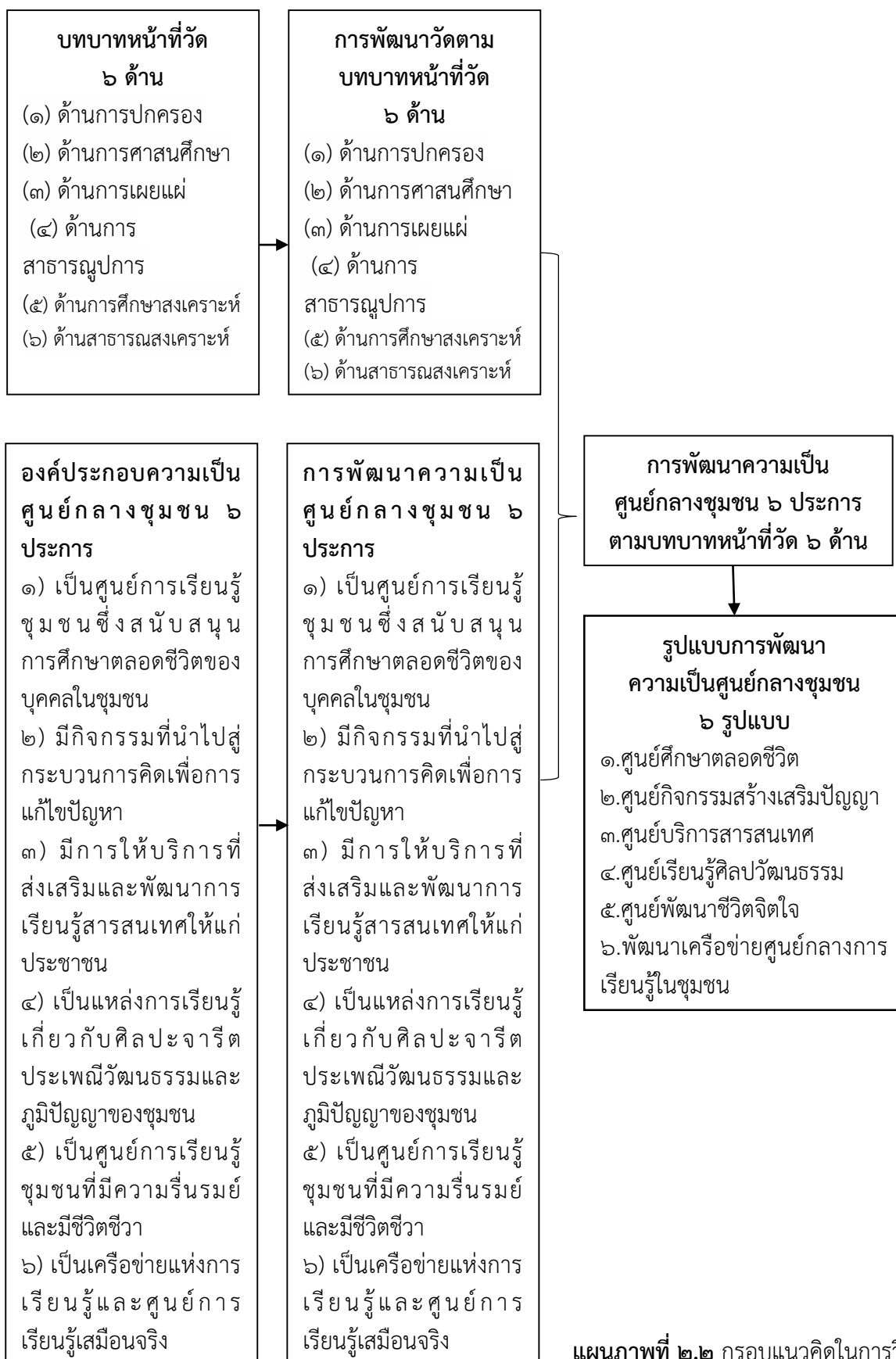
^{๑๑๔}ดารณี รัตติ, “การพัฒนารูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพในชุมชนชนบทพึ่งตนเอง”, **ดัชนีนิพนธ์ปริญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาพัฒนาศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมจากหนังสือ ตำรา บทความวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ๑) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประกอบด้วย ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศาสนศึกษา (๓) ด้านการเผยแผ่ (๔) ด้านการสาธารณูปการ (๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์^{๑๑๕} ๒) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ใน ๖ ด้าน คือ ๑) เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน ๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา ๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน ๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ๕) เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ชุมชนที่มีความร่มเย็นและมีชีวิตชีวา ๖) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์กลางเรียนรู้เสมือนจริง^{๑๑๖} เพื่อทำการสังเคราะห์กรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

^{๑๑๕} กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐-๑๓.

^{๑๑๖} สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการสรรหาและคัดเลือกสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓๑.

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี” มีรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลัก
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) โดยการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaire) และการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) มีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญ

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลหลัก

๓.๒.๑ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลแบบสอบถามจาก พระสงฆ์สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัด จำนวน ๔,๙๘๒ รูป^๑ ซึ่งเป็นผู้บริหารจัดการวัด มีความเข้าใจในสภาพปัญหาการบริหารจัดการวัดเป็นอย่างดี

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้ทำการสุ่มมาจากประชากร จำนวน ๔,๙๘๒ รูป โดยคำนวณตามสูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ดังนี้^๒

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ เท่ากับ ๐.๐๕

^๑สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, จำนวนพระภิกษุและสามเณร จังหวัดชลบุรี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :http://cbi.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=215&Itemid=158, [๑๒ มกราคม ๒๕๕๙].

^๒สุวรีย์ ศิริโกคาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

$$\begin{aligned} \text{แทนค่าในสูตร} \quad n &= \frac{4,982}{1 + 4,982 (0.05)^2} \\ &= 370.27 \end{aligned}$$

ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๗๑ รูป

จากจำนวนกลุ่มตัวอย่างข้างต้นผู้วิจัยจึงนำมาคำนวณตามสัดส่วนที่เหมาะสม โดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิตามสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{สูตร} \quad n &= \frac{nN}{N^{\circ}} \\ \text{โดยที่} \quad n &= \text{ขนาดของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด} \\ N &= \text{จำนวนประชากรในแต่ละกลุ่ม} \\ N^{\circ} &= \text{จำนวนประชากรทั้งหมด} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{ตัวอย่างเช่น คณะสงฆ์อำเภอเกาะจันทร์} &= \frac{๔๔ \times ๓๗๑}{๔,๙๘๒} \\ &= ๓ \end{aligned}$$

ตารางที่ ๓.๑ แสดงประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัย

กลุ่มประชากรที่ศึกษา	จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (คน)	
	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
คณะสงฆ์อำเภอเกาะจันทร์	๔๔	๓
คณะสงฆ์อำเภอบ่อทอง	๒๓๕	๑๗
คณะสงฆ์อำเภอบางละมุง	๗๐๑	๕๒
คณะสงฆ์อำเภอบ้านบึง	๒๘๖	๒๑
คณะสงฆ์อำเภอพนัสนิคม	๘๓๗	๖๒
คณะสงฆ์อำเภอพานทอง	๑๖๗	๑๒
คณะสงฆ์อำเภอเมืองชลบุรี	๙๖๕	๗๒
คณะสงฆ์อำเภอศรีราชา	๑,๐๒๙	๗๖
คณะสงฆ์อำเภอสัตหีบ	๕๗๘	๔๓
คณะสงฆ์อำเภอหนองใหญ่	๑๓๙	๑๑
รวม	๔,๙๘๒	๓๗๑

๓.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย พระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๐ รูป/คน ดังนี้

๑. พระเทพชลญาณมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก) เจ้าอาวาสบางพระ เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี
๒. พระราชสิทธิวิมล (อเนก ฐานิสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี

๓. พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโสภโชโข)	เจ้าอาวาสวัดอุทกเขปสีมาาราม
จังหวัดชลบุรี
๔. พระปัญญารัตนภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต)	เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล จังหวัดชลบุรี
๕. พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนตจาโร)	เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี
๖. พระครูทัศนีย์คุณากร (วรรณะ ทสฺสนีโย)	เจ้าอาวาสวัดสัสดีบ จังหวัดชลบุรี
๗. พระมหาถาวร ถาวโร	เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี
๘. พระครูวิศาลชลโปมคณ (ภักดี โสภโณ)	เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ศรัทธาธรรม
จังหวัดชลบุรี
๙. พระครูวิศาลธรรมทัต (เจริญ จิริวุฑโฒ)	เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี
๑๐. พระครูภาวนาวาราลังการ (สมศักดิ์ โสโร)	เจ้าอาวาสวัดพันทอาสาาราม
จังหวัดชลบุรี
๑๑. พระครูวิสารทสุตฺตการ (รัตนะ สีลเตโช)	เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี
๑๒. พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาโณ)	เจ้าอาวาสวัดราษฎร์นิยมธรรม
จังหวัดชลบุรี
๑๓. พระครูวิมลธรรมสิริ	เจ้าอาวาสวัดช่องลม จังหวัดชลบุรี
๑๔. นายปรีดา น่วมเจริญ	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี
๑๕. นายปรีชา ภูมิทอง	หัวหน้างานอำนวยการศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน
จังหวัดชลบุรี
๑๖. นางศิริพร ปิ่นลุ่ม	นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเกล็ดแก้ว อำเภอสัต
หีบ จังหวัดชลบุรี
๑๗. นางภัทรลดา อินทร์พรหม	ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรมด้าน
ผู้สูงอายุ จังหวัดชลบุรี
๑๘. นายสามารถ เทียงพูนวงศ์	ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี
๑๙. นายไพรัตน์ ไตรศุภโชค	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยใหญ่
๒๐. นางสุจิตรา พิทยานรเศรษฐ์	ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคง
ของมนุษย์

๓.๒.๓ ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ผู้วิจัยได้คัดเลือกจากพระสังฆาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ
การบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี เพื่อยืนยันการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน
ในจังหวัดชลบุรี จำนวน ๑๒ รูป/คน ดังนี้

๑. พระครูธรรมรังษีสวิสุทธิ (อำพร จนทโสภโณ) เจ้าอาวาสวัดนพทองศีลวิสุทธิอาราม
จังหวัดชลบุรี
๒. พระครูพิศาลจริยากร (สมบูรณ์ เลขธมฺโม) เจ้าคณะตำบลนาเกลือ จังหวัดชลบุรี
๓. พระครูวิกรมศาสนกิจ (เจตจำนงค์ จิระธมฺโม) เจ้าคณะตำบลห้วยใหญ่ จังหวัดชลบุรี

๔. พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (ผจญ จนทโชโต) เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี
๕. พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
๖. พระครูปลัดสุรชัย ยโสธโร เจ้าคณะตำบลตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี
๗. พระปลัดระพิน พุทธิสาร, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๘. พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๙. พระอธิการจาลึก สณญูโต เจ้าอาวาสวัดชุกเขอ จังหวัดชลบุรี
๑๐. ดร.บุษกร วัฒนบุตร เลขาธิการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๑๑. ดร.ประเสริฐ ธิลาว อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๑๒. ดร.อนุวัต กระจ่าง อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑) เชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาโดยการทบทวนเอกสารจากพระไตรปิฎก หนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี เพื่อเป็นแนวทางการกำหนดประเด็นคำถามที่ใช้ในการวิจัย สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งยึดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยกำหนดประเด็นคำถามอันนำมาซึ่งการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ใน ๑๒ ด้าน คือ ๑) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประกอบด้วย ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศาสนศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการสาธารณูปการ ๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ๒) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ใน ๖ ด้าน คือ ๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน ๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา ๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน ๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวา ๖) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง

๒) เชิงปริมาณ (Quantitative Research)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา วารสาร สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะประเด็นศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

ก. การสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการและเอกสารแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการวัด

๒. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือการวิจัย

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรเพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัย

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

ข. ลักษณะสร้างเครื่องมือ

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) เกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check List) หรือตรวจสอบรายการโดยถามเกี่ยวกับ สภาพวัด อายุ พรรษา ระดับการศึกษานักธรรม ระดับการศึกษาเปรียญธรรม และระดับการศึกษาสามัญ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี ๕ ระดับ ตามหลักการของลิเคิร์ต (Likert)^๓ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง ระดับการบริหารจัดการวัด มากที่สุด

๔ หมายถึง ระดับการบริหารจัดการวัด มาก

๓ หมายถึง ระดับการบริหารจัดการวัด ปานกลาง

๒ หมายถึง ระดับการบริหารจัดการวัด น้อย

๑ หมายถึง ระดับการบริหารจัดการวัด น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

ค. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่สร้างไว้ไปดำเนินการตรวจสอบหาคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ Face validity (ความตรงเชิงพินิจ) ซึ่งเป็นการตรวจสอบประเมินคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย โดยอาจารย์ที่ปรึกษา ทั้ง ๒ ท่าน ด้วยการตรวจสอบประเมินกรอบ

^๓สุดาภรณ์ อรุณดี, ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัย, (เลย : รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๗๒.

เนื้อหา ขอบเขตของแบบสอบถามประเด็นสำคัญของการสอบถาม ตลอดจนการใช้ถ้อยคำสำนวน ภาษาเชิงวิชาการที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ในการเก็บข้อมูล

๒) การวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (Contents validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของประเด็นคำถามการวิจัยกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในรูปแบบของเทคนิคการวิเคราะห์ IOC (Index of Congruence)^๔ โดยผู้เชี่ยวชาญการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยและเนื้อหาวิจัยไม่น้อยกว่า ๕ ท่าน ได้ผลการหาค่า IOC เท่ากับ ๑.๐๐ ทุกข้อ โดยมีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบการหาค่า IOC จำนวน ๕ ท่าน ดังนี้

๑. พระอุดมสิทธินายก, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. พระปลัดระพิน พุทธสาโร, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. ดร. ประเสริฐ ธิลาว อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) การหาค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามโดยนำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงจากขั้นตอนการหาค่า IOC แล้วไปแจกให้กลุ่มบุคคลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่ประชากรของงานวิจัย จำนวน ๓๐ ชุด ได้แก่ เจ้าอาวาสที่อยู่ในจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach's Alpha coefficient)^๕ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของความเชื่อมั่นแบบสอบถาม (Try Out) ทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๘๑๐

๔) ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัยที่วิเคราะห์ผลได้จากการทดลองใช้ (Try Out) ตามคำแนะนำของอาจารย์ผู้ควบคุมดูแลนิพนธ์

๕) สร้างเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำเสนอต่ออาจารย์ผู้ควบคุมดูแลนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นและจัดพิมพ์ใช้เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ในการเก็บข้อมูลการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่างจริงต่อไป

^๔ สุวริย์ ศิริโกการภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์ สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

^๕ สีน พันธุ์พินิจ, เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙๑.

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก. เชิงคุณภาพ

๑) **ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)** โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่างๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

๒) **ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)** โดยการรวบรวมจากหนังสือ วารสารบทความวิจัยเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับ ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) จัดเตรียมเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview Guide) กับกลุ่มเจ้าอาวาส ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ จำนวน ๒๐ รูป/คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยเลือกแบบเจาะจง

(๒) ติดต่อขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือที่จะเข้าสัมภาษณ์

(๓) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์เพื่อไปวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลหาประเด็นความสอดคล้องการบริหารจัดการวัด และดำเนินการวิจัยต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑) ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่สัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างพร้อมกับขอเอกสารต่างๆ พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๒) ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ

ข. เชิงปริมาณ

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรจากพระสงฆ์ในเขตจังหวัดชลบุรีที่มีต่อการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี จำนวนประชากร ๔,๙๘๒ รูป วิเคราะห์คำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๗๑ รูป แล้วดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random sampling) ผู้วิจัยดำเนินการแจกจ่ายด้วยตนเองกับกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดชลบุรี มีการนัดหมายให้มีผู้รับผิดชอบเก็บรวบรวมส่งคืนภายใน ๓ สัปดาห์ ได้แบบสอบถามกลับคืนมา ๓๗๑ ชุด คิดเป็น ๑๐๐ % ในงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ตรงตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม

๒) ผู้วิจัยเสนอติดต่อขอหนังสือจากคณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงเจ้าอาวาสทุกวัดในจังหวัดชลบุรี ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaire)

๓) นำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงเจ้าอาวาสทุกวัดในเขตจังหวัดชลบุรี เพื่อขอแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) และดำเนินการแจกและรับกลับคืนด้วยตนเอง

๔) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมาแล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสังคมศาสตร์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี” แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และ ๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยดำเนินวิเคราะห์ สังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี รวมทั้งการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ด้วยตนเองตามระเบียบวิธีวิจัยและประเด็นโจทย์วิจัยวิธีดำเนินการวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) การสังเคราะห์เนื้อหา (Synthesis) ข้อมูลที่สอดคล้องกัน เพื่อแสวงหาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในบางประการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี และนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี” และนำเสนอเป็นความเรียง ตาราง ซึ่งดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. จัดหมวดหมู่ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นแฟ้มข้อมูล

๒. อ่าน ทำความเข้าใจ บันทึก เขียนข้อสังเกตและตั้งประเด็น

๓. พรรณนาความแยกสัดส่วนข้อมูล (Data Reduction) และใส่รหัส (Coding) และตีความข้อมูลจัดหมวดหมู่หาความเหมือนความต่างและความเชื่อมโยงกับบริบท

๔. สรุปผลการวิจัย นำเสนอข้อมูลเป็นความเรียง และรายงานผลการวิจัย

๒) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดไปทำการตรวจสอบความถูกต้อง การลงรหัส และประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อทำการคำนวณค่าสถิติต่างๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์การนำเสนอและสรุปผลการวิจัย

๑) สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาความเป็นไปได้ของการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี โดยสถิติดังนี้

๑. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒. ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ใช้สถิติการวิเคราะห์คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) แต่ละหัวข้อคำถามในแบบสอบถาม โดยมีเกณฑ์พิจารณาให้ค่าเฉลี่ย^๖ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายถึง ระดับความคิดเห็น มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายถึง ระดับความคิดเห็น มาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายถึง ระดับความคิดเห็น ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายถึง ระดับความคิดเห็น น้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายถึง ระดับความคิดเห็น น้อยที่สุด

๓. ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด ผู้วิจัยทำการรวบรวมจากแบบสอบถามแล้วจัดกลุ่มตามประเด็นที่กำหนดไว้ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์โดยใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๔. นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ สรุปผล และนำเสนอเขียนเป็นความเรียง หรือตาราง

๓) สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๑. การหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความคำถามกับเนื้อหาหรือลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรม โดยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหา (อย่างน้อย ๕ ท่าน) ให้แต่ละท่านพิจารณาลงความเห็นและให้คะแนน ดังนี้

+ ๑ หมายถึง เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นเป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น

๐ หมายถึง เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อความนั้นเป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น

- ๑ หมายถึง เมื่อแน่ใจว่าข้อความนั้นไม่เป็นตัวแทนลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น

แล้วนำคะแนนมาแทนค่าในสูตร^๗

การตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content validity) โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหา (Subject matter specialists) อย่างน้อยสามคนแล้วหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความคำถามกับคุณลักษณะตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ต้องการวัด ดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC หมายถึง ดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence) ระหว่างข้อความคำถามกับเนื้อหาหรือวัตถุประสงค์

^๖ลิน พัทธินิจ, เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙๒.

^๗สุวรีย์ ศิริโกการภรณ์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์ สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

$\sum R$ หมายถึง ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
 เนื้อหาทั้งหมด N หมายถึง จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

เกณฑ์การแปลความหมาย มีดังนี้

ถ้าดัชนี IOC คำนวณได้มากกว่าหรือเท่ากับ ๐.๐๕ ข้อคำถามนั้นเป็นตัวแทน
ลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น

ถ้าข้อคำถามใดมีค่าดัชนี IOC คำนวณได้ต่ำกว่า ๐.๐๕ ข้อคำถามนั้นถูกตัดออกไปหรือ
ต้องปรับปรุงใหม่

๒. ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยวิธีหาสัมประสิทธิ์แอลฟา (α coefficient)
ของ (Cronbach)^๔ โดยคะแนนที่ได้จากเครื่องมือวิจัยไม่ใช่เป็นระบบ 0 กับ 1 แต่อาจเป็น 5,4,3,2,1
จากมาตราส่วนประมาณค่า หรือคะแนนจากแบบทดสอบอัตนัย

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left[1 - \frac{\sum s_i^2}{s^2} \right]$$

เมื่อ α หมายถึง สัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น

n หมายถึง จำนวนข้อของเครื่องมือวัด

s_i^2 หมายถึง คะแนนความแปรปรวนแต่ละข้อ

s^2 หมายถึง คะแนนความแปรปรวนของเครื่องมือทั้งฉบับ

๓. ค่าร้อยละ (%)

$$\text{ร้อยละ (Percentage)} = \frac{f}{n} \times 100$$

เมื่อ f หมายถึง ความถี่

n หมายถึง จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

๔. ค่าเฉลี่ย (\bar{X})

$$\bar{X} = \frac{\sum_{i=1}^k f_i X_i}{n}$$

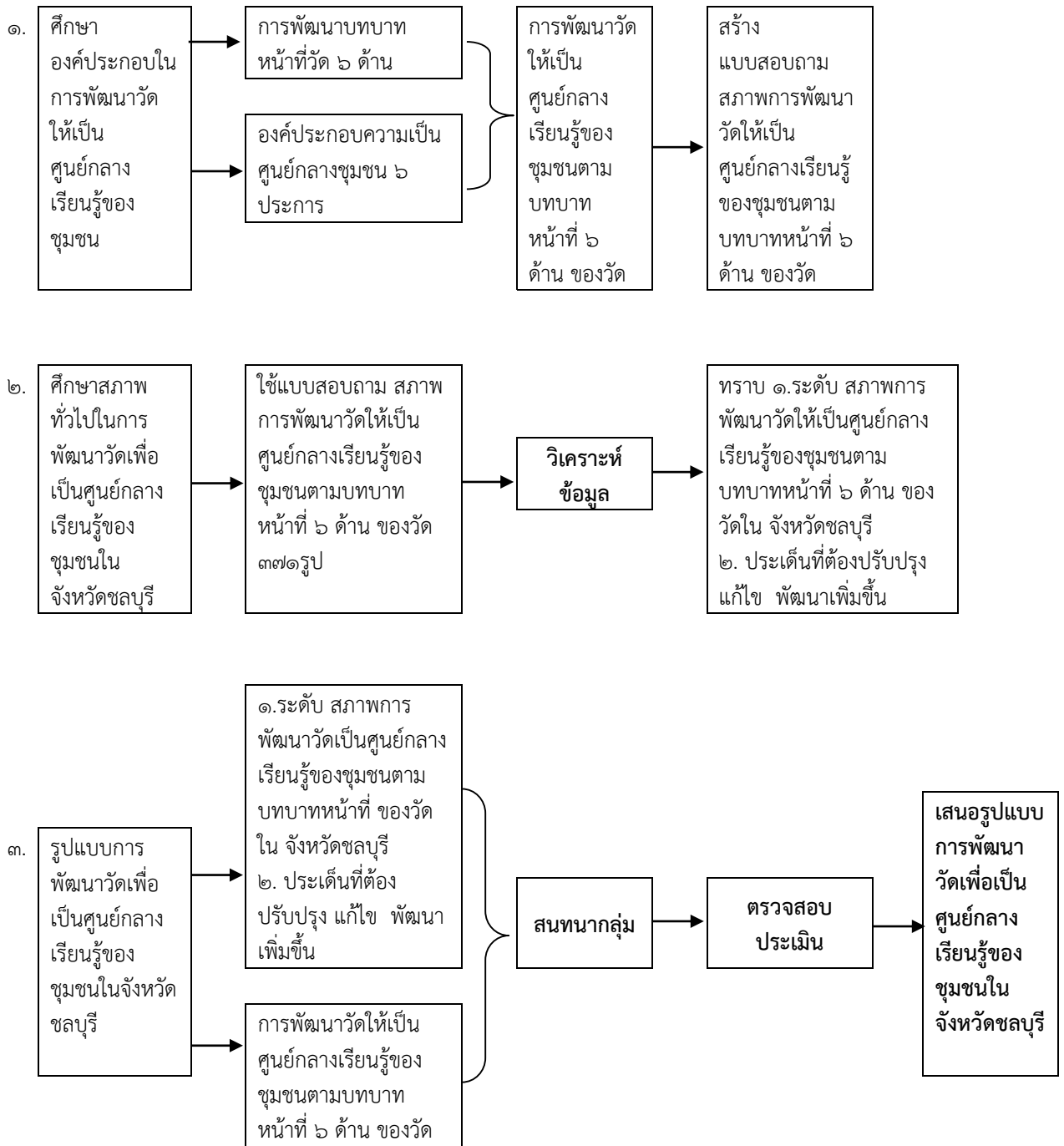
๕. ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

$$S.D. = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^k (f_i X_i^2)}{N} - (\bar{X})^2}$$

^๔ Lee J. Cronbach, *Essentials of Psychological Testing*, 4th ed., (New York : Harper & Row, 1971), p. 67.

เมื่อ	i	หมายถึง	๑.๒.๓.....k
เมื่อ	S.D	หมายถึง	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
	K	หมายถึง	จำนวนกลุ่ม
	f	หมายถึง	ความถี่
	\bar{X}	หมายถึง	คะแนนแต่ละข้อที่ i
	N	หมายถึง	จำนวนข้อมูลทั้งหมด
	$\frac{\sum_{i=1}^k f_i X_i^2}{n}$	หมายถึง	ผลรวมของคะแนน

สรุปวิธีดำเนินการวิจัยตามแผนภาพที่ ๓.๑ ดังนี้

แผนภาพที่ ๓.๑ วิธีดำเนินการวิจัย

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาองค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ๒) ศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ๓) นำเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ระหว่างระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research จากเอกสาร (Documentary research) และสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) จากการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๒๐ รูปหรือคน ที่มีหน้าที่รับผิดชอบงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้วได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอรรถาธิบายและพรรณนาความ แล้วจึงสร้างรูปแบบเบื้องต้น (Basic Model) ก่อนนำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๒ รูปหรือคน ยืนยันรูปแบบอีกครั้งหนึ่งในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จากแบบสอบถาม จำนวน ๓๗๑ ชุด ได้รับกลับคืนทั้งสิ้น ๓๗๑ ชุด ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ด้วยคอมพิวเตอร์ สถิติที่ใช้คือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยสามารถแบ่งออกเป็น ๔ หัวข้อ ดังนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน

๔.๒ ผลการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

๔.๓ รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

๔.๔ สรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณ

๔.๕ สรุปผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๔.๖ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญถึงประเด็นเกี่ยวกับองค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ใน ๖ องค์ประกอบ คือ ๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน ๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา ๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน ๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวา ๖) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง ดังนี้

๑) องค์ประกอบที่ ๑ เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน

เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชนนั้น โดยการจัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของประชาชนเพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตและตอบสนองต่อความต้องการการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน ประกอบด้วย

๑) ห้องสมุดประชาชน ให้บริการหนังสือทุกประเภทที่เหมาะสมกับลักษณะของผู้อ่าน เช่น เด็กเล็ก เยาวชน ผู้สนใจ เฉพาะด้านและมีบริการสื่อ วารสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่มีความทันสมัย^๑

๒) ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน จัดบริการให้สืบค้นข้อมูลที่เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ที่บุคคลในชุมชนสนใจโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต^๒

๓) ห้องวิชาการชุมชน จัดประชุมสัมมนาฝึกอบรมหัวข้อต่างๆ เช่น เรื่องภาษาการเลี้ยงลูก ฯลฯ/การแนะแนวการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา/จัดบริการมุมพัฒนาการศึกษาด้วยตนเอง เช่น มุมสายสามัญของการศึกษานอกโรงเรียน มุม มสธ. มุมมหาวิทยาลัยรามคำแหง/จัดกิจกรรมกลุ่มพัฒนาความรู้ในชุมชนตามที่ชุมชนต้องการ/จัดกิจกรรมให้ความรู้แก่คนในชุมชนโดยปราชญ์ชุมชน/การจัดอบรมเกี่ยวกับเรื่องอาชีพ/จัดกิจกรรมสร้างสรรค์พัฒนาการของเด็กในวัยต่างๆ เช่น เด็กเล็กควรจัดกิจกรรมประเภทศิลปะ กิจกรรมเขาจิ้งหะ เกมส์ เป็นต้น^๓

๔) ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน จัดกิจกรรมเผยแพร่ผลงานกลุ่มอาชีพทั้งในด้านการดำเนินงาน การรวมกลุ่มการฝึก และพัฒนาอาชีพซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเองหรือคนจากชุมชนอื่นๆ มาเรียนรู้กลุ่มอาชีพของชุมชนได้อย่างแท้จริง^๔

๕) ร้านค้าชุมชน จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ การดำเนินเชิงธุรกิจร่วมกัน เพื่อการพัฒนาก้าวไปเป็นรูปแบบของสหกรณ์ชุมชนและวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

^๑ สัมภาษณ์ พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโสโภชโย), เจ้าอาวาสวัดอุทกเขปสีมาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^๒ สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณ), เจ้าอาวาสวัดราชฎารัตนนิยมธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^๓ สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวโร, เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^๔ สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ตลอดจนเน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตจากชุมชนและดำเนินการตลาดร่วมกับชุมชน/จัดให้บริการสินคาราคาต้นทุนต่ำเพื่อเป็นทางเลือกของผู้บริโภคในชุมชน/จำหน่ายผลิตภัณฑ์จากชุมชนหรือสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์/จัดมุมข้อมูลสินค้าและผลิตภัณฑ์/จัดเป็นศูนย์สาธิตของดีเด่น ของชุมชน^๕

๖) ลานกิจกรรมชุมชน จัดบริการเครื่องเล่นสำหรับเด็ก/จัดกิจกรรมเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และสาธิตสาขาย่อยครอบครัว เช่น กิจกรรมศิลปะการร้องเพลง การเล่นเกมต่างๆ /จัดกิจกรรมให้ความรู้แก่คนในชุมชนโดยปราชญ์ชุมชน^๖

การพัฒนาวัดจะเริ่มขึ้นและสำเร็จลุล่วงไปได้เจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้ประสานที่สำคัญจึงควรจะศึกษาสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบต่างๆของวัดให้ได้ข้อมูลเป็นพื้นฐานไว้ก่อนได้แก่^๗

๑. สงฆ์คือพระภิกษุสามเณรภายในวัดควรจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมาอุปนิสัย ใจคอ ความรู้ความสามารถของพระภิกษุสามเณรแต่ละรูปเพื่อความสะดวกในการปกครองและการขอความร่วมมือในการมอบหมายงานต่างๆ^๘

๒. สมณธรรมคือการทำกิจวัตรและการศึกษาพระธรรมวินัยควรจะได้จัดการและส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดได้ศึกษาพระธรรมวินัยตลอดจนความรู้ในสาขาวิชาการต่างๆซึ่งถือว่าเป็นกิจวัตรที่สงฆ์พึงปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธบัญญัติควรจะได้มีการจัดระเบียบและดูแลให้สงฆ์พึงปฏิบัติตามแนวแห่งพระพุทธบัญญัติในกิจวัตรนั้นๆอย่างครบถ้วน^๙

๓. สวัสดิการคือปัจจัยอำนวยความสะดวกควรจะได้รับการสอดส่องดูแลสภาพความเป็นอยู่ของสงฆ์ภายในวัดให้พอเหมาะกะกับสมณเพศ^{๑๐}

๔. เสนาสนะคือที่อยู่อาศัยควรสำรวจดูว่าพอเพียงหรือไม่สิ่งใดต้องบูรณะสิ่งใดควรสร้างเพิ่มเติมและควรจัดให้เป็นหมวดหมู่เพื่อความเป็นระเบียบสวยงาม^{๑๑}

๕. สมบัติของวัดหมายถึงทรัพย์สินต่างๆที่เป็นสังฆาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ เงินและหนี้สิน (ถ้ามี) วัสดุอุปกรณ์ เช่น เครื่องพิมพ์ดีดเครื่องขยายเสียงภาชนะเครื่องใช้ต่างๆ เช่น จาน

^๕ สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนตจาโร), เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^๖ สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร (วรรณะ ทสสนิโย), เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^๗ สัมภาษณ์ พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (ผจญ จันทโชโต), เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^๘ สัมภาษณ์ พระครูวิศาลธรรมทัต (เจริญ จิริวุฑโฒ), เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^๙ สัมภาษณ์ พระเทพชลญาณมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก) , เจ้าอาวาสบางพระ เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ (สมศักดิ์ โสรโท), เจ้าอาวาสวัดพันตอสาธารณาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตราการ (รัตนะ สีลเตโช), เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ซ้อนรวมถึงอาคารเสนาสนะ พระพุทธรูป โบราณวัตถุ (ถ้ามี) ฯลฯ สิ่งของเหล่านี้ควรสำรวจและจัดทำบัญชีหรือทะเบียนไว้ให้ละเอียด เพื่อความสะดวกในการบำรุงรักษา^{๑๒}

๖. สังฆาธิการก็คือการประสานงานกับเจ้าคณะระดับต่างๆ อาจมอบหมายพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งที่มีความรู้ทางงานสารบรรณทำหน้าที่เป็นเลขานุการหรือทำงานสารบรรณของวัดก็จะสะดวกยิ่งขึ้น^{๑๓}

๗. สัปบุรุษคือชาวบ้านผู้มีศรัทธาช่วยเหลือบำรุงวัดศิษย์วัดและแม่ชีควรจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมา เช่น เดียวกับการศึกษาพระสงฆ์ภายในวัดเพื่อความสะดวกในการปกครอง การขอความร่วมมือและการดำเนินการด้านกิจกรรมต่างๆ ของวัดได้ตรงตามความต้องการของชุมชน^{๑๔}

๘. สาธารณสงเคราะห์คือการบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชนซึ่ง ได้แก่ การจัดอาคารสถานที่เพื่อบริการแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน เช่น ห้องสมุดตู้ยาศาลาพักร้อนบ่อน้ำ รวมถึงกิจกรรมต่างๆ เช่น การแสดงธรรมการตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ ฯลฯ ควรสำรวจว่าสิ่งใดวัดได้ดำเนินการอยู่แล้วสิ่งใดควรที่จะบริการขึ้นอีก เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน^{๑๕}

๒) องค์ประกอบที่ ๒ มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา

มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา โดยการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความเดือดร้อนโดยการเรียนรู้และร่วมกันแสวงหาคำตอบของปัญหาที่เกิดขึ้น ประกอบด้วย

๑) ห้องวิชาการชุมชน จัดกิจกรรมในห้องวิชาการชุมชน เช่น จัดประชุมสัมมนาและฝึกอบรมให้ประชาชนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน^{๑๖}

๒) กิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพระภิกษุสามเณร ประชาชน เด็กและเยาวชน ในปัจจุบัน และแนวทางในการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ^{๑๗}

กิจกรรมที่เหมาะสมกับพระภิกษุสามเณร ประกอบด้วย^{๑๘}

๑. กิจกรรมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี

๒. กิจกรรมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระอธิการจาลึก สณญโต, เจ้าอาวาสวัดชุกเขอ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล (อเนก ฐานิสฺสโร), เจ้าอาวาสวัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณโณ), เจ้าอาวาสวัดราษฎร์นิยมธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูวิศาลชลปมคุณ (ภักดี โสภโณ), เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ศรัทธาธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสิริ, เจ้าอาวาสวัดช่องลม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายปรีดา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายสามารถ เทียงพูนวงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๓. กิจกรรมการศึกษาศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.)
๔. กิจกรรมการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา
๕. กิจกรรมการฝึกปฏิบัติภาควิปัสสนากรรมฐาน
๖. กิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
๗. กิจกรรมการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น
๘. กิจกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุก
๙. กิจกรรมการฝึกแสดงพระธรรมเทศนา
๑๐. กิจกรรมโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๑๑. กิจกรรมคลินิกคุณธรรมในสถานศึกษา
๑๒. กิจกรรมพระธรรมทูตภายในและต่างประเทศ

กิจกรรมที่เหมาะสมกับประชาชน ประกอบด้วย^{๑๙}

๑. กิจกรรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
๒. กิจกรรมทำวัตร สวดมนต์ ปฏิบัติธรรม ประจำวันพระ หรือวันเสาร์ วันอาทิตย์
๓. กิจกรรมปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ
๔. กิจกรรมปลูกพืชสมุนไพร รั้วกินได้
๕. กิจกรรมอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น
๖. กิจกรรมลานวัด ลานกีฬา
๗. กิจกรรมแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
๘. กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพกายให้แข็งแรง
๙. กิจกรรมปราชญ์ชาวบ้าน
๑๐. กิจกรรมวิถีธรรม วิถีไทย วิถีพุทธ
๑๑. กิจกรรมพัฒนาสัมมาอาชีพ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
๑๒. กิจกรรมวิสาห์กิจกรรมชุมชนภายในวัด
๑๓. กิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนรักษาศีล ๕
๑๔. กิจกรรมส่งเสริมหมู่บ้านปลอดอบายมุข
๑๕. กิจกรรมแก้ไขปัญหาเสพติดของชุมชน
๑๖. กิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง
๑๗. กิจกรรมเรียนรู้วิถีความเป็นชาวพุทธ (โฮมสเตย์ประจำวัด)

กิจกรรมที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชน ประกอบด้วย^{๒๐}

๑. กิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม
๒. กิจกรรมอาสาสมัครพัฒนาวัดและชุมชน
๓. กิจกรรมอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ไตรศุภโชค, นายกองกิจการบริหารส่วนตำบลห้วยใหญ่ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางสุจิตรา พิทยานรเศรษฐ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๔. กิจกรรมลานวัด ลานกีฬา
๕. กิจกรรมรักษาศีล ปลอดภัยตามชุมชน
๖. กิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของเยาวชน
๗. กิจกรรมศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
๘. กิจกรรมการเรียนการสอนธรรมศึกษา
๙. กิจกรรมมัคคุเทศน์น้อย

๓) องค์ประกอบที่ ๓ มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาศาสนาพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน

มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาศาสนาพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน โดยการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาศาสนาพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนที่มารับบริการ ประกอบด้วย

๑) ห้องสมุดประชาชน และห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน จัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาศาสนาพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนที่มารับบริการโดยจัดให้บริการแนะนำวิธีการสืบค้นข้อมูลหาความรู้จากแหล่ง ความรู้ต่างๆ โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต^{๒๑}

๒) การสร้างนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีประสิทธิภาพ เป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาค้นคว้าศาสตร์ทางด้านพระพุทธศาสนาแบบครบวงจร มีหนังสือและตำราเรียนทางด้านพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น มีแหล่งเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น สร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นระบบระเบียบ สร้างสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดความสนใจต่อการเรียนการสอน สร้างห้องเรียนอัจฉริยะ การผลิตตำราเรียนอิเล็กทรอนิกส์ การผลิตสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย ห้องสมุดทางพระพุทธศาสนา ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ การจัดทำเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์^{๒๒}

๔) องค์ประกอบที่ ๔ เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน

เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน โดยการจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นโดยจัดให้มีข้อมูลเกี่ยวกับศิลปประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่างๆ ของท้องถิ่น ประกอบด้วย

๑) ห้องแสดงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดให้มีข้อมูลเกี่ยวกับศิลปประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่างๆ ของท้องถิ่น เช่น มีการจัดแสดงเครื่องแต่งกาย เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตหรือประกอบอาชีพของคนในชุมชน^{๒๓}

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณโณ), เจ้าอาวาสวัดราชบุรณนิคมธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร (วรรณะ ทสสนิโย), เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางภัทรลดา อินทร์พรหม, ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรมด้านผู้สูงอายุ จังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๒) ด้านการศึกษา การดำเนินการด้านการศึกษา มีแนวทางการดำเนินการ
ดังนี้^{๒๔}

- ๒.๑) จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด
- ๒.๒) จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่นักเรียนนักศึกษาประชาชนภายในวัด
- ๒.๓) จัดพระภิกษุไปสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา
- ๒.๔) จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด
- ๒.๕) จัดห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัด
- ๒.๖) การส่งเสริมการศึกษา
- ๒.๗) ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม
- ๒.๘) ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา
- ๒.๙) ส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๓) ด้านการเผยแผ่การดำเนินการด้านการเผยแผ่มีแนวทางการดำเนินการดังนี้^{๒๕}

- ๓.๑) การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น
- ๓.๒) การทำบุญตักบาตร
- ๓.๓) การแสดงธรรมเทศนา
- ๓.๔) การจัดปฏิบัติธรรม
- ๓.๕) การเวียนเทียน
- ๓.๖) การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- ๓.๗) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ
- ๓.๘) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณี/ท้องถิ่นการจัดนิทรรศการเผยแพร่วามรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณี/ท้องถิ่น
- ๓.๙) การทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียน หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชนหรือประชาชนตามหมู่บ้านต่างๆ
- ๓.๑๐) บุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น เป็นพระธรรมทูต พระวิปัสสนาจารย์ พระจริยานิเทศ เป็นต้น^{๒๖}
- ๓.๑๑) มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา เช่น วิทยูทูป การแจกหนังสือธรรมะซีดีธรรมะหอกระจายข่าว เป็นต้น

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายปรีชา ภูมิทอง, หัวหน้างานอำนวยการศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณ), เจ้าอาวาสวัดราชบุรณนิมมธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนตจาโร), เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๓.๑๒) ภายในวัดมีมุมเรียนรู้พระพุทธรูปศาสนา เช่น มุมหนังสือ/ห้องสมุดป้ายพุทธศาสนาสุภาพิต เป็นต้น

๓.๑๓) มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนประชาชนทั่วไป เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนบวชเนกขัมมจารีนิค้ายคุณธรรมฯลฯ

๕) องค์ประกอบที่ ๕ เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวา

เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวา โดยการจัดกิจกรรมด้านบันเทิงต่างๆ ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมและขณะเดียวกันต้องได้รับความรู้ด้วยโดยเป็นการเรียนรู้จากกิจกรรมที่เป็นสาระบันเทิงอย่างหลากหลาย ประกอบด้วย

๑) ห้องสมุดประชาชน จัดสื่อซึ่งสามารถก่อให้เกิดลักษณะของการเรียนรู้ที่รื่นรมย์และมีชีวิตชีวา เช่น วิทยุทัศน์ เทปบันทึกภาพ เทปบันทึกเสียง แผ่นเสียง ภาพสไลด์ ฯลฯ^{๒๗}

๒) ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน จัดกิจกรรมเผยแพร่ผลงานกลุ่มอาชีพทั้งในด้านการดำเนินงาน การรวมกลุ่มการฝึกและพัฒนาอาชีพซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนหรือคนจากชุมชนอื่นๆ มาเรียนรู้จากกลุ่มอาชีพของชุมชนได้อย่างแท้จริง^{๒๘}

๓) ลานกิจกรรมชุมชน จัดบริการเครื่องเล่นสำหรับเด็กจัดกิจกรรมเรียนรู้สร้างสรรค์และสาธิตประกอบครุฑ เช่น กิจกรรมศิลปะการร้องเพลง การเล่นเกมต่างๆ^{๒๙}

๔) การสาธารณูปการการดำเนินการปรับปรุงพัฒนาวัด ในด้านการสาธารณูปการมีแนวทางการดำเนินการดังนี้^{๓๐}

๔.๑) ภายในบริเวณวัดมีสิ่งต่างๆที่จำเป็นเหมาะสมส่งเสริมสภาพความเป็นรณีสถานโดยดำเนินการในสิ่งต่างๆดัง เช่น ป้ายชื่อวัดตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสมมีขนาดที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ที่มีความสว่างแฉกแดดจัดตั้งไว้ในที่เปิดเผยเห็นได้ชัดเจนแสดงอาณาเขตและรายละเอียดสถานที่ต่างๆภายในวัดชัดเจนป้ายแผ่นแพร่กิจกรรมต่างๆของวัดแสดงหรือเผยแพร่การดำเนินกิจกรรมต่างๆของวัดป้ายประวัติโดยย่อเพื่อแสดงประวัติวัดเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไปป้ายนิเทศข้อมูลเพื่อแสดงจำนวนสถิติข้อมูลต่างๆของวัดป้ายคติธรรมพุทธภาษิตเพื่อเผยแพร่คติธรรมหรือพุทธภาษิตเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้หรือคติธรรมสอนใจแก่บุคคลที่เข้ามาในวัดมุมหนังสือเพื่อส่งเสริมการอ่านเพื่อเป็นช่องทางในการเรียนรู้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ

๔.๒) การปรับปรุงพัฒนาดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในวัด เช่น บริเวณวัดสงบร่มรื่นมีการจัดบริเวณวัดสถานที่เป็นระเบียบมีภาชนะรองรับขยะมูลฝอยมีบริเวณปลูกดอกไม้ไม้ประดับเพื่อความร่มรื่นสวยงามมีการจัดพื้นที่สำหรับนั่งพักผ่อน เป็นต้น

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาจารย์ (อนันต์ ธรรมโชโต), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตราวาร (รัตนะ สีลเตโช), เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระอธิการจาลึก สอนญโต, เจ้าอาวาสวัดชุกเขอ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล (อเนก ฐานิสสโร), เจ้าอาวาสวัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๔.๓) ความสะอาด/มั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะต่างๆได้แก่ ความสะอาดของอาคารเสนาสนะและภายในบริเวณวัดความมั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะมีความมั่นคงปลอดภัยต่อการพำนักอาศัยใช้ประโยชน์หรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ

๔.๔) วัดมีสิ่งปลูกสร้างและอาคารเสนาสนะต่างๆเพียงพอและเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์สภาพสะอาดมั่นคงแข็งแรง

๔.๕) การบริหารจัดการและดูแลศาสนสมบัติของวัดโดยวัดดำเนินการให้มีเพื่อให้สามารถบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบได้แก่การจัดทำบัญชีการเงินของวัดการจัดทำทะเบียนทรัพย์สินของวัดการแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัดการแต่งตั้งคณะกรรมการวัด เป็นต้น

๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์การดำเนินการด้านการศึกษาสงเคราะห์มีแนวทางการดำเนินการดังนี้^{๓๑}

๕.๑) การจัดตั้งโรงเรียนศูนย์อบรมชมรมต่างๆในวัด เช่น จัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ศีลธรรมจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพจัดตั้งชมรมต่างๆเพื่อรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เป็นต้น

๕.๒) การส่งเสริมหรือสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ เช่น ส่งเสริม/สนับสนุนด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่างๆส่งเสริม/สนับสนุนประชาชนในการส่งเสริมอาชีพต่างๆส่งเสริม/สนับสนุนกองทุนการศึกษาต่างๆให้แก่เด็กยากจนหรือผู้ด้อยโอกาส

๖) องค์กรประกอบที่ ๖ เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง

เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง โดยจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ส่งเสริมเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริงโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและเป็นแหล่งรวมสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ารับบริการสืบค้นสารสนเทศโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ประกอบด้วย

๑) ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน จัดบริการให้สืบค้นข้อมูลที่เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ที่บุคคลในชุมชนสนใจ/จัดบริการเป็นศูนย์ข้อมูลด้านต่างๆ โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เช่น ข้อมูลด้านวัฒนธรรม ซึ่งค้นหาโดยเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่มีข้อมูลด้านวัฒนธรรม เช่น หอจดหมายเหตุพิพิธภัณฑ์/จัดบริการส่งเสริมการศึกษาในระบบทางไกล เช่น ให้บริการศึกษาด้วยตนเองผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยผู้มาใช้บริการลงทะเบียนเรียนกับสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายอินเทอร์เน็ต/ให้บริการสืบค้นสารสนเทศโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการได้สะดวกรวดเร็วซึ่งเชื่อมต่อกับแหล่งสารสนเทศต่างๆ^{๓๒}

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณ), เจ้าอาวาสวัดราชบุรณนิมิตธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูวิศาลชลปมคุณ (ภักดี โสภโณ), เจ้าอาวาสวัดราชบุรณศรีรัตนธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๒) ด้านการสาธารณสงเคราะห์การดำเนินการด้านการสาธารณสงเคราะห์มีแนวทางการดำเนินการดังนี้^{๓๓}

๒.๑ การให้ความช่วยเหลือ/สงเคราะห์ด้านต่างๆแก่ประชาชน เช่น การสงเคราะห์ผู้ยากไร้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆการระงับข้อพิพาท/ข้อขัดแย้งของชาวบ้านการดำเนินการด้านการสาธารณสงเคราะห์อื่นๆ เป็นต้น

๒.๒ การมีส่วนร่วม/สนับสนุนด้านการสาธารณสงเคราะห์ เช่น การอำนวยความสะดวกในการให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่างๆการจัดตั้งมูลนิธิ/กองทุนเพื่อการกุศลการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชนการให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เป็นต้น

๒.๓ การสร้างเครือข่าย/แนวร่วม/อาสาสมัคร/จิตอาสาเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น วัดสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธิตะกับองค์กรต่างๆวัดส่งเสริม/สนับสนุนให้มีจิตอาสาเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาวัดจัดให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา เป็นต้น

๒.๔ การมีส่วนร่วมของประชาชน/ส่วนราชการ เช่น วัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนส่วนราชการให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสิริ, เจ้าอาวาสวัดช่องลม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙

ตารางที่ ๔.๑ องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน

ลักษณะที่พึงประสงค์	ประเภทของศูนย์การเรียนรู้ ที่ควรจัด	ลักษณะกิจกรรมที่ควรจัด
<p>ลักษณะที่พึงประสงค์ ๑ เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน</p> <p>ตัวชี้วัดขั้นพื้นฐาน มีการจัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของประชาชน เพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตและตอบสนองต่อความต้องการการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน</p>	<p>ห้องสมุดประชาชน</p>	<p>-ให้บริการหนังสือทุกประเภทที่เหมาะสมกับลักษณะของผู้อ่าน เช่น เด็กเล็ก เยาวชน ผู้สนใจ เฉพาะด้านและมีบริการสื่อ วารสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่มีความทันสมัย</p>
	<p>-ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน</p>	<p>-จัดบริการให้สืบค้นข้อมูลที่เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ที่บุคคลในชุมชนสนใจโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต</p>
	<p>-ห้องวิชาการชุมชน</p>	<p>-จัดประชุมสัมมนาฝึกอบรมหัวข้อต่างๆ เช่น เรื่องภาษาการเลี้ยงลูก ฯลฯ/การแนะแนวการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา/จัดบริการมุมพัฒนาการศึกษาด้วยตนเอง เช่น มุมสายสามัญของการศึกษานอกโรงเรียน มุมมสธ. มุมมหาวิทยาลัยรามคำแหง/จัดกิจกรรมกลุ่มพัฒนาความรู้ในชุมชนตามที่ชุมชนต้องการ/จัดกิจกรรมให้ความรู้แก่คนในชุมชนโดยปราชญ์ชุมชน/การจัดอบรมเกี่ยวกับเรื่องอาชีพ/จัดกิจกรรมสร้างสรรค์พัฒนาการของเด็กในวัยต่างๆ เช่น เด็กเล็กควรจัดกิจกรรมประเภทศิลปะ กิจกรรมเขาจิ้งหะ เกมส์ เป็นต้น</p>
<p>-ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน</p>	<p>-จัดกิจกรรมเผยแพร่ผลงานกลุ่มอาชีพทั้งในด้านการดำเนินงาน การรวมกลุ่ม การฝึก และพัฒนาอาชีพซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเองหรือคนจากชุมชนอื่นๆ มาเรียนรู้กลุ่มอาชีพของชุมชนได้อย่างแท้จริง</p>	

ตารางที่ ๔.๑ องค์ประกอบในการพัฒนาวัตเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน (ต่อ)

ลักษณะที่พึงประสงค์	ประเภทของศูนย์การเรียนรู้ ที่ควรจัด	ลักษณะกิจกรรมที่ควรจัด
	-ร้านค้าชุมชน	-จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ การ ดำเนินเชิงธุรกิจร่วมกัน เพื่อการพัฒนา ก้าวไปเป็นรูปแบบของสหกรณ์ชุมชน และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจน เน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตจาก ชุมชนและดำเนินการตลาดร่วมกับ ชุมชน/จัดให้บริการสินคาราคาต้นทุนต่ำ เพื่อเป็นทางเลือกของผู้บริโภคในชุมชน/ จำหน่ายผลิตภัณฑ์จากชุมชนหรือสินค้า หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์/จัดมุมข้อมูล สินค้าชุมชน/จัดมุมข้อมูลสินค้าและผลิตภัณฑ์/ จัดเป็นศูนย์สาธิตของดีเด่น ของชุมชน
	-ลานกิจกรรมชุมชน	-จัดบริการเครื่องเล่นสำหรับเด็ก/จัด กิจกรรมเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และสาน สายใยครอบครัว เช่น กิจกรรมศิลปะ การร้องเพลง การเล่นเกมต่างๆ /จัด กิจกรรมให้ความรู้แก่คนในชุมชนโดย ปราชญ์ชุมชน
<p>ลักษณะที่พึงประสงค์ ๒ มีกิจกรรมที่นำไปสู่ กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไข ปัญหา ตัวชี้วัดขั้นพื้นฐาน มีกิจกรรมที่ส่งเสริมและ สนับสนุนให้ชุมชนสามารถ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งและ ความเดือดร้อนโดยการเรียนรู้ และร่วมกันแสวงหาคำตอบ ของปัญหาที่เกิดขึ้น</p>	ห้องวิชาการชุมชน	-จัดกิจกรรมในห้องวิชาการชุมชน เช่น จัดประชุมสัมมนาและฝึกอบรมให้ ประชาชนในชุมชนได้แลกเปลี่ยน ความคิดซึ่งกันและกัน

ตารางที่ ๔.๑ องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน (ต่อ)

ลักษณะที่พึงประสงค์	ประเภทของศูนย์การเรียนรู้ ที่ควรจัด	ลักษณะกิจกรรมที่ควรจัด
<p>ลักษณะที่พึงประสงค์ ๓ มีการให้บริการที่ส่งเสริมและ พัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศ ให้แก่ประชาชน ตัวชี้วัดขั้นพื้นฐาน มีกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและ พัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ ประชาชนที่มารับบริการ</p>	<p>-ห้องสมุดประชาชน -ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน</p>	<p>-จัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและ พัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน ที่มารับบริการโดยจัดให้บริการแนะนำ วิธีการสืบค้นข้อมูลหาความรู้จากแหล่ง ความรู้ต่างๆ โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต</p>
<p>ลักษณะที่พึงประสงค์ ๔ เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับ ศิลปะ จารีต ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของ ชุมชน ตัวชี้วัดขั้นพื้นฐาน เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มี เอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นโดย จัดให้มีข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะ จารีตประเพณีวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาต่างๆ ของท้องถิ่น</p>	<p>-ห้องแสดงวัฒนธรรมและภูมิ ปัญญาท้องถิ่น</p>	<p>-จัดให้มีข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะจารีต ประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ต่างๆของท้องถิ่น เช่น มีการจัดแสดง เครื่องแต่งกาย เครื่องมือเครื่องใช้ใน การดำรงชีวิตหรือประกอบอาชีพของ คนในชุมชน</p>
<p>ลักษณะที่พึงประสงค์ ๕ เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มี ความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวา ตัวชี้วัดขั้นพื้นฐาน มีการจัดกิจกรรมด้านบันเทิง ต่างๆ ที่เปิดโอกาสให้ ประชาชนได้มีส่วนร่วมและ ขณะเดียวกันต้องได้รับความรู้ ด้วยโดยเป็นการเรียนรู้จาก กิจกรรมที่เป็นสาระบันเทิง อย่างหลากหลาย</p>	<p>-ห้องสมุดประชาชน ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน</p>	<p>-จัดสื่อซึ่งสามารถก่อให้เกิดลักษณะ ของการเรียนรู้ที่รื่นรมย์และมีชีวิตชีวา เช่น วิทยุทัศน์ เทปบันทึกภาพ เทป บันทึกเสียง แผ่นเสียง ภาพสไลด์ ฯลฯ</p> <p>-จัดกิจกรรมเผยแพร่ผลงานกลุ่มอาชีพ ทั้งในด้านการดำเนินงาน การรวมกลุ่ม การฝึกและพัฒนาอาชีพซึ่งเป็นการเปิด โอกาสให้คนในชุมชนหรือคนจาก ชุมชนอื่นๆ มาเรียนรู้จากกลุ่มอาชีพ ของชุมชนได้อย่างแท้จริง</p>

ตารางที่ ๔.๑ องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน (ต่อ)

ลักษณะที่พึงประสงค์	ประเภทของศูนย์การเรียนรู้ ที่ควรจัด	ลักษณะกิจกรรมที่ควรจัด
	-ลานกิจกรรมชุมชน	-จัดบริการเครื่องเล่นสำหรับเด็กจัดกิจกรรมเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และสานสายใยครอบครัว เช่น กิจกรรมศิลปะการร้องเพลง การเล่นเกมส์ต่างๆ
<p>ลักษณะที่พึงประสงค์ ๖ เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง</p> <p>ตัวชี้วัดขั้นพัฒนา เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ส่งเสริมเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริงโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและเป็นแหล่งรวมสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ารับบริการสืบค้นสารสนเทศโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต</p>	-ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน	-จัดบริการให้สืบค้นข้อมูลที่เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ที่บุคคลในชุมชนสนใจ/จัดบริการเป็นศูนย์ข้อมูลด้านต่างๆ โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เช่น ข้อมูลด้านวัฒนธรรม ซึ่งค้นหาโดยเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่มีข้อมูลด้านวัฒนธรรม เช่น หอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์/จัดบริการส่งเสริมการศึกษาในระบบทางไกล เช่น ให้บริการศึกษาด้วยตนเองผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยผู้มาใช้บริการลงทะเบียนเรียนกับสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายอินเทอร์เน็ตให้บริการสืบค้นสารสนเทศโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการได้สะดวกรวดเร็วซึ่งเชื่อมต่อกับแหล่งสารสนเทศต่างๆ

๔.๒ ผลการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นสภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ใน ๖ ด้าน คือ ด้านการปกครองคณะสงฆ์ ด้านการศึกษา สนศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ ด้านศึกษาสงเคราะห์ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการปกครอง

จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการปกครอง จากสภาพแวดล้อมภายใน พบว่า มีจุดแข็งคือ

๑. พระภิกษุสามเณรตั้งอยู่ในพระธรรมวินัยและเชื่อฟังผู้บังคับบัญชาเป็นอย่างดี ผู้บริหารระดับสูง เจ้าอาวาสมีภาวะผู้นำสูง มีพระวินยธิการในการทำหน้าที่สอดส่องดูแลพฤติกรรมของพระภิกษุสามเณร มีงบประมาณในการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการจัดตั้งสำนักงานเจ้าคณะฯ เพื่อใช้ในการบริหารงานต่างๆ อย่างคล่องตัว

๒. มีการแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารงานคณะสงฆ์ มีการมอบอำนาจให้แก่เจ้าอาวาสอย่างเต็มที่ คณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีมีนโยบายในการปกครองคณะสงฆ์ที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม และกฎระเบียบต่างๆ มีความชัดเจนและปฏิบัติได้จริง^{๓๔}

๓. เจ้าอาวาสมีความรู้ความสามารถสูง เจ้าอาวาสมีประสบการณ์ในการทำงานสูง เจ้าอาวาสมีความยุติธรรม มีการอดทนจากเจ้าอาวาสในการดำเนินงาน การติดต่อสื่อสารมีความทันสมัย และรวดเร็ว มีการวางรากฐานระบบการบริหารที่ชัดเจน มีการมอบหมายงานที่ชัดเจน

๔. มีระบบกลั่นกรองก่อนพิจารณา มีการเจรจา และพูดคุยก่อนทุกครั้ง เพื่อลดแรงปะทะ มีคณะกรรมการในการดำเนินงาน ตัดสินใจบนพื้นฐานของพระธรรมวินัย และกฎหมายร่วมกัน และความถูกต้องของการระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัย^{๓๕}

๕. พระสังฆาธิการมีภาวะความเป็นผู้นำสูง พระสังฆาธิการให้ความสำคัญกับงานคณะสงฆ์เป็นอย่างดี เจ้าอาวาสมีความสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีโครงการอบรมพระสังฆาธิการใหม่เป็นประจำทุกปี มีกองทุนวัดช่วยวัดของคณะสงฆ์ มีสำนักงานเจ้าอาวาสทุกวัด มีวัสดุอุปกรณ์ในการทำงานที่เพียงพอ

๖. มีการประชุมพระสังฆาธิการอยู่เนืองนิตย์ มีการให้ความช่วยเหลือพระสังฆาธิการทั้งงบประมาณ และบุคลากร มีการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการอยู่เป็นประจำ มีการส่งเสริมและพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าอาวาส มีการส่งเสริมให้พระสังฆาธิการได้ปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่โอกาส

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระชลญาณมณี (สมโภช ธมฺมโสโภชโย), เจ้าอาวาสวัดอู่ทองเขปสีมาธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูทัศนีย์คุณากร (วรรณะ ทสฺสนีโย), เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๗. มีการสนับสนุนให้พระสังฆาธิการได้ศึกษาในระดับที่สูงขึ้น มีการรายงานผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ปัญหาของพระสังฆาธิการลดน้อยลง และปัญหาของพระสังฆาธิการได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้อง^{๓๖}

๘. มีการฝึกอบรมพระสังฆาธิการอย่างต่อเนื่อง เจ้าอาวาสสามารถควบคุมดูแลพฤติกรรมของพระภิกษุสามเณรได้ดี มีโครงการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด มีการจัดอบรมและถ่ายทอดแผนปฏิบัติงานเป็นประจำทุกปี มีการให้รายงานผลการดำเนินงานของแต่ละวัดทุกปี มีระบบและกลไกการควบคุมดูแลความเรียบร้อยของพระภิกษุสามเณรและพระสังฆาธิการ

๙. มีนโยบายให้เจ้าอาวาสควบคุมและสอดส่องดูแลความเรียบร้อยของพระภิกษุสามเณรอย่างสม่ำเสมอ มีการประชุมเพื่อวางแผนและกำหนดนโยบายหรือแนวทางในการปฏิบัติงานของพระสังฆาธิการ มีผลงานเป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชน และมีแนวทางในการดำเนินงาน และสามารถผลิตผลงานได้อย่างต่อเนื่อง^{๓๗}

๑๐. เจ้าอาวาสดูแลเอาใจใส่ในการตรวจตราคณะสงฆ์สม่ำเสมอ เจ้าอาวาสจัดประชุมพระสังฆาธิการเป็นประจำ เจ้าอาวาสมีศักยภาพในการควบคุมการประชุมเป็นอย่างดี มีทีมงานกองเลขานุการในการเตรียมสถานที่ เอกสารการประชุม ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าอาวาส และผู้มีจิตศรัทธาบริจาค ได้รับการอุปถัมภ์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีสถานที่ในการประชุมขนาดใหญ่

๑๑. มีวัสดุสำนักงานที่พร้อม มีปฏิทินเกี่ยวกับการประชุม และการตรวจตราคณะสงฆ์หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ตามวาระของมหาเถรสมาคม และมติของเจ้าอาวาส หมั่นตรวจตรางานคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นที่ได้รับมอบหมาย เมื่อมีเรื่องสำคัญสามารถเรียกเจ้าอาวาสประชุมได้ทันที มีการประชุมครบตามจำนวนครั้งที่มหาเถรสมาคมกำหนด และมีรายงานการตรวจตราคณะสงฆ์^{๓๘}

๑๒. ส่วนจุดอ่อน ประกอบด้วย พระภิกษุสามเณรมีความหลากหลายทางด้านความรู้ และพฤติกรรมที่แสดงออก พระภิกษุสามเณรจากต่างประเทศมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การจัดสรรงบประมาณกระจายไปไม่ถึงระดับล่าง การใช้จ่ายงบประมาณยังไม่คุ้มค่าเท่าที่ควร ความล่าช้าในการจัดส่งเอกสาร คำสั่ง การตีความกฎหมายผิด หรือคลาดเคลื่อน

๑๓. พื้นที่การปกครองขนาดใหญ่ ยากต่อการควบคุม พระสังฆาธิการบางรูปมีอายุมาก พรรษามาก บางรูปไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เต็มศักยภาพ เปิดช่องทางให้พระภิกษุสามเณรบางรูปกระทำความผิดกฎหมาย เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับตัวบทกฎหมาย และมีการตีความกฎหมายไปต่างๆ นานา^{๓๙}

๑๔. ขาดผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย การตีความกฎหมายผิดประเด็น ความล่าช้าในการทำงาน ไม่มีงบประมาณทางด้านนี้เป็นการเฉพาะ ใช้งบประมาณส่วนตัวในการดำเนินการ

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตฺตการ (รัตนะ สีลเตโช), เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสิริ, เจ้าอาวาสวัดช่องลม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณ), เจ้าอาวาสวัดราษฎร์นิยมธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายปรีดา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

เครื่องมือที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการมีประสิทธิภาพต่ำ ความล่าช้าในการส่งเรื่อง หรือรายงานสรุปผลการพิจารณา การรับข้อร้องเรียนมากเกินไป การมอบอำนาจให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ตัดสินใจ อาจมีข้อบกพร่อง หรือขาดความเด็ดขาดในการตัดสินใจ และมีข้อร้องเรียนเพิ่มมากขึ้น^{๕๐}

๑๕. พระสังฆาธิการบางรูปไม่สามารถปฏิบัติงานได้เต็มที่ พระสังฆาธิการบางรูปไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ ขาดงบประมาณที่เพียงพอในการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการอย่างต่อเนื่อง เป็นประจำทุกปี เงินนิตยภัตของเจ้าอาวาสและพระสังฆาธิการไม่เพียงพอ ขาดความรู้และทักษะในการใช้คอมพิวเตอร์และระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ

๑๖. มีโครงสร้างการบริหารที่ใหญ่ ควบคุมยาก ความล่าช้าในการรายงานข้อขัดข้องของพระสังฆาธิการตามลำดับชั้น ความล่าช้าในการให้ความช่วยเหลือ ความชัดเจนหรือแนวทางในการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป ความเอาใจใส่ของเจ้าอาวาสต่อพระสังฆาธิการไม่เท่าเทียมกัน และขาดบทสรุปหรือแนวทางปฏิบัติที่ดีหลังจากได้รับการแก้ไขปัญหาแล้ว^{๕๑}

๑๗. ขาดผู้กำกับติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ขาดผู้ชำนาญการในการสร้างเครื่องมือในการกำกับติดตามงานของพระสังฆาธิการ ขาดงบประมาณในการจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี แผนระยะกลาง และแผนระยะยาว ขาดเครื่องมือในการกำกับติดตามผลการดำเนินงานของแต่ละวัดที่มีคุณภาพ ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าอาวาส ขาดการตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง ขาดการนำนโยบายมาสู่ภาคปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นเอกภาพ และแผนการปฏิบัติงานยังไม่ชัดเจน ไม่สามารถปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้^{๕๒}

๑๘. ขาดเจ้าหน้าที่ในการประสานงานติดต่อเรื่องเอกสารการประชุมที่มีประสิทธิภาพ งบประมาณการจัดประชุมแต่ละครั้งไม่เพียงพอ การจัดประชุมคราวละหลายๆ ไม่มีงบประมาณที่เพียงพอ ขาดยานพาหนะในการตรวจงานคณะสงฆ์ พบปัญหาการลงพื้นที่จริง ไม่สามารถหาวัสดุอุปกรณ์ที่จะใช้ได้เต็มประสิทธิภาพ

๑๙. การไม่ให้ความร่วมมือของเจ้าของพื้นที่ในการเข้าไปตรวจตราคณะสงฆ์ มักมีการประชุมที่เร่งด่วน ขาดการแจ้งวาระการประชุมล่วงหน้า ขาดการนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างจริงจัง ไม่มีบทลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนคำสั่งอย่างจริงจัง ขาดการประชาสัมพันธ์ หรือผลการประชุมสู่สาธารณชน และขาดการเผยแพร่ผลการตรวจตรางานคณะสงฆ์สู่สาธารณชน^{๕๓}

จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการปกครอง จากสภาพแวดล้อมภายนอก พบว่า โอกาส คือ

๑. ประเทศไทยเป็นดินแดนพระพุทธศาสนา ประชาชนให้การสนับสนุนกิจกรรมของคณะสงฆ์เป็นอย่างดี จังหวัดชลบุรีเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย ที่เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก มี

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (ผจญ จนทโชโต), เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระอธิการจาลึก สดัญโต, เจ้าอาวาสวัดซูกเขอ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายปริดา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นางภัทรลดา อินทร์พรหม, ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรมด้านผู้สูงอายุ จังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

นักท่องเที่ยวเดินทางมาชมโบราณสถานโบราณวัตถุจำนวนมาก จังหวัดชลบุรีมีเศรษฐกิจที่ดี มีการคมนาคมสะดวก มีสำนักงานสำนักนายกรัฐมนตรี และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คอบกำกับดูแล มีการส่งเสริมให้ข้าราชการเข้าวัดเพิ่มมากขึ้น

๒. มีเทคโนโลยีที่ทันสมัย สามารถเผยแพร่ข้อมูลทางด้านศาสนาได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง มีการอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และมีการขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนเพิ่มมากขึ้น^{๔๔}

๓. ประชาชนให้ความสนใจ ประชาชนเข้าใจและเปิดใจยอมรับพระสงฆ์เพิ่มขึ้น วัดสามารถหารายได้ด้วยตนเองเพิ่มมากขึ้น มีนายทุนในการดำเนินงาน มีกฎหมาย พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ที่เข้มแข็ง ข้าราชการมีความทันสมัย การรับรู้ข่าวสารทำได้รวดเร็ว เครื่องมือมีความทันสมัย การเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกของกลุ่มตรงข้ามมีน้อย

๔. ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสอดส่องดูแลพฤติกรรมของพระสงฆ์ และมีการสนับสนุนให้พระสงฆ์มีความรู้เรื่องกฎหมายเพิ่มมากขึ้น^{๔๕}

๕. การได้รับการสนับสนุนจากพุทธศาสนิกชนที่มีความรู้ความเข้าใจงานคณะสงฆ์ มีจิตอาสาในการช่วยเหลืองานวัด วัดมีรายได้จากที่ดิน แหล่งท่องเที่ยว และอื่นๆ พุทธศาสนิกชนถวายปัจจัยสนับสนุนกิจกรรมของวัด ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

๖. มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการวัด มีการสร้างความเข้าใจระหว่างชาวบ้าน วัด และชุมชนโดยรอบ มีบุคคลและหน่วยงานให้การช่วยเหลือและอุปถัมภ์ และประชาชนเข้าวัดเพิ่มมากขึ้น^{๔๖}

๗. มีการอบรมขัดเกลาจิตใจของผู้เข้ามาบวช ด้วยพระธรรมวินัย และวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมที่ดีงาม ชุมชนให้ความร่วมมือในการควบคุมพฤติกรรมของพระสงฆ์อีกชั้นหนึ่ง บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง การคมนาคมสะดวกสบาย

๘. การสนับสนุนจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง การสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานราชการ เครื่องมือสื่อสารมีความทันสมัย การติดต่อประสานงานทำได้อย่างรวดเร็ว และถูกต้อง มีการทำงานเชิงรุกร่วมกับส่วนงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการตลอด และจำนวนพระภิกษุสามเณรเพิ่มปริมาณมากขึ้น^{๔๗}

๙. ประชาชนให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในการจัดประชุมและการตรวจเยี่ยมของคณะสงฆ์ ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างหลากหลาย การได้รับความอุปถัมภ์จากพ่อค้าประชาชน ในการสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่อง

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวโร, เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูวิศาลธรรมทัต (เจริญ จิริขุตโต), เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล (อเนก ฐานิสฺสโร), เจ้าอาวาสวัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายสามารถ เทียงพูนวงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๑๐. การมีส่วนร่วมของหน่วยงานราชการในการจัดประชุมแต่ครั้ง การมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นในการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารคณะสงฆ์ การตรวจตราคณะสงฆ์ มีความทันสมัย การใช้ประโยชน์ที่คุ้มค่า และประหยัดเวลา การจับมือกับชุมชน ประชาชน และเพื่อนต่างศาสนิกในการทำงานร่วมกัน พระสังฆาธิการเข้าร่วมประชุมอย่างสม่ำเสมอ และมีการประสานงานก่อนทุกครั้งที่มีการลงพื้นที่เพื่อตรวจตราคณะสงฆ์^{๕๘}

๑๑. อุปสรรค คือ มีชุมชนแออัดจำนวนมากขึ้น มีลัทธิความเชื่อเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดลางสังเกตุจำนวนมาก ไม่มีการบัญญัติพระพุทธศาสนาไว้ในรัฐธรรมนูญ มีการสนับสนุนกิจกรรมของศาสนาอื่นเพิ่มมากขึ้น เทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้เกิดปัจจัยเสี่ยง และเกิดสิ่งล่อแหลมต่อพฤติกรรมของพระภิกษุสามเณร มีการโจมตีจากศาสนาอื่น

๑๒. มีการขยายตัวของศาสนิกของศาสนาอื่นอย่างต่อเนื่อง เกิดความขัดแย้งระหว่างพุทธบริษัทกันเอง และเด็กและเยาวชนขาดความสนใจในศาสนา^{๕๙}

๑๓. การเสนอข่าวสารด้านลบ ที่ขาดการพิจารณา การนำเสนอข่าวเพียงด้านเดียว ความเห็นแก่ตัวของคนเพิ่มมากขึ้น การเอาวัดเอาเปรียญวัดและพระสงฆ์ มีการแทรกแซงจากนักการเมือง ขาดการประสานงานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมการศาสนา กรมศิลปากร เป็นต้น

๑๔. การนำเสนอข่าวสารด้านลบของสื่อมวลชน สื่อออนไลน์มีบทบาทสำคัญเพิ่มมากขึ้น มีการใส่ร้ายพระสงฆ์เพิ่มมากขึ้น มีการร้องเรียนพฤติกรรมของพระสงฆ์เพิ่มมากขึ้น โดยขาดข้อเท็จจริง พฤติกรรมด้านลบของพระสงฆ์บางรูป และการขาดหลักฐานยืนยันความบริสุทธิ์ของตนเอง^{๕๑๐}

๑๕. แรกกดดันจากสังคมและชุมชนรอบวัด การไม่เข้าใจวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ การขาดความร่วมมือและการสร้างความเข้าใจระหว่างวัดและชุมชน ผลประโยชน์ที่ทับซ้อนของนายทุน การหวังผลกำไร หรือหากินกับพระพุทธศาสนา การบุกรุกที่วัด หรือการอาศัยที่วัดในการแสวงหาผลประโยชน์ของนายทุน

๑๖. การเข้ามามีอำนาจและอิทธิพลของนักการเมือง และผู้มีอิทธิพล การนำกฎหมายบ้านเมืองมาบังคับใช้กับการบริหารจัดการวัด การนำเทคโนโลยีสารสนเทศไปใช้ประโยชน์น้อยและผิดประเภท การฟ้องร้องดำเนินคดีระหว่างประชาชนและวัด การกล่าวร้ายป้ายสีวัด จากคู่อริ ความเชื่อของพุทธศาสนิกชน และการรับสื่อของพุทธศาสนิกชน^{๕๑๑}

^{๕๘} สัมภาษณ์ นางศิริพร ปิ่นลม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเกล็ดแก้ว อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนภรณ์ (อนันต์ ธรรมโชโต), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๑๐} สัมภาษณ์ พระเทพชลญาณมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก), เจ้าอาวาสบางพระ เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๑๑} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณโณ), เจ้าอาวาสวัดราชฎารามธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๑๗. อิทธิพลของโลกตะวันตก ทำให้พฤติกรรมของประชาชนเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาด้วย การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ลากและสักการะที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาแก่คณะสงฆ์ การทำงานล่าช้า หรือการไม่ปรึกษาเจ้าอาวาสก่อนดำเนินการใดๆ ของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

๑๘. การใช้เทคโนโลยีผิดประเภท ต้นทุนราคาสูง ส่วนใหญ่เกิดปัญหาขัดแย้งภายใน คณะสงฆ์กันเอง ปัญหาการทำลายล้างพระพุทธศาสนา และความรู้พื้นฐานของพระภิกษุสามเณร และพระสังฆาธิการที่แตกต่างกัน^{๕๒}

๑๙. การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองของประชาชนที่ส่งผลกระทบต่อ การปกครอง คณะสงฆ์โดยตรง การแสดงออกของภาคประชาชนและชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อ การบริหารคณะสงฆ์ เศรษฐกิจที่มีความชะลอต่อส่งผลกระทบต่อ การจัดการกิจกรรมของคณะสงฆ์ที่ต้องอาศัยงบประมาณ สถานที่ ขนาดใหญ่ การแทรกแซงความคิดเห็นผ่านรูปแบบต่างๆ ทำให้มีผลกระทบต่อ การตัดสินใจของคณะสงฆ์

๒๐. ปัญหาทางการเมืองที่ไม่นิ่ง ทำให้นโยบายของคณะสงฆ์ไม่สามารถขับเคลื่อนได้ การนำเทคโนโลยีมาใช้ไม่คุ้มค่างบเงินลงทุน ปัญหาความขัดแย้งกับชาวบ้าน ปัญหาความขัดแย้งกับหน่วยงานราชการ การคุกคามจากศาสนาอื่น มีผู้อิทธิพลดูแลวัด และการไม่ให้ความร่วมมือจากพระสังฆาธิการ พระภิกษุสามเณร และประชาชน ในการตรวจสอบความถูกต้องของวัด^{๕๓}

๒) สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการศาสนศึกษา

จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการศาสนศึกษา จากสภาพแวดล้อมภายใน พบว่า จุดแข็ง (Strength) ได้แก่

๑. พระสังฆาธิการระดับสูงให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของแต่ละสำนักศาสนศึกษาเป็นอย่างดี ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความรู้ ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างดี มีประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนมาเป็นเวลานาน เอาใจใส่ และดูแลนักเรียนเป็นอย่างดี

๒. มีการพัฒนาครูสอนพระปริยัติธรรม เช่น การสนับสนุนให้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น การส่งเสริมการอบรมตามโครงการต่างๆ ที่หน่วยงานราชการหรือคณะสงฆ์จัดขึ้น เป็นต้น และมีการจัดสวัสดิการให้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรม และนักเรียนเป็นอย่างดี^{๕๔}

๓. คณะสงฆ์ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมเป็นอย่างดี เป็นนโยบายหลักของคณะสงฆ์ที่พระสังฆาธิการทุกระดับจัดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม พระสังฆาธิการระดับสูงดูแลเอาใจใส่ และสนับสนุนสำนักศาสนศึกษา

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ไตรศุภโชค, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลห้วยใหญ่ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายปรีชา ภูมิทอง, หัวหน้างานอำนวยการศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนตจาโร), เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

อย่างต่อเนื่อง มีการจัดตั้งศูนย์กลางในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ระดับ ตำบล อำเภอ และจังหวัด ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์

๔. พัฒนาสำนักศาสนศึกษาให้มีคุณภาพอยู่ตลอดเวลา มีการประชุมพระสังฆาธิการ เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมทุกเดือน ระดับอำเภอและจังหวัด และมีอัตลักษณ์ในการบริหารจัดการเป็นของตนเอง^{๕๕}

๕. ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ มีเทคนิคในการ จัดการเรียนการสอนเป็นอย่างดี ครูสอนพระปริยัติธรรมผ่านการอบรมในการจัดทำสื่อการเรียน การสอน และมีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยขึ้น มีเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้ทั้ง นักธรรมและธรรมศึกษา ทำให้ง่ายต่อการเรียนรู้ของนักเรียน

๖. ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความรู้ความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ มี การนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในระบบการจัดการเรียนการสอน และการสอบวัดผล ประเมินผล และนักเรียนให้ความสนใจเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนออนไลน์^{๕๖}

๗. คณะสงฆ์มีนโยบายที่ชัดเจน และให้การสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติ ธรรม แผนกธรรม ของสำนักศาสนศึกษา สำนักศาสนศึกษามีสถานที่สำหรับจัดการเรียนการสอนพระ ปริยัติธรรม แผนกธรรมที่ดีและสะดวกสบายในการจัดการเรียนการสอน สำนักศาสนศึกษามีสถานที่ พักให้กับพระภิกษุสามเณรที่มีความประสงค์จะศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม

๘. สำนักศาสนศึกษามีสวัสดิการให้แก่พระภิกษุสามเณรที่เดินทางมาเรียน เช่น มี บริการรถรับส่ง มีภัตตาหารเช้าเพลถวาย มีน้ำปานะถวาย มีอุปกรณ์การเรียนให้ เป็นต้น และคณะ สงฆ์มีการทำงานเป็นทีม มีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบในการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาในการ จัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ^{๕๗}

๙. จุดอ่อน (Weakness) ได้แก่ นักเรียนมีพื้นฐานความรู้ไม่เท่ากัน นอกจากนี้ยังขาด ความสนใจและเอาใจใส่ในการเรียน ประกอบกับจำนวนครูสอนพระปริยัติธรรมและนักเรียนมีน้อยลง มากในปัจจุบัน และสำนักศาสนศึกษายังขาดเจ้าหน้าที่ในการประสานงานในการจัดการเรียนการสอน

๑๐. เจ้าอาวาสยังขาดความสนใจในการสนับสนุนการเรียนการสอนของพระภิกษุ สามเณรภายในวัดของตน และมีขาดการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับครูสอนพระปริยัติธรรม เท่าที่ควร^{๕๘}

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ (สมศักดิ์ โสรโท), เจ้าอาวาสวัดพันทอสาภิราม จังหวัด ชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูวิศาลชลปมคุณ (ภักดี โสภโณ), เจ้าอาวาสวัดราชบุรุษศรีธารธรรม จังหวัดชลบุรี , ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นางสุจิตรา พิทยานรเศรษฐ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ มนุษย์ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโสภโฑ), เจ้าอาวาสวัดอุทกเขปสีมาภิราม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๑๑. ขาดการขับเคลื่อนภายในองค์กรโดยผู้บริหาร ทำให้งานเกิดความล่าช้า ขาดแผนในการพัฒนาสำนักศาสนศึกษาอย่างต่อเนื่อง ขาดแผนการปฏิบัติงานประจำปี และขาดการติดตามและประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง^{๕๙}

๑๒. ขาดงบประมาณที่เพียงพอต่อการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ บางพื้นที่ระบบเทคโนโลยีไม่ทันสมัย ไม่สามารถพัฒนาได้เต็มศักยภาพ ขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย และเพียงพอต่อความต้องการใช้ในปัจจุบัน และขาดตำราเรียนที่ทันสมัย และง่ายต่อการสืบค้นและค้นคว้าของนักเรียน^{๖๐}

๑๓. ขาดงบประมาณที่เพียงพอในการบริหารจัดการ ต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการบริหารจัดการสำหรับสำนักศาสนศึกษาในระดับใหญ่ เป็นภาระรับผิดชอบสำหรับเจ้าสำนักศาสนศึกษาแต่เพียงผู้เดียวในการบริหารจัดการทั้งการเงิน งบประมาณ บุคลากร แหล่งเรียนรู้ อุปกรณ์การเรียนการสอน และสวัสดิการต่างๆ เป็นต้น

๑๔. สำนักศาสนศึกษามีสถานที่ในการจัดการเรียนการสอนที่จำกัด สำหรับการรองรับนักเรียนจำนวนมากๆ และขาดการประชาสัมพันธ์กิจกรรมอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง มีเพียงการรายงานให้ผู้บังคับบัญชาทราบเท่านั้น^{๖๑}

จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการศึกษา จากสภาพแวดล้อมภายนอก พบว่า โอกาส (Opportunities) ได้แก่

๑. หน่วยงานราชการหรือคณะสงฆ์จัดโครงการอบรมถวายความรู้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมทุกปี ซึ่งจะส่งผลดีต่อการพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น มีการแต่งตั้งครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ประจำจังหวัด ประจำสำนักเรียน และมีการสนับสนุนนิยัตินัดให้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรม เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรม

๒. รัฐบาลมีนโยบายในการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เช่น การสนับสนุนให้บรรจธรรมศึกษาเข้าไปในหลักสูตรของสถานศึกษา และมีการจัดสรรงบประมาณให้แก่สำนักศาสนศึกษาตามจำนวนนักเรียนที่สอบได้^{๖๒}

๓. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการในการบริหารจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ทั้งทางคณะสงฆ์และหน่วยงานราชการ ได้รับการสนับสนุนทั้งงบประมาณและบุคลากรจากทางสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สถานศึกษาทั้งของรัฐ และเอกชน ให้ความสำคัญและสนใจ

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณ), เจ้าอาวาสวัดราชฎารามวรวิหาร จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวโร, เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนารักษ์ (อนันต์ ธรรมโชโต), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนตจาโร), เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม (ธรรมศึกษา) และประชาชนมีจิตศรัทธาให้การอุปถัมภ์วัดและสำนักศาสนศึกษา^{๖๓}

๔. มีระบบอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง มีการผลิตตำราเรียนและสื่อการเรียนการสอนมากมาย มีระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย มีแหล่งเรียนรู้ทางระบบออนไลน์มากมาย ประชาชนให้การสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และช่วยพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ^{๖๔}

๕. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้การสนับสนุนงบประมาณสนับสนุนสำนักศาสนศึกษา มีการจัดตั้งศูนย์กลางในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม เช่น สำนักเรียนประจำอำเภอ สำนักเรียนประจำจังหวัด เป็นต้น มีการอบรมนักรธรรมและธรรมศึกษาก่อนสอบทุกปี โครงการธรรมศึกษาได้รับความสนใจจากสถานศึกษาและประชาชนทั่วไป^{๖๕}

อุปสรรค/ข้อจำกัด (Threats) ได้แก่

๑. กฎหมายบังคับให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษาระดับพื้นฐาน ทำให้ปริมาณพระภิกษุสามเณรที่บวชเรียนมีจำนวนลดน้อยลง งบประมาณที่อุดหนุนมีไม่เพียงพอในการพัฒนาบุคลากรให้มีประสิทธิภาพ ขาดความร่วมมือกันกับสถานศึกษาในการจัดการเรียนการสอนแบบเต็มรูปแบบ

๒. ขาดความร่วมมือกับชุมชนในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการทำให้การพัฒนาอย่างไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร^{๖๖}

๓. ขาดผู้เชี่ยวชาญในการบริหารจัดการสำนักศาสนศึกษาอย่างเป็นระบบ มีการบริหารองค์การตามสภาพแวดล้อมและความพร้อมของแต่ละสำนักศาสนศึกษา มีผู้บริหารเพียงไม่กี่ตำแหน่ง ทำให้การดูแลและรับผิดชอบขึ้นอยู่กับผู้บริหารเพียงบางรูป และมีสำนักศาสนศึกษาที่เกิดขึ้นใหม่และมีการบริหารจัดการดีกว่า^{๖๗}

๔. ความพร้อมของสำนักศาสนศึกษาในการพัฒนาความรู้ นวัตกรรม และเทคโนโลยีไม่เท่ากัน งบประมาณในการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการมีน้อย สถานที่ที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้มีจำนวนจำกัด และบุคลากรที่ดูแลรับผิดชอบด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมีจำนวนน้อย^{๖๘}

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร (วรรณะ ทสสนิโย), เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (ผจญ จนทโชโต), เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูวิศาลธรรมทัต (เจริญ จิริวฑฺฒโน), เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระเทพชลญาณมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก), เจ้าอาวาสบางพระ เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ (สมศักดิ์ โสรโท), เจ้าอาวาสวัดพันตอสาธาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตราการ (รัตนะ สีลเตโช), เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๕. มีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรที่รับผิดชอบบ่อยครั้ง มีการเปลี่ยนแปลงผู้บังคับบัญชา ทำให้นโยบายมีการเปลี่ยนแปลง ขาดการวางแผนพัฒนาสำนักศาสนศึกษาให้ได้มาตรฐาน และเกิดปัญหาคอรัปชั่นทำให้งบประมาณที่ได้ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาสำนักศาสนศึกษา

๓) สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากสภาพแวดล้อมภายใน พบว่า **จุดแข็ง (Strengths)** ประกอบด้วย

๑. มีการแบ่งแยกที่พักรักษาตามเพศของผู้ใช้ มีความสะอาดบรรยากาศร่มรื่นมีต้นไม้เยอะ มีการจัดสถานที่สำหรับการเดินจงกรม มีอาคารนั่งฟังธรรมะบรรยายเพียงพอ มีอาคารศาลามีอากาศถ่ายเทสะดวกไม่อึดอัด มีอาหารพร้อมเพียงพอสะอาดถูกสุขอนามัย สถานที่เป็นระเบียบเรียบร้อย^{๖๙}

๒. สถานที่มีความสงบไม่มีเสียงดังรบกวนที่พักรักษาที่มีการป้องกันสัตว์และแมลง มีห้องน้ำห้องสุขาสะอาดและเพียงพอในช่วงปรกติ มีที่ฝึกปฏิบัติกว้างขวางโล่งไม่แออัด วิทยากรมีความเข้าใจหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความเป็นผู้นำ

๓. วิทยากรมีความสามารถในการเทศนาและบรรยายธรรม วิทยากรมีความสามารถในการเทศนาและบรรยายธรรม พระภิกษุมีข้อวัตรปฏิบัติจริยวัตรตรงตามละบรรยายธรรม^{๗๐} เจ้าสำนักสนใจเห็นความสำคัญของการศึกษาปฏิบัติธรรมและเผยแผ่ธรรมะอย่างแท้จริง มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายที่ชัดเจนเป็นระบบ โปร่งใส ตรวจสอบได้

๔. มีการดูแลรักษาความปลอดภัยทั้งภายในภายนอก ไม่ดำเนินการในลักษณะเชิงธุรกิจ มีการจัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปีและทำตารางอบรมไว้อย่างชัดเจน มีการประชาสัมพันธ์โครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ จัดบุคลากรไว้เพียงพอ มีการจัดการดูแลเรื่องสุขอนามัย^{๗๑}

จุดอ่อน (Weaknesses) ประกอบด้วย

๑. ภาระเรื่องค่าน้ำค่าไฟฟ้าใช้จ่ายในการจัดและสร้างสถานที่ให้มีความพร้อมได้อย่างเพียงพอ มีความเก่าแก่สกปรกรกรุงรัง อาคารที่พักที่อบรมร้อนอึดอัดอากาศไม่ถ่ายเท ที่พักห้องน้ำห้องสุขาไม่เพียงพอในช่วงเทศกาล สถานที่กลางแจ้งมีแมลงรบกวนยุ่งเยอะ ไม่มีร่มเงาของต้นไม้ทางเดินระหว่างอาคาร ถนนหนทางเดินภายนอกภายในซรุขระเป็นหลุมเป็นบ่อเป็นโคลน^{๗๒}

๒. ขาดงบประมาณในการพัฒนาสถานที่ พระในวัดขาดความเมตตาเอื้ออาทรและการปรับตัวให้เข้ากับชาวบ้าน พระวิทยากรไม่เพียงพอขาดความสามารถในการบรรยายธรรมอบรมกรรมฐาน พระในวัดทำตัวไม่สำรวมไม่อยู่ในพระธรรมวินัยขาดข้อวัตรปฏิบัติและจริยวัตร พระไม่

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล (อเนก ฐานิสฺสโร), เจ้าอาวาสวัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณโณ), เจ้าอาวาสวัดราชฎารามธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระครูวิศาลชลปมคุณ (ภักดี โสภโณ), เจ้าอาวาสวัดราชฎารามธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสิริ, เจ้าอาวาสวัดช่องลม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ปฏิบัติภาวนาและศึกษาหาความรู้ในทางธรรม พระไม่ส่งเสริมเด็กเยาวชนในการปฏิบัติและรักวัตรรักพระพุทธรูปศาสนาตั้งแต่วัยเยาว์^{๗๓}

๓. พระไม่ปรับการสอนให้เข้ากับวัยอาชีพ ผู้บริหารไม่มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนไม่เห็นความสำคัญและไม่เข้าใจในหลักบริหาร ขาดการบริหารจัดการดูแลในสถานที่ให้เป็นสัปปายะ เช่น ที่พัก อาหาร ห้องน้ำ สุขอนามัย ความปลอดภัย ธุรการ การต้อนรับ ขาดการวิจัยและพัฒนาองค์กร เช่น งานบริหารบุคคล บริหารเงิน บริหารงาน เป็นต้น ขาดการบริหารความเสี่ยงของโครงการ ขาดการอบรมส่งเสริมและพัฒนาวิทยากร ไม่มีการติดตามผลเพื่อทราบปัญหาต่างๆ ในการนำมาพัฒนาให้เกิดประสิทธิผลต่อไป^{๗๔}

จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากสภาพแวดล้อมภายนอก พบว่า **โอกาส (Opportunities)** ประกอบด้วย

๑. มีสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดมากขึ้นเพื่อรองรับพุทธศาสนิกชนเข้าไปปฏิบัติภาวนา มีการอบรมปฏิบัติธรรมระยะสั้นและระยะยาวเพื่อตอบสนองความปรารถนาของผู้เข้ามาปฏิบัติ สังคมยังมุ่งเน้นสายปฏิบัติธรรมยิ่งถูกสังคมต้องการมากขึ้นเหมือนผู้ป่วยโรงพยาบาลเมืองไทยเป็นเมืองพุทธการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมจึงง่ายกว่าประเทศอื่นๆ^{๗๕}

๒. สภาพเศรษฐกิจครอบครัวคนมีความเครียดความทุกข์จึงหันหน้าเข้าหาวัดที่พึ่งทางใจสามารถใช้สื่อในการเผยแผ่และข้อมูลออนไลน์ประชาสัมพันธ์ทางไกลได้และประหยัดค่าใช้จ่ายสังคมไทยให้เกียรติพระผู้เป็นผู้นำ^{๗๖}

๓. คนไทยส่วนมากให้ความเคารพนับถือเชื่อฟังพระแม้จะเป็นพระบวชใหม่ก็ตาม ชาวต่างชาติสนใจปฏิบัติธรรมมากขึ้น เทคโนโลยีทำให้สามารถใช้สื่อช่วยในการเผยแผ่ เทคโนโลยีช่วยให้การเผยแผ่กว้างไกลออกไปมากและใช้ต้นทุนน้อยในการแจ้งข่าวสาร เทคโนโลยีสามารถทำหนังสือคู่มือในการช่วยสอนเป็นสื่ออบรมพระใหม่ได้ คนไทยยังรักการให้ทานช่วยเหลือพระสงฆ์^{๗๗}

๔. แหล่งความรู้ในการบริหารจัดการสามารถหาได้ง่ายสะดวกรวดเร็วและประหยัดมากขึ้นเพราะเทคโนโลยี เช่น อินเทอร์เน็ต เป็นต้น สามารถขอความร่วมมือในการอบรมจากหน่วยงานที่ชำนาญและเป็นมืออาชีพ สามารถศึกษาดูงานจากสำนักปฏิบัติที่ดีที่ประสบผลสำเร็จเพื่อนำมาพัฒนา

^{๗๓} สัมภาษณ์ นายปรีดา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๗๔} สัมภาษณ์ นายสามารถ เทียงพูนวงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๗๕} สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ไตรศุภโชค, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลห้วยใหญ่ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๗๖} สัมภาษณ์ นางสุจิตรา พิทยานรเศรษฐ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณโณ), เจ้าอาวาสวัดราชฎารามนิมิตธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

วัดต่อไป เทคโนโลยีในการประชาสัมพันธ์เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายง่ายขึ้นและเห็นภาพชัดเจนขึ้น สังคมให้การยอมรับวัดที่มีการบริหารและจัดการเป็นระบบระเบียบเรียบร้อยดีงาม^{๗๘}

อุปสรรค (Threats) ประกอบด้วย

๑. ภาครัฐยังไม่สนับสนุนเต็มที่ เศรษฐกิจไม่เอื้ออำนวย ผู้ไม่หวังดีเข้ามาหวังผลประโยชน์จากวัด ขวาวาสเปิดสำนักกรรมฐานแข่งกับพระ ข้อมูลถูกบิดเบือนสร้างความเสียหายกับภาพพจน์ของพระและศาสนาโดยสื่อเทคโนโลยี^{๗๙}

๒. ชาวพุทธมักแก่งแย่งชิงดีตำแหน่งทะเลาะประจานกันเองเหมือนสาวไส้ให้กากิน สื่อมักเสนอแต่ข่าวในด้านลบของพระ คนส่วนใหญ่ยังมองว่าพระต้องแยกออกจากสังคมอยู่จึงจะเป็นพระที่ดีจริง กฎหมายยังจำกัดสิทธิเสรีพระในการออกเสียงในขณะที่พระยังคงต้องอยู่ใต้กฎหมาย ขวาวาส/แม่ชีหันมาอบรมแทนพระ ยังมีการแบ่งพรรคแบ่งพวกกันอยู่เยอะ^{๘๐}

๓. ไม่ปลูกฝังการภาวนาให้ไปสู่นิพพานได้ ขาดงบประมาณในการบริหารส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์กร มีผู้แสวงหาผลประโยชน์จากสำนักปฏิบัติธรรมหรือวัดที่มีชื่อเสียงมากกว่าจะช่วยพัฒนา ความไม่ซื่อสัตย์จริงใจต่อพระศาสนาและต่อวัดของคนทั้งในและนอกองค์กร ความแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นในลางศรัทธาเสริญสุขของคนในสังคมขาดเมตตาธรรม คนในสังคมขาดพรหมวิหารและสังคหวัตถุธรรมยังความสามัคคีให้เกิดขึ้นไม่ได้ ภัยเบียดจากศาสนาอื่น^{๘๑}

๔) สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการสาธารณูปการ

จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการสาธารณูปการ จากสภาพแวดล้อมภายใน พบว่า จุดแข็ง ดังนี้

๑. วัดตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนซึ่งง่ายต่อการพัฒนาทั้งศาสนสถานศาสนวัตถุศาสนบุคคลศาสนพิธีศาสนธรรมวัดมีศาสนสถานที่มีนัยสำคัญขนาดใหญ่และหลากหลาย^{๘๒} สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้ เช่น มีศาลาการเปรียญอุโบสถพิพิธภัณฑสถานหอสมุดหอกระจายข่าวศาลาปฏิบัติธรรมลานเอนกประสงค์ศาลาบำเพ็ญกุศลลานวัด เป็นต้น ซึ่งเหมาะแก่การจัดกิจกรรมของชุมชนวัดมีความร่มรื่นสะอาดสวยงามสงบ

๒. มีการจัดสรรพื้นที่บริเวณวัดได้อย่างเหมาะสมเป็นสัดส่วนเหมาะแก่กับจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนวัดเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของประชาชนโดยมีพระภิกษุสามเณรเป็นแกนนำ

^{๗๘} สัมภาษณ์ นางภัทรลดา อินทร์พรหม, ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรมด้านผู้สูงอายุ จังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๗๙} สัมภาษณ์ นางศิริพร ปิ่นลม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเกล็ดแก้ว อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๘๐} สัมภาษณ์ นายปรีชา ภูมิทอง, หัวหน้างานอำนวยการศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๘๑} สัมภาษณ์ นางสุจิตรา พิทยานรเศรษฐ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูวิศาลชลโปมคุณ (ภักดี โสภโณ), เจ้าอาวาสวัดราชบุรุษรัทธาธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ในการพัฒนาจิตใจประชาชนอย่างครบวงจรวัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมสำคัญของประชาชนเป็นประจำ^{๕๓}

๓. หน่วยงานราชการมักใช้สถานที่ของวัดในการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นมีการแต่งตั้งคณะกรรมการในการพัฒนาวัดทั้งจัดสรรงบประมาณควบคุมและอำนวยความสะดวกในการพัฒนาวัดระยะสั้นๆ และเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดและส่งเสริมงานด้านการปกครองการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาการสาธารณสุขการการศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสุขสงเคราะห์^{๕๔}

๔. พระสังฆาธิการระดับสูงให้ความสำคัญกับการพัฒนาวัดการพัฒนางานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านรวมถึงส่งเสริมให้เจ้าอาวาสพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่องเจ้าอาวาสให้ความสนใจและเอาใจใส่ในการพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรืองมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาในระดับสูงทั้งนักธรรมบาลีและการศึกษาระดับอุดมศึกษา^{๕๕}

๕. มีการส่งพระภิกษุสามเณรเข้ารับการอบรมโครงการต่างๆที่ทางคณะสงฆ์และหน่วยงานราชการจัดขึ้น เช่น โครงการพระธรรมทูตโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนโครงการอบรมพระธรรมวิทยากรโครงการอบรมนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นต้น ^{๕๖}

๖. พระสงฆ์เป็นแกนนำในการจัดกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนภายในวัดและ พระภิกษุสามเณรมีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย^{๕๗}

ส่วนจุดอ่อนมีดังนี้

๑. วัดเน้นสิ่งปลูกสร้างที่สามารถใช้ประโยชน์ได้เพียงการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเท่านั้นไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมของศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนวัดมีศาสนสถานที่ไม่มั่นคงมีขนาดเล็กและชำรุดทรุดโทรมไม่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้^{๕๘}

๒. วัดขาดความร่วมมือรื้อนสะอาดสวยงามสงบมีการจัดสรรพื้นที่บริเวณวัดไม่เหมาะสมไม่เป็นสัดส่วนมีพื้นที่ป่าไม้ไม่น้อยเน้นการใช้พื้นที่ในตัวอาคารมากกว่าบริเวณด้านนอกทำให้สิ้นเปลืองพลังงานจำนวนมาก^{๕๙} วัดขาดงบประมาณในการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่องเป็นไปอย่างซ้ำๆเจ้าอาวาสไม่

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนตจาโร), เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ (สมศักดิ์ โสรโท), เจ้าอาวาสวัดพันตอสาธาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายปรีชา ภูมิทอง, หัวหน้างานอำนวยการศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายไพรัตน์ ไตรศุภโชค, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลห้วยใหญ่ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณโณ), เจ้าอาวาสวัดราษฎร์นิยมธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระเทพชลญาณมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก) , เจ้าอาวาสบางพระ เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนภรณ์ (อนันต์ ธรรมโชโต), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

มีนโยบายในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนอย่างยั่งยืนเครื่องมือในการพัฒนาศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนมีน้อยไม่เพียงพอและขาดแผนพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน^{๙๐}

๓. พระภิกษุสามเณรมีจำนวนน้อยทำให้การพัฒนาวัดไม่มีความต่อเนื่องขาดผู้ดูแลรับผิดชอบงานโดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน^{๙๑} มีจำนวนน้อยทำให้ไม่สามารถพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้อย่างครบวงจรสมบูรณ์แบบทุกด้านพระภิกษุสามเณรบางรูปประพฤติตนไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป^{๙๒}

๔. ทำให้ประชาชนขาดความเลื่อมใสศรัทธาเชื่อมั่นและส่งผลต่อคณะสงฆ์ระยะยาวขาดงบประมาณในการส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสามเณรอย่างต่อเนื่องและพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ความสามารถสูงมักสึกลาสิกขาบทไป^{๙๓}

จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการสาธารณูปการ จากสภาพแวดล้อมภายนอก พบว่า โอกาสพัฒนาดังนี้

๑. ประชาชนส่วนใหญ่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆกับทางวัดเป็นอย่างดี เช่น เข้าร่วมปฏิบัติธรรมสวดมนต์ เป็นต้น ชุมชนให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆกับทางวัดเป็นอย่างดี^{๙๔}

๒. มีการจัดกิจกรรมต่างๆของชุมชนภายในวัดเทคโนโลยีมีความทันสมัยเข้าถึงง่ายรัฐบาลมีนโยบายในการสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนชุมชนมีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นเป็นอย่างดีชุมชนชนบทสนับสนุนและพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรืองและเด็กและเยาวชนสนใจและมีจิตอาสาช่วยกันพัฒนาวัดเพิ่มมากขึ้น^{๙๕}

๓. หน่วยงานราชการให้การสนับสนุนจัดอบรมถวายความรู้แก่พระภิกษุสามเณรในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนและโครงการต่างๆ เช่น โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนโครงการพระธรรมวิทยากรโครงการพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาโครงการพระสอนปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลีเพื่อพัฒนาศักยภาพพระภิกษุสามเณรให้มีคุณภาพ

๔. มีชุมชนต้นแบบในการศึกษาดูงานด้านการจัดตั้งศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนมีการมอบรางวัลแก่วัดและพระภิกษุสามเณรที่มีผลงานดีเด่น^{๙๖} ในการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน

^{๙๐} สัมภาษณ์ นางศิริพร ปิ่นลม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเกล็ดแก้ว อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นายสามารถ เทียงพูนวงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๙๒} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล (อเนก ฐานิสฺสโร), เจ้าอาวาสวัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๙๓} สัมภาษณ์ พระครูวิศาลธรรมทัต (เจริญ จิริวฑฺฒโน), เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๙๔} สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวโร, เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๙๕} สัมภาษณ์ นางภัทรลดา อินทร์พรหม, ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรมด้านผู้สูงอายุ จังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๙๖} สัมภาษณ์ นายปรีดา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

แก่วัดที่มีผลงานในการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง เช่น วัดที่จัดตั้งอุทยานการศึกษาภายในวัดวัดพัฒนา ตัวอย่างวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่มีผลงานดีเด่น วัดที่ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลที่มีผลงานดีเด่น เป็นต้น

๕. รัฐบาลให้การสนับสนุนงบประมาณค่านิตยภัตให้แก่พระภิกษุสามเณรที่ดำเนินงาน^{๙๗} ในด้านการส่งเสริมการศึกษา เช่น โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนโครงการพระธรรมวิทยากรโครงการพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาโครงการพระสอนปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลีอย่างต่อเนื่องทุกปีประชาชนให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้และพัฒนาศักยภาพคุณภาพพระภิกษุสามเณรอย่างต่อเนื่อง

๖. ประชาชนให้ความเคารพศรัทธาเลื่อมใสในพระภิกษุสามเณรที่มีความประพฤติปฏิบัติดีโดยให้ความเคารพเชื่อฟังและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่พระสงฆ์จัดเป็นอย่างดี^{๙๘}

และมีอุปสรรค คือ

๑. ชุมชนมีปัญหาเรื่องยาเสพติดการพนันสุราบุหรือนำไปสู่อาชญากรรมการทะเลาะวิวาท เป็นต้น ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทำให้ประชาชนต้องเร่งทำมาหากินไม่สนใจวัดเท่าที่ควรชุมชนขาดงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาวัดสังคมโดยรอบเป็นสังคมเมืองประชาชนขาดความสนใจในเรื่องการพัฒนาวัดวาอารามและเทคโนโลยีราคาแพงต้องลงทุนสูง^{๙๙}

๒. ทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการช่วยพัฒนาบุคลากรทางด้านศาสนาน้อยและมีอยู่อย่างจำกัดการพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรมีอยู่อย่างจำกัดหน่วยงานที่รับผิดชอบในสนับสนุนการพัฒนาวัดและบุคลากรมีน้อยไม่เพียงพอและรัฐบาลให้งบประมาณอุดหนุนการดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพบุคลากรมีน้อยไม่เพียงพอทำให้การพัฒนาขาดความต่อเนื่อง^{๑๐๐}

๕) สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านศึกษาสงเคราะห์

จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการศึกษาสงเคราะห์ จากสภาพแวดล้อมภายใน พบว่า มีจุดแข็ง ดังนี้

๑. มีการดำเนินงานในลักษณะของคณะกรรมการมีเจ้าอาวาสเป็นประธานผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นรองประธานมีพระสังฆาธิการระดับสูงเป็นที่ปรึกษา นอกจากนี้ยังแต่งตั้งพระภิกษุสามเณรภายในวัด^{๑๐๑}

๒. ไวยาวัจกรคณะกรรมการวัดผู้นำชุมชนผู้อำนวยการสถานศึกษาคณะครูตลอดถึงชาวบ้านร่วมเป็นคณะกรรมการในการดำเนินงานมีการประชุมคณะกรรมการในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการขั้นตอนวิธีในการดำเนินการงบประมาณสถานที่ผู้รับผิดชอบโครงการอยู่เป็น

^{๙๗} สัมภาษณ์ พระอธิการจาลึก สมญโต, เจ้าอาวาสวัดชุกเขอ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (ผจญ จนทโชโต), เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณโณ), เจ้าอาวาสวัดราชฎารามนิมมธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระครูทัศนีย์คุณากร (วรรณะ ทสสนิโย), เจ้าอาวาสวัดสัจจะพิสัย จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมสิริ, เจ้าอาวาสวัดช่องลม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙

ประจำมีการมอบหมายบุคลากรภายในวัดให้เป็นผู้รับผิดชอบโครงการต่างๆโดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้กำกับติดตามและประเมินผลและมีการอุดหนุนงบประมาณจากภาครัฐและประชาชนทั่วไปศรัทธาบริจาคปัจจัยในการดำเนินงานโครงการต่างๆของวัดในการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน^{๑๐๒}

มีจุดอ่อน คือ

๑. ขาดการประชุมคณะกรรมการอย่างต่อเนื่องผู้รับผิดชอบโครงการไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการขั้นตอนและวิธีการในการปฏิบัติที่ถูกต้องงบประมาณในการบริหารจัดการมีอยู่อย่างจำกัดไม่เพียงพอขาดการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่องและขาดการวิเคราะห์สรุปผลการดำเนินงานและขาดแนวปฏิบัติที่ดีในอนาคต^{๑๐๓}

จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการศึกษาสงเคราะห์ จากสภาพแวดล้อมภายนอก พบว่า มีโอกาสการพัฒนา ดังนี้

๑. มีแนวทางการปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับการจัดตั้งศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนภายในวัดมีบุคลากรผู้ชำนาญงานด้านการพัฒนาศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนคอยให้คำปรึกษาและแนะนำวิธีการในการบริหารจัดการโครงการมีหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบเกี่ยวกับศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสำนักงานพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น

๒. ประชาชนให้ความสำคัญและสนใจกิจกรรมของศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนภายในวัดมีการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการศูนย์และมีการจัดทำเว็บไซต์เพื่อประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ^{๑๐๔}

มีอุปสรรค คือ

๑. หน่วยงานราชการไม่ค่อยสนับสนุนงบประมาณในการบริหารจัดการของศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ปัญหาความยากจน เศรษฐกิจ และการศึกษาน้อยของคนในชุมชนปัญหาความขัดแย้งของคนในชุมชน และเว็บไซต์ของศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนไม่น่าสนใจ และมีน้อย^{๑๐๕}

๖) สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านสาธารณสุขสงเคราะห์

จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ จากสภาพแวดล้อมภายใน พบว่า มีจุดแข็ง ดังนี้

๑. เน้นกิจกรรมในการพัฒนาจิตใจของประชาชนเป็นหลัก เช่น การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำปีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์เจริญจิตภาวนา กิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนกิจกรรมค่ายคุณธรรม เป็นต้น

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระครูวิสารทสุตธาการ (รัตนะ สีลเตโช), เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระครูทัศนีย์คุณากร (วรรณะ ทสสนีโย), เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระชลญาณมณี (สมโภช ธรรมโสภโฆโซ), เจ้าอาวาสวัดอุทกเขปสีมาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณ), เจ้าอาวาสวัดราษฎร์นิยมธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๒. เน้นกิจกรรมในการพัฒนาปัญญาของประชาชนเป็นหลัก เช่น การจัดตั้งห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาภายในวัดการให้บริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง^{๑๐๖} การจัดตั้งห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

๓. เน้นกิจกรรมในการพัฒนากายของประชาชนเป็นหลัก เช่น การส่งเสริมให้ประชาชนรักษาสุขภาพกายให้แข็งแรงกิจกรรมลานวัดลานกีฬาให้เด็กและเยาวชนได้ใช้ลานวัดในการออกกำลังกายเล่นกีฬาการเล่นโยคะเดินเอโรบิกรำมวยจีน เป็นต้น

๔. เน้นกิจกรรมในการพัฒนาศีลธรรมของประชาชนเป็นหลัก เช่น การส่งเสริมหมู่บ้านรักษาศีล ๕ การส่งเสริมให้ประชาชนได้ทำบุญรักษาศีลทุกวันพระการส่งเสริมให้ประชาชนปลอดอบายมุข เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ยาเสพติด สุราบุหรี การพนัน เป็นต้น^{๑๐๗}

๕. มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้ประชาชนได้รับทราบและเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและมีการจัดกิจกรรมในรูปแบบของคณะกรรมการมีผู้รับผิดชอบโครงการอย่างชัดเจน^{๑๐๘}

จุดอ่อน คือ

๑. ขาดการประเมินผลโครงการอย่างต่อเนื่องขาดเครื่องมือในการประเมินผลและขาดบุคลากรที่เชี่ยวชาญในการประเมินผลโครงการต่างๆที่ทางวัดจัดขึ้นงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆมีน้อยไม่เพียงพอทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมใหญ่ๆและต่อเนื่องได้

๒. พื้นที่ในการจัดกิจกรรมมีความคับแคบไม่สามารถรองรับประชาชนจำนวนมากๆได้นโยบายหรือแผนปฏิบัติการในการจัดโครงการต่างๆไม่ชัดเจนนำไปปฏิบัติได้ยากหรือมีอุปสรรคในการดำเนินงานและขาดการกำกับติดตามจากเจ้าอาวาสหรือผู้นำชุมชน^{๑๐๙}

จากการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดด้านการสาธารณสุขเคราะห์ จากสภาพแวดล้อมภายนอก พบว่า มีโอกาสการพัฒนา ดังนี้

๑. รัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนกิจกรรมของศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่องชุมชนให้การสนับสนุนวัดในการพัฒนาศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่องโดยสนับสนุนทั้งงบประมาณบุคลากรมาช่วยในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้แบบครบวงจร

๒. วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไทยอันทรงคุณค่าของแผ่นดินเป็นศูนย์รวมด้านจิตใจของประชาชนมีการจัดกิจกรรมในลักษณะของการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไทยให้คงอยู่ชั่วลูกหลานและ^{๑๑๐}

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวโร, เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ พระครูวิศาลธรรมทัต (เจริญ จิวฑฑโฒ), เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ พระราชสิทธิวิมล (อเนก ฐานิสฺสโร), เจ้าอาวาสวัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พระอธิการจาลึก สมนฺโต, เจ้าอาวาสวัดชุกเขอ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ นายปรีดา น่วมเจริญ, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๓. มีการประสานงานร่วมกันระหว่างบ้านวัดโรงเรียน/ชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมอาศัยบ้านชาวบ้านสถานศึกษาและชุมชนในการร่วมกันจัดกิจกรรมต่างๆอย่างต่อเนื่อง

มีอุปสรรค คือ

๑. วันและเวลาในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งไม่เหมาะสมทำให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้งมากบ้างน้อยบ้างบางกิจกรรมต้องอาศัยระยะเวลาและงบประมาณที่สูงบางกิจกรรมขาดจุดสนใจไม่ดึงดูดความต้องการของคนในพื้นที่ และมีแหล่งการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น^{๑๑๑}

สรุปได้ว่า ในการบริหารจัดการวัดนั้น เจ้าอาวาสถือว่ามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวัดจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันงานด้านต่างๆ ของคณะสงฆ์ประกอบด้วย งานด้านการปกครอง งานด้านการศาสนศึกษา งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา งานด้านการสาธารณูปการ งานด้านการศึกษา สงเคราะห์ และงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นต้น เป็นงานที่เจ้าอาวาสทุกรูปจะต้องปฏิบัติหรือส่งเสริมงานทุกด้านให้ประสบผลสำเร็จมีผลงานเป็นที่ประจักษ์สู่สาธารณชน ผลที่ได้จากการพัฒนาดังกล่าวก็จะเกิดประโยชน์ทั้งคณะสงฆ์ และประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง โดยงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน มีแนวทางในการปฏิบัติเพื่อนำมาสู่การเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

๑) ด้านการปกครองการดำเนินการบริหารจัดการด้านการปกครองมีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๑.๑) การจัดทำระเบียบปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรภายในวัด เช่น มีระเบียบปฏิบัติกิจวัตรพระภิกษุสามเณรมีระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อาศัยในวัดมีระเบียบปฏิบัติสำหรับบุคคลที่เข้ามาหรือจัดกิจกรรมต่างๆภายในวัด เป็นต้น

๑.๒) การวางแผนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบเจ้าอาวาสมีการมอบหมายหน้าที่บุคลากรภายในวัดตามความรู้ความสามารถมีจัดทำทะเบียนประวัติพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดมีการจัดทำประวัติวัดไว้เป็นหลักฐานมีการจัดทำสมุดเยี่ยม เป็นต้น

๑.๓) การพัฒนาและสวัสดิการได้แก่ มีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดมีการจัดสวัสดิการต่างๆให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดมีการประชุมคณะกรรมการวัดสม่ำเสมอมีการวางแผนการดำเนินงานและโครงการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง

๒) ด้านการศาสนศึกษาการดำเนินการด้านการศาสนศึกษามีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๒.๑) จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด

๒.๒) จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่นักเรียนนักศึกษาประชาชนภายในวัด

๒.๓) จัดพระภิกษุไปสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา

๓) ด้านการเผยแผ่การดำเนินการด้านการเผยแผ่มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๓.๑) การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชาวันวิสาขบูชาวันอาสาฬหบูชาวันเข้าพรรษา เป็นต้น

๓.๒) การทำบุญตักบาตร

๓.๓) การแสดงธรรมเทศนา

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ นางศิริพร ปิ่นลม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเก็ดแก้ว อำเภอเสถียร จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๓.๔) การจัดปฏิบัติธรรม

๓.๕) การเวียนเทียน

๓.๖) การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๓.๗) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ

๔) การสาธารณูปการการดำเนินการปรับปรุงพัฒนาวัด ในด้านการสาธารณูปการมีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๔.๑) ภายในบริเวณวัดมีสิ่งต่างๆที่จำเป็นเหมาะสมส่งเสริมสภาพความเป็นรมณียสถานโดยดำเนินการในสิ่งต่างๆดัง เช่น ป้ายชื่อวัดตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสมมีขนาดที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่มีความสวยงามแผนผังติดตั้งไว้ในที่เปิดเผยเห็นได้ชัดเจนแสดงอาณาเขตและรายละเอียดสถานที่ต่างๆภายในวัดชัดเจนป้ายแผ่นแพร่กิจกรรมต่างๆของวัดแสดงหรือเผยแพร่การดำเนินกิจกรรมต่างๆของวัดป้ายประวัติโดยย่อเพื่อแสดงประวัติวัดเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไปป้ายนิเทศข้อมูลเพื่อแสดงจำนวนสถิติข้อมูลต่างๆของวัดป้ายคติธรรมพุทธภาษิตเพื่อเผยแพร่คติธรรมหรือพุทธภาษิตเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้หรือออกติธรรมสอนใจแก่บุคคลที่เข้ามาในวัดมุมหนังสือเพื่อส่งเสริมการอ่านเพื่อเป็นช่องทางในการเรียนรู้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ

๔.๒) การปรับปรุงพัฒนาดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในวัด เช่น บริเวณวัดสงบรรมรื่นมีการจัดบริเวณวัดสถานที่เป็นระเบียบมีภาชนะรองรับขยะมูลฝอยมีบริเวณปลูกดอกไม้ไม้ประดับเพื่อความร่มรื่นสวยงามมีการจัดพื้นที่สำหรับนั่งพักผ่อน เป็นต้น

๔.๓) ความสะอาด/มั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะต่างๆได้แก่ ความสะอาดของอาคารเสนาสนะและภายในบริเวณวัดความมั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะมีความมั่นคงปลอดภัยต่อการพำนักอาศัยใช้ประโยชน์หรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ

๔.๔) วัดมีสิ่งปลูกสร้างและอาคารเสนาสนะต่างๆเพียงพอและเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์สภาพสะอาดมั่นคงแข็งแรง

๔.๕) การบริหารจัดการและดูแลศาสนสมบัติของวัดโดยวัดดำเนินการให้มีเพื่อให้สามารถบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบได้แก่การจัดทำบัญชีการเงินของวัดการจัดทำทะเบียนทรัพย์สินของวัดการแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัดการแต่งตั้งคณะกรรมการวัด เป็นต้น

๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์การดำเนินการด้านการศึกษาสงเคราะห์มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๕.๑) การจัดตั้งโรงเรียนศูนย์อบรมชมรมต่างๆในวัด เช่น จัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ศีลธรรมจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพจัดตั้งชมรมต่างๆเพื่อรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เป็นต้น

๕.๒) การส่งเสริมหรือสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ เช่น ส่งเสริม/สนับสนุนด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่างๆส่งเสริม/สนับสนุนประชาชนในการส่งเสริมอาชีพต่างๆส่งเสริม/สนับสนุนกองทุนการศึกษาต่างๆให้แก่เด็กยากจนหรือผู้ด้อยโอกาส

๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์การดำเนินการด้านสาธารณสงเคราะห์มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๖.๑ การให้ความช่วยเหลือ/สงเคราะห์ด้านต่างๆแก่ประชาชน เช่น การสงเคราะห์ผู้ยากไร้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆการระงับข้อพิพาท/ข้อขัดแย้งของชาวบ้านการดำเนินการด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์อื่นๆ เป็นต้น

๖.๒ การมีส่วนร่วม/สนับสนุนด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ เช่น การอำนวยความสะดวกในการให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่างๆการจัดตั้งมูลนิธิ/กองทุนเพื่อการกุศลการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชนการให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เป็นต้น

๖.๓ การสร้างเครือข่าย/แนวร่วม/อาสาสมัคร/จิตอาสาเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น วัดสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธาณะกับองค์กรต่างๆวัดส่งเสริม/สนับสนุนให้มีจิตอาสาเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาวัดจัดให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา เป็นต้น

๖.๔ การมีส่วนร่วมของประชาชน/ส่วนราชการ เช่น วัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนส่วนราชการให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ยัง พบว่า เป้าหมายในการพัฒนาวัดคือการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งการพัฒนาจะบรรลุสู่เป้าหมายได้นั้นวัดควรจะดำเนินการในสิ่งต่อไปนี้โดยลำดับ

๑. จัดและพัฒนากิจกรรมของวัดให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนหรือชาวบ้านโดยรอบวัดให้มากที่สุด

๒. จัดการปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยส่งเสริมคนรอบวัดหรือคนในชุมชนนั้นให้มาบวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดนั้นกันให้มากที่สุด

๓. จัดการพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่เสนาสนะของวัดให้สะอาดเรียบร้อยร่มรื่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการและความจำเป็นให้มากที่สุด

แนวคิดในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนอีกประการหนึ่งประกอบด้วย

๑. พัฒนาวัดให้ชาวชุมชนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกว่าวัดเป็นของตน ทำให้เกิดความหวงแหน ความรักและจะช่วยกันดูแลรักษา

๒. สร้างสภาพวัดให้มีความหมายเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรเป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรมเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านในละแวกนั้นได้เข้ามาหาความสงบทางกายและใจและเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน

๓. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นให้เกิดขึ้นโดยบริเวณวัดจะต้องสะอาดร่มรื่นมีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชนมีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความต้องการเข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศลศึกษาพระธรรมวินัยและหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อประชาชนจะได้เห็นคุณค่าและเข้าวัดมากขึ้น

๔. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นวัดควรเป็นแกนนำของประชาชนในท้องถิ่นในการติดต่อกับหน่วยงานอื่นๆ มีการรณรงค์และการจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณสุขปโภคสาธารณสุขการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพซึ่งควรใช้วัดเป็นศูนย์กลาง

๕. ทำให้ชาวชุมชนเกิดการยอมรับตลอดไปว่าวัดกับชุมชนนั้นๆเป็นหน่วยงานเดียวกัน และคอยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

การพัฒนาวัดจะเริ่มขึ้นและสำเร็จลุล่วงไปได้เจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้ประสานที่สำคัญจึงควรจะศึกษาสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบต่างๆของวัดให้ได้ข้อมูลเป็นพื้นฐานไว้ก่อนได้แก่

๑. สงฆ์คือพระภิกษุสามเณรภายในวัดควรจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมาอุปนิสัย ใจคอ ความรู้ความสามารถของพระภิกษุสามเณรแต่ละรูปเพื่อความสะดวกในการปกครองและการขอความร่วมมือในการมอบหมายงานต่างๆ

๒. สมณธรรมคือการทำกิจวัตรและการศึกษาพระธรรมวินัยควรจะได้จัดการและส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดได้ศึกษาพระธรรมวินัยตลอดจนความรู้ในสาขาวิชาการต่างๆซึ่งถือว่าเป็นกิจวัตรที่สงฆ์พึงปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธบัญญัติควรจะได้มีการจัดระเบียบและดูแลให้สงฆ์ปฏิบัติตามแนวแห่งพระพุทธบัญญัติในกิจวัตรนั้นๆอย่างครบถ้วน

๓. สวัสดิการคือปัจจัยอำนวยความสะดวกควรจะได้รับการสอดส่องดูแลสภาพความเป็นอยู่ของสงฆ์ภายในวัดให้พอเหมาะกะกับสมณเพศ

๔. เสนาสนะคือที่อยู่อาศัยควรสำรวจดูว่าพอเพียงหรือไม่สิ่งใดต้องบูรณะสิ่งใดควรสร้างเพิ่มเติมและควรจัดให้เป็นหมวดหมู่เพื่อความเป็นระเบียบสวยงาม

๕. สมบัติของวัดหมายถึงทรัพย์สินต่างๆที่เป็นสังฆาริมทรัพย์และอสังฆาริมทรัพย์ เงิน และหนี้สิน (ถ้ามี) วัสดุอุปกรณ์ เช่น เครื่องพิมพ์ดีดเครื่องขยายเสียงภาชนะเครื่องใช้ต่างๆ เช่น จาน ช้อนรวมถึงอาคารเสนาสนะ พระพุทธรูป โบราณวัตถุ (ถ้ามี) ฯลฯ สิ่งของเหล่านี้ควรสำรวจและจัดทำบัญชีหรือทะเบียนไว้ให้ละเอียด เพื่อความสะดวกในการบำรุงรักษา

๖. สังฆาธิการกิจคือการทำงานกับเจ้าคณะระดับต่างๆอาจมอบหมายพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งที่มีความรู้ทางงานสารบรรณทำหน้าที่เป็นเลขานุการหรือทำงานสารบรรณของวัดก็จะสะดวกยิ่งขึ้น

๗. สัปบุรุษคือชาวบ้านผู้มีศรัทธาช่วยเหลือบำรุงวัดศิษย์วัดและแม่ชีควรจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมา เช่น เกี่ยวกับการศึกษาพระสงฆ์ภายในวัดเพื่อความสะดวกในการปกครอง การขอความร่วมมือและการดำเนินการด้านกิจกรรมต่างๆของวัดได้ตรงตามความต้องการของชุมชน

๘. สาธารณสงเคราะห์คือการทำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชนซึ่ง ได้แก่ การจัดอาคารสถานที่เพื่อบริการแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน เช่น ห้องสมุดตู้ยาศาลาพักร้อนบ่อน้ำ รวมถึงกิจกรรมต่างๆ เช่น การแสดงธรรมการตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ ฯลฯ ควรสำรวจว่าสิ่งใดวัดได้ดำเนินการอยู่แล้วสิ่งใดควรจะทำบริการขึ้นอีก เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

แนวทางการดำเนินงานการพัฒนาวัดมี ๖ ขั้นคือ

ขั้นที่ ๑ แต่งตั้งกรรมการการพัฒนาวัดควรจะได้ดำเนินงานไปในรูปของกรรมการเพื่อระดมความคิดเห็นและความร่วมมือร่วมใจกันซึ่งอาจประกอบด้วยพระสงฆ์ภายในวัดประมาณ ๕ - ๗ รูป คฤหัสถ์ประมาณ ๗ - ๑๐ คนโดยเลือกบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถและที่สำคัญจะต้องพร้อมที่จะให้ความร่วมมือที่ดีเมื่อติดต่อหาพบตามเป็นการภายในเรียบร้อยแล้วจึงจะประกาศแต่งตั้งเป็นลาย

ลักษณะอักษรแล้วปิดประกาศให้ทราบทั่วกันทั้งวัดและชุมชนและจัดทำสำเนาเอกสารส่งให้แก่ เจ้าคณะปกครองที่อยู่เหนือตนตามลำดับได้ทราบด้วย

ขั้นที่ ๒ ขี้แจงพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดการประชุมชี้แจงแก่พระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดเป็นสิ่งจำเป็นที่ท่านเจ้าอาวาสควรจะทำเป็นระยะๆ ประมาณปีละครั้ง (๑๕ วัน / ครั้ง) การชี้แจงนั้นคือการแจ้งความ เปลี่ยนแปลงของวัดและความก้าวหน้าในการพัฒนาให้ทราบโดยทั่วกัน และขอความร่วมมือจากบุคคลในวัดทุกประเภทถ้าวัดมีโรงเรียนตั้งอยู่ในวัดก็ให้แนะนำแก่ครูและนักเรียนด้วยเมื่อวัดเริ่มทำความสะอาดบริเวณวัดก็ให้ทุกคนรู้จักช่วยกันรักษาความสะอาดอย่างพิเศษ กระดาษหรือเศษอาหารบนลานวัด เป็นต้น

ขั้นที่ ๓ ประชุมกรรมการการประชุมครั้งแรกถือเป็นครั้งที่สำคัญมากควรนัดประชุมวันที่กรรมการจะมาประชุม ได้พร้อมเพรียงกันเรื่องที่ควรนำเข้าวาระการประชุมครั้งแรกควรมีดังนี้

๑. เรื่องที่ท่านประธานแจ้งให้ที่ประชุมทราบแจ้งให้ที่ประชุมทราบถึงนโยบายของรัฐบาลและคณะสงฆ์ในการพัฒนาวัดว่ามุ่งที่จะให้ส่งเสริมวัดพัฒนาทางด้านวัตถุและด้านจิตใจควบคู่กันไป สำหรับเป้าหมายในการพัฒนาวัดก็คือมุ่งพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน ซึ่งเจ้าอาวาสจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวดีพอเพื่อสมาชิกจะได้มีความเข้าใจที่ถูกต้องและตรงกันการพัฒนาวัดจะได้ดำเนินไปอย่างถูกต้องตามเป้าหมาย

๒. เรื่องอาณาเขตของวัดควรจะพิจารณากันถึงการจัดให้มีหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของวัดให้เรียบร้อยการกำหนดเขตวัดเพื่อการจัดทำแผนผังวัด ได้แก่ การกำหนดว่าหน้าวัดหลังวัดควรอยู่ทางทิศไหนจึงจะเหมาะสมจะแบ่งเนื้อที่วัดออกเป็นเขตพุทธาวาสเขตสังฆาวาสเขตสาธารณสงเคราะห์ตรงไหนอย่างไรจำเป็นต้องจัดทำรั้วหรือกำแพงหรือไม่ดังนี้ เป็นต้น

๓. เรื่องการจัดโครงการพัฒนาวัดสมาชิกต้องช่วยกันเสนอความคิดเห็นว่าทางวัดควรจะต้องทำอะไรบ้างสิ่งไหนจำเป็นจะต้องทำก่อนหรือทำหลังจะทำเมื่อไร ใช้เวลาเท่าใด ใช้กำลังงานและงบประมาณจากไหนงานนั้นๆควรมอบหมายให้ใครเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงาน เมื่อรวบรวมได้แล้วจัดเป็นแผนงานของวัดเรียงตามลำดับงานที่สำคัญและจำเป็นก่อนหลังไว้เพื่อเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานและการติดตามประเมินผลเรื่องใดที่ประชุมเห็นอย่างไร ก็ให้เลขานุการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

ขั้นที่ ๔ จัดทำแผนผังวัดการจัดทำแผนวัดควรหาผู้ที่มีความรู้ในการวางแผนผังมาช่วยจัดทำให้ เช่น ช่างจากกรมการศาสนาช่างจากเทศบาลครูอาจารย์วิทยาลัยเทคนิค เป็นต้น แผนผังวัดควรจัดทำเป็น ๒ แบบคือ

๑. ผังสภาพปัจจุบันแสดงรายละเอียดต่างๆของสภาพปัจจุบันทั้งหมด

๒. ผังโครงการเป็นผังที่ควรจัดขึ้นเพื่อพัฒนาวัดตามมติที่ประชุมกรรมการพัฒนาวัดในการประชุมครั้งที่ ๑ วาระที่ ๒ เรื่องการกำหนดเขตวัดเพื่อการจัดผังผังโครงการนี้เป็นผังที่สมบูรณ์ที่คาดการณ์ล่วงหน้าว่าเพื่อพัฒนาถาวรวัตถุเสร็จสิ้นแล้วสภาพของวัดในอนาคตจะเป็น เช่น ไร่น้ำวัดหลังวัดจะหันไปทางทิศไหนอาคารเสนาสนะแต่ละหลังจะตั้งเป็นหมวดหมู่อยู่อย่างไรสิ่งไหนจะต้องรื้อทิ้งสิ่งไหนจะต้องเคลื่อนย้ายสิ่งก่อสร้างที่ปลูกใหม่จะปลูกตรงไหนบริเวณวัดจะตกแต่งจะตัดถนน เช่น ไร่น้ำนี้ผู้วางแผนผังจะต้องมีความรู้ในเรื่องการจัดวางผังและตกแต่งบริเวณจึงจะสามารถทำได้เหมาะสมสวยงามตามสภาพของพื้นที่ตั้งของวัดและสภาพแวดล้อมกับเศรษฐกิจและสังคมของละแวกนั้น

ขั้นที่ ๕ จัดทำโครงการพัฒนาวัดเมื่อคณะกรรมการได้ประชุมหารือกันในเรื่องแผนงานพัฒนาของวัดว่าจะต้องทำงานหรือกิจกรรมใดบ้างตามลำดับความสำคัญก่อนหลังแล้วผู้ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในงานหรือกิจกรรมนั้นๆ ควรจะได้เขียนโครงการกิจกรรมให้ชัดเจนเสนอกรรมการให้ชัดเจนเสนอกรรมการเพื่อให้พิจารณาอนุมัติโครงการก่อนที่จะดำเนินการกิจกรรมของวัดที่จะพัฒนาแยกได้เป็น ๒ ทางคือ

๑. การพัฒนาทางด้านวัตถุหมายถึงการพัฒนาสภาพวัดให้เกิดศรัทธาทางรูปธรรมได้แก่อาคารเสนาสนะมีเอกลักษณ์ของการเป็นวัดไทยปลูกสร้างอยู่เป็นหมวดหมู่สวยงามและ ไม้ใหญ่โตเกินความจำเป็นแห่งประโยชน์ใช้สอยและสภาพแวดล้อมของวัดและชุมชนถนนบริเวณวัดสะอาด ร่มรื่น ตกแต่งด้วยไม้ยืนต้นไม้ดอกไม้ประดับอย่างเหมาะสมอาณาเขตของวัดเป็นหมวดหมู่การก่อสร้างอาคารสถานที่ต่างๆควรดำเนินการให้สอดคล้องกับแผนผังโครงการที่จัดทำไว้

๒. การพัฒนาทางด้านจิตใจหมายถึงการพัฒนาทางนามธรรม เช่น การปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรมแก่ศาสนิกชนในท้องถิ่นรวมถึงกิจกรรมต่างๆที่วัดควรจะเป็นศูนย์กลางจัดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกต่อชุมชนหมู่บ้านนั้นๆการพัฒนาทางด้านนี้ ควรจะได้นำหน้าหรือพัฒนาควบคู่ไปกับการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางด้านวัตถุหรือรูปธรรมตัวอย่างที่วัดควรจัดเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน

ขั้นที่ ๖ ดำเนินการพัฒนาวัดเมื่อได้จัดทำแผนผังวัดจัดทำแผนและโครงการพัฒนาวัดได้แก่กำหนดกิจกรรม ต่างๆ เสร็จแล้วและผ่านความเห็นชอบจากกรรมการในการประชุมครั้งต่อมาเรียบร้อยแล้วก็เริ่มการพัฒนาได้เลยโดยอาจจะกำหนดวันประชุมสัปดาห์และประชาชนในท้องถิ่นเพื่อประกาศชี้แจงความมุ่งหมายในการพัฒนาวัดและโครงการต่างๆที่วัดจะดำเนินการให้ทราบโดยทั่วกัน พร้อมทั้งเชิญชวนและขอความร่วมมือจากประชาชนในการที่จะดำเนินการพัฒนาวัดในโครงการต่างๆนั้นด้วยจากนั้นจะร่วมกันทำความสะอาดปลูกต้นไม้ทำรั้ววัดไว้เป็นที่ระลึกก็จะเป็นการดียิ่งซึ่งในโอกาสข้างหน้าวัดจะได้รับความร่วมมือจากชาวชุมชนเป็นอย่างดีอีกต่อไปด้วย

แนวคิดหรือแนวนโยบายในการจัดสภาพแวดล้อม จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า วัดจะต้องปรับสภาพแวดล้อมของวัดให้เหมาะสมกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในอาคารและภายนอกอาคาร มีการจัดภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมภายนอกให้เหมาะสมกับการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ อย่างแท้จริง เช่น การจัดสวนป่า มีพันธุ์ไม้นานาชนิด พันธุ์ไม้ทางพระพุทธศาสนา พันธุ์ไม้ในวรรณคดี พันธุ์ไม้หายาก เป็นต้น มีการติดป้ายบอกชื่อพันธุ์ไม้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ อธิบายลักษณะทางวิทยาศาสตร์ ประโยชน์และสรรพคุณ เป็นต้น มีการจัดทำโครงการต้นไม้พูดได้ เช่น การติดป้ายศาสนสุภาษิต คติธรรม คำคม รวมถึงการจัดสวนหย่อมหรือมุมพักผ่อน มุมอ่านหนังสือ ใต้ต้นไม้ เพื่อลดพลังงาน เป็นต้น การจัดสวนสมุนไพร ปลูกพืชผักทางการเกษตร การย่อส่วนของเกษตรกรรมมาไว้เป็นสวนไร่นาขนาดเล็ก เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้วิถีเกษตรกรรมภายในวัด นอกจากนี้การจัดสภาพแวดล้อมภายใน เช่น อาคาร เสนาสนะ เป็นต้น ยังต้องปรับให้เอื้ออำนวยต่อการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนอีกด้วย เช่น การจัดห้องเรียน การจัดห้องสมุด การจัดห้องนิทรรศการ การจัดพิพิธภัณฑ์ ศูนย์จำหน่ายสินค้าของชุมชน เป็นต้น

๔.๓ รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปในการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี และองค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน รวมถึงประเด็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยทำการสังเคราะห์แนวทางในการพัฒนาวัด เป็นรูปแบบในเบื้องต้น หลังจากได้รูปแบบเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๒ รูปหรือคน ทำการยืนยันรูปแบบก่อนจะสรุปเป็นองค์ความรู้ในการวิจัยต่อไป ทั้งนี้รูปแบบที่ได้จากการวิจัยเป็นการต่อบัณฑิตอุปสงค์การวิจัยในข้อที่ ๓ ตามลำดับ ดังนี้

๔.๓.๑ จากหลักการบริหารจัดการวัดนำไปสู่การจัดตั้งศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน

๔.๓.๒ จากประเด็นหลักการจัดตั้งศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนนำไปสู่การวิเคราะห์สภาพปัญหาและประเด็นที่ต้องการ

๔.๓.๓ จากประเด็นการวิเคราะห์สภาพปัญหาและประเด็นที่ต้องการนำไปสู่การสร้างพันธกิจและผลที่มุ่งหวัง และนำไปสู่การกำหนดรูปแบบเบื้องต้น

๔.๓.๑ จากหลักการวัด ๖ ด้านนำไปสู่การจัดตั้งศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน

ในการพัฒนาวัดด้านการปกครองนั้น เจ้าอาวาสจำเป็นต้อง ดำเนินการให้ครอบคลุม ดังนี้^{๑๑๒}

๑. การจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่งสอนด้านข้อวัตรปฏิบัติธรรมตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมาย พระราชบัญญัติลักษณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบอื่นๆ อย่างเคร่งครัด^{๑๑๓}

๒. การออกกฎ ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชน เช่น การห้ามเล่นการพนัน ห้ามดื่มสุรารายในวัด รวมถึงข้อปฏิบัติอื่นๆ เพื่อให้เกิดความสงบ เรียบร้อย ภายในวัดและชุมชน^{๑๑๔}

๓. การควบคุมดูแลพระภิกษุสามเณรในปกครองให้สงบเรียบร้อย ตามสมณสาธูปควบคุมความประพฤติให้ดีงาม ฉลองศรัทธาของญาติโยม^{๑๑๕}

๔. การออกกฎ ระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ^{๑๑๖}

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมสโรโกโช), เจ้าอาวาสวัดอุทกเขปสีมาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวโร, เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนารณ (อนันต์ ธมฺมโชโต), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนฺตจาโร), เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร (วรณณะ ทสสนิโย), เจ้าอาวาสวัดสัทธิบ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๕. การบริหารจัดการกิจการของวัด เช่น บัญชีรายรับ-รายจ่ายให้เป็นไปด้วยดี^{๑๑๗}

๖. การระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุความขัดแย้ง หรือลงนิคหกรรม^{๑๑๘}

กรณีตัวอย่างวัดที่มีการพัฒนาด้านการปกครองที่โดดเด่นในจังหวัดชลบุรี ได้แก่ วัดบางพระวรวิหาร ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ซึ่งในปัจจุบันมี พระเทพชลธารมุนี เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เป็นเจ้าอาวาสปกครองวัด ซึ่งลักษณะเด่นของวัดนี้ก็คือ เจ้าอาวาสมีภาวะความเป็นผู้นำสูง ท่านเป็นพระมหาเถระที่มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส เป็นที่รักและเคารพของพระภิกษุสามเณร และญาติโยมในจังหวัดชลบุรี พระเดชพระคุณดูแลรับผิดชอบวัดในเขตปกครองมากถึง ๓๗๒ วัด ๖๗ สำนักสงฆ์ ซึ่งกระจายอยู่ในอำเภอต่างๆ ๑๐ อำเภอ ประกอบด้วย

อำเภอเกาะจันทร์ จำนวน ๑๖ วัด ๗ สำนักสงฆ์ อำเภอบ่อทอง จำนวน ๓๑ วัด ๙ สำนักสงฆ์ อำเภอบางละมุง ๔๓ วัด ๓ สำนักสงฆ์ อำเภอบ้านบึง จำนวน ๓๔ วัด ๓ สำนักสงฆ์ อำเภอพนัสนิคม จำนวน ๗๓ วัด อำเภอพานทอง จำนวน ๒๓ วัด อำเภอเมืองชลบุรี จำนวน ๕๔ วัด ๑๒ สำนักสงฆ์ อำเภอศรีราชา จำนวน ๖๓ วัด ๒๓ สำนักสงฆ์ อำเภอสัตหีบ ๒๐ วัด ๔ สำนักสงฆ์ และอำเภอหนองใหญ่ จำนวน ๑๕ วัด ๖ สำนักสงฆ์ ถึงแม้พระเดชพระคุณจะต้องรับผิดชอบปกครองคณะสงฆ์มากหลายวัด แต่ก็ไม่ทอดทิ้งและดูแลความเรียบร้อยภายในวัดบางพระวรวิหารเป็นอย่างดี จึงเป็นแบบอย่างทางด้านการปกครองของจังหวัดชลบุรีได้เป็นอย่างดี

ในการพัฒนาวัดด้านศาสนศึกษา นั้น เจ้าอาวาสจำเป็นต้อง ดำเนินการให้ครอบคลุม ดังนี้^{๑๑๙}

๑. การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและหรือแผนกบาลีขึ้นภายในวัด^{๑๒๐}

๒. การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึง^{๑๒๑}

๓. การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักธรรมและบาลี^{๑๒๒}

๔. การจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบธรรมสอบบาลี^{๑๒๓}

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (ผจญ จนทโชโต), เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณ), เจ้าอาวาสวัดราชบุรณนิยมธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระชลญาณมุนี (สมโภช ธรรมโสภณโช), เจ้าอาวาสวัดอุทกเขปสีมาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวโร, เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนาภรณ์ (อนันต์ ธรรมโชโต), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนตจาโร), เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร (วรรณะ ทสสนิโย), เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๕. การสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอนทั้งแก่พระภิกษุสามเณร และครูผู้สอน^{๑๒๔}

๖. การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชนและนักเรียนโดยทั่วไป^{๑๒๕}

กรณีศึกษาด้านการศาสนศึกษาที่มีผลงานดีเด่น คือ วัดไชยมงคลอารามหลวง สถานที่ปมเพาะ ‘นักรธรรม’ ชั้นครู ผู้สืบทอดพระไตรปิฎก “วัดชัยมงคลพระอารามหลวง” เป็นวัดใหญ่ตั้งอยู่ใจกลาง ‘เมืองพัทธยา’ ทางด้านทิศใต้ และอยู่ท่ามกลางความสับสนวุ่นวาย เพราะแวดล้อมไปด้วย ‘ฝับบาร์-สถานบันเทิงเรีงรมย์’ รวมถึงตลาดสดที่มีผู้คนเดินขวักไขว่จอแจตลอด ๒๔ ชั่วโมง “พระสงฆ์และสามเณรในวัดนี้ จึงต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง แน่วแน่ไม่ยอมแพ้ต่อกิเลสและสิ่งยั่วยู่ทั้งหลายทั้งปวง” ดังเช่น.. “พระปัญญาธรรมาภรณ์” หรือ “พระครูพิศาลจริยาภิวัฒน์” (อนันต์ ธัมมโชโต) เจ้าคณะตำบลนาเกลือ และเจ้าอาวาสวัดชัยมงคลพระอารามหลวง ที่ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี จนประชาชนชาวเมืองพัทธยาต่างให้ความเคารพศรัทธาซึ่งนอกจากท่านจะครองตนอยู่ในสมณเพศอย่างเคร่งครัด และปฏิบัติกิจของสงฆ์อย่างไม่ขาดตกบกพร่องแล้วท่านยังเป็นพระ “นักปกครอง” และ “นักพัฒนา” อีกด้วย

ส่วนแนวทางที่ใช้ในการปกครองเป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ของคณะมหาเถรสมาคมทุกประการและที่ผ่านมาพระสงฆ์-สามเณรที่อยู่ในความดูแลก็ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วยดีตลอดมา ถึงแม้แต่ละวัดจะเป็นวัดขนาดใหญ่ โดยเฉพาะวัดชัยมงคล แห่งนี้ ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณยกฐานะให้เป็น ‘พระอารามหลวง’ ชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อปี ๒๕๕๕ ทั้งนี้ก็ด้วยความร่วมแรงร่วมใจของพุทธศาสนิกชนที่ช่วยกันสร้าง ‘เสนาสนะ’ ให้มีความมั่นคง นั่นคือประการแรก ประการที่สอง การที่จะยกฐานะเป็นพระอารามหลวงได้นั้นจะต้องมีการให้การศึกษาในแผนกบาลี จึงได้เปิดโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรมขึ้นเป็นแห่งที่ ๒ ของจังหวัดชลบุรี เพราะเล็งเห็นความสำคัญด้านการศึกษาโดยเฉพาะแผนกนักรธรรมบาลีซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาในการสืบทอดพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามพระไตรปิฎกจนปัจจุบันมีพระภิกษุ-สามเณรในโรงเรียนประมาณ ๑๐๐ กว่ารูป วัดชัยมงคลได้เริ่มเปิดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๔๓ และมีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้ามาตามลำดับจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ ก็ได้รับแรงศรัทธาจากคณะญาติโยมที่ให้การอุปถัมภ์บำรุงด้วยดีเสมอมา อีกทั้งคณะครูอาจารย์ทุกๆ รุ่นที่ได้ทุ่มเทกำลังกายกำลังสติปัญญา และเสียสละเวลา ปฏิบัติหน้าที่สนองงาน ของสำนักศาสนศึกษาวัดชัยมงคลอย่างเต็มกำลังความสามารถ

ดังนั้น จึงเป็นเหตุให้พระภิกษุสามเณรมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะปีการศึกษา นี้ มีพระภิกษุสามเณรจากทั่วทุกภาคของประเทศ มาขอสมัครเข้ารับการศึกษาพระปริยัติธรรม ตั้งแต่ นักรธรรมชั้นตรี นักรธรรมชั้นโท นักรธรรมชั้นเอก และ ประโยคบาลีไวยากรณ์ ถึงประโยค ป.๘ จำนวน ๑๒๗ รูป

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรกิจจาภิวัฒน์ (ผจญ จันทโชโต), เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณ), เจ้าอาวาสวัดราชบุรณนิมมธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

เจ้าคุณพระปัญญาธรรมาจารย์ กล่าวอีกว่า พิธีมอบทุนการศึกษาปีนี้ นับเป็นปีที่ ๑๑ แล้ว โดยมีคณะอุบาสกอุบาสิกา ผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสได้ร่วมกันบริจาคปัจจัย จัดตั้งกองทุนการศึกษาไว้ถวายพระภิกษุสามเณรที่สอบได้ในแต่ละปี เพื่อเป็นขวัญกำลังใจ แก่พระภิกษุสามเณร ที่มุ่งมั่น และเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียน

สำหรับพระภิกษุสามเณรที่สอบพระปริยัติธรรมได้มีทั้งหมด ๑๐๖ รูป โดยแยกเป็นแผนกธรรม ๕๘ รูป คือ นักธรรมชั้นตรี จำนวน ๒๙ รูป นักธรรมชั้นโท จำนวน ๑๑ รูป นักธรรมชั้นเอก จำนวน ๑๘ รูป และแผนกบาลี รวม ๔๘ รูป คือ ประโยค ๑-๒ จำนวน ๑๑ รูป, ประโยค ป.ธ.๓ จำนวน ๗ รูป ประโยค ป.ธ.๔ จำนวน ๙ รูป ประโยค ป.ธ.๕ จำนวน ๗ รูป ประโยค ป.ธ.๖ จำนวน ๙ รูป และประโยค ป.ธ.๗ จำนวน ๕ รูป

ในการพัฒนาวัดด้านการศึกษาสงเคราะห์นั้น เจ้าอาวาสจำเป็นต้อง ดำเนินการให้ครอบคลุม ดังนี้^{๑๒๖}

๑. การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ^{๑๒๗}
๒. การเป็นพระสอนศีลธรรม และหรือครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธ^{๑๒๘}
๓. การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักธรรมและบาลีการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด^{๑๒๙}
๔. การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์^{๑๓๐}
๕. การประสานจัดการงบประมาณในการก่อสร้างอาคารเรียน ห้องเรียน หรือห้องจริยธรรม^{๑๓๑}
๖. การตั้งทุน เพิ่มทุน และมอบทุนสงเคราะห์การศึกษา^{๑๓๒}

กรณีศึกษาด้านการศึกษาสงเคราะห์ ประกอบด้วย

๑. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาวัดทุ่งเหียง ตั้งอยู่เลขที่ ๕๓๔ หมู่ที่ ๔ วัดทุ่งเหียง ตำบลหมอนนาง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี วิสัยทัศน์ของโรงเรียนคือ พัฒนาผู้เรียนให้มีมาตรฐานด้านความรู้พื้นฐาน มีจิตวิญญาณศาสนทายาท เปรื่องปราดเฉลียวฉลาดด้านคิดบวก

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโสภโฆโซ), เจ้าอาวาสวัดอุทกเขปสีมาาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวโร, เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พระปัญญาธรรมาจารย์ (อนันต์ ธมฺมโชโต), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนตจาโร), เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระครูทัศนีย์คุณากร (วรรณะ ทสฺสนิโย), เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (ผจญ จันทโชโต), เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณ), เจ้าอาวาสวัดราชบุรณนิยมธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

มีจิตใจใฝ่เรียนรู้ อยู่ร่วมกันเหมือนครอบครัว รวมตัวกับชุมชน ประสิทธิผลหลักสูตรสถานศึกษา มุ่งมั่นให้ปัญญากับสังคม ปรัชญาของโรงเรียน คือ “นตฺถิ ปญญา สมาอาภา” แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี อัตลักษณ์ของสถานศึกษา คือ “คุณธรรมนำชีวิต” เอกลักษณ์ของสถานศึกษา คือ “บวชเรียน เพียรพุทธศาสนา” คำขวัญของสถานศึกษา คือ “สามัคคี มีวินัย ใฝ่ศึกษา พัฒนาสิ่งแวดล้อม”

๒. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาวัดโพธิ์รัตนาราม วิทยาลัย วัดโพธิ์รัตนาราม ได้ถือกำเนิดก่อสร้างโดยการนำของพระมหาคณาจารย์จันทรรามวิจิตร (โพธิ์แจ่มมหาเถระ) อดีตเจ้าคณะใหญ่สงฆ์จันทรรามองค์ที่ ๖ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ในเนื้อที่ซึ่ง คุณวิท - คุณอารีย์ ประสารพานิช เป็นผู้ถวายส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งซื้อด้วยเงินบรรดาสาธุชน นับตั้งแต่ก่อสร้างแล้วเสร็จได้มีการก่อตั้งผู้รักษาการเจ้าอาวาสเพื่อมาปกครอง และดูแลวัดมาทั้งสิ้น ๓ องค์ นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเริ่มจากพระมหาคณาจารย์จันทรรามวิจิตร (โพธิ์แจ่มมหาเถระ) เป็นองค์แรก องค์ต่อมาคือ หลวงจันทรรามนาทเงินประพันธ์ (เย็นเขียว) ซึ่งปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่ พระคณาจารย์จันทรรามปัญญาจริยาภรณ์ รองเจ้าคณะจันทรราม เจ้าอาวาสวัดมิ่งกรมกลาวาส (เล่นเนี้ย) กรุงเทพมหานคร และพระอาจารย์จันทรรามวิจิตร (เย็นเกา) เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ซึ่งเป็นผู้คิดริเริ่มจัดตั้งโรงเรียนสำหรับ พระภิกษุสามเณร ภายในวัดโดยใช้ชื่อว่า “โรงเรียนวัดโพธิ์รัตนารามวิทยาลัย” โดยมี พระอาจารย์จันทรรามวิจิตร (พระสังฆาธิการ) เจ้าอาวาส/ผู้จัดการโรงเรียน พระถนอม จรณสมปนโน (พระสังฆาธิการ) ผู้อำนวยการโรงเรียน

๓. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาวัดเนินบุญญาราม ตั้งอยู่ เลขที่ ๒๐๕ หมู่ ๑๑ ถนนเนินไร่สอง ตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดย พระมหานรินทร์ หิริสมปนโน เจ้าอาวาส/ผู้อำนวยการสถานศึกษา พระมหาเกษม ปัญญาโว รองผู้อำนวยการสถานศึกษา ฝ่ายวิชาการ พระมหาสาธิต อภัสสโร รองผู้อำนวยการสถานศึกษา ฝ่ายบริหารงานทั่วไป / ฝ่ายบุคคล ว่าที่ร้อยตรีรัฐกร พิงบุญ หัวหน้าฝ่ายงบประมาณการเงิน นายอนันต์ บุญจริง หัวหน้าฝ่ายวิชาการ นายวิระพันธ์ อุทัยขาม หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไป ปรัชญาของโรงเรียน คือ ทนโต เสฏฐิ มนุสเสสุ บรรดาคณคณที่ฝึกแล้วเท่านั้น เป็นผู้ประเสริฐที่สุด อัตลักษณ์ของโรงเรียน คือ บวชเรียน เพียรท่องสวด เจริญภavana เอกลักษณ์ของโรงเรียน คือ ปิยวาจา สัมมาคารวะ

ในการพัฒนาวัดด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น เจ้าอาวาสจำเป็นต้อง ดำเนินการให้ครอบคลุม ดังนี้^{๑๓๓}

๑. การเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ^{๑๓๔}

๒. การจัดหาพระไตรปิฎก หนังสือทางพระพุทธศาสนา ไว้เพียงพอต่อประชาชน^{๑๓๕}

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ พระชลญาณมุนี (สมโภช ธรรมโสภณโช), เจ้าอาวาสวัดอุทกเขปสีมาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวโร, เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตน์ภรณ์ (อนันต์ ธรรมโชโต), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๓. จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรม^{๑๓๖}
๔. ฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะ^{๑๓๗}
๕. การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน^{๑๓๘}
๖. การจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีวิทยุโทรทัศน์^{๑๓๙}

กรณีศึกษาด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ วัดภักทันทตะอาสาฬหาราม สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดชลบุรี แห่งที่ ๔ ตำบลหนองไผ่แก้ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ๒๐๒๒๐ นิิกาย: มหานิกาย เป็นวัดปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวมหาสติปัฏฐาน ๔ โดยคณะศิษย์ได้จัดสร้างขึ้นในปี พ.ศ.๒๕๔๓ ด้วยความศรัทธาอันมีต่อพระเดชพระคุณหลวงปู่ พระภักทันทตะ อาสภมหาเถระ ธัมมาจริยะ อัครมหากัมมัฏฐานาจริยะ ซึ่งได้ทำหน้าที่เป็นพระธรรมทูตจากประเทศพม่าเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านวิปัสสนาธุระในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๖ จากการอาราธนาของคณะสงฆ์และรัฐบาลไทยในสมัยนั้น วัดภักทันทตะอาสาฬหารามได้รับการประกาศตั้งเป็นวัดอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยมีวัตถุประสงค์ในการตั้งวัด คือ เพื่อเป็นอนุสรณ์สถาน และประกาศเกียรติคุณของพระอาจารย์ใหญ่ให้เป็นที่ปรากฏ เพื่อเผยแผ่วิปัสสนากรรมฐานสานต่องานของพระอาจารย์ใหญ่ต่อไป เพื่อเป็นวัดปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามนัยคัมภีร์มหาสติปัฏฐาน ๔ เพื่อให้บริการ และเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมแก่สาธุชนทั่วไป เพื่อเป็นที่ฝึกปฏิบัติ และพัฒนาบุคลากรด้านวิปัสสนากรรมฐาน

วัดนี้ได้รับการบริจาคที่ดินจำนวน ๒๗ ไร่ ๒ งาน จากนายสัตวแพทย์ จำเรื่อง พานเพียรศิลป์ อนึ่ง คุณเกษมศรี อนามัยบุตร ได้ซื้อที่ดินซึ่งอยู่ติดกันเพิ่มอีกจำนวน ๒ ไร่ ๘๖ ตารางวา (ปัจจุบันมีพื้นที่จำนวน ๔๙ ไร่ ๒ งาน ๘๖ ตารางวา) และสร้างเสาศระเจ้าอโศกมหาราช เพื่อแสดงถึงความมั่นคงของวัดในพระพุทธศาสนา

ปัจจุบัน วัดภักทันทตะอาสาฬหารามได้ใช้เป็นสถานที่ฝึกอบรมพระสังฆาธิการสนองงานคณะสงฆ์ และเป็นสถานที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของบุคลากรจากหน่วยราชการต่างๆ ตลอดจนฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป สามารถรองรับผู้เข้ามาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้ประมาณ ๕๐๐ รูปหรือคน โดยมี พระครูภาวนาวราลังการ วิ. (พระอธิการสมศักดิ์ ไสโรโท) เป็นเจ้าอาวาส

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนตจาโร), เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ พระครูทัศนีย์คุณากร (วรรณะ ทสสนีโย), เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (ผจญ จันทโชโต), เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณ), เจ้าอาวาสวัดราชบุรณนิมมธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

กิจกรรมหลักที่ทางวัดจัดเป็นประจำ

จัดตามประเพณีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเน้นการปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี สอนปฏิบัติทั้งที่มาเป็นรายบุคคลหรือหมู่คณะ และเป็นหมู่ใหญ่ ตั้งแต่ ๓ วันขึ้นไป มีการปฏิบัติอยู่ทุกวันมีทำวัตรสวดมนต์เช้า-เย็น ฟังธรรม ทุกวัน ตื่นนอน ๐๓.๓๐ น. จำวัด ๒๒.๐๐ น. ตามตารางการปฏิบัติในการพัฒนาวัดด้านการสาธารณูปการนั้น เจ้าอาวาสจำเป็นต้อง ดำเนินการให้ครอบคลุม ดังนี้^{๑๔๐}

๑. การควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์^{๑๔๑}
๒. การควบคุมดูแลและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด^{๑๔๒}
๓. การจัดทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนา^{๑๔๓}
๔. การจัดตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการ^{๑๔๔}
๕. การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย^{๑๔๕}
๖. การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมาย และพระธรรมวินัย^{๑๔๖}

กรณีศึกษาด้านสาธารณูปการ ได้แก่ วัดใหญ่อินทาราม ด้านความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนบริเวณชุมชนวัดใหญ่อินทาราม พบว่า ชุมชนวัดใหญ่อินทารามประวัติความเป็นมาอันเก่าแก่และยาวนาน มีศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ ซึ่งมีอายุกว่า ๓๐๐ ปี รอยพระพุทธรูปบาท ในวิหาร และวิหารข้างพระอุโบสถ ศาลาเก้าห้อง ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับตำนานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระพุทธรูป “หลวงพ่อเฉย” พระพุทธรูปเก่าแก่ พระอุโบสถเอกลักษณ์สมัยอยุธยา พระประธาน และ พระพุทธรูปสำคัญภายในพระอุโบสถ พัทธสีมาคู่ ๘ ทิศ พระวิหารมหาอุด พระพุทธรูปศิลาทราย รูปปั้นหมอสุกเตวดา ประติมากรรมไม้แกะสลักรูปพระอินทร์ รูปปั้นควาย หรือที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ เช่น งานประจำปีวัดใหญ่อินทาราม งานเทศน์มหาชาติกัณฑ์งาน ประเพณีวิ่งควาย งานสักการะอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช งานปิดทองรอยพระพุทธรูปบาทศิลาทราย บริเวณชุมชนวัดใหญ่อินทารามมีการกำหนดเนื้อหาของความรู้ทาง ศิลปวัฒนธรรมที่ต้องการและแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ดังนี้ เนื่องจากวัดใหญ่อินทาราม มีความสำคัญด้าน

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมมโสภโฆโซ), เจ้าอาวาสวัดอุทกเขปสีมาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวโร, เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนภรณ์ (อนันต์ ธมมโชโต), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนตจาโร), เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ พระครูทักษิณคุณากร (วรรณะ ทสสนิโย), เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (ผจญ จันทโชโต), เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณ), เจ้าอาวาสวัดราชบุรณนิยมธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ประวัติศาสตร์ มีอายุกว่า ๓๐๐ ปี ดังนั้น การกำหนดเนื้อหาจึงเกี่ยวข้องกับ งานด้านสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัย ความเป็นมาของประเพณีท้องถิ่น โดยกล่าวถึงต้นกำเนิดของประเพณีวิงควายอันเป็นส่วนประกอบมาจากการเทศน์มหาชาติ ในพระพุทธศาสนา และการแสวงหาความรู้ความเชื่อความศรัทธาของคนในชุมชนจนเป็นประเพณี แห่งพระอินทร์ ในการจัดการองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง หรือ อื่น ๆ ได้มีการแสวงหาความรู้จากหน่วยงานภายนอก เช่น กระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี หอจดหมายเหตุจังหวัดชลบุรี เทศบาลเมืองชลบุรี คนเก่าแก่ ของชุมชน เป็นต้น

บริเวณชุมชนวัดใหญ่อินทารามมีการจัดทำสารบัญ หรือเก็บ รวบรวมความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมเพื่อให้ง่ายและสะดวกในการใช้งาน โดยมีการรวบรวมเนื้อหา สารความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นหมวดหมู่ และจัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับประวัติวัดและ ความหมายของภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถในรูปแบบภาคภาษาไทยและเผยแพร่ทางเว็บไซต์ แผ่นพับประชาสัมพันธ์ ปฏิทินการจัดกิจกรรม นอกจากนี้ยังมีวีดิทัศน์ที่แสดงเกี่ยวกับ ประวัติวัดและภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถและสถานที่สำคัญต่าง ๆ ภายในวัดพอสังเขป

บริเวณชุมชนวัดใหญ่อินทารามมีการสร้างความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบและภาษาที่เข้าใจง่ายเพราะองค์ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับประเพณีสำคัญต่าง ๆ สามารถนำเรื่องราว ต่าง ๆ บอกเล่าผ่านประเพณีที่วัดใหญ่อินทารามจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ซึ่งคนในชุมชน วัดใหญ่อินทารามจะได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ เช่น งานประจำปีปิดทองรอยพระพุทธรูป ศิลาทราย งานเทศน์มหาชาติกับประเพณีวิงควายก็จะมีรูปปั้นควายอยู่บริเวณศาลาเก่าห้อง งานระลึกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ขอพรพระประธานในพระอุโบสถ และศึกษาประวัติและ ความหมายของภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดใหญ่อินทาราม หรือการจัดพิมพ์ใน รูปแบบหนังสือและนำข้อมูลบางส่วนเผยแพร่ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ ซึ่งมีการเรียบเรียงและจัดทำในภาษาที่เข้าใจง่าย ทุกคนสามารถอ่านและศึกษาถึงความเป็นมาได้อย่างชัดเจน

การจัดเก็บความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมและกระจายความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม บริเวณชุมชนวัดใหญ่อินทารามมีการจัดเก็บความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม โดยมีการจัดเก็บองค์ ความรู้ในภาพรวมด้านศิลปวัฒนธรรมจากแหล่งต่าง ๆ เช่น การสัมภาษณ์คนในชุมชน ข้อมูลจาก กรมศิลปากรที่อ้างอิง ขอความร่วมมือจากสถาบันในท้องถิ่นเพื่อศึกษาวิจัยงานศิลปวัฒนธรรม ของวัด เพื่อนำมาประมวลจัดเก็บและจัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่ทุกรูปแบบ เช่น หนังสือ สื่อทาง อิเล็กทรอนิกส์ วีดิทัศน์ ส่วนการกระจายความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม จะเผยแพร่ผ่านทางสายงาน ทวีท้องถิ่น และสื่อวิทยุกรรมประชาสัมพันธ์ การแจกหนังสือดังกล่าวให้กับผู้ที่เข้ามาทำบุญที่วัด และในงานสำคัญต่าง ๆ หรือกลุ่มผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมวัด แต่ยังไม่มีความเข้มแข็งด้านการกระจาย ความรู้เชิงรุก บริเวณชุมชนวัดใหญ่อินทารามมีการแลกเปลี่ยนความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม แต่ยังเป็นแบบในวงแคบ ๆ โดยมักจะเป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในเชิงวัฒนธรรม แต่ละ ท้องถิ่นของแต่ละอำเภอ ตำบล ในจังหวัดชลบุรี มีนักศึกษาและประชาชนมาศึกษาภาพจิตรกรรม ฝาผนังและเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเป็นประจำ แต่ก็ยังเป็นเพียงจำนวนน้อยเท่านั้น ส่วนใหญ่เป็นประชาชนในจังหวัดชลบุรี หรือผ่านการทางกิจกรรมร่วมกันระหว่างเยาวชนต่าง ท้องถิ่นภายในจังหวัดชลบุรี หน่วยงานราชการมีการนำข้าราชการมาศึกษาความรู้ ความสำคัญ ทางศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

ในการพัฒนาวัดด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์นั้น เจ้าอาวาสจำเป็นต้อง ดำเนินการให้
ครอบคลุม ดังนี้^{๑๔๗}

๑. จัดทำถนนภายในวัดให้สะอาดแก่การสัญจรไปมา^{๑๔๘}
๒. การให้การสนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการสร้างถนน ประปาหมู่บ้าน ชุมชน^{๑๔๙}
๓. การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น^{๑๕๐}

๔. การช่วยเหลือกิจการของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์^{๑๕๑}
๕. การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น^{๑๕๒}
๖. การจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชน^{๑๕๓}

กรณีศึกษาด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ของจังหวัดชลบุรี ได้แก่ วัดหนองปรือ อำเภอบางละ
มุง จังหวัดชลบุรี โดยดำเนินการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์ฝึกวิชาชีพ สงเคราะห์เด็กนักเรียนยากจน โดย
ปรับปรุงวัดให้เป็นสถานที่ฝึกอาชีพให้แก่คนในชุมชน

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ พระชลญาณมุนี (สมโภช ธรรมโสภณโช), เจ้าอาวาสวัดอุทกเขปสีมาราม จังหวัดชลบุรี,
๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ พระมหาถาวร ถาวโร, เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนภรณ์ (อนันต์ ธรรมโชโต), เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล จังหวัดชลบุรี,
๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนตจาโร), เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี,
๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ พระครูทัศนียคุณากร (วรรณะ ทสสนิโย), เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี,
๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (ผจญ จันทโชโต), เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี, ๑๕
ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาณ), เจ้าอาวาสวัดราษฎร์นิยมธรรม จังหวัด
ชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๔.๔ สรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณ

๔.๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒ จำนวน ร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

(n = ๓๗๑)

สถานภาพส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๑. ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์		
เจ้าคณะอำเภอ/รองเจ้าคณะอำเภอ	๕	๑.๔
เจ้าคณะตำบล/รองเจ้าคณะตำบล	๑๑	๓.๐
เจ้าอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	๓๔	๙.๒
ไม่มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์	๓๒๐	๘๖.๕
รวม	๓๗๑	๑๐๐.๐
๒. อายุ		
๒๑ - ๔๐ ปี	๒๔๓	๖๕.๗
๔๑ - ๖๐ ปี	๘๘	๒๓.๘
๖๐ ปีขึ้นไป	๓๙	๑๐.๕
รวม	๓๗๑	๑๐๐.๐
๓. จำนวนพรรษา		
๑ - ๕ พรรษา	๒๔๔	๖๕.๙
๖ - ๑๐ พรรษา	๑๐๒	๒๗.๖
๑๑ พรรษาขึ้นไป	๒๕	๖.๕
รวม	๓๗๑	๑๐๐.๐
๔. วุฒิการศึกษาสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๑๖๗	๔๕.๑
ปริญญาตรี	๑๖๐	๔๓.๒
สูงกว่าปริญญาตรี	๔๓	๑๑.๖
รวม	๓๗๑	๑๐๐.๐

ตารางที่ ๔.๒ จำนวน ร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล (ต่อ)

สถานภาพส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๕. วุฒิการศึกษาทางธรรม		
ไม่มีวุฒิทางธรรม	๘๘	๒๓.๘
นักธรรมชั้นตรี	๑๕๑	๔๐.๘
นักธรรมชั้นโท	๔๔	๑๑.๙
นักธรรมชั้นเอก	๘๗	๒๓.๕
รวม	๓๗๑	๑๐๐.๐
๖. วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม		
ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม	๑๙๘	๕๓.๕
ประโยค ๑ - ๒ - เปรียญธรรม ๓ ประโยค	๑๕๐	๔๐.๕
เปรียญธรรม ๔ - ๖ ประโยค	๑๓	๓.๕
เปรียญธรรม ๗ - ๙ ประโยค	๙	๒.๔
รวม	๓๗๑	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๒ ซึ่งเป็นการแสดงข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งสามารถอธิบายได้แต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ไม่มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์มากที่สุด มีจำนวน ๓๒๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๕ รองลงมาเป็นเจ้าของอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน ๓๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙.๒ ถัดมาเป็นเจ้าคณะตำบล/รองเจ้าคณะตำบล จำนวน ๑๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓.๐ สุดท้ายคือ เป็นเจ้าคณะอำเภอ/รองเจ้าคณะอำเภอ จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑.๔ ตามลำดับ

อายุของประชากรกลุ่มตัวอย่าง มีอายุ ๒๐ - ๔๐ ปี มากที่สุด จำนวน ๒๔๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๗ รองลงมาคืออายุ ๔๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๘๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๘ สุดท้ายคือ ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๓๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๕ ตามลำดับ

พรรษาของประชากรกลุ่มตัวอย่าง มี พรรษา ๑-๕ มากที่สุด จำนวน ๒๔๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๙ รองลงมือนือคือ ๖-๑๐ พรรษา จำนวน ๑๐๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๖ สุดท้ายคือ ๑๑ พรรษาขึ้นไป จำนวน ๒๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖.๕ ตามลำดับ

วุฒิการศึกษาสามัญของประชากรกลุ่มตัวอย่าง มีวุฒิการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรีมากที่สุด จำนวน ๑๖๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๑ รองลงมาคือระดับปริญญาตรี จำนวน ๑๖๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๒ และสุดท้ายคือ ระดับสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๔๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๖ ตามลำดับ

วุฒิการศึกษาทางธรรมของประชากรกลุ่มตัวอย่าง มีวุฒิการศึกษาทางธรรมระดับ
 นักรธรรมชั้นตรีมากที่สุด จำนวน ๑๕๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๘ รองลงมาคือไม่มีวุฒิการศึกษาทาง
 ธรรม จำนวน ๘๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๘ ถัดมาคือนักรธรรมชั้นเอก จำนวน ๘๗ รูป คิดเป็นร้อยละ
 ๒๓.๕ สุดท้ายคือ นักรธรรมชั้นโท จำนวน ๔๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๙ ตามลำดับ

วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมของประชากรกลุ่มตัวอย่าง มิไม่มีวุฒิทางเปรียญธรรม
 มากที่สุด จำนวน ๑๗๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๐ และอื่น ๆ จำนวน ๓๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๐

๔.๔.๒ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี
 โดยภาพรวม และจำแนกตามรายด้าน ได้แก่ (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศึกษา
 (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๕) ด้านการสาธารณูปการ และ
 (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๓-๔.๙

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการ
 บริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม

(n = ๓๗๑)

ลำดับ	การบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.	ด้านการปกครอง	๓.๗๑	๐.๖๙๑	มาก
๒.	ด้านการศึกษา	๓.๔๗	๐.๘๐๓	ปานกลาง
๓.	ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๓๗	๐.๘๔๘	ปานกลาง
๔.	ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๓.๕๑	๐.๗๖๗	มาก
๕.	ด้านการสาธารณูปการ	๓.๖๗	๐.๖๖๘	มาก
๖.	ด้านการสาธารณสงเคราะห์	๓.๔๙	๐.๗๑๐	ปานกลาง
ภาพรวม		๓.๕๔	๐.๖๑๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการ
 วัดในจังหวัดชลบุรี ๖ ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔ และเมื่อพิจารณา
 เป็นด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณูปการ อยู่ใน
 ระดับมาก ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการปกครอง

(n = ๓๗๑)

ลำดับ	การบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.	การควบคุมดูแลพระภิกษุสามเณรในปกครองให้สงบเรียบร้อย	๓.๘๐	๐.๘๗๒	มาก
๒.	การจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่งสอนด้านข้อวัตรปฏิบัติธรรมตามหลักพระธรรมวินัย	๓.๘๓	๐.๘๙๐	มาก
๓.	การออกกฎ ระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ	๓.๖๙	๐.๙๐๗	มาก
๔.	การระงับข้อพิพาท การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุความขัดแย้ง หรือลงนิกหกรรม	๓.๔๗	๑.๐๓๐	ปานกลาง
๕.	การออกกฎ ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชน เช่น การห้ามเล่นการพนัน ห้ามดื่มสุรารภายในวัด	๓.๘๒	๑.๐๒๑	มาก
๖.	การบริหารจัดการกิจการของวัด เช่น บัญชีรายรับ-รายจ่ายให้เป็นไปด้วยดี	๓.๖๗	๐.๙๘๓	มาก
ภาพรวม		๓.๗๑	๐.๖๙๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการปกครอง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๑ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ในด้านการปกครอง อยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับได้ดังนี้

๑) การจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่งสอนด้านข้อวัตรปฏิบัติธรรมตามหลักพระธรรมวินัย (\bar{X} = ๓.๘๓, S.D. = .๘๙๐)

๒) การออกกฎ ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชน เช่น การห้ามเล่นการพนัน ห้ามดื่มสุรารภายในวัด (\bar{X} = ๓.๘๒, S.D. = ๑.๐๒๑)

๓) การควบคุมดูแลพระภิกษุสามเณรในปกครองให้สงบเรียบร้อย (\bar{X} = ๓.๘๐, S.D. = .๘๗๒)

ส่วนที่มีความคิดเห็นระดับปานกลางมีเพียงประเด็น การระงับข้อพิพาท การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุความขัดแย้ง หรือลงนิกหกรรม (\bar{X} = ๓.๔๗, S.D. = ๑.๐๓๐)

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการศึกษา

(n = ๓๗๑)

ลำดับ	การบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.	การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและหรือแผนกบาลีขึ้นภายในวัด	๓.๕๕	๑.๑๑๖	มาก
๒.	การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึง	๓.๕๘	๐.๙๕๘	มาก
๓.	การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักธรรมและบาลี	๓.๔๒	๑.๐๐๐	ปานกลาง
๔.	การจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบธรรมสอบบาลี	๓.๓๕	๑.๐๗๓	ปานกลาง
๕.	การสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอนทั้งแก่พระภิกษุสามเณร และครูผู้สอน	๓.๕๔	๑.๐๗๔	มาก
๖.	การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชนและนักเรียนโดยทั่วไป	๓.๔๐	๐.๙๓๖	ปานกลาง
ภาพรวม		๓.๔๗	๐.๘๐๓	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ในด้านการศึกษา อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับได้ดังนี้

๑) การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึง (\bar{X} = ๓.๕๘, S.D. = .๙๕๘)

๒) การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและหรือแผนกบาลีขึ้นภายในวัด (\bar{X} = ๓.๕๕, S.D. = ๑.๑๑๖)

๓) การสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอนทั้งแก่พระภิกษุสามเณร และครูผู้สอน (\bar{X} = ๓.๕๔, S.D. = ๑.๐๗๔)

ส่วนที่มีความคิดเห็นระดับปานกลาง เรียงลำดับได้ดังนี้

๑) การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักธรรมและบาลี (\bar{X} = ๓.๔๒, S.D. = ๑.๐๐๐)

๒) การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชนและนักเรียนโดยทั่วไป (\bar{X} = ๓.๔๐, S.D. = .๙๓๖)

๓) การจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบธรรมสอบบาลี
 $(\bar{X} = ๓.๓๕, S.D. = ๑.๐๗๓)$

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการ
 บริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการศึกษาสงเคราะห์

(n = ๓๗๑)

ลำดับ	การบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.	การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ	๓.๔๓	๑.๐๗๒	ปานกลาง
๒.	การเป็นพระสอนศีลธรรม และหรือครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธ	๓.๕๐	๐.๙๓๒	มาก
๓.	การจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด	๓.๑๑	๑.๑๒๙	ปานกลาง
๔.	การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์	๓.๒๐	๑.๑๘๘	ปานกลาง
๕.	การประสานจัดการงบประมาณในการก่อสร้างอาคารเรียน ห้องเรียน หรือห้องจริยธรรม	๓.๔๒	๑.๑๐๙	ปานกลาง
๖.	การตั้งทุน เพิ่มทุน และมอบทุนสงเคราะห์การศึกษา	๓.๖๑	๑.๐๕๕	มาก
ภาพรวม		๓.๓๗	.๘๔๘	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๗ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับได้ดังนี้

๑) การตั้งทุน เพิ่มทุน และมอบทุนสงเคราะห์การศึกษา ($\bar{X} = ๓.๖๑, S.D. = ๑.๐๕๕$)

๒) การเป็นพระสอนศีลธรรม และหรือครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธ ($\bar{X} = ๓.๕๐, S.D. = .๙๓๒$)
 ส่วนที่มีความคิดเห็นระดับปานกลาง เรียงลำดับได้ดังนี้

๑) การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ($\bar{X} = ๓.๔๓, S.D. = ๑.๐๗๒$)

๒) การประสานจัดการงบประมาณในการก่อสร้างอาคารเรียน ห้องเรียน หรือห้องจริยธรรม ($\bar{X} = ๓.๔๒, S.D. = ๑.๑๐๙$)

๓) การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ($\bar{X} = ๓.๒๐, S.D. = ๑.๑๘๘$)

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

(n = ๓๗๑)

ลำดับ	การบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.	การเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ	๓.๙๑	๐.๘๗๐	มาก
๒.	การจัดหาพระไตรปิฎก หนังสือทางพระพุทธศาสนา ไว้เพียงพอต่อประชาชน	๓.๕๖	๐.๙๖๙	มาก
๓.	จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรม	๓.๕๙	๑.๐๐๘	มาก
๔.	ฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะ	๓.๕๖	๐.๙๙๗	มาก
๕.	การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน	๓.๓๒	๑.๐๗๒	ปานกลาง
๖.	การจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีวิทยุโทรทัศน์	๓.๑๕	๑.๒๓๓	ปานกลาง
ภาพรวม		๓.๕๑	๐.๗๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๑ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับได้ดังนี้

๑) การเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ (\bar{X} = ๓.๙๑, S.D. = .๘๗๐)

๒) จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรม (\bar{X} = ๓.๕๙, S.D. = ๑.๐๐๘)

ส่วนที่มีความคิดเห็นระดับปานกลาง เรียงลำดับได้ดังนี้

๑) การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน (\bar{X} = ๓.๓๒, S.D. = ๑.๐๗๒)

๒) การจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีวิทยุโทรทัศน์ (\bar{X} = ๓.๑๕, S.D. = ๑.๒๓๓)

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการสาธารณูปการ

(n = ๓๗๑)

ลำดับ	การบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.	การควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์	๓.๗๓	๐.๙๕๒	มาก
๒.	การควบคุมดูแลและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด	๓.๗๘	๐.๘๓๗	มาก
๓.	การจัดทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนา	๓.๖๓	๐.๘๖๖	มาก
๔.	การจัดตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการ	๓.๕๔	๐.๙๐๖	มาก
๕.	การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย	๓.๖๗	๐.๙๒๑	มาก
๖.	การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมาย และพระธรรมวินัย	๓.๗๒	๐.๙๒๑	มาก
ภาพรวม		๓.๖๗	๐.๖๖๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการสาธารณูปการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ในด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับได้ดังนี้

๑) การควบคุมดูแลและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด (\bar{X} = ๓.๗๘, S.D. = .๘๓๗)

๒) การควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์ (\bar{X} = ๓.๗๓, S.D. = .๙๕๒)

๓) การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมาย และพระธรรมวินัย (\bar{X} = ๓.๗๒, S.D. = .๙๒๑)

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการสาธารณสงเคราะห์

(n = ๓๗๑)

ลำดับ	การบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล
๑.	จัดทำถนนภายในวัดให้สะอาดแก่การสัญจรไปมา	๓.๘๓	๐.๙๐๔	มาก
๒.	การให้การสนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการสร้างถนน ประปาหมู่บ้าน ชุมชน	๓.๔๙	๐.๙๖๑	ปานกลาง
๓.	การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น	๓.๔๕	๐.๙๔๖	ปานกลาง
๔.	การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์	๓.๕๖	๐.๙๕๐	มาก
๕.	การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น	๓.๒๗	๑.๐๕๗	ปานกลาง
๖.	การจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชน	๓.๓๖	๐.๙๒๗	ปานกลาง
ภาพรวม		๓.๔๙	๐.๗๑๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๙ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับได้ดังนี้

๑) จัดทำถนนภายในวัดให้สะอาดแก่การสัญจรไปมา (\bar{X} = ๓.๘๓, S.D. = .๙๐๔)

๒) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ (\bar{X} = ๓.๕๖, S.D. = .๙๕๐)

ส่วนที่มีความคิดเห็นระดับปานกลาง เรียงลำดับได้ดังนี้

๑) การให้การสนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการสร้างถนน ประปาหมู่บ้าน ชุมชน (\bar{X} = ๓.๔๙, S.D. = .๙๖๑)

๒) การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น (\bar{X} = ๓.๔๕, S.D. = .๙๔๖)

๓) การจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชน (\bar{X} = ๓.๓๖, S.D. = .๙๒๗)

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี
ที่มีต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านเป็น
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน
(n = ๓๗๑)

การบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. มีการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต	๔.๐๘	๐.๗๗๖	มาก
๒. ส่งเสริมและสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรและ ประชาชนได้เรียนรู้ตลอดเวลา	๔.๑๖	๐.๗๕๓	มาก
๓. สรรหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้ในการเรียนการสอน	๔.๐๒	๐.๗๗๓	มาก
๔. มีพัฒนาสื่อการเรียนรู้	๔.๑๐	๐.๗๗๑	มาก
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๔.๐๗	๐.๕๙๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการ
เรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต
ของบุคคลในชุมชน อยู่ในระดับมาก (\bar{X} = ๔.๐๗, S.D. = ๐.๕๙๖) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน
พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ในจังหวัด
ชลบุรีที่มีต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ใน
ด้านมีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา

(n = ๓๗๑)

การบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. จัดกิจกรรมที่เหมาะสมตามช่วงวัย	๔.๐๙	๐.๗๔๖	มาก
๒. จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอ	๔.๑๘	๐.๗๕๕	มาก
๓. มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการ เรียนการสอน	๔.๒๕	๐.๗๓๓	มาก
๔. มีการสอนให้ประชาชนรู้จักความพอเพียง และใช้ ชีวิตแบเรียบง่าย	๔.๑๔	๐.๗๕๗	มาก
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๔.๑๓	๐.๕๓๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการ
เรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านมีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา อยู่
ในระดับมาก (\bar{X} = ๔.๑๓, S.D. = ๐.๕๓๗) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุก
ด้าน

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี
ที่มีต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านมีการ
ให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน

(n = ๓๗๑)

การบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. มีการพัฒนาสื่อการสอนที่ทันสมัย	๔.๑๔	๐.๘๐๔	มาก
๒. มีการเผยแพร่หลักธรรมและความรู้ของชุมชนใน ระบบอินเทอร์เน็ต	๔.๑๒	๐.๗๐๕	มาก
๓. จัดห้องคอมพิวเตอร์ ระบบอินเทอร์เน็ตความเร็ว สูง	๔.๑๐	๐.๘๐๘	มาก
๔. มีเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์	๔.๐๓	๐.๘๑๖	มาก
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๔.๑๑	๐.๕๕๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านมีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๑$, S.D. = ๐.๕๕๖) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี
ที่มีต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านเป็น
แหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน
(n = ๓๗๑)

การบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. ส่งเสริมและสนับสนุนศิลปวัฒนธรรมชุมชนและ ท้องถิ่น	๔.๑๐	๐.๘๐๑	มาก
๒. ส่งเสริมและสนับสนุนภูมิปัญญาของชุมชน	๔.๐๔	๐.๘๒๒	มาก
๓. สนับสนุนปราชญ์ชาวบ้าน	๔.๒๐	๐.๗๗๙	มาก
๔. จัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญา	๓.๙๙	๐.๗๙๐	มาก
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๔.๐๘	๐.๖๕๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการ
เรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านเป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณี
วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๘$, S.D. = ๐.๖๕๓) และเมื่อ
พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๑๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความริเริ่มและมีชีวิตชีวา

(n = ๓๗๑)

การบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. มีการพัฒนาวัดให้ร่มรื่น สวยงาม	๔.๐๕	๐.๗๘๒	มาก
๒. เน้นการพัฒนาแห่งเรียนรู้วิถีชุมชน	๓.๙๕	๐.๘๖๐	มาก
๓. พัฒนาศาสนสถานให้มั่นคง สวยงาม คงทน	๔.๐๗	๐.๘๑๗	มาก
๔. นำความรู้ใหม่ๆ มาเผยแพร่ให้ประชาชนรู้	๔.๐๗	๐.๘๕๔	มาก
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๔.๐๓	๐.๖๕๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความริเริ่มและมีชีวิตชีวา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๓$, S.D. = ๐.๖๕๐) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๑๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี
ที่มีต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านเป็น
เครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง

(n = ๓๗๑)

การบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนใน จังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการจัดศูนย์การเรียนรู้	๓.๙๓	๐.๘๘๑	มาก
๒. ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากส่วนราชการ	๓.๙๑	๐.๘๒๓	มาก
๓. มีแผนการพัฒนาศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน	๔.๐๑	๐.๗๙๘	มาก
๔. จัดวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง	๔.๐๑	๐.๘๑๕	มาก
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๙๗	๐.๖๔๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านเป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๗$, S.D. = ๐.๖๔๓) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

สรุปได้ว่า สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งสามารถอธิบายได้แต่ละประเด็น ดังต่อไปนี้

ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ไม่มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์มากที่สุด มีจำนวน ๓๒๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๕ รองลงมาเป็นเจ้าของอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน ๓๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙.๒ ถัดมาเป็นเจ้าคณะตำบล/รองเจ้าคณะตำบล จำนวน ๑๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓.๐ สุดท้ายคือ เป็นเจ้าคณะอำเภอ/รองเจ้าคณะอำเภอ จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑.๔ ตามลำดับ

อายุของประชากรกลุ่มตัวอย่าง มีอายุ ๒๐ - ๔๐ ปี มากที่สุด จำนวน ๒๔๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๗ รองลงมาคืออายุ ๔๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๘๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๘ สุดท้ายคือ ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๓๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๕ ตามลำดับ

พรรษาของประชากรกลุ่มตัวอย่าง มี พรรษา ๑-๕ มากที่สุด จำนวน ๒๔๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๙ รองลงมาคือ ๖-๑๐ พรรษา จำนวน ๑๐๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๖ สุดท้ายคือ ๑๑ พรรษาขึ้นไป จำนวน ๒๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖.๕ ตามลำดับ

วุฒิการศึกษาสามัญของประชากรกลุ่มตัวอย่าง มีวุฒิการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี มากที่สุด จำนวน ๑๖๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๑ รองลงมาคือระดับปริญญาตรี จำนวน ๑๖๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๒ และสุดท้ายคือ ระดับสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๔๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๖ ตามลำดับ

วุฒิการศึกษาทางธรรมของประชากรกลุ่มตัวอย่าง มีวุฒิการศึกษาทางธรรมระดับ
นักธรรมชั้นตรีมากที่สุด จำนวน ๑๕๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๘ รองลงมาคือไม่มีวุฒิการศึกษาทาง
ธรรม จำนวน ๘๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๘ ถัดมาคือนักธรรมชั้นเอก จำนวน ๘๗ รูป คิดเป็นร้อยละ
๒๓.๕ สุดท้ายคือ นักธรรมชั้นโท จำนวน ๔๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๙ ตามลำดับ

วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมของประชากรกลุ่มตัวอย่าง มีไม่มีวุฒิทางเปรียญธรรม
มากที่สุด จำนวน ๑๗๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๐ และอื่น ๆ จำนวน ๓๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๐

พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ๖ ด้าน
ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔ และเมื่อพิจารณาเป็นด้าน พบว่า ด้านการ
ปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่น ๆ
อยู่ในระดับปานกลาง

พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้าน
การปกครอง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๑ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็น
รายชื่อ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ใน
ด้านการปกครอง อยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับได้ดังนี้

๑. การจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่งสอนด้านข้อวัตรปฏิบัติธรรมตามหลัก
พระธรรมวินัย (\bar{X} = ๓.๘๓, S.D. = .๘๙๐)

๒. การออกกฎ ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชน เช่น การห้ามเล่นการพนัน
ห้ามดื่มสุรกายในวัด (\bar{X} = ๓.๘๒, S.D. = ๑.๐๒๑)

๓. การควบคุมดูแลพระภิกษุสามเณรในปกครองให้สงบเรียบร้อย (\bar{X} = ๓.๘๐, S.D. = .
๘๗๒)

ส่วนที่มีความคิดเห็นระดับปานกลางมีเพียงประเด็น การระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัย
ปัญหาเพื่อยุติเหตุความขัดแย้ง หรือลงนิคหกรรม (\bar{X} = ๓.๔๗, S.D. = ๑.๐๓๐)

พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรีด้าน
การศาสนศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ และเมื่อพิจารณา
รายละเอียดเป็นรายชื่อ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดใน
จังหวัดชลบุรี ในด้านการศาสนศึกษา อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับได้ดังนี้

๑. การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระภิกษุสามเณร
อย่างทั่วถึง (\bar{X} = ๓.๕๘, S.D. = .๙๕๘)

๒. การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและหรือแผนกบาลีขึ้นภายในวัด
(\bar{X} = ๓.๕๕, S.D. = ๑.๑๑๖)

๓. การสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอนทั้งแก่พระภิกษุสามเณร และครูผู้สอน
(\bar{X} = ๓.๕๔, S.D. = ๑.๐๗๔)

ส่วนที่มีความคิดเห็นระดับปานกลาง เรียงลำดับได้ดังนี้

๑. การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักธรรมและบาลี (\bar{X} = ๓.๔๒, S.D. = ๑.๐๐๐)

๒. การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชนและนักเรียน
โดยทั่วไป (\bar{X} = ๓.๔๐, S.D. = .๙๓๖)

๓. การจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบธรรมสอบบาลี (\bar{X} = ๓.๓๕, S.D. = ๑.๐๗๓)

พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๗ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับได้ดังนี้

๑. การตั้งทุน เพิ่มทุน และมอบทุนสงเคราะห์การศึกษา (\bar{X} = ๓.๖๑, S.D. = ๑.๐๕๕)

๒. การเป็นพระสอนศีลธรรม และหรือครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธ (\bar{X} = ๓.๕๐, S.D. = .๙๓๒)

ส่วนที่มีความคิดเห็นระดับปานกลาง เรียงลำดับได้ดังนี้

๑. การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ (\bar{X} = ๓.๔๓, S.D. = ๑.๐๗๒)

๒. การประสานจัดการงบประมาณในการก่อสร้างอาคารเรียน ห้องเรียน หรือห้องจริยธรรม (\bar{X} = ๓.๔๒, S.D. = ๑.๑๐๙)

๓. การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (\bar{X} = ๓.๒๐, S.D. = ๑.๑๘๘)

พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรีด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๑ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับได้ดังนี้

๑. การเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ (\bar{X} = ๓.๙๑, S.D. = .๘๗๐)

๒. จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรม (\bar{X} = ๓.๕๙, S.D. = ๑.๐๐๘)

ส่วนที่มีความคิดเห็นระดับปานกลาง เรียงลำดับได้ดังนี้

๑. การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน (\bar{X} = ๓.๓๒, S.D. = ๑.๐๗๒)

๒. การจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีวิทยุโทรทัศน์ (\bar{X} = ๓.๑๕, S.D. = ๑.๒๓๓)

พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรีด้านการศึกษาสงเคราะห์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๗ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับได้ดังนี้

๑. การควบคุมดูแลและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด (\bar{X} = ๓.๗๘, S.D. = .๘๓๗)

๒. การควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์ (\bar{X} = ๓.๗๓, S.D. = .๙๕๒)

๓. การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมาย และพระธรรมวินัย (\bar{X} = ๓.๗๒, S.D. = .๙๒๑)

พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรีด้านการสาธารณสงเคราะห์ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๙ และเมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ในด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับได้ดังนี้

๑. จัดทำถนนภายในวัดให้สะอาดแก่การสัญจรไปมา ($\bar{X} = ๓.๘๓, S.D. = .๙๐๔$)

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ ($\bar{X} = ๓.๕๖, S.D. = .๙๕๐$)

ส่วนที่มีความคิดเห็นระดับปานกลาง เรียงลำดับได้ดังนี้

๑. การให้การสนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการสร้างถนน ประปาหมู่บ้าน ชุมชน ($\bar{X} = ๓.๔๙, S.D. = .๙๖๑$)

๒. การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น ($\bar{X} = ๓.๔๕, S.D. = .๙๔๖$)

๓. การจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชน ($\bar{X} = ๓.๓๖, S.D. = .๙๒๗$)

พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๗, S.D. = ๐.๕๙๖$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านมีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๓, S.D. = ๐.๕๓๗$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านมีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๑, S.D. = ๐.๕๕๖$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

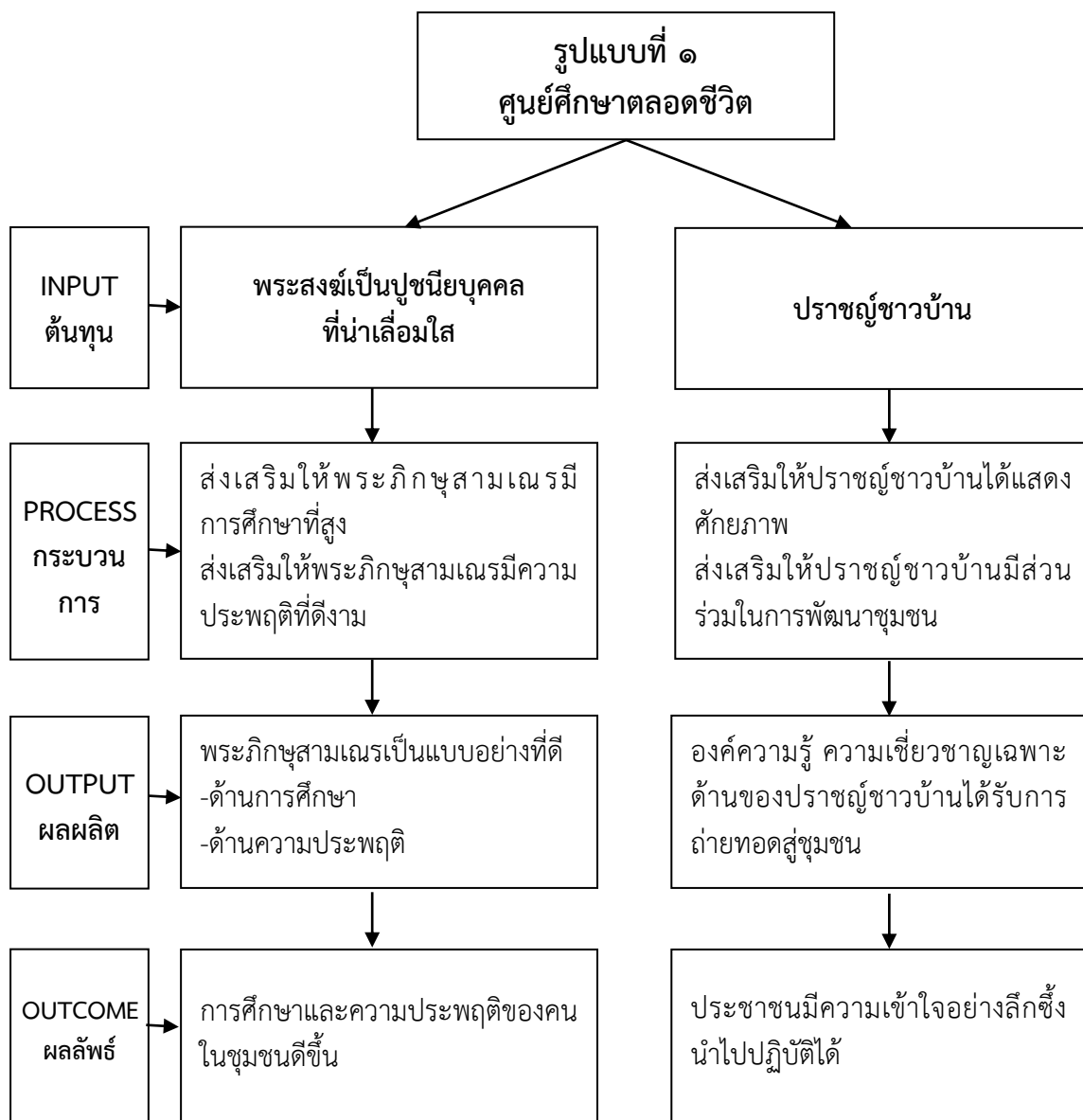
พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านเป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๘, S.D. = ๐.๖๕๓$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรู้ نرمย์และมีชีวิตชีวา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๓, S.D. = ๐.๖๕๐$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ในด้านเป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๗, S.D. = ๐.๖๔๓$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๔.๕ สรุปผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ

จากประเด็นการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อยืนยันรูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดชลบุรี ดังนี้
รูปแบบที่ ๑ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาตลอดชีวิต

แผนภาพที่ ๔.๑ แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี
ด้านศูนย์ศึกษาตลอดชีวิต
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑ พบว่า แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ด้านศูนย์ศึกษาตลอดชีวิตนั้น ประกอบด้วย

Input หรือ ต้นทุน คือ พระภิกษุสามเณรและปราชญ์ชาวบ้าน ในการจัดตั้งศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญอย่างมาก วัดจำเป็นต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ พระภิกษุสามเณร และปราชญ์ชาวบ้านให้มีความพร้อมในการพัฒนาตนเอง และมีบุคลิกภาพที่ดี มีความประพฤติที่เรียบร้อย มีองค์ความรู้ที่ดีพร้อมในการถ่ายทอดสู่บุคคลหรือประชาชนที่เข้ามาศึกษา^{๑๕๔}

ส่วนกระบวนการพัฒนา (Process) ประกอบด้วย กิจกรรม ๔ กิจกรรม คือ

๑) ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีการศึกษาที่สูง ด้วยการสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ในส่วนของทางโลก เช่น สนับสนุนให้ศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา หรือการศึกษาเฉพาะศาสตร์ที่ตนเองถนัดหรือชอบ ในส่วนของทางธรรม เช่น สนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลี ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาให้ลึกซึ้ง^{๑๕๕} สามารถถ่ายทอดสู่พุทธศาสนิกชนได้ รวมถึงการศึกษาพระไตรปิฎกหรือศาสตร์ทางด้านพระพุทธศาสนาควบคู่กัน ได้แก่^{๑๕๖}

๑. กิจกรรมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี
๒. กิจกรรมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญญ
๓. กิจกรรมการศึกษาศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.)
๔. กิจกรรมการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา
๕. กิจกรรมการฝึกปฏิบัติภาควิปัสสนากรรมฐาน
๖. กิจกรรมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
๗. กิจกรรมการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น
๘. กิจกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุก
๙. กิจกรรมการฝึกแสดงพระธรรมเทศนา
๑๐. กิจกรรมโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๑๑. กิจกรรมคลินิกคุณธรรมในสถานศึกษา
๑๒. กิจกรรมพระธรรมทูตภายในและต่างประเทศ

๒) ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความประพฤติที่ดีงาม ด้วยการออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือนโยบายส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความประพฤติที่ดีงามตามสมณสาธูป ควบคุม

^{๑๕๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระปลัดระพีพันธ์ พุทธิสารโ, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อนุวัต กระจังษ์, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

และกำกับดูแลพระภิกษุสามเณรให้มีความประพฤติดีงาม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชน^{๑๕๗}

๓) ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพ ความรู้ความสามารถที่ตนเองมีอย่างเต็มที่ จัดสถานที่ให้ปราชญ์ชาวบ้านได้ถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชน มีสิ่งตอบแทนมอบให้แก่ปราชญ์ชาวบ้านเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ^{๑๕๘} และ

๔) ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนร่วมกับทางวัด เช่น จัดกิจกรรมในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนโดยเชิญปราชญ์ชาวบ้านมาให้ความรู้ แสดงศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน แสดงวิถีในการสร้างสรรค์สินค้า หรือถ่ายทอดองค์ความรู้เฉพาะเรื่องนั้นๆ ให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม วัดจัดนิทรรศการหรือออกบูทงานประจำปี เป็นต้น^{๑๕๙}

Output หรือ ผลผลิต คือ พระภิกษุสามเณรเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กและเยาวชนในด้านการศึกษาและด้านความประพฤติที่ดีงาม พระภิกษุสามเณรเกิดความมั่นใจในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาและพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรือง ใฝ่องค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของปราชญ์ชาวบ้านที่ถ่ายทอดสู่ชุมชน ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม เกิดความสำนึกรักบ้านเกิด และรู้สึกห่วงหาพันธุกรรมประเพณีท้องถิ่นของตนเอง

Outcome หรือผลลัพธ์ คือ การศึกษาและความประพฤติของคนในชุมชนดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้แก่เด็กและเยาวชนในการศึกษา ประชาชนมีความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองอย่างลึกซึ้งและสามารถนำไปปฏิบัติได้^{๑๖๐}

สรุปได้ว่า รูปแบบที่ ๑ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาตลอดชีวิต ด้วยการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีการศึกษาที่สูง ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความประพฤติที่ดีงาม ทำให้พระสงฆ์สามเณรเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งด้านการศึกษาและความประพฤติ ส่งผลให้การศึกษาและความประพฤติของคนในชุมชนดีขึ้น ส่วนการส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพ ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ทำให้องค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของปราชญ์ชาวบ้านได้รับการถ่ายทอดสู่ชุมชน ส่งผลให้ประชาชนมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง นำไปปฏิบัติได้ ตัวอย่างกิจกรรม เช่น การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี แผนกสามัญ การศึกษาศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ระดับอุดมศึกษา การฝึกปฏิบัติภาควิปัสสนากรรมฐาน การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุก การฝึกแสดงพระธรรมเทศนา และโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นต้น

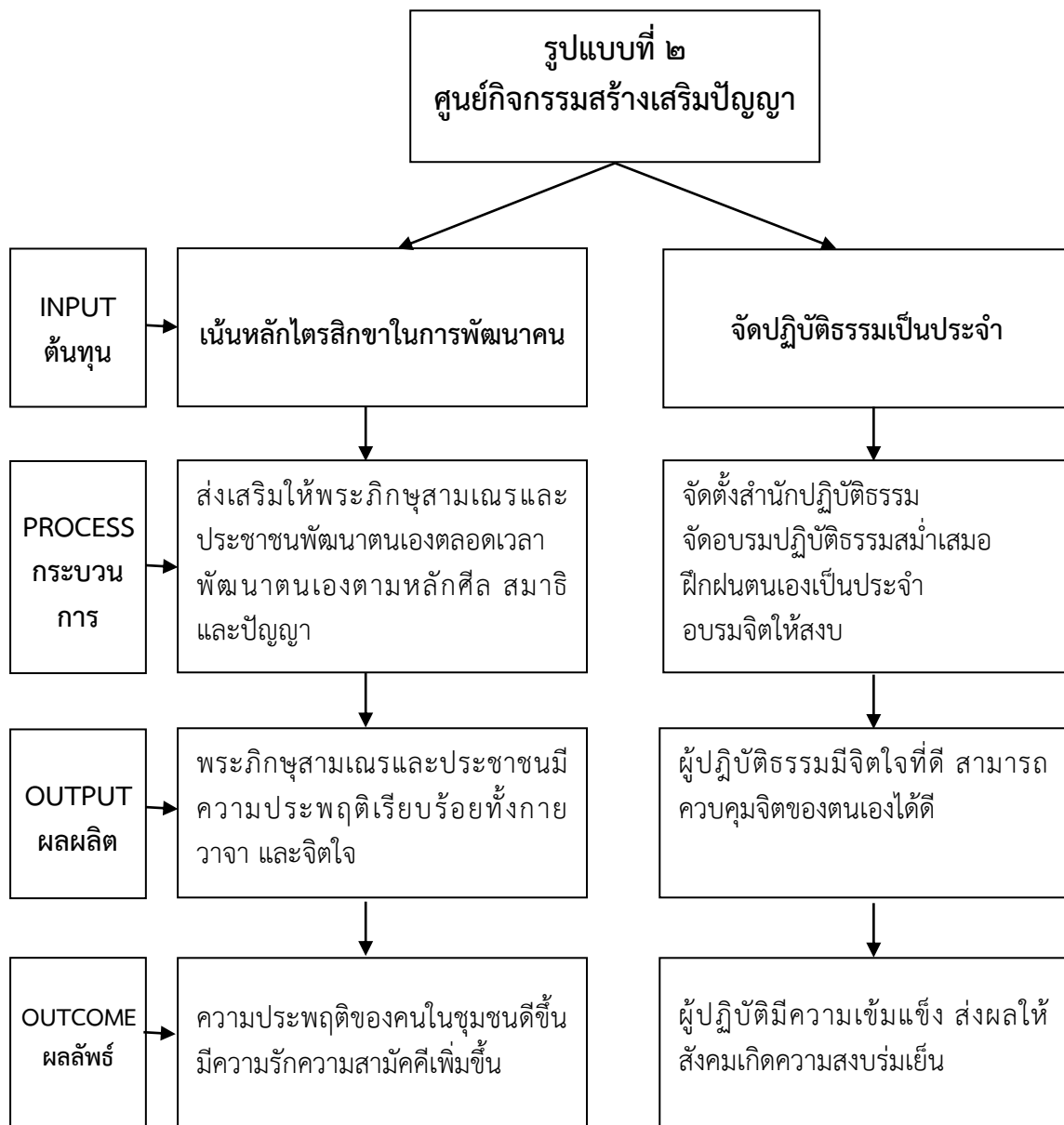
^{๑๕๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ประเสริฐ ธิลาว, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.บุษกร วัฒนบุตร, เลขาธิการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการจาลึก สลัญโญ, เจ้าอาวาสวัดชุกเขอ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

รูปแบบที่ ๒ ได้แก่ ศูนย์กิจกรรมสร้างเสริมปัญญา

แผนภาพที่ ๔.๒ แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี
ด้านศูนย์กิจกรรมสร้างเสริมปัญญา
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๒ พบว่า แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ด้านศูนย์กิจกรรมสร้างเสริมปัญญา^{๑๖๑}

Input หรือ ต้นทุน คือ เน้นหลักไตรสิกขาในการพัฒนาคน จัดปฏิบัติธรรมเป็นประจำ ดังนั้นต้นทุนของศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านปฏิบัติธรรมจึงเน้นไปที่บุคคล หลักธรรม กระบวนการสอน และวิธีการถ่ายทอดความรู้จากบุคคลสู่บุคคล ต้นทุนของศูนย์จึงเน้นไปที่บุคคลเป็นหลัก บุคคลในที่นี้เน้นไปที่เจ้าอาวาส เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ พระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านวิปัสสนากรรมฐานสู่ประชาชนหรือพุทธศาสนิกชนที่สนใจ^{๑๖๑}

ส่วนกระบวนการพัฒนา Process ประกอบด้วย กิจกรรม ๔ กิจกรรม คือ

๑) ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนพัฒนาตนเองตลอดเวลา การพัฒนาตนเองนั้นเริ่มจากการพัฒนาจิตใจ หากจิตใจได้รับการพัฒนาแล้วสิ่งอื่นก็จะตามมาด้วย การพัฒนาตนเองเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นวัดจึงต้องจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ประชาชนได้ฝึกฝนตนเองอย่างสม่ำเสมอ ตั้งแต่การรักษาศีล ๕ ศีลอุโบสถ การพัฒนาสมาธิ ด้วยการสอนวิปัสสนากรรมฐาน และส่งเสริมให้เกิดปัญญา^{๑๖๒}

๒) พัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา โดยนำหลักศีล สมาธิ และปัญญามาบูรณาการในการดำเนินชีวิตประจำวัน เรียนรู้จากวิถีชีวิตจริง เรียนรู้ความเป็นจริงของชีวิต การใช้ชีวิตบนพื้นฐานของความพอเพียง ประหยัด มัธยัสถ์ และการช่วยเหลือสังคม^{๑๖๓}

๓) จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม โดยกรมรงค์ให้วัดทุกวัดในจังหวัดชลบุรีเป็นสำนักปฏิบัติธรรม จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึงจัดปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างต่อเนื่อง เป็นประจำ

๔) จัดอบรมปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอ ฝึกฝนตนเองเป็นประจำ อบรมจิตให้สงบ โดยเน้นพุทธศาสนิกชนทุกระดับ ตั้งแต่กลุ่มเด็กและเยาวชน กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มผู้สูงอายุ วัดจัดกิจกรรมที่เหมาะสมตามช่วงวัย ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้ง่ายและเร็วขึ้น^{๑๖๔} ได้แก่

๑. กิจกรรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
๒. กิจกรรมทำวัตร สวดมนต์ ปฏิบัติธรรม ประจำวันพระ หรือวันเสาร์ วันอาทิตย์
๓. กิจกรรมปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ
๔. กิจกรรมปลูกพืชสมุนไพร รั้วกินได้
๕. กิจกรรมอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น

^{๑๖๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิกรมศาสนิกิจ (เจตจำนงค์ จิระมโฆ), เจ้าคณะตำบลห้วยใหญ่ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูพิศาลจริยากร (สมบุรณ์ เลขมโฆ), เจ้าคณะตำบลนาเกลือ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูธรรมรังษีสิวสุทธิ (อำพร จนทโสภโณ), วัดนพทองคีรีพุทธอาราม จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๖. กิจกรรมลานวัด ลานกีฬา
๗. กิจกรรมแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
๘. กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพกายให้แข็งแรง
๙. กิจกรรมปราชญ์ชาวบ้าน
๑๐. กิจกรรมวิถีธรรม วิถีไทย วิถีพุทธ
๑๑. กิจกรรมพัฒนาสัมมาอาชีพ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
๑๒. กิจกรรมวิสาหกิจชุมชนภายในวัด
๑๓. กิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนรักษาศีล ๕
๑๔. กิจกรรมส่งเสริมหมู่บ้านปลอดอบายมุข
๑๕. กิจกรรมแก้ไขปัญหาเสพติดของชุมชน
๑๖. กิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง
๑๗. กิจกรรมเรียนรู้วิถีความเป็นชาวพุทธ (โฮมสเตย์ประจำวัด)^{๑๖๕}

Output หรือ ผลผลิต คือ พระภิกษุสามเณรและประชาชนมีความประพฤติเรียบร้อยทั้งกาย วาจา และจิตใจ ผู้ปฏิบัติธรรมมีจิตใจที่ดี สามารถควบคุมจิตของตนเองได้ดี^{๑๖๖}

Outcome หรือผลลัพธ์ คือ ความประพฤติของคนในชุมชนดีขึ้น มีความรักความสามัคคีเพิ่มขึ้น ผู้ปฏิบัติมีความเข้มแข็ง ส่งผลให้สังคมเกิดความสงบร่มเย็น^{๑๖๗}

สรุปได้ว่า รูปแบบที่ ๒ ได้แก่ ศูนย์กิจกรรมสร้างเสริมปัญญา ด้วยส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนพัฒนาตนเองตลอดเวลา พัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตส่งผลให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนมีความประพฤติเรียบร้อยทั้งกาย วาจา และจิตใจ ความประพฤติของคนในชุมชนดีขึ้น มีความรักความสามัคคีเพิ่มขึ้น และการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม จัดอบรมปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอ ฝึกฝนตนเองเป็นประจำ อบรมจิตให้สงบ เน้นภาคปฏิบัติควบคู่กับภาคทฤษฎี เป็นการจัดแหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติและรูปแบบที่มีอยู่แล้ว เข้าถึงง่าย ประหยัด และมีความคุ้มค่าสูง ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีจิตใจที่ดี สามารถควบคุมจิตของตนเองได้ดี ผู้ปฏิบัติมีความเข้มแข็ง ส่งผลให้สังคมเกิดความสงบร่มเย็น ตัวอย่างกิจกรรม เช่น กิจกรรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ทำวัตร สวดมนต์ ปฏิบัติธรรม ประจำวันพระ หรือวันเสาร์ วันอาทิตย์ ปูกรูปเคารพพระเกียรติ ปูกรูปพิชฌัมภโร รั้วกินได้ อนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ส่งเสริมให้ประชาชนรักษาศีล ๕ ส่งเสริมหมู่บ้านปลอดอบายมุข เป็นต้น

^{๑๖๕} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ พระครูวิกรมศาสนกิจ (เจตจันทร์ จิระมโฆ), เจ้าคณะตำบลห้วยใหญ่ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๖} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (ผจญ จนทโชโต), เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๗} สันทนาการกลุ่มเฉพาะ พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

รูปแบบที่ ๓ ได้แก่ ศูนย์บริการสารสนเทศ

แผนภาพที่ ๔.๓ แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี
ด้านศูนย์บริการสารสนเทศ
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๓ พบว่า แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ด้านศูนย์บริการสารสนเทศ

Input หรือ ต้นทุน คือ พัฒนาสื่อเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แหล่งค้นคว้าสู่โลกกว้าง^{๑๖๘}

Process ประกอบด้วย ๑) พัฒนาสื่อด้านพระพุทธศาสนาและชุมชนออกเผยแผ่ อบรมพระภิกษุสามเณรและประชาชนในการใช้สื่อที่ถูกต้อง นำองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและองค์ความรู้ในชุมชนออกเผยแผ่ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น บนโลกอินเทอร์เน็ต แอปพลิเคชัน ห้องสมุดประชาชน และห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน ๒) จัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชนที่มารับบริการโดยจัดให้บริการแนะนำวิธีการสืบค้นข้อมูลหาความรู้จากแหล่ง ความรู้ต่างๆ โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ๓) การสร้างนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีประสิทธิภาพ เป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาค้นคว้าศาสตร์ทางด้านพระพุทธศาสนาแบบครบวงจร มีหนังสือและตำราเรียนทางด้านพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น มีแหล่งเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น สร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นระบบระเบียบ สร้างสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดความสนใจต่อการเรียนการสอน สร้างห้องเรียนอัจฉริยะ^{๑๖๙} การผลิตตำราเรียนอิเล็กทรอนิกส์ การผลิตสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย ห้องสมุดทางพระพุทธศาสนา ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ การจัดทำเว็บไซต์ ประชาสัมพันธ์

Output หรือ ผลผลิต คือ สื่อด้านพระพุทธศาสนาและชุมชนที่มีคุณภาพทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ แหล่งค้นคว้าด้านพระพุทธศาสนาและชุมชนมีเพิ่มขึ้น

Outcome หรือผลลัพธ์ คือ การเข้าถึงสื่อด้านพระพุทธศาสนาและสื่อในชุมชนทำได้ง่ายขึ้น และกว้างขวาง พระภิกษุสามเณรและประชาชนสามารถสืบค้นข้อมูลได้สะดวกและรวดเร็ว เกิดการเรียนรู้ได้รวดเร็ว^{๑๗๐}

สรุปได้ว่า รูปแบบที่ ๓ ได้แก่ ศูนย์บริการสารสนเทศ ด้วยการพัฒนาสื่อด้านพระพุทธศาสนาและชุมชนออกเผยแผ่ให้ประชาชนรู้จักวัด ชุมชน ของตนเอง เป็นการประชาสัมพันธ์วัดและชุมชน จัดอบรมพระภิกษุสามเณรและประชาชนในการใช้สื่อที่ถูกต้อง เพราะในปัจจุบันสื่อนั้นมีมาก เทคโนโลยีมีความหลากหลายและทันสมัย พระภิกษุสามเณรจึงควรเรียนรู้และวิธีการใช้ที่ถูกต้อง เพราะจะเป็นประโยชน์ต่อวงการพระศาสนาและสังคมด้วย รวมถึงการนำองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและองค์ความรู้ในชุมชนออกเผยแผ่ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น บนโลกอินเทอร์เน็ต แอปพลิเคชัน สิ่งที่ได้คือ สื่อด้านพระพุทธศาสนาและชุมชนที่มีคุณภาพทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ แหล่งค้นคว้าด้านพระพุทธศาสนาและชุมชนมีเพิ่มขึ้น ทำให้การเข้าถึงสื่อด้าน

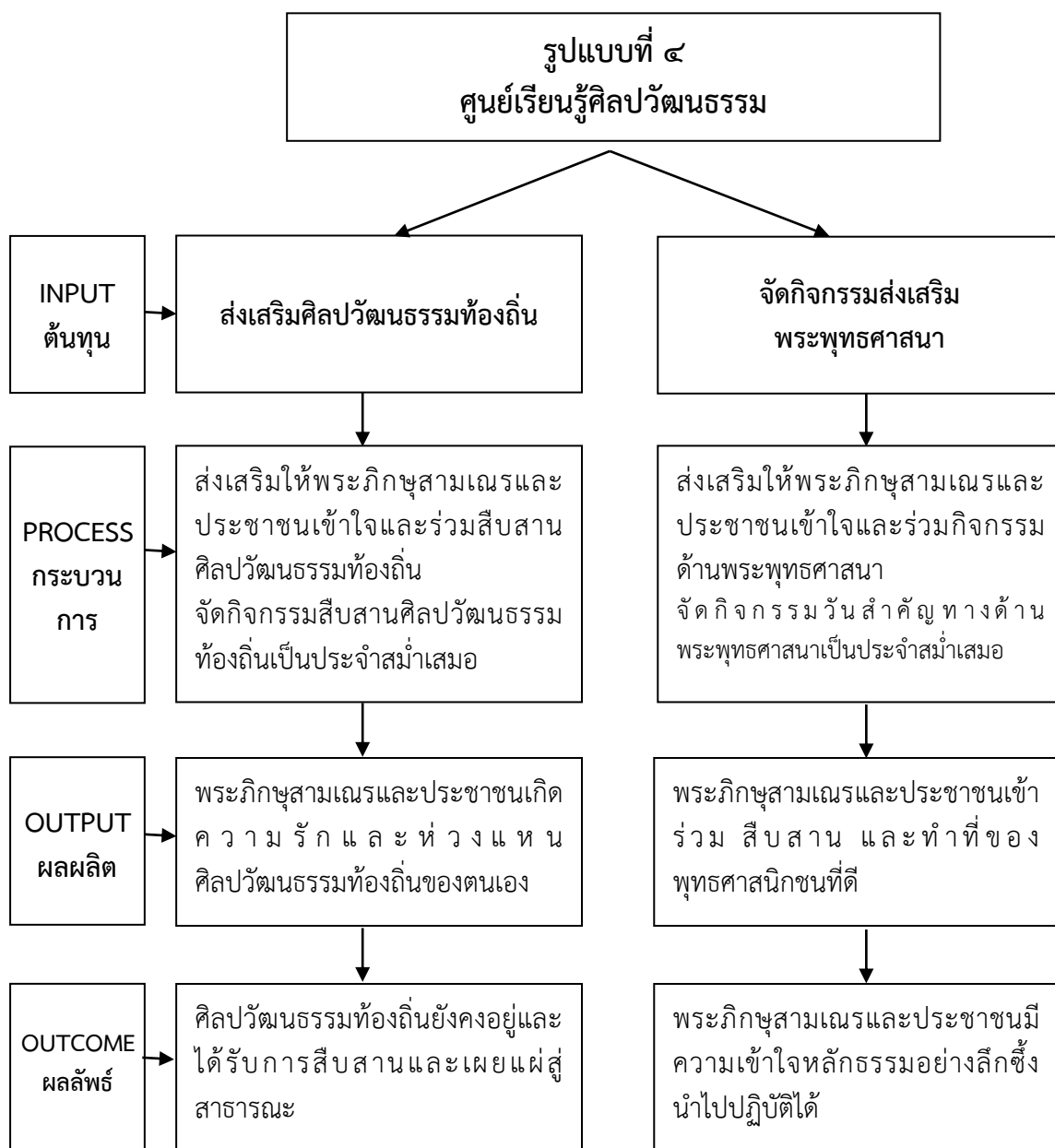
^{๑๖๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ประเสริฐ ธิลาว, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.บุษกร วัฒนบุตร, เลขาธิการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระพุทธศาสนาและสื่อในชุมชนทำได้ง่ายขึ้น และกว้างขวาง พระภิกษุสามเณรและประชาชนสามารถสืบค้นข้อมูลได้สะดวกและรวดเร็ว เกิดการเรียนรู้ได้รวดเร็ว

รูปแบบที่ ๔ ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม

แผนภาพที่ ๔.๔ แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี
ด้านศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๔ พบว่า แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ด้านศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมนั้น^{๑๗๑}

Input หรือ ต้นทุน คือ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา

ส่วนกระบวนการพัฒนา Process ประกอบด้วย ๑) ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนเข้าใจและร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดกิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นประจำสม่ำเสมอ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนเข้าใจและร่วมกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นประจำสม่ำเสมอ เช่น^{๑๗๒} กิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม กิจกรรมอาสาสมัครพัฒนาวัดและชุมชน กิจกรรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และประเพณี กิจกรรมลานวัด ลานกีฬา กิจกรรมรักษาศีล ปลอดภัยใจ สุขใจ กิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดของเยาวชน กิจกรรมศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กิจกรรมการเรียนการสอนธรรมศึกษา กิจกรรมมัคคุเทศก์น้อย^{๑๗๓}

๒) จัดห้องแสดงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดให้มีข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่างๆของท้องถิ่น เช่น มีการจัดแสดงเครื่องแต่งกาย เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตหรือประกอบอาชีพของคนในชุมชน^{๑๗๔}

๓) ส่งเสริมการศาสนศึกษา การดำเนินการด้านการศาสนศึกษามีแนวทางการดำเนินการ เช่น จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่แก่นักเรียนนักศึกษาประชาชนภายในวัด จัดพระภิกษุไปสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด จัดห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัด การส่งเสริมการศาสนศึกษา ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา ส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๔) ส่งเสริมการเผยแพร่การดำเนินการด้านการเผยแผ่มีแนวทางการดำเนินการ เช่น ^{๑๗๕} การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชาวันวิสาขบูชาวันอาสาฬหบูชาวันเข้าพรรษา เป็นต้น การทำบุญตักบาตร การแสดงธรรมเทศนา การจัดปฏิบัติธรรม การเวียนเทียน การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณี/ท้องถิ่น การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้อง

^{๑๗๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูพิศาลจริยากร (สมบุรณ์ เลขชมโม), เจ้าคณะตำบลนาเกลือ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ประเสริฐ ธิลาว, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.บุษกร วัฒนบุตร, เลขาธิการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูธรรมรังสีวิสุทธิ์ (อำพร จนทโสภโณ), วัดนพทองคีรีพุดธาราม จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อนุวัต กระจังษ์, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

กับวันสำคัญทางประเพณี/ท้องถิ่น^{๑๗๖} การทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียนหน่วยงานราชการหน่วยงานเอกชนหรือประชาชนตามหมู่บ้านต่างๆ บุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่น เป็นพระธรรมทูตพระวิปัสสนาจารย์พระจริยานิเทศ เป็นต้น มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา เช่น วิทยุชุมชนการแจกหนังสือธรรมะซีดีธรรมะหอกระจายข่าว เป็นต้น ภายในวัดมีมุมเรียนรู้พระพุทธศาสนา เช่น มุมหนังสือ/ห้องสมุดป้ายพุทธศาสนาสุภาพิต เป็นต้น มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนประชาชนทั่วไป เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนบวชนกขัมมจารีณิกายคุณธรรมฯ^{๑๗๗}

Output หรือ ผลผลิต คือ พระภิกษุสามเณรและประชาชนเกิดความรักและห่วงแหน ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง เข้าร่วม สืบสาน และทำที่ของพุทธศาสนิกชนที่ดี^{๑๗๘}

Outcome หรือ ผลลัพธ์ คือ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นยังคงอยู่และได้รับการสืบสานและเผยแพร่สู่สาธารณะ พระภิกษุสามเณรและประชาชนมีความเข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง นำไปปฏิบัติได้

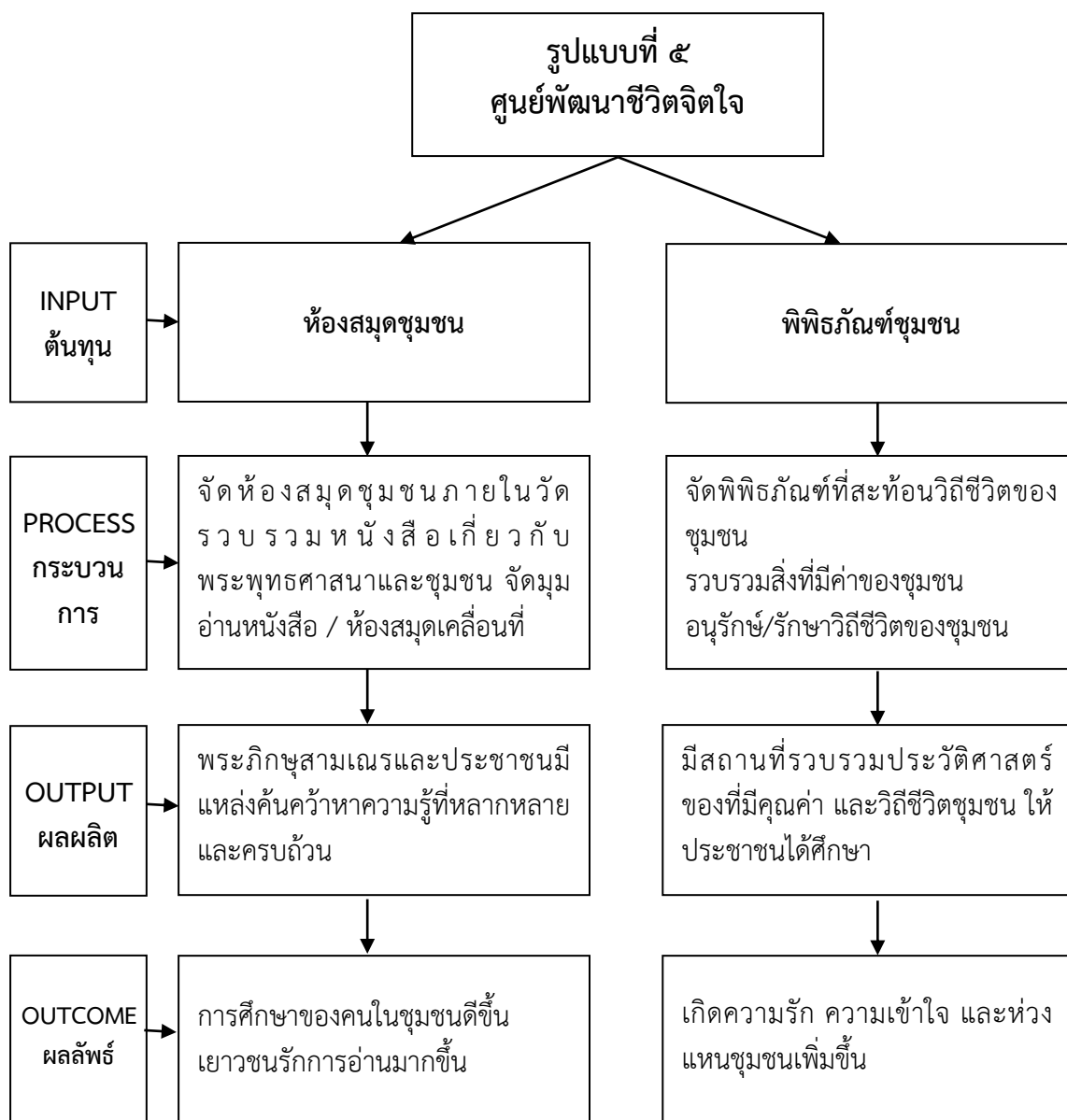
สรุปได้ว่า รูปแบบที่ ๔ ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ด้วยการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนเข้าใจและร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดกิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นประจำสม่ำเสมอ เช่น การทำบุญตักบาตร การแสดงธรรมเทศนา การจัดปฏิบัติธรรม การเวียนเทียน การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณี/ท้องถิ่นการจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณี/ท้องถิ่น การจัดทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียนหน่วยงานราชการหน่วยงานเอกชนหรือประชาชนตามหมู่บ้านต่างๆ บุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่น เป็นพระธรรมทูตพระวิปัสสนาจารย์พระจริยานิเทศ เป็นต้น มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา เช่น วิทยุชุมชนการแจกหนังสือธรรมะซีดีธรรมะหอกระจายข่าว เป็นต้น ภายในวัดมีมุมเรียนรู้พระพุทธศาสนา เช่น มุมหนังสือ/ห้องสมุดป้ายพุทธศาสนาสุภาพิต เป็นต้น มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนประชาชนทั่วไป เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนบวชนกขัมมจารีณิกายคุณธรรมฯ

^{๑๗๖} สันทนากลุ่มเฉพาะ พระครูธรรมรังสีวิสุทธิ์ (อำพร จนทโสภโณ), วัดนพทองคีรีพุทธอาราม จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๗} สันทนากลุ่มเฉพาะ พระครูพิศาลจริยากร (สมบุญ เลขธมโม), เจ้าคณะตำบลนาเกลือ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๘} สันทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิกรมศาสนิก (เจตจำนงค์ จิรธมโม), เจ้าคณะตำบลห้วยใหญ่ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

รูปแบบที่ ๕ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาชีวิตจิตใจ

แผนภาพที่ ๔.๕ แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี
ด้านศูนย์พัฒนาชีวิตจิตใจ
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๕ พบว่า แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ด้านศูนย์พัฒนาชีวิตจิตใจนั้น

Input หรือ ต้นทุน คือ จัดห้องสมุดชุมชน จัดพิพิธภัณฑ์ชุมชน

ส่วนกระบวนการพัฒนา^{๑๗๙} Process ประกอบด้วย จัดห้องสมุดชุมชนภายในวัด รวบรวมหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและชุมชน จัดมุมอ่านหนังสือ / ห้องสมุดเคลื่อนที่ ห้องสมุดประชาชน ให้บริการหนังสือทุกประเภทที่เหมาะสมกับลักษณะของผู้อ่าน เช่น เด็กเล็ก เยาวชน ผู้สนใจ เฉพาะด้านและมีบริการสื่อ วารสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่มีความทันสมัย^{๑๘๐} ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน จัดบริการให้สืบค้นข้อมูลที่เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ที่บุคคลในชุมชนสนใจโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต^{๑๘๑} ห้องวิชาการชุมชน จัดประชุมสัมมนาฝึกอบรมหัวข้อต่างๆ เช่น เรื่องภาษาการเลี้ยงลูก ฯลฯ/การแนะแนวการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา/จัดบริการมุมพัฒนาการศึกษาด้วยตนเอง เช่น มุมสายสามัญของการศึกษานอกโรงเรียน มุม มสธ. มุม มหาวิทยาลัยรามคำแหง/จัดกิจกรรมกลุ่มพัฒนาความรู้ในชุมชนตามที่ชุมชนต้องการ/จัดกิจกรรมให้ความรู้แก่คนในชุมชนโดยปราชญ์ชุมชน/การจัดอบรมเกี่ยวกับเรื่องอาชีพ/จัดกิจกรรมสร้างสรรค์พัฒนาการของเด็กในวัยต่างๆ เช่น เด็กเล็กควรจัดกิจกรรมประเภทศิลปะ กิจกรรมเขาจันทระ เกมส์ เป็นต้น ^{๑๘๒} ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน จัดกิจกรรมเผยแพร่ผลงานกลุ่มอาชีพทั้งในด้านการดำเนินงาน การรวมกลุ่มการฝึก และพัฒนาอาชีพซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเองหรือคนจากชุมชนอื่นๆ มาเรียนรู้กลุ่มอาชีพของชุมชนได้อย่างแท้จริง^{๑๘๓} จัดพิพิธภัณฑ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชน รวบรวมสิ่งที่มีค่าของชุมชน อนุรักษ์/รักษาวิถีชีวิตของชุมชน การจัดอาคารสถานที่เพื่อบริการแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน เช่น ห้องสมุดตู้ยาศาลาพักร้อนบ่อน้ำ รวมถึงกิจกรรมต่างๆ เช่น การแสดงธรรมการตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ ฯลฯ ควรสำรวจว่าสิ่งใดวัดได้ดำเนินการอยู่แล้วสิ่งใดควรจะบริการขึ้นอีก เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

ภายในบริเวณวัดมีสิ่งต่างๆที่จำเป็นเหมาะสมส่งเสริมสภาพความเป็นรมณีสถานโดยดำเนินการในสิ่งต่างๆดัง เช่น ป้ายชื่อวัดตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสมมีขนาดที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ที่มีความสว่างแฉกผนังติดตั้งไว้ในที่เปิดเผยเห็นได้ชัดเจนแสดงอาณาเขตและรายละเอียดสถานที่ต่างๆ ภายในวัดชัดเจนป้ายแผ่นแปะกิจกรรมต่างๆของวัดแสดงหรือเผยแพร่การดำเนินกิจกรรมต่างๆของวัด ป้ายประวัติโดยย่อเพื่อแสดงประวัติวัดเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไปป้ายนิเทศข้อมูลเพื่อแสดงจำนวนสถิติ

^{๑๗๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิฑิตกิจจาภิวัฒน์ (ผจญ จันทโชโต), เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระปลัดระพีพัน พุทธิสารโ, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อนุวัต กระจังษ์, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ประเสริฐ ธิลาว, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.บุษกร วัฒนบุตร, เลขาธิการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ข้อมูลต่างๆของวัดป่ายศธรรมพุทธภาสิตเพื่อเผยแพร่คติธรรมหรือพุทธภาสิตเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้หรืออศติธรรมสอนใจแก่บุคคลที่เข้ามาในวัดมมหนังสือเพื่อส่งเสริมการอ่านเพื่อเป็นช่องทางในการเรียนรู้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ^{๑๘๔}

การจัดตั้งโรงเรียนศูนย์อบรมชมรมต่างๆในวัด เช่น จัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ศีลธรรมจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพจัดตั้งชมรมต่างๆเพื่อรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เป็นต้น การส่งเสริมหรือสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ เช่น ส่งเสริม/สนับสนุนด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่างๆส่งเสริม/สนับสนุนประชาชนในการส่งเสริมอาชีพต่างๆส่งเสริม/สนับสนุนกองทุนการศึกษาต่างๆให้แก่เด็กยากจนหรือผู้ด้อยโอกาส

โครงการหรือกิจกรรมที่เหมาะสม เช่น^{๑๘๕} โครงการจัดตั้งห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาที่สามารถศึกษาค้นคว้างานวิจัยทางพระพุทธศาสนาแบบครบวงจร โครงการจัดตั้งห้องนิทรรศการประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา โครงการห้องเรียนในโลกกว้าง โครงการจัดสภาพแวดล้อมภายในวัดที่เอื้อต่อกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและชุมชน โครงการหอกระจายข่าว วิทยุสื่อสารทางด้านพระพุทธศาสนา โครงการมัคคุเทศก์น้อย กิจกรรมอุทยานการศึกษาภายในวัด โครงการตำรายาสมุนไพรไทย

Output หรือ ผลผลิต คือ พระภิกษุสามเณรและประชาชนมีแหล่งค้นคว้าหาความรู้ที่หลากหลายและครบถ้วน มีสถานที่รวบรวมประวัติศาสตร์ ของที่มีคุณค่า และวิถีชีวิตชุมชน ให้ประชาชนได้ศึกษา

Outcome หรือผลลัพธ์ คือ การศึกษาของคนในชุมชนดีขึ้น เยาวชนรักการอ่านมากขึ้น เกิดความรัก ความเข้าใจ และห่วงแหนชุมชนเพิ่มขึ้น^{๑๘๖}

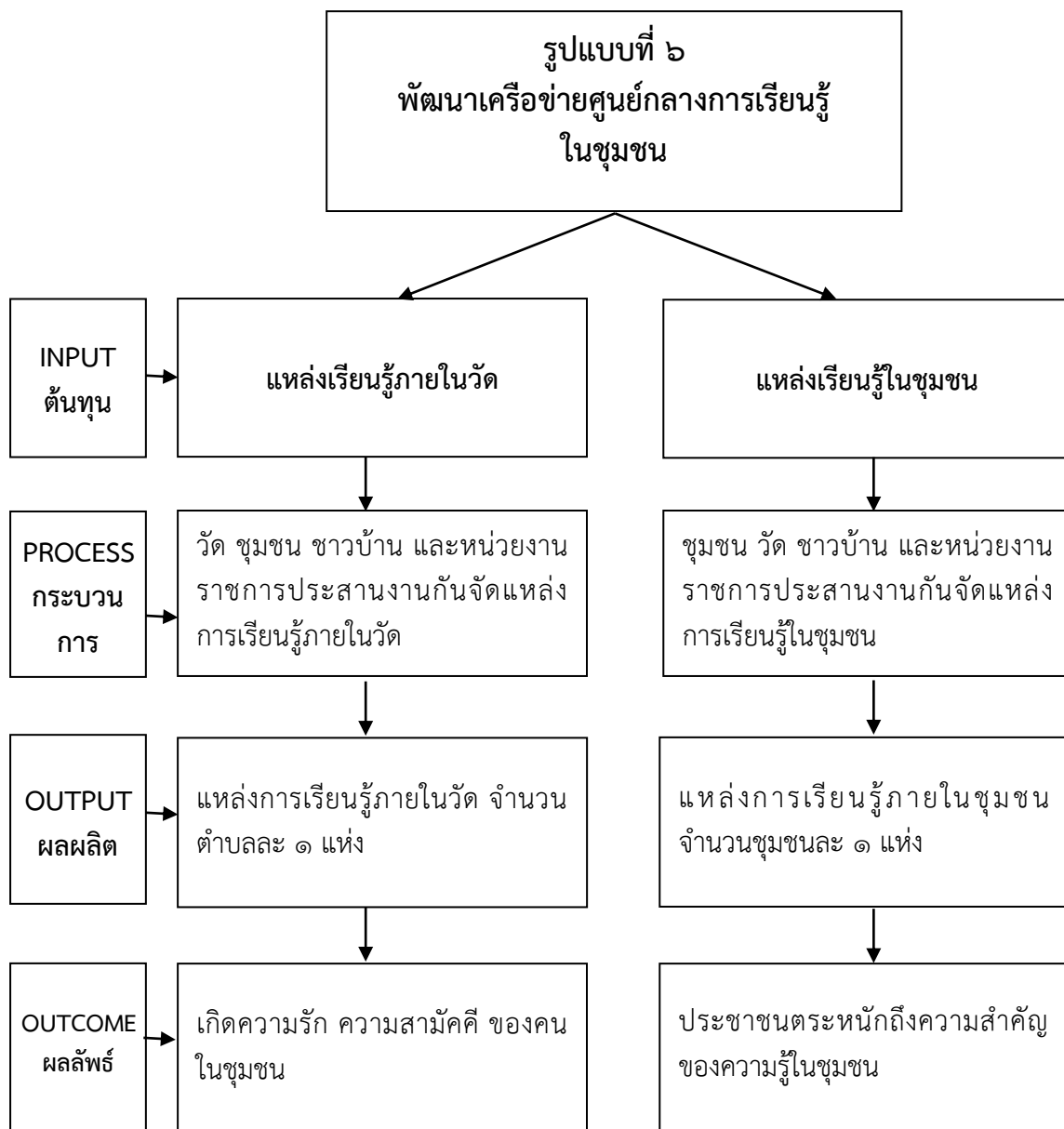
สรุปได้ว่า รูปแบบที่ ๕ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาชีวิตจิตใจ ด้วยการจัดห้องสมุดชุมชนภายในวัดรวบรวมหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและชุมชนเพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้อ่าน ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ได้เข้าถึงองค์ความรู้ของชุมชน มีการจัดมุมอ่านหนังสือ / ห้องสมุดเคลื่อนที่ จัดพิพิธภัณฑที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชน รวบรวมสิ่งที่มีค่าของชุมชน อนุรักษ์/รักษาวิถีชีวิตของชุมชนทำให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนมีแหล่งค้นคว้าหาความรู้ที่หลากหลายและครบถ้วน ยกย่องการศึกษาของคนในชุมชนดีขึ้น ส่งเสริมให้เยาวชนรักการอ่านมากขึ้น มีสถานที่รวบรวมประวัติศาสตร์ ของที่มีคุณค่า และวิถีชีวิตชุมชน ให้ประชาชนได้ศึกษา เกิดความรัก ความเข้าใจ และห่วงแหนชุมชนเพิ่มขึ้น

^{๑๘๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปลัดสุรัสวดี ยโสธโร, เจ้าคณะตำบลตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.บุษกร วัฒนบุตร, เลขานุการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

รูปแบบที่ ๖ ได้แก่ พัฒนาเครือข่ายศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน

แผนภาพที่ ๔.๖ แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี
ด้านพัฒนาเครือข่ายศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๖ พบว่า แนวทางในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ด้านพัฒนาเครือข่ายศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชนนั้น^{๑๘๗}

Input หรือ ต้นทุน คือ แหล่งเรียนรู้ภายในวัด แหล่งเรียนรู้ในชุมชน^{๑๘๘}

ส่วนกระบวนการพัฒนา Process ประกอบด้วย วัด ชุมชน ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ภายในวัดและชุมชน^{๑๘๙} การให้ความช่วยเหลือ/สงเคราะห์ด้านต่างๆแก่ประชาชน เช่น การสงเคราะห์ผู้ยากไร้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆการระงับข้อพิพาท/ข้อขัดแย้งของชาวบ้านการดำเนินการด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์อื่นๆ เป็นต้น^{๑๙๐} การมีส่วนร่วม/สนับสนุนด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ เช่น การอำนวยความสะดวกในการให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่างๆการจัดตั้งมูลนิธิ/กองทุนเพื่อการกุศลการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชนการให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เป็นต้น การสร้างเครือข่าย/แนวร่วม/อาสาสมัคร/จิตอาสาเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น วัดสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธาณสุขกับองค์กรต่างๆวัดส่งเสริม/สนับสนุนให้มีจิตอาสาเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาวัดจัดให้มีอาสาสมัคร/แนวร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา เป็นต้น การมีส่วนร่วมของประชาชน/ส่วนราชการ เช่น วัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนส่วนราชการให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

Output หรือ ผลผลิต คือ แหล่งการเรียนรู้ภายในวัด จำนวนตำบลละ ๑ แห่ง แหล่งการเรียนรู้ภายในชุมชน จำนวนชุมชนละ ๑ แห่ง

Outcome หรือผลลัพธ์ คือ เกิดความรัก ความสามัคคี ของคนในชุมชน ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของความรู้ในชุมชน^{๑๙๑}

สรุปได้ว่า รูปแบบที่ ๖ ได้แก่ พัฒนาเครือข่ายศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน โดยวัด ชุมชน ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ภายในวัดและชุมชน จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนรักและสามัคคีกัน เช่น การสร้างเครือข่าย แนวร่วม อาสาสมัคร จิตอาสาเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ เครือข่ายเฝ้าระวังปัญหาเสพติด ปัญหาต่างๆของชุมชนและสังคม การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินการ การวัดผลประเมินผล และการรับผลประโยชน์ เป็นต้น จากทุกภาคส่วนของคนในชุมชน ทั้งพระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น ชาวบ้าน เด็กและเยาวชน เป็นต้น จะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

^{๑๘๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปลัดสุชัย โยโสโร, เจ้าคณะตำบลตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอธิการจาลึก สณญโต, เจ้าอาวาสวัดชุกเขอ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิกรมศาสนกิจ (เจตจันทร์ จิระมโม), เจ้าคณะตำบลห้วยใหญ่ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูพิศาลจริยากร (สมบุญ เลขมโม), เจ้าคณะตำบลนาเกลือ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูธรรมรังสีวิสุทธิ์ (อำพร จนทโสภโณ), วัดนพทองคีรีพุทธอาราม จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ตารางที่ ๔.๑๖ การพัฒนารูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตามบทบาทหน้าที่ของวัด

บทบาทหน้าที่ของวัด รูปแบบศูนย์ เรียนรู้ชุมชน	ด้านการ ปกครอง คณะสงฆ์	ด้านการ ศาสนศึกษา	ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา	ด้าน สาธารณูปการ	ด้านศึกษา สงเคราะห์	ด้าน สาธารณ สงเคราะห์
รูปแบบที่ ๑ ศูนย์ ศึกษาตลอดชีวิต	ยกย่อง ปુชนียบุคคล ส่งเสริมสมณ สาธิต	ให้การศึกษ พระปริยัติ ธรรมแก่ พระสงฆ์และ ชาวบ้าน	ส่งเสริมปราชญ์ ชาวบ้าน ความรู้ด้านพุทธ ศาสนาและ ท้องถิ่น	จัดตั้งศูนย์การ เรียนรู้ตลอด ชีวิตภายในวัด	สนับสนุนทุน ทรัพย์ในการ ดำเนิน กิจกรรมด้าน การเรียนรู้	ใช้สถานที่ ภายในวัดใน การถ่ายทอด ความรู้แก่ ชุมชน
รูปแบบที่ ๒ ศูนย์ กิจกรรมสร้างเสริม ปัญญา	พัฒนาคน ตามหลัก ไตรสิกขา	สอนตาม หลัก ไตรสิกขา เน้นการ ปฏิบัติธรรม	จัดอบรมปฏิบัติ ธรรมอย่าง สม่ำเสมอ	จัดตั้งสำนัก ปฏิบัติธรรม ภายในวัด	ส่งเสริมให้ พระสงฆ์และ ชาวบ้านมี ความประ พฤติดีงาม	ลานวัด ลานธรรม ลานปัญญา
รูปแบบที่ ๓ ศูนย์บริการ สารสนเทศ	ควบคุมและ ดูแลการใช้ สื่อของ พระสงฆ์และ ชาวบ้าน	อบรมการใช้ สื่อ และการ ค้นคว้า เพิ่มเติม	พัฒนาสื่อการเผย แผ่ พระพุทธศาสนา	ห้อง คอมพิวเตอร์	สนับสนุนการ จัดทำสื่อสาร สนเทศที่ ทันสมัย	แหล่งค้นคว้า ด้านพระ พุทธ ศาสนาและ ชุมชน
รูปแบบที่ ๔ ศูนย์ เรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรม	ให้พระสงฆ์ และชาวบ้าน มีส่วนร่วมใน การจัด กิจกรรม ต่างๆ	ให้ความรู้ เกี่ยวกับ ศิลปะ จารีต ประเพณี และ วัฒนธรรม	ส่งเสริมกิจกรรม วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา	ปรับภูมิทัศน์วัด เพื่อรองรับ กิจกรรมสำคัญ ต่างๆ	สนับสนุนภูมิ ปัญญา ท้องถิ่นและ ประเพณี ท้องถิ่น	ใช้พื้นที่วัดใน การจัด กิจกรรม สำคัญต่างๆ
รูปแบบที่ ๕ ศูนย์ พัฒนาชีวิตจิตใจ	ส่งเสริมพระ นักอ่านและ นักพัฒนา	ส่งเสริมให้ พระสงฆ์และ ชาวบ้านรัก การอ่าน	จัดหาหนังสือ ธรรมะ สารคดี และความรู้ ท้องถิ่น	จัดห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ปรับภูมิทัศน์	สนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ให้ พร้อมใช้งาน	จัดแหล่ง เรียนรู้ชุมชน เพิ่มเติม
รูปแบบที่ ๖ พัฒนาเครือข่าย ศูนย์กลางการ เรียนรู้ในชุมชน	เป็น แบบอย่างที่ดี แก่ พระสงฆ์และ ชาวบ้าน	สร้างความ เข้าใจในการ ทำงาน ร่วมกับ เครือข่าย	ขยายเครือข่ายให้ ครอบคลุมทั้ง บ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน หน่วยงาน ราชการ	พัฒนาห้อง อำนวยการ	สนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ให้ พร้อมใช้งาน	ขยายศูนย์ การเรียนรู้ให้ ครอบคลุม ทุกเครือข่าย

๔.๖ องค์กรความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาองค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน และรูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี สามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จากการสำรวจพบว่าอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาวัดของแต่ละวัดมีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง ทำให้พระภิกษุสามเณรมองว่าการปกครอง การเผยแผ่ และการสาธารณูปการมีการปฏิบัติอยู่ในระดับดี ส่วนการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ ยังต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน พบว่า มี ๖ องค์ประกอบ คือ

- ๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน โดยการจัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของประชาชน
- ๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา โดยการจัดการกิจกรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความเดือดร้อนโดยการเรียนรู้และร่วมกันแสวงหาคำตอบของปัญหาที่เกิดขึ้น
- ๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน โดยการจัดการกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชนที่มารับบริการ
- ๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจาริตประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน โดยการจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น
- ๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความริเริ่ม โดยปรับภูมิทัศน์ให้สัปปายะ
- ๖) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง โดยจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ส่งเสริมเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริงโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ารับบริการสืบค้นสารสนเทศโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

รูปแบบที่ ๑ ศูนย์ศึกษาตลอดชีวิต

ด้วยการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีการศึกษาที่สูง มีความประพฤติที่ดีงาม ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

รูปแบบที่ ๒ ศูนย์กิจกรรมสร้างเสริมปัญญา

ด้วยการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนพัฒนาตนเองตลอดเวลา ตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม จัดอบรมปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอ

รูปแบบที่ ๓ ศูนย์บริการสารสนเทศ

ด้วยการพัฒนาสื่อด้านพระพุทธศาสนาและชุมชนออกเผยแผ่ อบรมพระภิกษุสามเณรและประชาชนในการใช้สื่อที่ถูกต้อง นำองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและองค์ความรู้ในชุมชนออกเผยแผ่ในรูปแบบที่หลากหลาย

รูปแบบที่ ๔ ศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม

ด้วยการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนเข้าใจและร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดกิจกรรมวันสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นประจำสม่ำเสมอ

รูปแบบที่ ๕ ศูนย์พัฒนาชีวิตจิตใจ

ด้วยการจัดห้องสมุดชุมชนภายในวัด จัดพิพิธภัณฑ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชน รวบรวมสิ่งที่มีค่าของชุมชน อนุรักษ์/รักษาวิถีชีวิตของชุมชน

รูปแบบที่ ๖ พัฒนาเครือข่ายศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน

วัด ชุมชน ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ภายในวัด ในชุมชน

แผนภาพที่ ๔.๗ องค์กรความรู้จากการวิจัย

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๗ พบว่า จากการศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน และรูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี สามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ๖ ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔ และเมื่อพิจารณาเป็นด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง และพระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ใน ด้านมีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๓$, S.D. = ๐.๕๓๗) ด้านมีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๑๑$, S.D. = ๐.๕๕๖) ด้านเป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๘$, S.D. = ๐.๖๕๓) ด้านเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๗$, S.D. = ๐.๕๙๖) ด้านเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๓$, S.D. = ๐.๖๕๐) ด้านเป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๗$, S.D. = ๐.๖๔๓)

แนวทางในการพัฒนาวัด ด้านการปกครอง ได้แก่ การจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่งสอนด้านข้อวัตรปฏิบัติธรรมตามหลักพระธรรมวินัย การออกกฎ ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชน เช่น การห้ามเล่นการพนัน ห้ามดื่มสุรกายในวัด การบริหารจัดการกิจการของวัด เช่น บัญชีรายรับ-รายจ่ายให้เป็นไปด้วยดี การระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุความขัดแย้ง หรือลงนิคหกรรม ด้านการศาสนศึกษา ได้แก่ การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และหรือแผนกบาลีขึ้นภายในวัด การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึง การสรรหาและพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง การจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบธรรมสอบบาลี สนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอน การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชนและนักเรียนโดยทั่วไป ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ส่งเสริมพระสอนศีลธรรม ในสถานศึกษาต่างๆ สนับสนุนโรงเรียนวิถี จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การประสานจัดการงบประมาณในการก่อสร้างอาคารเรียน ห้องเรียน หรือห้องจริยธรรม การตั้งทุนเพิ่มทุน และมอบทุนสงเคราะห์การศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนการจัดหาพระไตรปิฎก หนังสือทางพระพุทธศาสนา ไว้เพียงพอต่อประชาชน จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรม ฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะการจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน การจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีวิทยุโทรทัศน์ ด้านการสาธารณูปการ ได้แก่ การควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์ควบคุมดูแลและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด การจัดทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับแผนการ

พัฒนา การจัดตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการ การจัดการระบบสาธารณูปโภค ภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ได้แก่ จัดทำถนนภายใน วัดให้สะอาดแก่การสัญจรไปมา การให้การสนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการสร้างถนน ประปาหมู่บ้าน ชุมชน การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชรา และเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้น การจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชน

จากการพัฒนาวัดทั้งหกด้าน นำไปสู่การพัฒนาศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน ทั้ง ๖ รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ ๑ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาตลอดชีวิต ด้วยการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีการศึกษา ที่สูง ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความประพฤติที่ดีงาม ทำให้พระสงฆ์สามเณรเป็นแบบอย่างที่ดีทั้ง ด้านการศึกษาและความประพฤติ ส่งผลให้การศึกษาและความประพฤติของคนในชุมชนดีขึ้น ส่วน การส่งเสริมให้ประชาชนชาวบ้านได้แสดงศักยภาพ ส่งเสริมให้ประชาชนชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนา ชุมชน ทำให้องค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของประชาชนชาวบ้านได้รับการถ่ายทอดสู่ชุมชน ส่งผลให้ประชาชนมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง นำไปปฏิบัติได้ ตัวอย่างกิจกรรม เช่น การเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี แผนกสามัญ การศึกษาศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ระดับอุดมศึกษา การฝึกปฏิบัติภาควิปัสสนากรรมฐาน การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุก การฝึกแสดงพระธรรมเทศนา และ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นต้น

รูปแบบที่ ๒ ได้แก่ ศูนย์กิจกรรมสร้างเสริมปัญญา ด้วยส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและ ประชาชนพัฒนาตนเองตลอดเวลา พัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตส่งผลให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนมีความประพฤติเรียบร้อย ทั้งกาย วาจา และจิตใจ ความประพฤติของคนในชุมชนดีขึ้น มีความรักความสามัคคีเพิ่มขึ้น และการ จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม จัดอบรมปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอ ฝึกฝนตนเองเป็นประจำ อบรมจิตให้สงบ เน้น ภาควิปฏิบัติควบคู่กับภาคทฤษฎี เป็นการจัดแหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติและรูปแบบที่มีอยู่แล้ว เข้าถึง ง่าย ประหยัด และมีความคุ้มค่าสูง ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีจิตใจที่ดี สามารถควบคุมจิตของตนเองได้ ดีผู้ปฏิบัติมีความเข้มแข็ง ส่งผลให้สังคมเกิดความสงบร่มเย็น ตัวอย่างกิจกรรม เช่น กิจกรรมปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน ทำวัตร สวดมนต์ ปฏิบัติธรรม ประจำวันพระ หรือวันเสาร์ วันอาทิตย์ ปลูกป่า ถวายพระเพลิงพระเกียรติ ปลูกพืชสมุนไพร รั้วกินได้ อนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ส่งเสริม ให้ประชาชนรักาศิล ๕ ส่งเสริมหมู่บ้านปลอดอบายมุข เป็นต้น

รูปแบบที่ ๓ ได้แก่ ศูนย์บริการสารสนเทศ ด้วยการพัฒนาสื่อด้านพระพุทธศาสนาและ ชุมชนออกเผยแพร่ให้ประชาชนรู้จักวัด ชุมชน ของตนเอง เป็นการประชาสัมพันธ์วัดและชุมชน จัด อบรมพระภิกษุสามเณรและประชาชนในการใช้สื่อที่ถูกต้อง เพราะในปัจจุบันสื่อนั้นมีมาก เทคโนโลยี มีความหลากหลายและทันสมัย พระภิกษุสามเณรจึงควรเรียนรู้และวิธีการใช้ที่ถูกต้อง เพราะจะเป็น ประโยชน์ต่อวงการพระศาสนาและสังคมด้วย รวมถึงการนำองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและองค์ ความรู้ในชุมชนออกเผยแพร่ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น บนโลกอินเทอร์เน็ต แอปพลิเคชัน สิ่งที่ได้ คือ สื่อด้านพระพุทธศาสนาและชุมชนที่มีคุณภาพทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ แหล่งค้นคว้าด้าน

พระพุทธศาสนาและชุมชนมีเพิ่มขึ้น ทำให้การเข้าถึงสื่อด้านพระพุทธศาสนาและสื่อในชุมชนทำได้ง่ายขึ้น และกว้างขวาง พระภิกษุสามเณรและประชาชนสามารถสืบค้นข้อมูลได้สะดวกและรวดเร็ว เกิดการเรียนรู้ได้รวดเร็ว

รูปแบบที่ ๔ ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ด้วยการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนเข้าใจและร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดกิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นประจำสม่ำเสมอ เช่น การทำบุญตักบาตร การแสดงธรรมเทศนา การจัดปฏิบัติธรรม การเวียนเทียน การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณี/ท้องถิ่นการจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณี/ท้องถิ่น การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณี/ท้องถิ่น การทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียนหน่วยงานราชการหน่วยงานเอกชนหรือประชาชนตามหมู่บ้านต่างๆ บุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่น เป็นพระธรรมทูตพระวิปัสสนาจารย์พระจริยานิเทศ เป็นต้น มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา เช่น วิทยุชุมชนการแจกหนังสือธรรมะซีดีธรรมะหอกระจายข่าว เป็นต้น ภายในวัดมีมุมเรียนรู้พระพุทธศาสนา เช่น มุมหนังสือ/ห้องสมุดป้ายพุทธศาสนาสุภาพิต เป็นต้น มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนประชาชนทั่วไป เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนบวชเนกขัมมจารีณิกายคุณธรรม ฯลฯ

รูปแบบที่ ๕ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาชีวิตจิตใจ ด้วยการจัดห้องสมุดชุมชนภายในวัด รวบรวมหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและชุมชนเพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้อ่าน ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ได้เข้าถึงองค์ความรู้ของชุมชน มีการจัดมุมอ่านหนังสือ / ห้องสมุดเคลื่อนที่ จัดพิพิธภัณฑ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชน รวบรวมสิ่งที่มีค่าของชุมชน อนุรักษ์/รักษาวิถีชีวิตของชุมชนทำให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนมีแหล่งค้นคว้าหาความรู้ที่หลากหลายและครบถ้วน ยกกระดับการศึกษาของคนในชุมชนดีขึ้น ส่งเสริมให้เยาวชนรักการอ่านมากขึ้น มีสถานที่รวบรวมประวัติศาสตร์ ของที่มีคุณค่า และวิถีชีวิตชุมชน ให้ประชาชนได้ศึกษา เกิดความรัก ความเข้าใจ และห่วงแหนชุมชนเพิ่มขึ้น

รูปแบบที่ ๖ ได้แก่ พัฒนาเครือข่ายศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน วัด ชุมชน ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ภายในวัดและชุมชน จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนรักและสามัคคีกัน เช่น การสร้างเครือข่าย แนวนร่วม อาสาสมัคร จิตอาสาเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ เครือข่ายเฝ้าระวังปัญหาเสพติด ปัญหาต่างๆของชุมชนและสังคม การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินการ การวัดผลประเมินผล และการรับผลประโยชน์ เป็นต้น จากทุกภาคส่วนของคนในชุมชน ทั้งพระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น ชาวบ้าน เด็กและเยาวชน เป็นต้น จะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาองค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ๒) ศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ๓) นำเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ระหว่างระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากเอกสาร (Documentary research) และสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) จากการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๒๐ รูปหรือคน ที่มีหน้าที่รับผิดชอบงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้วได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายและพรรณนาความ แล้วจึงสร้างรูปแบบเบื้องต้น (Basic Model) ก่อนนำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๒ รูปหรือคน ยืนยันรูปแบบอีกครั้งหนึ่งในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จากแบบสอบถาม จำนวน ๓๗๑ ชุด ได้รับกลับคืนทั้งสิ้น ๓๗๑ ชุด ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ด้วยคอมพิวเตอร์ สถิติที่ใช้คือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ทั้งนี้จากผลการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญในรูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการวัดที่ดีในจังหวัดชัยนาทตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

๕.๑.๑ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน พบว่า

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญถึงประเด็นเกี่ยวกับองค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ใน ๖ องค์ประกอบ คือ ๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน ๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา ๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน ๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความร่มเย็นและมีชีวิตชีวา ๖) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง ดังนี้

องค์ประกอบที่ ๑ เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชนนั้น โดยการจัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของประชาชนเพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตและตอบสนองต่อความต้องการการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน ประกอบด้วย

- ๑) ห้องสมุดประชาชนให้บริการหนังสือทุกประเภทที่เหมาะสมกับลักษณะของผู้อ่าน เช่น เด็กเล็ก เยาวชน ผู้สนใจ เฉพาะด้านและมีบริการสื่อ วารสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่มีความทันสมัย
- ๒) ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชนจัดบริการให้สืบค้นข้อมูลที่เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ที่บุคคลในชุมชนสนใจโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต
- ๓) ห้องวิชาการชุมชนจัดประชุมสัมมนาฝึกอบรมหัวข้อต่างๆ เช่น เรื่องภาษาการเลี้ยงลูก ฯลฯ การแนะแนวการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา จัดบริการมุมพัฒนาการศึกษาด้วยตนเอง เช่น มุมสายสามัญของการศึกษานอกโรงเรียน มุม มสธ. มุมมหาวิทยาลัยรามคำแหง จัดกิจกรรมกลุ่มพัฒนาความรู้ในชุมชนตามที่ชุมชนต้องการ จัดกิจกรรมให้ความรู้แก่คนในชุมชนโดยปราชญ์ชุมชน การจัดอบรมเกี่ยวกับเรื่องอาชีพ จัดกิจกรรมสร้างสรรค์พัฒนาการของเด็กในวัยต่างๆ เช่น เด็กเล็กควรจัดกิจกรรมประเภทศิลปะ กิจกรรมเขาจิ้งหะ เกมส์ เป็นต้น
- ๔) ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชนจัดกิจกรรมเผยแพร่ผลงานกลุ่มอาชีพทั้งในด้านการดำเนินงาน การรวมกลุ่มการฝึกและพัฒนาอาชีพซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเองหรือคนจากชุมชนอื่นๆ มาเรียนรู้กลุ่มอาชีพของชุมชนได้อย่างแท้จริง
- ๕) ร้านค้าชุมชนจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ การดำเนินเชิงธุรกิจร่วมกัน เพื่อการพัฒนาก้าวไปเป็นรูปแบบของสหกรณ์ชุมชนและวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนเน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตจากชุมชน และดำเนินการตลาดร่วมกับชุมชน จัดให้บริการสินคาราคาต้นทุนต่ำเพื่อเป็นทางเลือกของผู้บริโภคในชุมชน จำหน่ายผลิตภัณฑ์จากชุมชนหรือสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จัดมุมข้อมูลสินค้ามรดก ตาล็อกสินค้าและผลิตภัณฑ์ จัดเป็นศูนย์สาธิตของดีเด่น ของชุมชน
- ๖) ลานกิจกรรมชุมชนจัดบริการเครื่องเล่นสำหรับเด็ก จัดกิจกรรมเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และสานสายใยครอบครัว เช่น กิจกรรมศิลปะการร้องเพลง การเล่นเกมต่างๆ จัดกิจกรรมให้ความรู้แก่คนในชุมชนโดยปราชญ์ชุมชน

องค์ประกอบที่ ๒ มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหาโดยการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความเดือดร้อนโดยการเรียนรู้และร่วมกันแสวงหาคำตอบของปัญหาที่เกิดขึ้น ประกอบด้วย

- ๑) ห้องวิชาการชุมชนจัดกิจกรรมในห้องวิชาการชุมชน เช่น จัดประชุมสัมมนาและฝึกอบรมให้ประชาชนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
- ๒) กิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพระภิกษุสามเณร ประชาชน เด็กและเยาวชน ในปัจจุบัน และแนวทางในการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ

องค์ประกอบที่ ๓ มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชนโดยการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชนที่มารับบริการ ประกอบด้วย

- ๑) ห้องสมุดประชาชน และห้องอินเทอร์เน็ตชุมชนจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชนที่มารับบริการโดยจัดให้บริการแนะนำวิธีการสืบค้นข้อมูลหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต
- ๒) การสร้างนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มี

ประสิทธิภาพเป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาค้นคว้าศาสตร์ทางด้านพระพุทธศาสนาแบบครบวงจรมีหนังสือและตำราเรียนทางด้านพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้นมีแหล่งเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้นสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นระบบระเบียบสร้างสภาพแวดล้อมที่ดึงดูดความสนใจต่อการเรียนการสอนสร้างห้องเรียนอัจฉริยะการผลิตตำราเรียนอิเล็กทรอนิกส์การผลิตสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์การจัดทำเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์

องค์ประกอบที่ ๔ เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ประกอบด้วย ๑) ห้องแสดงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดให้มีข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่างๆ ของท้องถิ่น เช่น มีการจัดแสดงเครื่องแต่งกายเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตหรือประกอบอาชีพของคนในชุมชน ๒) การดำเนินการด้านการศาสนศึกษา เช่น จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่แก่นักเรียนนักศึกษาประชาชนภายในวัดจัดพระภิกษุไปสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาเป็นต้นการด้านการเผยแพร่ เช่น การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น

องค์ประกอบที่ ๕ เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวา เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวา โดยการจัดกิจกรรมด้านบันเทิงต่างๆ ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมและขณะเดียวกันต้องได้รับความรู้ด้วยโดยเป็นการเรียนรู้จากกิจกรรมที่เป็นสาระบันเทิงอย่างหลากหลายประกอบด้วย ๑) ห้องสมุดประชาชนจัดสื่อซึ่งสามารถก่อให้เกิดลักษณะของการเรียนรู้ที่รื่นรมย์และมีชีวิตชีวา เช่น วิทยทัศน์ เทปบันทึกภาพ เทปบันทึกเสียง แผ่นเสียง ภาพสไลด์ ฯลฯ ๒) ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชนจัดกิจกรรมเผยแพร่ผลงานกลุ่มอาชีพทั้งในด้านการดำเนินงาน การรวมกลุ่มการฝึกและพัฒนาอาชีพซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนหรือคนจากชุมชนอื่นๆ มาเรียนรู้จากกลุ่มอาชีพของชุมชนได้อย่างแท้จริง ๓) ลานกิจกรรมชุมชนจัดบริการเครื่องเล่นสำหรับเด็กจัดกิจกรรมเรียนรู้สร้างสรรค์และสานสายใยครอบครัว เช่น กิจกรรมศิลปะการร้องเพลง การเล่นเกมต่างๆ

องค์ประกอบที่ ๖ เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง โดยจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ส่งเสริมเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริงโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและเป็นแหล่งรวมสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ารับบริการสืบค้นสารสนเทศโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ประกอบด้วย ๑) ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชนจัดบริการให้สืบค้นข้อมูลที่เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ที่บุคคลในชุมชนสนใจ จัดบริการเป็นศูนย์ข้อมูลด้านต่างๆ โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เช่น ข้อมูลด้านวัฒนธรรม ซึ่งค้นหาโดยเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่มีข้อมูลด้านวัฒนธรรม เช่น หอจดหมายเหตุพิพิธภัณฑน์ จัดบริการส่งเสริมการศึกษาในระบบทางไกล เช่น ให้บริการศึกษาด้วยตนเองผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยผู้มาใช้บริการลงทะเบียนเรียนกับสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ให้บริการสืบค้นสารสนเทศโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการได้สะดวกรวดเร็วซึ่งเชื่อมต่อกับแหล่งสารสนเทศต่างๆ

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรีพบว่า

ในการบริหารจัดการวัดนั้น เจ้าอาวาสถือว่ามียุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาวัด จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันงานด้านต่างๆ ของคณะสงฆ์ประกอบด้วย งานด้านการปกครอง งานด้านการศาสนา ศึกษา งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา งานด้านการสาธารณูปการ งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ และงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นต้น เป็นงานที่เจ้าอาวาสทุกรูปจะต้องปฏิบัติ หรือส่งเสริมงานทุกด้านให้ประสบผลสำเร็จมีผลงานเป็นที่ประจักษ์สู่สาธารณชน ผลที่ได้จากการพัฒนาดังกล่าวก็จะเกิดประโยชน์ทั้งคณะสงฆ์ และประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง โดยงานคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านมีแนวทางในการปฏิบัติเพื่อนำมาสู่การเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

๑) ด้านการปกครองการมีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๑.๑) การจัดทำระเบียบปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรภายในวัด เช่น มีระเบียบปฏิบัติกิจวัตรพระภิกษุสามเณรมีระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อาศัยในวัดมีระเบียบปฏิบัติสำหรับบุคคลที่เข้ามาร่วมหรือจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในวัด เป็นต้น

๑.๒) การวางแผนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบเจ้าอาวาสมีการมอบหมายหน้าที่บุคลากรภายในวัดตามความรู้ความสามารถมีจัดทำทะเบียนประวัติพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดมีการจัดทำประวัติวัดไว้เป็นหลักฐานมีการจัดทำสมุดเยี่ยม เป็นต้น

๑.๓) การพัฒนาและสวัสดิการ ได้แก่ มีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดมีการจัดสวัสดิการต่างๆ ให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัดมีการประชุมคณะกรรมการวัดสม่ำเสมอมีการวางแผนการดำเนินงานและโครงการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง

๒) ด้านการศึกษาศึกษามีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๒.๑) จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัด

๒.๒) จัดสอนธรรมศึกษาให้แก่นักเรียนนักศึกษาประชาชนภายในวัด

๒.๓) จัดพระภิกษุไปสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา

๒.๔) จัดให้มีโครงการปฏิบัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด

๒.๕) จัดห้องสมุดทางพระพุทธศาสนาในวัด

๒.๖) การส่งเสริมการศาสนศึกษา

๒.๗) ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม

๒.๘) ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัดศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา

๒.๙) ส่งเสริมให้ศิษย์วัดได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๓) ด้านการเผยแผ่มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๓.๑) การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น

๓.๒) การทำบุญตักบาตร

๓.๓) การแสดงธรรมเทศนา

๓.๔) การจัดปฏิบัติธรรม

๓.๕) การเวียนเทียน

- ๓.๖) การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- ๓.๗) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ
- ๓.๘) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณี ท้องถิ่นการจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณี ท้องถิ่น
- ๓.๙) การทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียนหน่วยงานราชการหน่วยงานเอกชนหรือประชาชนตามหมู่บ้านต่างๆ
- ๓.๑๐) บุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่น เป็นพระธรรมทูตพระวิปัสสนาจารย์พระจริยานิเทศ เป็นต้น
- ๓.๑๑) มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา เช่น วิทยุชุมชนการแจกหนังสือธรรมะซีดีธรรมะหอกระจายข่าว เป็นต้น
- ๓.๑๒) ภายในวัดมีมุมเรียนรู้พระพุทธศาสนา เช่น มุมหนังสือ ห้องสมุดป้ายพุทธศาสนาสุภาพิต เป็นต้น
- ๓.๑๓) มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนประชาชนทั่วไป เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน บวชเนกขัมมจารี ค่ายคุณธรรม ฯลฯ
- ๔) การสาธารณูปการมีแนวทางการดำเนินการดังนี้
- ๔.๑) ภายในบริเวณวัดมีสิ่งต่างๆ ที่จำเป็นเหมาะสมส่งเสริมสภาพความเป็นรณีสถานโดยดำเนินการในสิ่งต่างๆ ดัง เช่น ป้ายชื่อวัดตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสม มีขนาดที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ มีความสง่างาม แพนผังติดตั้งไว้ในที่เปิดเผยเห็นได้ชัดเจน แสดงอาณาเขตและรายละเอียดสถานที่ต่างๆ ภายในวัดชัดเจน ป้ายเผยแพร่กิจกรรมต่างๆ ของวัด แสดงหรือเผยแพร่การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัดป้ายประวัติโดยย่อเพื่อแสดงประวัติวัดเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไปป้ายนิเทศข้อมูลเพื่อแสดงจำนวนสถิติข้อมูลต่างๆ ของวัดป้ายคติธรรมพุทธภาษิตเพื่อเผยแพร่คติธรรมหรือพุทธภาษิตเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้หรือคติธรรมสอนใจแก่บุคคลที่เข้ามาในวัดมุมหนังสือเพื่อส่งเสริมการอ่านเพื่อเป็นช่องทางในการเรียนรู้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ
- ๔.๒) การปรับปรุงพัฒนาดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ภายในวัด เช่น บริเวณวัดสงบ่มรั้นมีการจัดบริเวณวัดสถานที่เป็นระเบียบมีภาชนะรองรับขยะมูลฝอยมีบริเวณปลูกดอกไม้ไม้ประดับเพื่อความร่มรื่นสวยงามมีการจัดพื้นที่สำหรับนั่งพักผ่อน เป็นต้น
- ๔.๓) ความสะอาด มั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะต่างๆ ได้แก่ ความสะอาดของอาคารเสนาสนะและภายในบริเวณวัดความมั่นคงแข็งแรงของอาคารเสนาสนะมีความมั่นคงปลอดภัยต่อการพำนักอาศัยใช้ประโยชน์หรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ
- ๔.๔) วัดมีสิ่งปลูกสร้างและอาคารเสนาสนะต่างๆ เพียงพอและเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์สภาพสะอาดมั่นคงแข็งแรง
- ๔.๕) การบริหารจัดการและดูแลศาสนสมบัติของวัดโดยวัดดำเนินการให้มีเพื่อให้สามารถบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบ ได้แก่ การจัดทำบัญชีการเงินของวัดการจัดทำทะเบียนทรัพย์สินของวัดการแต่งตั้งไวยาวัจกรของวัดการแต่งตั้งคณะกรรมการวัด เป็นต้น

๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๕.๑) การจัดตั้งโรงเรียนศูนย์อบรมธรรมต่างๆ ในวัด เช่น จัดตั้งโรงเรียนหรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ศีลธรรมจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพจัดตั้งชมรมต่างๆ เพื่อรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เป็นต้น

๕.๒) การส่งเสริมหรือสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ เช่น ส่งเสริม สนับสนุนด้านการศึกษาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานราชการต่างๆ ส่งเสริม สนับสนุนประชาชนในการส่งเสริมอาชีพต่างๆ ส่งเสริม สนับสนุนกองทุนการศึกษาต่างๆ ให้แก่เด็กยากจนหรือผู้ด้อยโอกาส

๖) ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์มีแนวทางการดำเนินการดังนี้

๖.๑) การให้ความช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้านต่างๆ แก่ประชาชน เช่น การสงเคราะห์ผู้ยากไร้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่างๆ การระงับข้อพิพาท ข้อขัดแย้งของชาวบ้านการดำเนินการด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์อื่นๆ เป็นต้น

๖.๒) การมีส่วนร่วม สนับสนุนด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ เช่น การอำนวยความสะดวกในการให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่างๆ การจัดตั้งมูลนิธิ กองทุนเพื่อการกุศลการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชนการให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เป็นต้น

๖.๓) การสร้างเครือข่าย แนวร่วม อาสาสมัคร จิตอาสาเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น วัดสร้างเครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธาณะกับองค์กรต่างๆ วัดส่งเสริม สนับสนุนให้มีจิตอาสาเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาวัดจัดให้มีอาสาสมัคร แนวร่วมในการสอดส่องดูแลและพิทักษ์พระพุทธศาสนา เป็นต้น

๖.๔) การมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนราชการ เช่น วัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนส่วนราชการให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

๕.๑.๓ รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี พบว่า

รูปแบบที่ ๑ ศูนย์ศึกษาตลอดชีวิต ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีการศึกษาที่สูง ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความประพฤติที่ดีงามส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพ ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

รูปแบบที่ ๒ ศูนย์กิจกรรมสร้างเสริมปัญญา ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนพัฒนาตนเองตลอดเวลาพัฒนาตนเองตามหลักศีล สมาธิ และปัญญาจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมจัดอบรมปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอฝึกฝนตนเองเป็นประจำอบรมจิตใจให้สงบ

รูปแบบที่ ๓ ศูนย์บริการสารสนเทศ ได้แก่ พัฒนาสื่อด้านพระพุทธศาสนาและชุมชน ออกเผยแพร่อบรมพระภิกษุสามเณรและประชาชนในการใช้สื่อที่ถูกต้องนำองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและองค์ความรู้ในชุมชนออกเผยแพร่ในรูปแบบที่หลากหลาย

รูปแบบที่ ๔ ศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนเข้าใจและร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจัดกิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาจัดกิจกรรมวันสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นประจำสม่ำเสมอ

รูปแบบที่ ๕ ศูนย์พัฒนาชีวิตจิตใจ ได้แก่ จัดห้องสมุดชุมชนภายในวัดรวบรวมหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและชุมชนจัดมุมอ่านหนังสือ ห้องสมุดเคลื่อนที่จัดพิพิธภัณฑที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนรวบรวมสิ่งที่มีค่าของชุมชนอนุรักษ์ รักษาวิถีชีวิตของชุมชน

รูปแบบที่ ๖ พัฒนาเครือข่ายศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ วัด ชุมชน ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ภายในวัดชุมชน วัด ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

๕.๒ อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญและนำเสนออภิปรายดังนี้

รูปแบบที่ ๑ ศูนย์ศึกษาตลอดชีวิต ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีการศึกษาที่สูงขึ้น ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความประพฤติที่ดีงาม ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพ ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน รูปแบบนี้แสดงให้เห็นว่าวัดจำเป็นต้องพัฒนาศาสนสถานภายในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต การเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต เริ่มจากการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นความรู้ที่ฝังแน่นอยู่ในตัวบุคคล เช่น ในตัวเจ้าอาวาส หรือปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **จรีพร กาญจนการุณ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาและการใช้ประโยชน์แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนเขตบางขุนเทียน” ผลการวิจัยพบว่า แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนเขตบางขุนเทียนที่กลุ่มตัวอย่างรู้จักและยอมรับร้อยละ ๑๐ ขึ้นไปมี ๒๒ แหล่งจำแนกได้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ๑ แหล่งและแหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้น ๒๑ แหล่งนอกจากนั้นมีแหล่งการเรียนรู้ซึ่งได้รับการเสนอแนะเพิ่มเติมโดยเป็นแหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้นอีก ๒ แหล่งกลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้คุณค่าของแหล่งการเรียนรู้แต่ละแหล่งที่มีต่อตัวเองและต่อชุมชนแตกต่างกันอย่างหลากหลาย^๑ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ดารณี รักดี** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพในชุมชนชนบทพึ่งตนเอง” ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ชุมชนชนบทพึ่งตนเองมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งซึ่งมีส่วนสำคัญในการทำให้การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพที่เกิดจากกระบวนการการเรียนรู้ในวิถีชีวิตมีบทบาทมากกว่าการศึกษาตามแนวระบบ^๒ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ปาน กิมปี** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายการเรียนรู้มี

^๑จรีพร กาญจนการุณ, “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาและการใช้ประโยชน์แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนเขตบางขุนเทียน”, **ดุชนิพนธ์ปริญาครุศาสตรดุชนิพนธ์บัณฑิต**, สาขาวิชาพัฒนาศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^๒ดารณี รักดี, “การพัฒนาารูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพในชุมชนชนบทพึ่งตนเอง”, **ดุชนิพนธ์ปริญาครุศาสตรดุชนิพนธ์บัณฑิต**, สาขาวิชาพัฒนาศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

พัฒนาการมาจากการตระหนักถึงปัญหาและความต้องการด้านเศรษฐกิจของชุมชนโดยมีผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีการใช้เครือข่ายสังคมเป็นศูนย์กลางการดำเนินงานภายในชุมชน และมีการขยายเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่ายในภาครัฐเอกชนชุมชนธุรกิจและหรือองค์กรวิชาการเพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่องโดยมีเป้าหมายการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นหลัก^๓

รูปแบบที่ ๒ ศูนย์กิจกรรมสร้างเสริมปัญญา ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนพัฒนาตนเองตลอดเวลาพัฒนาตนเองตามหลัก ศีล สมาธิ และปัญญาจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมจัดอบรมปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอฝึกฝนตนเองเป็นประจำ อบรมจิตให้สงบรูปแบบนี้แสดงให้เห็นว่าวัดจำเป็นต้องพัฒนาในทุกๆ ด้าน ทั้งกาย และใจ การเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านปฏิบัติธรรมจะช่วยให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ความจริง จากการปฏิบัติจริง ซึ่งทุกๆ วัดควรส่งเสริมด้านนี้เป็นการเฉพาะ เน้นกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหา เช่น การฝึกวิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระปลัดวรญาณ อคฺคฺวชิโร (ยอดเพชร)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ต้องสุขก่อนจึงสำเร็จคือ การส่งเสริมพฤติกรรมทางด้านจิตใจให้บุคคลมีปัญญา คิดเป็นแก้ปัญหาเป็น ไม่เสพบริโภควัตถุเกินสมควร และมีความภาคภูมิใจในพื้นฐานความเป็นมาของชุมชนตนเอง^๔ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระปลัดสมพงษ์ กวีวิโส (หรรษาธาร)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยาประกอบด้วยศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านการพัฒนาศีลธรรม และสังคม เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักวิถีพุทธ ศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านการพัฒนาจิตใจ เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนได้ปฏิบัติตามหลักวิถีพุทธ ศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านการพัฒนาปัญญา เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยทางด้านพระพุทธศาสนาแบบครบวงจรตามหลักวิถีพุทธ^๕

รูปแบบที่ ๓ ศูนย์บริการสารสนเทศ ได้แก่ พัฒนาสื่อด้านพระพุทธศาสนาและชุมชนออกเผยแพร่อบรมพระภิกษุสามเณรและประชาชนในการใช้สื่อที่ถูกต้อง นำองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและองค์ความรู้ในชุมชนออกเผยแพร่ในรูปแบบที่หลากหลาย รูปแบบนี้แสดงให้เห็นว่า

^๓ปาน กิมปี, “การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน”, **ดัชนีนิพนธ์ปริญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาพัฒนาศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

^๔พระปลัดวรญาณ อคฺคฺวชิโร (ยอดเพชร), “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^๕พระปลัดสมพงษ์ กวีวิโส (หรรษาธาร), “รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

เทคโนโลยีสารสนเทศมีความจำเป็นในยุคปัจจุบัน วัดที่มีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีจะทำให้เข้าถึงกลุ่มคนได้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสนธยา ชมพู ได้วิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ศาสนาธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีวัดพระธรรมกายและวัดหนองป่าพง” ผลการวิจัย พบว่าสื่อเทคโนโลยี พบว่า ทั้งสองวัดใช้สื่อเหมือนกัน โดยใช้หนังสือ และสื่อในการเชื่อมโยงไปยังประชาชน^๖ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปลัดสมพงษ์ กวีวิไล (พระราชา) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัย พบว่า ศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านการพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยทางด้านพระพุทธศาสนาแบบครบวงจรตามหลักวิถีพุทธ กิจกรรมโครงการ ได้แก่ โครงการจัดตั้งห้องสมุดทางพระพุทธศาสนา โครงการจัดตั้งห้องนิทรรศการ เป็นต้น และการส่งเสริมเทคโนโลยีสารสนเทศ^๗

รูปแบบที่ ๔ ศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนเข้าใจและร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจัดกิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาจัดกิจกรรมวันสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นประจำสม่ำเสมอรูปแบบนี้แสดงให้เห็นว่าการเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมที่ชนรุ่นเก่าสืบสานกันมารุ่นต่อรุ่น เป็นสิ่งหลอมรวมความรักสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมทรวชิรโสภณ (โสภณ ธมฺโสภโณ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านพุทธศาสนพิธี พิธีกรรม ๓) ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๔) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ๕) ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ ๖) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม หลักพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน และหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทยกลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศีลธรรม ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบ สร้างความเจริญดีงาม และความมั่นคงทางจิตใจ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคมซึ่งหากคนในสังคมเกิดความเสื่อมใสศรัทธาตามหลักพุทธธรรมพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริม

^๖พระมหาสนธยา ชมพู, “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ศาสนาธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีวัดพระธรรมกายและวัดหนองป่าพง”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๒).

^๗พระปลัดสมพงษ์ กวีวิไล (พระราชา), “รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ศิลปวัฒนธรรม“และสอดคล้องกับงานวิจัยของอดุลย์ วังศรี ได้วิจัยเรื่อง “การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง : การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่ ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น^๙

รูปแบบที่ ๕ ศูนย์พัฒนาชีวิตจิตใจ ได้แก่ จัดห้องสมุดชุมชนภายในวัดรวบรวมหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและชุมชนจัดมุมอ่านหนังสือ ห้องสมุดเคลื่อนที่จัดพิพิธภัณฑที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนรวบรวมสิ่งที่มีค่าของชุมชนอนุรักษ์ รักษาวิถีชีวิตของชุมชน รูปแบบนี้แสดงให้เห็นว่าการจัดแหล่งเรียนรู้วิถีชุมชนมีความจำเป็น เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูไพศาลวัฒนคุณ (สมพร จิตบุญโณ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดประสิทธิผลการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดแต่ละด้าน คือ ๑) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลต้องสร้างความพร้อมตั้งแต่ความเป็นผู้นำของเจ้าอาวาสที่ต้องรับรูระบบ ด้านกิจการงานสาธารณสงเคราะห์วัดต้องตอบสนองความต้องการของประชาชน ท้องถิ่น ชุมชน และสังคม ในทุกกิจการงานสาธารณสงเคราะห์ ด้านการจัดการสาธารณสมบัติ ที่เจ้าอาวาสต้องเป็นผู้นำการสร้างสาธารณสมบัติ การให้วัดเป็นสถานที่สาธารณสมบัติ ที่ต้องมีการสื่อสาร งานสาธารณสงเคราะห์การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนและสรรพสัตว์ วัดต้องร่วมมือกับชุมชนทั้งการสงเคราะห์ประชาชน พัฒนาชุมชน และสร้างสรรค์คุณภาพสังคม^{๑๐}

รูปแบบที่ ๖ พัฒนาเครือข่ายศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ วัด ชุมชน ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ภายในวัดชุมชน วัด ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน รูปแบบนี้แสดงให้เห็นว่าเครือข่ายจะช่วยให้การพัฒนาที่มีความมั่นคงและต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปลัดวรญาณ อคควชิโร (ยอดเพชร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ประกอบด้วยรูปแบบ GT Model ที่เกื้อกูลกันประกอบด้วยกลุ่มกลยุทธมิติคิดถูก คือ การสร้างภาคีเครือข่าย ในการทำงานให้เหมาะสมและเอื้อประโยชน์ต่อกันระหว่างวัดกับชุมชน และระหว่าง

^๙พระสมุทรชิวโรโสภณ (โสภณ ธรรมโสภณ), “การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๑๐}อดุลย์ วังศรี, “การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง : การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน”, ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๑}พระครูไพศาลวัฒนคุณ (สมพร จิตบุญโณ), “ประสิทธิผลการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

วัดกับังค์การต่างๆ^{๑๑} และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูไพศาลวัฒนคุณ (สมพร จิตปัญโญ) ได้วิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่า วัดต้องร่วมมือกับชุมชนทั้งการสงเคราะห์ประชาชน พัฒนาชุมชน และสร้างสรรค์คุณภาพสังคมมีระบบการมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วน วัดต้องแสดงบทบาทการสงเคราะห์ด้านการพัฒนาคน พัฒนาครอบครัว ส่งเสริมชุมชน และสร้างสรรค์สังคม อันจะนำมาซึ่งผลลัพธ์ของการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดที่ทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น ชุมชนมีความเข้มแข็งและสภาพสังคมที่มั่นคง^{๑๒}และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อุดุลย์ วังศรี ได้วิจัยเรื่อง “การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง : การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน” ผลการวิจัยพบว่า ๑. ลำดับขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วยลำดับขั้นตอน๗ประการคือชุมชนรับรู้และตระหนักในปัญหาสมาชิกชุมชนร่วมกัน วิเคราะห์ปัญหาสมาชิกชุมชนร่วมกันแสวงหาและเลือกแนวทางแก้ปัญหาสมาชิกชุมชนร่วมกัน ดำเนินการสมาชิกชุมชนร่วมกันประเมินผลการดำเนินการและสมาชิกชุมชนร่วมกันปรับปรุงหากดำเนินการไม่สำเร็จชุมชนส่วนใหญ่รับรู้และตระหนักในปัญหาจากการที่สมาชิกในชุมชนประสบปัญหาและรับรู้เองเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสมาชิกในชุมชนทั้งหมดหรือส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการทำมาหากินการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนจะร่วมกันวิเคราะห์เป็นกลุ่มย่อยหรือที่ประชุมหมู่บ้านชุมชนเลือกแนวทางแก้ปัญหาโดยการลองผิดลองถูกสมาชิกชุมชนร่วมวางแผนในที่ประชุมหมู่บ้านแล้วดำเนินการในลักษณะของการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรสถาบันและประเมินโดยสมาชิกและผู้เข้าร่วมกันปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วยปัจจัยภายในปัจจัยภายนอกและปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมปัจจัยภายนอกที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่ ได้แก่ แนวคิดและการปฏิบัติของนักพัฒนาจากภายนอกการสนับสนุนจากองค์กร^{๑๓}

^{๑๑}พระปลัดวรญาณ อกคฺวชิโร(ยอดเพชร), “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๑๒}พระครูไพศาลวัฒนคุณ (สมพร จิตปัญโญ), “ประสิทธิผลการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดปทุมธานี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๑๓}อุดุลย์ วังศรี, “การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง : การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน”, *ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาพัฒนาศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดในจังหวัดชลบุรีองค์ประกอบเกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) เจ้าอาวาสต้องจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่งสอนด้านข้อวัตรปฏิบัติธรรมตามหลักพระธรรมวินัยการออกกฎ ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชน เช่น การห้ามเล่นการพนัน ห้ามดื่มสุรารภายในวัดการบริหารจัดการกิจการของวัด เช่น บัญชีรายรับ-รายจ่ายให้เป็นไปด้วยดี การระงับข้อพิพาท การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุความขัดแย้ง หรือลงนิคหกรรม

๒) เจ้าอาวาสต้องจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและหรือแผนกบาลีขึ้นภายในวัดการควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึงการสรรหาและพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องการจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบธรรมสอบบาลีสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอนการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชนและนักเรียนโดยทั่วไป

๓) เจ้าอาวาสต้องจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญส่งเสริมพระสอนศีลธรรม ในสถานศึกษาต่างๆ สนับสนุนโรงเรียนวิถีจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยการประสานจัดการงบประมาณในการก่อสร้างอาคารเรียน ห้องเรียน หรือห้องจริยธรรมการตั้งทุน เพิ่มทุน และมอบทุนสงเคราะห์การศึกษา

๔) เจ้าอาวาสต้องจัดให้มีการเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนการจัดหาพระไตรปิฎก หนังสือทางพระพุทธศาสนา ไว้เพียงพอต่อประชาชนจัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะการจัดตั้ง ห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนการจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีวิทยุโทรทัศน์

๕) เจ้าอาวาสต้องควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์ควบคุมดูแลและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัดการจัดทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนารัฐบาลจัดตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการการจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย

๖) เจ้าอาวาสต้องจัดทำถนนภายในวัดให้สะอาดแก่การสัญจรไปมาการให้การสนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการสร้างถนน ประปาหมู่บ้าน ชุมชนการบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้นการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง เป็นต้นการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลและจัดอบรมประชาชน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) ควรส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีการศึกษาที่สูงส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความประพฤติที่ดีงามส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

๒) ควรส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนพัฒนาตนเองตลอดเวลาพัฒนาตนเองตามหลักศีล สมาธิ และปัญญาจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมจัดอบรมปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอฝึกฝนตนเองเป็นประจำอบรมจิตใจให้สงบ

๓) ควรพัฒนาสื่อด้านพระพุทธศาสนาและชุมชนออกเผยแผ่อบรมพระภิกษุสามเณรและประชาชนในการใช้สื่อที่ถูกต้องนำองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและองค์ความรู้ในชุมชนออกเผยแผ่ในรูปแบบที่หลากหลาย

๔) ควรส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนเข้าใจและร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจัดกิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาจัดกิจกรรมวันสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นประจำสม่ำเสมอ

๕) ควรจัดห้องสมุดชุมชนภายในวัดรวบรวมหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและชุมชนจัดมุมอ่านหนังสือ ห้องสมุดเคลื่อนที่จัดพิพิธภัณฑสถานวิถีชีวิตของชุมชนรวบรวมสิ่งที่มีค่าของชุมชนอนุรักษ์ รักษาวิถีชีวิตของชุมชน

๖) วัด ชุมชน ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการควรประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ภายในวัดชุมชน วัด ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

๕.๓.๓ ข้อเสนอเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดในจังหวัดชลบุรีองค์ประกอบเกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยขอเสนอแนะในส่วนที่สามารถต่อยอดจากงานวิจัยฉบับนี้ดังนี้

๑. ควรศึกษาเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนเฉพาะเจาะจงพื้นที่การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบของจังหวัดนั้นๆ ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๒. ควรศึกษาเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนจังหวัดชลบุรี เน้นเฉพาะหลักธรรมหรือคุณธรรมที่เหมาะสมกับ

๓. ควรศึกษาเรื่องประสิทธิผลการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดชลบุรี หลังจากนางานวิจัยฉบับนี้ไปใช้ทดลองจริง

๔. ควรศึกษาเรื่องปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดชลบุรี

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กนก แสนประเสริฐ. **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

กรมการพัฒนาศุมนชน กระทรวงมหาดไทย. **คู่มือศูนย์เรียนรู้ชุมชน ฉบับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สุภชินัญญ์, ๒๕๕๑.

กรมการศาสนา. **ประวัติวัดสำคัญทางพุทธศาสนา ตอน ๓**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.

กรมศิลปากร. **วิวัฒนาการพุทธสถานของไทย**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. **มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๓.

กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔.

กันตยา เพิ่มผล. **การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

ครรชิต พุทธโกษา. **คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๔.

เฉลิมพล โสมอินทร์. **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุตรไพศาล, ๒๕๔๖.

ชัย เรืองศิลป์. **ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ.๒๓๕๒-๒๔๕๓ ด้านสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ อมรการพิมพ์. มปท.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. **การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๒๔.

โชติ กัลยาณมิตร. **สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. ดร. **วาทกรรมการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ วิชาษา, ๒๕๕๔.

ธนากร สังเขป. **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี.พริ้นท์ ๑๙๙๑ จำกัด, ๒๕๕๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เนตรนภิศ นาควัชรและคณะ. **วัดในกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- ประเวศ วะสี. **พยากรณ์อนาคตประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิหมอชาวบ้าน, ๒๕๔๕.
- เปี่ยม บุญยะโชติ. “การสร้างโบสถ์และอาสนวิหารสร้าง”. **ประมวลหลักโหราศาสตร์และมูลเหตุของศาสตร์และพิธีกรรมของโหร**. พระนคร : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, ๒๕๑๓.
- พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.
- _____. **จาริกบุญจาริกธรรม**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.
- _____. **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต หมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓.
- _____. **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.
- _____. **พุทธธรรม. ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี). “การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” **ในธรรมปริทัศน์ ๔๖**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **ถึงเวลา มารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. นครปฐม: สำนักพิมพ์ธรรมะอินเทรนด์, ๒๕๕๔.
- _____. **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมะ อินเทรนด์, ๒๕๕๕.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน). **ธรรมญาณนิพนธ์ : ๑๐๐ ปี พระพุทธวรญาณ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑.
- พระไพศาล วิสาโล. **พุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต**. สมุทรปราการ: ชมรมกัลยาณธรรม, ๒๕๕๓.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). **พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พระยาอนุমানราชธน. **เรื่องพระเจดีย์**. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๓.
- พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต). **บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน**. หนังสือชุดหลักธรรมเฉลิมพระเกียรติเล่ม ๕๔/๖๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.
- _____. **สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย**. หนังสือชุดหลักธรรมเฉลิมพระเกียรติเล่ม ๕๓/๖๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). พุทธศาสนาปริทรรศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับ
พระพุทธรูป. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- พัฒนชัย กุลสิริสวัสดิ์ และ สัจจวรร รัตนรักษ์. ชุดเครื่องมือการพัฒนากองค์การ Organization
Improvement Toolkits ตามแนวทางการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการ
ภาครัฐ ลักษณะสำคัญขององค์การ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วิชั่น พรินท์ แอนด์
มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๑.
- พิสมัย ถิณะแก้ว. หลักสูตรประถมศึกษา : แหล่งวิทยาการที่ส่งเสริมการเรียนรู้การสอน.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๖.
- พุทธทาสภิกขุ เจื่อม อินทปญโญ. การสังคมนาเศรษฐกิจส่วนที่ยังขาดอยู่. นนทบุรี: บริษัท พิมพ์ดี
จำกัด, ๒๕๓๗.
- ภัทรพร สิริกาญจน์. หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคัมภีร์
สุวรรณภูมิ ในการพัฒนาชุมชน. สถาบันไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๔๓.
- รัชนี้ ตฤณนารมย์. แหล่งวิทยาการเพื่อการศึกษา. เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๘.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม อักษร ข-ฉ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเพื่อนพิมพ์,
๒๕๓๐.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฟอร์เพช,
๒๕๔๙.
- สงวน รอดบุญ. พุทธศิลป์รัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๒๖.
- สมคิด จิระทัศนกุล. วัด : พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร,
๒๕๔๓.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานพระพุทธเจดีย์. ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่ง
วัฒนา, ๒๕๔๑.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และพระยาอนุมานราชธนะ. บันทึก
เรื่องความรู้ต่างๆ เล่ม ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑.
- _____ . สารานุกรมเด็ก เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.
- _____ . สารานุกรมเด็ก เล่ม ๙. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.
- _____ . สารานุกรมเด็ก เล่ม ๑๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๖.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. การปกครองคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๐.
- _____ . วินัยมุข เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

_____ . **วินัยมุข เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **การกลับมาของพระพุทธศาสนา “พระเอก” ของการศึกษาใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลายเสือ, ๒๕๔๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **“เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๕๗ ของ สศช. การพัฒนาคน เพื่ออนาคตประเทศไทย”**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๕๗.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. **“คู่มือการพัฒนาองค์กร ตามกรอบการประเมินผลภาครัฐการแบบบูรณาการ มิติภายในด้านการพัฒนาองค์กร”**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๕๕.

สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒. **ระเบียบงานสารบรรณ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **วัดพัฒนา ๕๐**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการสรรหาและคัดเลือกสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๑.

สิน พัธุ์พิณีจ. **เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทจูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗.

สุดาภรณ์ อรุณดี. **ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัย**. เลย : รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, ๒๕๕๑.

สุนันทา เลานันท์. **การพัฒนาองค์กร Organization Development**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: ซีวีแอลการพิมพ์, ๒๕๕๓.

สุวรีย์ ศิริโกคาภิรมย์. **การวิจัยทางการศึกษา**. ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

จรีพร กาญจนการุณ. **“การนำเสนอแนวทางการพัฒนาและการใช้ประโยชน์แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนเขตบางขุนเทียน”**. **ดุชนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาพัฒนาศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ดารณี รักดี. **“การพัฒนาแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพในชุมชนชนบทพึ่งตนเอง”**. **ดุชนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาพัฒนาศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ปาน กิมปี. “การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน”. **ดัชนีพันธปริญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาพัฒนาศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระครูไพศาลวัฒนคุณ (สมพร จิตปัญโญ). “ประสิทธิผลการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระครูวินัยธรรมธมมพล (แก้วแจ่มศรี). “การพัฒนาการจัดการศาสนสมบัติของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระครูวิสิฐพัชราจารย์ (ไชยยา เขมสิริ). “การพัฒนาการจัดการสาธารณูปการของพระสังฆาธิการจังหวัดเพชรบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระครูสุตธรรมพิทักษ์ (น้ำผึ้ง สุธมโม). “การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธธนาโณ). “การพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๑”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระครูอุดมปิยธรรม (เกรียงศักดิ์ ปิยธมโม). “รูปแบบการจัดการสาธารณสงเคราะห์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระปลัดวรวิญญู อคควชิโร (ยอดเพชร). “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระปลัดสมพงษ์ กวีวิโส (หรรษาธาร). “รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระมหาสนธยา ชมพู่. “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ศาสนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีวัดพระธรรมกายและวัดหนองป่าพง”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ธรรมโสภโณ). “การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรสงคราม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

อดุลย์ วังศรี. “การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง : การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาภิมาณ”. **ดุสิตบัณฑิตปริญาครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. สาขาวิชาพัฒนาศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

(๓) บทความ :

น. ณ ปากน้ำ. “วิวัฒนาการสถาปัตยกรรม”. **วารสารเมืองโบราณ**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๔. ตุลาคม – ธันวาคม ๒๕๒๗. : ๙๑-๙๓.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

พุทธะ. **การใช้พื้นที่ของวัด**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.phutthathum.com>. [๑ มีนาคม ๒๕๕๙].

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี. **จำนวนพระภิกษุและสามเณร จังหวัดชลบุรี**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://cbi.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=215&Itemid=158. [๑๒ มกราคม ๒๕๕๙].

๒. ภาษาอังกฤษ :

I. Book

Arthur Dunham. “The Outlook for Community Development”. **The Social Welfare Forum**. Proceedings of The National Conference on Social Welfare. 1958.

George F. Gant. **Development Administration: Concepts. Goals. Methods**. Madison. Wisconsin: The University of Wisconsin Press. 1979.

Lee J. Cronbach. **Essentials of Psychological Testing**. 4th ed.. New York : Harper & Row, 1971.

T. R. Batten. **Community and Their Development**. London: Oxford University Press. 1959.

W. Rahula. Venerable. **What the Buddha Taught**. Bangkok: Haw Trai Foundation. 2004.

Wendell L. French. Cecil Bell.. **Organization Development: Behavioral Science Interventions for Organization Improvement**. Englewood Cliffs. N.J.: Prentice-Hall. 1973.

บรรณานุกรม (ต่อ)

๓. สัมภาษณ์

พระเทพชลญาณมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก) . เจ้าอาวาสบางพระ เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระชลญาณมุนี (สมโภช ธรรมโสภณโช) . เจ้าอาวาสวัดอุทกเขปสีมาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระปัญญารัตนาภรณ์ (อนันต์ ธรรมโชโต) . เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระราชสิทธิวิมล (อเนก ฐานิสโร) . เจ้าอาวาสวัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระครูทัศนีย์คุณากร (วรรณะ ทสสนีโย) . เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนตจาโร) . เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระครูภาวนาวราลังการ (สมศักดิ์ โสรโท) . เจ้าอาวาสวัดพันทอสาธาราม จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระครูวิชิตกิจจาภิวฒน์ . เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระครูวิมลธรรมสิริ . เจ้าอาวาสวัดช่องลม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙

พระครูวิศาลขโลปมคุณ (ภักดี โสภโณ) . เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ศรัทธาธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระครูวิศาลธรรมทัต (เจริญ จิรวุฑโฒ) . เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระครูวิสารทสุตรางการ (รัตนะ สีลเตโช) . เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภพ กิตติญาโณ) . เจ้าอาวาสวัดราษฎร์นิยมธรรม จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระมหาถาวร ถาวโร . เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พระอธิการจาลึก สยญโต . เจ้าอาวาสวัดชุกเขอ จังหวัดชลบุรี, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

นางภัทรลดา อินทร์พรหม . ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรมด้านผู้สูงอายุ จังหวัดชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

นางศิริพร ปิ่นลม . นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเกล็ดแก้ว อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

นางสุจิตรา พิทยานรเศรษฐ์ . ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

นายไพรัตน์ ไตรศุภโชค . นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยใหญ่ จังหวัดชลบุรี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

นายปรีชา ภูมิทอง . หัวหน้างานอำนวยการศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน จังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

นายปรีดา น่วมเจริญ . ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชลบุรี, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

นายสามารถ เทียงพูนวงศ์. ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัด
ชลบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๔. สันทนากลุ่มเฉพาะ

พระครูธรรมรังษีสวิสุทธิ. วัดนพทองคีรีพุทธอาราม จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูปลัดสุรชัย ยโสธโร. เจ้าคณะตำบลตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูพิศาลจริยากร. เจ้าคณะตำบลนาเกลือ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูวิกรมศาสนิกิจ. เจ้าคณะตำบลห้วยใหญ่ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์. เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา.ดร.. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
รัฐประศาสนศาสตร์. ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระปลัดระพีณ พุทธิสาร. ดร.. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ.
๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระมหาสุนันท์ สุนนโท. ดร.. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. ๓
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระอธิการจาลึก สณญโต. เจ้าอาวาสวัดชุกเขอ จังหวัดชลบุรี, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ดร.บุษกร วัฒนบุตร. เลขานุการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. ๓ กุมภาพันธ์
๒๕๖๐.

ดร.ประเสริฐ ธิลาว. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. ๓
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ดร.อนุวัต กระสังข์. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. ๓ กุมภาพันธ์
๒๕๖๐.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

๑. พระอุดมสิทธินายก, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. พระปลัดระพีณ พุทฺธสาโร, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. พระมหาสุนันท์ สุนนฺโท, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. ดร. ประเสริฐ ธิลาว อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
รายนามผู้ให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)

รายนามผู้ให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)

๑. พระเทพชลญาณมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก)	เจ้าอาวาสบางพระ เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี
๒. พระราชสิทธิวิมล (อเนก ฐานิสฺสโร)	เจ้าอาวาสวัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี
๓. พระชลญาณมุนี (สมโภช ธรรมโสภณโช)	เจ้าอาวาสวัดอุทกเขปสีมาราม จังหวัดชลบุรี
๔. พระปัญญารัตนารณ (อนันต์ ธรรมโชโต)	เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล จังหวัดชลบุรี
๕. พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนุดจาโร)	เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ จังหวัดชลบุรี
๖. พระครูทัศนีย์คุณากร (วรรณะ ทสสนิโย)	เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ จังหวัดชลบุรี
๗. พระมหาถาวร ถาวโร	เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส จังหวัดชลบุรี
๘. พระครูวิศาลชลปมคุณ (ภักดี โสภโณ)	เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ศรัทธาธรรม จังหวัดชลบุรี
๙. พระครูวิศาลธรรมทัต (เจริญ จิริวุฒโฒ)	เจ้าอาวาสวัดเขาถ้ำ จังหวัดชลบุรี
๑๐. พระครูภาวนาวราลังการ (สมศักดิ์ โสโรโท)	เจ้าอาวาสวัดพันตอสาธาราม จังหวัดชลบุรี
๑๑. พระครูวิสารทสุตรางการ (รัตนะ สีลเตโช)	เจ้าอาวาสวัดช่องแสมสาร จังหวัดชลบุรี
๑๒. พระครูสาธิตกิตติญาณ (สมภาพ กิตติญาโณ)	เจ้าอาวาสวัดราษฎร์นิยมธรรม จังหวัดชลบุรี
๑๓. พระครูวิมลธรรมสิฐ	เจ้าอาวาสวัดช่องลม จังหวัดชลบุรี
๑๔. นายปรีดา น่วมเจริญ	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด
ชลบุรี
๑๕. นายปรีชา ภูมิทอง	หัวหน้างานอำนวยการศูนย์ศึกษาและพัฒนา
ชุมชน จังหวัดชลบุรี
๑๖. นางศิริพร ปิ่นลุ่ม	นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลเกล็ดแก้ว อำเภอสัตหีบ
จังหวัดชลบุรี
๑๗. นางภทรลดา อินทร์พรหม	ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรมด้าน
ผู้สูงอายุ จังหวัดชลบุรี
๑๘. นายสามารถ เทียงพูนวงศ์	ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี
๑๙. นายไพรัตน์ ไตรศุภโชค	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยใหญ่
๒๐. นางสุจิตรา พิทยานรเศรษฐ์	ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความ
มั่นคงของมนุษย์

ภาคผนวก ค

รายนามผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

รายนามผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ
(Focus Group Discussion)
ณ ห้องประชุมชลบุรี อาคารเรียนรวม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๐
เวลา ๑๓.๐๐ น.

๑. พระครูธรรมรังษีสิวสุทธิ (อำพร จนทโสภโณ)	เจ้าอาวาสวัดนพทองดีศรีพุทธาราม
จังหวัดชลบุรี
๒. พระครูพิศาลจริยากร (สมบูรณ์ เลขมโม)	เจ้าคณะตำบลนาเกลือ จังหวัดชลบุรี
๓. พระครูวิกรมศาสนกิจ (เจตจำนงค์ จิระมโม)	เจ้าคณะตำบลห้วยใหญ่ จังหวัดชลบุรี
๔. พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (ผจญ จนทโชโต)	เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ จังหวัดชลบุรี
๕. พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร.,	ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
๖. พระครูปลัดสุรชัย ยโสธโร	เจ้าคณะตำบลตะเคียนเตี้ย จังหวัดชลบุรี
๗. พระปลัดระพี นพฐิติสาโร, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๘. พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๙. พระอธิการจาลึก สณญโต	เจ้าอาวาสวัดชุกเขอ จังหวัดชลบุรี
๑๐. ดร.บุษกร วัฒนบุตร	เลขานุการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชา
การจัดการเชิงพุทธ
๑๑. ดร.ประเสริฐ ธิลาว	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๑๒. ดร.อนุวัต กระสังข์	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)

ภาคผนวก จ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง
การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

คำชี้แจง

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี อันจะเป็นประโยชน์ในการบริหารจัดการวัด ทั้งยังสามารถใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหา อุปสรรค และการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ดังต่อไปนี้

ข้อมูลที่ได้ จะแปลผลวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด

แบบสอบถามนี้ แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงจะได้รับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

พระครูปลัดสราวุธ ฐิตปณฺโญ

นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

ตอนที่ ๑ สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบ

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน [] และเติมข้อความลงในช่องว่างที่กำหนดไว้ให้ ตามความเป็นจริง

๑. ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์

☐ เจ้าคณะอำเภอ/รองเจ้าคณะอำเภอ	☐ เจ้าคณะตำบล/รองเจ้าคณะตำบล
☐ เจ้าอาวาส/ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	☐ ไม่มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์

๒. อายุ

☐ ๒๑ - ๔๐ ปี	☐ ๔๑ - ๖๐ ปี
☐ ๖๐ ปีขึ้นไป	

๓. พรรษา

☐ ๑ - ๕ พรรษา	☐ ๕ - ๑๐ พรรษา
☐ ๑๐ พรรษาขึ้นไป	

๔. การศึกษาชั้นสูงสุด

☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี	☐ ปริญญาตรี
☐ สูงกว่าปริญญาตรี	

๕. การศึกษาทางนิกัธรรม

☐ นักรัธรรมชั้นตรี	☐ นักรัธรรมชั้นโท
☐ นักรัธรรมชั้นเอก	☐

๕. การศึกษาทางเปรียญธรรม

☐ ประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๓	☐ ป.ธ. ๔ ถึง ป.ธ. ๖
☐ ป.ธ. ๗ ถึง ป.ธ. ๙	☐ ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ว่าผู้บริหารปฏิบัติในระดับใดที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนนดังนี้

- ๕ หมายถึง มีการบริหารจัดการอยู่ในระดับมากที่สุด
 ๔ หมายถึง มีการบริหารจัดการอยู่ในระดับมาก
 ๓ หมายถึง มีการบริหารจัดการอยู่ในระดับปานกลาง
 ๒ หมายถึง มีมีการบริหารจัดการอยู่ในระดับน้อย
 ๑ หมายถึง มีการบริหารจัดการอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อ	การบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านการปกครองคณะสงฆ์						
๑.	การควบคุมดูแลพระภิกษุสามเณรภายในวัด ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย					
๒.	การจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่งสอนด้านข้อวัตรปฏิบัติธรรมตามหลักพระธรรมวินัย					
๓.	การออกกฎ ระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ					
๔.	การระงับข้อพิพาท การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุความขัดแย้ง หรือลงนิกหกรรม					
๕.	การออกกฎ ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชน เช่น การห้ามเล่นการพนัน ห้ามดื่มสุรารภายในวัด					
๖.	การบริหารจัดการกิจการของวัด เช่น บัญชีรายรับ-รายจ่ายให้เป็นไปด้วยดี					
ด้านการศึกษา						
๑.	การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและหรือแผนกบาลีขึ้นภายในวัด					
๒.	การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึง					
ข้อ	การบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น				

		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๓.	การสรรหาและพัฒนาครูสอนนักเรียนและบาลี					
๔.	การจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบธรรมสอบบาลี					
๕.	การสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอนทั้งแก่พระภิกษุสามเณร และครูผู้สอน					
๖.	การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาแก่ประชาชนและนักเรียนโดยทั่วไป					
ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา						
๑.	การเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนโดยทั่วไปให้ตั้งอยู่ในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นประจำ					
๒.	การจัดหาพระไตรปิฎก หนังสือทางพระพุทธศาสนา ไว้เพียงพอต่อประชาชน					
๓.	จัดให้มีศูนย์ปฏิบัติธรรมขึ้นภายในวัดและมีอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรม					
๔.	ฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้และวิธีการเผยแผ่ธรรมะ					
๕.	การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน					
๖.	การจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงหรือสถานีวิทยุโทรทัศน์					
ด้านสาธารณูปการ						
๑.	การควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์					
๒.	การควบคุมดูแลและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด					
๓.	การจัดทำแผนพัฒนาวัดให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนา					

ข้อ	การบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น
-----	-----------------------------------	------------------

		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
๔.	การจัดตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้าน สาธารณูปการ					
๕.	การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย					
๖.	การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไป ตามกฎหมาย และพระธรรมวินัย					
ด้านการศึกษาสงเคราะห์						
๑.	การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ศึกษา					
๒.	การเป็นพระสอนศีลธรรม และหรือครูช่วย สอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิพุทธ					
๓.	การจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด					
๔.	การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์					
๕.	การประสานจัดการงบประมาณในการก่อสร้าง อาคารเรียน ห้องเรียน หรือห้องจริยธรรม					
๖.	การตั้งทุน เพิ่มทุน และมอบทุนสงเคราะห์ การศึกษา					
ด้านสาธารณสงเคราะห์						
๑.	จัดทำถนนภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรไป มา					
๒.	การให้การสนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการ สร้างถนน ประปาหมู่บ้าน ชุมชน					
๓.	การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น					
๔.	การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของชุมชนที่เป็นไป เพื่อสาธารณประโยชน์					
๕.	การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกล ทอดทิ้ง เป็นต้น					
๖.	การจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชน					

ข้อ	การบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๔.	การจัดตั้งคณะกรรมการวัดเพื่อจัดการด้านสาธารณูปการ					
๕.	การจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัด เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ให้เรียบร้อย					
๖.	การบริหารจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎหมาย และพระธรรมวินัย					
ด้านการศึกษาสงเคราะห์						
๑.	การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา					
๒.	การเป็นพระสอนศีลธรรม และหรือครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาต่างๆ ตลอดจนสนับสนุนโรงเรียนวิถิพุทธ					
๓.	การจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด					
๔.	การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์					
๕.	การประสานจัดการงบประมาณในการก่อสร้างอาคารเรียน ห้องเรียน หรือห้องจริยธรรม					
๖.	การตั้งทุน เพิ่มทุน และมอบทุนสงเคราะห์การศึกษา					
ด้านการสาธารณสงเคราะห์						
๑.	จัดทำถนนภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจรไปมา					
๒.	การให้การสนับสนุนเงินทุนหรือดำเนินการสร้างถนน ปรปะปาหมู่บ้าน ชุมชน					
๓.	การบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย เป็นต้น					
๔.	การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของชุมชนที่เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์					
๕.	การจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกละทิ้ง เป็นต้น					
๖.	การจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และจัดอบรมประชาชน					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับการจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ว่าผู้บริหารปฏิบัติในระดับใดที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนนดังนี้

- ๕ หมายถึง มีการบริหารจัดการอยู่ในระดับมากที่สุด
 ๔ หมายถึง มีการบริหารจัดการอยู่ในระดับมาก
 ๓ หมายถึง มีการบริหารจัดการอยู่ในระดับปานกลาง
 ๒ หมายถึง มีมีการบริหารจัดการอยู่ในระดับน้อย
 ๑ หมายถึง มีการบริหารจัดการอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อ	การจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่ง สนับสนุน การศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน					
๑.	มีการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอด ชีวิต					
๒.	ส่งเสริมและสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณร และประชาชนได้เรียนรู้ตลอดเวลา					
๓.	สรรหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้ในการเรียนการ สอน					
๔.	มีพัฒนาสื่อการเรียนรู้					
	มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการ แก้ไขปัญหา					
๑.	จัดกิจกรรมที่เหมาะสมตามช่วงวัย					
๒.	จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอ					
๓.	มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมมาประยุกต์ใช้ใน การเรียนการสอน					
๔.	มีการสอนให้ประชาชนรู้จักความพอเพียง และใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย					
	มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการ เรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน					
๑.	มีการพัฒนาสื่อการสอนที่ทันสมัย					
๒.	มีการเผยแพร่หลักธรรมและความรู้ของชุมชน ในระบบอินเตอร์เน็ต					

ข้อ	การจัดการศูนย์กลางการเรียนรู้ ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๓.	จัดห้องคอมพิวเตอร์ ระบบอินเทอร์เน็ต ความเร็วสูง					
๔.	มีเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์					
	เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีต ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของ ชุมชน					
๑.	ส่งเสริมและสนับสนุนศิลปวัฒนธรรมชุมชน และท้องถิ่น					
๒.	ส่งเสริมและสนับสนุนภูมิปัญญาของชุมชน					
๓.	สนับสนุนปราชญ์ชาวบ้าน					
๔.	จัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญา					
	เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์ และมีชีวิตชีวา					
๑.	มีการพัฒนาวัดให้ร่มรื่น สวยงาม					
๒.	เน้นการพัฒนาแห่งเรียนรู้วิถีชุมชน					
๓.	พัฒนาศาสนสถานให้มั่นคง สวยงาม คงทน					
๔.	นำความรู้ใหม่ๆ มาเผยแพร่ให้ประชาชนรู้					
	เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การ เรียนรู้เสมือนจริง					
๑.	ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการจัดศูนย์ การเรียนรู้					
๒.	ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากส่วนราชการ					
๓.	มีแผนการพัฒนาศูนย์กลางการเรียนรู้ของ ชุมชน					
๔.	จัดวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง					

ภาคผนวก ฉ
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้มี ๒ ส่วน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เรื่องการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลาง
การเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล/ฉายา.....อายุ.....พระราชา.....

ตำแหน่ง.....

ที่อยู่.....

ผู้สัมภาษณ์ (ผู้วิจัย)

วิธีการสัมภาษณ์ (จดบันทึก/บันทึกเสียง)

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เรื่องการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน
ในจังหวัดชลบุรี ดังนี้

๑) สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดในจังหวัดชลบุรีในปัจจุบันเป็นอย่างไร (วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอก ใน ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการปกครอง ๒) ด้านการศึกษา ๓) ด้านการเผยแผ่ ๔) ด้านการสาธารณูปการ ๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์

๒) องค์ประกอบเกี่ยวกับการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรีมีอะไรบ้าง (แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ใน ๖ ด้าน คือ ๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่ง สนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน ๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา ๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน ๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์และมีชีวิตชีวา ๖) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง (Virtual Learning Center))

๓) แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรีควรเป็นอย่างไร (Input Process Output Outcome)

ภาคผนวก ฉ

ประมวลภาพการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเฉพาะ

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูปลัดสรารุช จิตปณฺโณ
- เกิด : วัน พุทธ ที่ ๒๗ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๐
- มาตุภูมิ : ๔๕ หมู่ที่ ๓ ต. ห้วยใหญ่ อ. บางละมุง จ. ชลบุรี
- อุปสมบท : ๑๖ มิถุนายน ๒๕๔๔
- สังกัด : วัดห้วยใหญ่ ต. ห้วยใหญ่ อ. บางละมุง จ. ชลบุรี
- หน้าที่ : เจ้าอาวาส ต. ห้วยใหญ่ อ. บางละมุง จ. ชลบุรี
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดห้วยใหญ่ ต. ห้วยใหญ่ อ. บางละมุง จ. ชลบุรี
- วุฒิการศึกษา : ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) (การจัดการเชิงพุทธ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) (การจัดการเชิงพุทธ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- เข้าศึกษา - ที่บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ. ศ. ๒๕๕๗